

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN
SÜLEYMÂN-NÂME'SİNİN 68. CİLDİ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Yüksek Lisans Tezi

Halis AYDIN

Danışman
Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Nevşehir
Temmuz 2017

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN
SÜLEYMÂN-NÂME'SİNİN 68. CİLDİ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Yüksek Lisans Tezi

Halis AYDIN

Danışman
Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Nevşehir
Temmuz 2017

Sevgili ablama...

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Halis AYDIN

Tez Yazım Kılavuzuna Uygunluk

"Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 68. Cildi (İnceleme-Tenkritli Metin)" adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Halis AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. Bşk. a.

Yrd.Doç.Dr.
Erkan HİRİK

Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL danışmanlığında Halis AYDIN tarafından hazırlanan “**Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 68. Cildi (İnceleme-Tenkitledi Metin)**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

14.07.2017

JÜRİ

Danışman: Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

Üye : Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Üye : Doç. Dr. Ayşe YILDIZ

İMZA

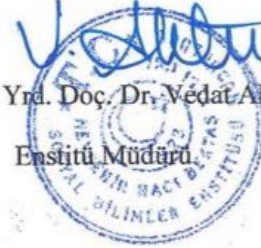

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun17.07.2017..... tarih ve
2017.32.511... sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

17.07.2017

Yrd. Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu tezin planlanmasında ve düzenlilik içerisinde kaleme alınmasında bana yol gösteren, tecrübesi ve birikimiyle düşünce dünyamı genişleten, fikirlerinden istifade ettiğim saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL'e, yüksek lisans eğitimim boyunca yoğun mesaisine rağmen engin bilgileri ile beni aydınlatan ve elinden gelen desteği esirgemeyen muhterem hocam Prof. Dr. Filiz KILIÇ'a, tezimdaki eksiklikleri bıkıp usanmadan inceleyerek tezin belli bir olgunluğa erişmesinde büyük katkısı olan, hem dostluğu hem de hocalığını esirgemeyen Arş. Gör. Ahmet UĞUR'a, yüksek lisans döneminde gerek ders dönemi ve gerekse tez döneminde maddî ve manevî olarak desteğini gördüğüm ve tezin yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen değerli dostum Süleyman Anıl TOMBAK'a teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak sıkıldığım ve daraldığım anlarda beni yalnız bırakmayan ve bana destek olan Selma AYBARS'a ve üzerimde emekleri hiç yadsınamayacak kadar çok olan aileme teşekkür ederim.

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN SÜLEYMÂN-NÂME'SİNİN 68. CİLDİ (İNCELEME-TENKİTLİ
METİN)

Halis AYDIN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Temmuz 2017

Danışman: Tuncay BÜLBÜL

ÖZET

Süleymân-nâme, XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başlarında Firdevsî-i Rûmî tarafından manzum mensur olarak yazılan ve Hz. Süleyman'ın hayatını ve menkıbelerini anlatan 81ciltlik bir külliyyattır. Eser Hz. Süleymân'ın menkıbevî hayatı dışında felsefe, ilm-i nücum, tıp, astronomi, tarih, coğrafya gibi çeşitli ilimlere de yer vermesi bakımından ansiklopedik eser özelliği taşımaktadır.

Çalışmaya konu olan Süleymân-nâme'nin 68. cildinin yapılan taramalar sonucu İstanbul Topkapı Sarayı, Türkçe Yazma Eserler bölümünde iki nüshası tespit edilip ardından temin edilmiştir. "*Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 68.cildi (İnceleme-Tenkitli Metin)*" isimli çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Firdevsî'nin hayatı ve eserleri, ikinci bölümde incelenen metnin şekil, kurgu, dil ve üslup incelemesi yapılırken üçüncü bölümde temin edilen iki nüshadan hareketle eserin tenkitli metni ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma Sonuç, Kaynakça ve Özel İsimler Dizini ile sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme, Hz. Süleymân, klâsik Türk edebiyatı

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'S SULEYMAN-NÂME 68TH SKİN (REVIEW-CRITICAL TEXT)

Halis AYDIN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Turkish Language and Literature Department, Master, July 2017

Consultant: Tuncay BÜLBÜL

ABSTRACT

Suleyman-nâme, XV. by the end of the century XVI. at the beginning of the century Firdevsî-i Rûmî written as a verse and written as Hz. Suleyman's is an 81 volume corpus describing Süleyman's life and menbabeler. The work Hz. Suleyman carries the encyclopedic work feature in order to include various sciences such as philosophy, science, astronomy, history, geography besides the religious life.

Two copies of the Topkapi Palace, Turkish Written Works section were found after the screenings of the 68th Suleyman-nâme's work. The study named "*68th volume (Review-Critical Text)*" of *Firdevsî-i Rûmî's Suleyman-nâme* was formed from three parts. In the first part, the life and works of Firdevsî, in the second part, the form, the fiction, the language and the stylistic analysis of the text were examined and the critical piece of the work was tried to be revealed by moving from the two copies provided in the third section. Then, for the convenience of the next work to be done about Suleyman-nâme, at the end of the study, the names of the special names identified in the text were made.

Keywords: Firdevsî-i Rûmî, Suleyman-nâme, Hz. Suleyman, Classical Turkish Literature

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etiğe Uygunluk.....	i
Tez Klavuzuna Uygunluk.....	ii
Kabul ve Onay Sayfası.....	iii
Teşekkür.....	iv
Özet	V
Abstract	VI
İçindekiler.....	VII
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

Firdevsî'nin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı	2
1.2. Eserleri	2
1.2.1. Süleymân-nâme	3
1.2.1.1. Süleymân-nâme'nin Diğer Cildleri Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	3
1.2.2. Da'vet-nâme	12
1.2.3. Firâset-nâme	13
1.2.4. Münazara-i Seyf u Kalem	13
1.2.5. Hayât u Memât veya Hayât-nâme	14
1.2.6. Silâhşör-nâme (Musallah-nâme)	14
1.2.7. Tercüme-i Câmeşuy-nâme	14
1.2.8. Hakâyık-nâme/Hakikat-nâme.....	15
1.2.9. Kutb-nâme	16
1.2.10. Teşhisü'l-insan	16
1.2.11. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm	16
1.2.12. Terceme-i Hadîs-i Erbain	16
1.2.13. Pend-nâme-i Eflâtun.....	16
1.2.14. Satranç-name-i Kebîr:	17

1.2.15. Fâl-ı Kur'ân	17
1.2.16. Hadis-i Ahsen	17
1.2.17. Süleymân-nâme Muhtasarı.....	18
1.2.18. Tâli'-i Mevlûd-i Kebîr.....	18
1.2.19. Kur'an-ı Kerim'den Tefe'üle Dair Bir Risâle	18
1.2.20. Kitâbü'l-Mevâ'iz.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

Kurgu ve Şekil Özellikleri

2.1. Eserin Yapısal ve Kurgusal Özellikleri.....	20
2.1.1. Eserin Genel Kurgusal Özellikleri	20
2.2. Şekil Özellikleri.....	37
2.3. Dil ve Anlatım	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Metin

3.1. Nüsha Tavsifi	57
3.2. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar	58
3.3. Tenkitli Metinde Kullanılan Çeviriyazı Alfabesi.....	60
3.4. Süleymân-nâme (68. cild) Tenkitli Metni	61
3.5. Sonuç.....	235
3.6. Kaynakça.....	237
3.7. Dizin.....	239

GİRİŞ

Temeli 13. yüzyılda atılan ve 19. yüzyıla kadar devam eden ve yaklaşık olarak altı yüz yıl boyunca Türk toplumunun estetik zevkine hitab eden edebiyata klâsik Türk edebiyatı denilmektedir. Klâsik Türk edebiyatında gerek manzum ve gerekse mensur pek çok eser kaleme alınmıştır. Her ne kadar bu edebiyat dairesinde manzum metinler daha çok ön planda olsa da mensur eserlerin de sayısı ve niteliği azımsanmayacak derecededir. Bu mensur eserlerden birisi de XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başında Firdevsî-i Rûmî tarafından kaleme alınan Süleymân-nâme'dir. Süleymân-nâme Hz. Süleymân'ın hayatını, menkabelerini, savaşlarını ve olağanüstülüklerini anlatan tarihî bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Klâsik Türk edebiyatı çerçevesinde muhtelif şair ve yazarlar tarafından kaleme alınmış birçok Süleymân-nâme bulunmaktadır. Fakat bunların içerisinde gerek hacim, gerek konu ve gerekse işlediği konuların orjinalliği bakımından en dikkat çekici olanı Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sidir. Firdevsî-i Rûmî veya Firdevsî-i Tavîl diye anılan ve takriben XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başında yaşamış olan Firdevsî eserini oluştururken gerçek dünya ile fantastik dünya arasında gidiş gelişler yaparak eserin orjinalliğini daha da dikkat çekici hale getirmiştir.

Hazırlanan bu çalışmada Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 68. cildinin tenkitli metni ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde eldeki verilerden hareketle Firdevsî'nin hayatı ve eserlerinden kısaca bahsedilmiştir. Firdevsî'nin eserleri ile ilgili oldukça muğlak bilgiler mevcut olduğu için günümüze ulaşan, ona ait olduğu bilinen ve üzerinde çalışma yapılan eserlerin tanıtılmasına özen gösterilmiştir.

İkinci bölümde tenkitli metni hazırlanan 68. cilt şekil, kurgu, dil ve üslûp bakımından incelenmiştir. Şekil bölümünde, eserin içerisinde yer alan manzum parçaların sayısı, eserin başlıkları ve isimleri, eserde kullanılan vezinler ve sayıları verilmiştir. Kurgu bölümünde eserde yer alan hikâyelerin kurgusal özellikleri ve kısaca içeriklerinden bahsedilmiş ve son olarak dil ve üslûp bölümünde eserden hareketle tespit edilen dil ve anlatım özellikleri verilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölüm çalışmanın en hacimli bölümü olup burada iki nüshadan hareketle eserin tenkitli metni ortaya konmaya çalışılmış ve nüsha farkları dipnotta verilmiştir.

Çalışma Sonuç, Kaynakça ve Özel İsimler Dizini ile sona ermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Firdevsî'nin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Tavîl, Türk Firdevsî olarak da tanınan Firdevsî-i Rûmî on beşinci yüzyılın ikinci yarısı ile on altıncı yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış bir Osmanlı şair ve edibidir. Asıl adının ne olduğu konusunda farklı rivâyetler bulunmaktadır. “Bursalı Mehmet Tahir adının İlyas bin Hızır olduğunu belirtmekle beraber, Fuat Köprülü ve İbrahim Olgun Paris Milli Kütüphanesinde bulunan bir Süleymân-nâme nüshasına dayanarak Şerafeddin Musa ismi üzerinde birleşirler” (Köprülü 1969: 649, Olgun 1978: 185, Bursalı 1972:3). Firdevsî'nin doğum tarihi her ne kadar 1453 olarak zikredilse de ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. “Onun hayat hikâyesi daha çok yazdığı Süleymân-nâme ile gündeme gelmiş ve bazı durumlarda gerçek dışı, efsanevî bilgilerde yazara izafe edilmiştir” (Erdem 2005: 3).

“Firdevsî'nin hayatı Edincik, Bursa, Manisa, Balıkesir ve İstanbul'da geçmiştir. Balıkesir'de uzun süre kalmış Da'vet-nâme ve Firaset-nâme isimli eserlerini burada kaleme almıştır. Oldukça geniş ansiklopedik bilgiye sahip olan Firdevsî'nin, gayretli bir müellif olduğu ve gerek Süleymân-nâme'den evvel ve gerekse sonra muhtelif konularda manzum ve mensur eserler yazdığı bilinmektedir. Firdevsî telif ettiği eserleri daha çok on beşinci yüzyılın sonlarında kaleme almış, bir kısmını ise on altı yüzyılın başlarında vücuda getirmiştir” (Güleç 2006: 245).

1.2. Eserleri

Üç padişah dönemini idrak eden Firdevsî, devrinin en velûd yazarlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Firdevsî, “Bildiği, duyduğu, öğrendiği her şeyi yazma eğiliminde olan bir kişiliğe sahiptir” (Akay 1990: 11). Bu yönüyle Firdevsî'ye velûd bir yazar demek mümkündür. Firdevsî'nin kaç eser yazdığı ve bu eserlerin kaç tanesinin günümüze ulaştığı hâlâ net bir şekilde bilinmemekle beraber kaynaklardaki bilgiler de genellikle birbiriyle

çelişmektedir. Bunun nedeni Firdevsî'nin kaleme aldığı eser sayısının oldukça fazla olması ve eserlerinden bazılarının hâlâ gün yüzüne çıkmamış olmasıdır.

Çeşitli olaylar vesilesiyle yazdığı mensur eserleri ve çeşitli dillerden yaptığı tercümeleriyle haklı bir saygınlık kazanan Firdevsî'nin kırktan fazla eseri olduğu bilinmektedir. Başta tarih olmak üzere; dinler tarihi, peygamberler tarihi, İslam tarihi, Osmanlı tarihi, felsefe, geometri, tıp, astronomi, tasavvuf, ahlak, astroloji, satranç gibi birçok alanda eser vermiş üretken bir sanatçı olarak karşımıza çıkmaktadır. Firdevsî'nin günümüze ulaşan ve ona atfedilen eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz.

1.2.1. Süleymân-nâme

Süleymân-nâme-i Kebîr on beşinci yüzyılın sonu ile on altıncı yüzyılın ilk çeyreği arasında kaleme alınmış ve kısa adıyla Süleymân-nâme olarak bilinen manzum mensur karışık bir eserdir. “Firdevsî-i Rûmî bu eser için bütün hayatı boyunca uğraşmış ve üç hükümdar devrinde (II. Mehmed, II. Bâyezîd, I. Selim) yazmaya devam etmiştir. Ayrıca Firdevsî bu hacimli eseri meydana getirirken birçok telif ve tercüme eserlerde ortaya koymuştur” (Usta 2009: 64). Süleymân-nâme, Hz. Süleymân'ın menkıbelerinin anlatıldığı bir eser olmanın yanı sıra felsefe, ilm-i hendese, ilm-i nücûm ve çeşitli ilimlere dair bilgilerin de yer aldığı manzum-mensur olarak yazılmış ansiklopedik bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. “Firdevsî, bu eserini oluştururken Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'ân-ı Kerim'den yararlanmakla kalmayıp peygamber kıssaları, tarih kitapları gibi birçok farklı kaynaktan istifade etmiştir” (Babür 2013: 4).

1.2.1.1. Süleymân-nâme'nin Diğer Cildleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Çalışmaya esas olan 68.cildin dışında Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sinin diğer cildleriyle ilgili yapılan diğer çalışmaları şu şekilde sıralayabiliriz.

Yusuf Babür, Süleymân-nâme-i Kebîr (6-7.ciltler İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Himmet Büke, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (38.cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Murat Vanlı, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (8.-9.ciltler), (İnceleme Metin), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Gülnaz Genç, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (25-26.cilt), İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Mustafa Aksoy, Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sinde Destan Unsurları, İzmir Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Hamdi Güleç, Firdevsî-i Rumî'nin Süleymân-nâme'si 42.cilt Dâsitân-ı Ceng-i Aheng-i Efrasiyab-ı Türk Üzerine Bir Metin İncelemesi, İzmir Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,1994, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Halil İbrahim Usta, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr, (43-44-45-46.ciltler), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Asuman Akay, Firdevsî Süleymân-nâme (44.cilt) Metin ve Fiiller Üzerine Bir Deneme, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Yasemin Abul, Süleyman-name-i Kebir (47.cilt) Metin Tenkidi ve İnceleme, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

İlhama Jafarova, Firdevsî-i Rumî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (63.cilt) İnceleme Metin-Dizin, İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

M.Dursun Erdem, Kitab-ı Kıssâ-nâme-i Süleymân Aleyhisselam Üzerine Söz Dizimi Çalışması (Süleymanname 74. cilt), Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Sezer Özyaşamış Şakar, Firdevsî-i Rumî'nin Süleymaname Yazmasının (81.cilt,28yk) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemesi, İstanbul Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

İlhama Jafarova, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81.cilt 54b - 82a, 28 yk.) Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Yaşar Şimşek, Firdevsî-i Rumî, Süleyman-name-i Kebîr (76. Cilt), Giriş, Ses Bilgisi, Tenkitli Metin, Sözlük, Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

İbrahim Köz, Fidevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. cilt 7a-54byk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Zeynep Çelik, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. cilt) (82b-123b yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Rabia Aksu, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr* (10.cilt) İnceleme-Metin-Dizin, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

1.2.1.2. Süleymân-nâme'nin Diğer Nüshaları¹

Dört padişah dönemini idrak eden Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sinin cilt sayısı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler hiçbir zaman tek bir noktada birleşmemiştir. Yazarın 81 cilt olarak ele aldığı Süleymân-nâme'nin diğer nüshalarının bulunduğu yerler ve eserlerin şekilsel özellikleri şu şekildedir.

1. Cilt: Gotha, Numara 111.

2. Cilt: Gotha, Numara 111 Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863.

3. Cilt: Vaticano-Turco, Numara 28, 16 yy; Süleymaniye Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863.

4. Cilt: Vaticano-Turco Numara 28, Süleymaniye Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863.

5. Cilt: Vaticano-Turco Numara 28, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş, 5-6-7-8-9-10-11-12-13 cilt toplam 388 yk.

6. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş.

7. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş, Török F. 2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 7-13 cilt toplam 360 yk.

8. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş, Török F. 1-2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı. 8-15 cilt toplam 406 yk.

9. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, h. 1544'te kopya edilmiş, Török F. 1-2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.

10. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş, Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.

11. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş, Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.

¹ Bu veriler Himmet Büke'nin "*Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme (38.cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizimi*" isimli doktora tezinden derlenmiştir.

12. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş, Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
13. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş, Török F. 2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
14. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır, 14-15-16-17-18-19-20 cilt toplam 321 yk. Török F. 1 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
15. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır, Török F. 1 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı.
16. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
17. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır, Török F. 3 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 17-18 cilt toplam 100 yk.
18. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır, Török F. 3 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 17-18 cilt toplam 100 yk.
19. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
20. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
21. Cilt: Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884.
22. Cilt: Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884.
23. Cilt: Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884.
24. Cilt: Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884.
25. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk, Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk, Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
26. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk, Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk, Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.
27. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk, Török F. 4 Macaristan

İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk, Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.

28. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk, Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk, Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.

29. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk, Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk, Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.

30. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk, Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk, Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884.

31. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk, İstanbul Belediye Yazmaları, B.26 (M.Cevdet)

32. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk, İstanbul Belediye Yazmaları, B.26 (M.Cevdet)

33. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.

34. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.

35. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.

36. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.

37. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

38. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

39. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

40. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

41. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

42. Cilt Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

43. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır, Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.

44. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
45. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
46. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
47. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
48. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
49. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur. Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
50. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
51. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur. Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
52. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur. Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
53. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur. Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.

54. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur. Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
55. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
56. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
57. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir. Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
58. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir. Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
59. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir. Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
60. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
61. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
62. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
63. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
64. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür. Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
65. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'deki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür. Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.

66. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'deki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür. Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.

67. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır, K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.

68. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır, K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.

69. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır, K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.

70. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır, K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.

71. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 17 1535, 21 satır, K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir. Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72- 73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir.

72. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 17 1535, 21 satır, K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470; Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir. Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72- 73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir.

73. Cilt: Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72-73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75- 76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir.

74. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır, Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi,

Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231’de kayıtlı olan 73-74 75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357’dir. Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları, S.H.M.H.K.Yaz. 361, 17 satır, 74-75-76 ciltleri içeren bu nüshanın varak sayısı 127’dir.

75. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536’da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469’dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231’de kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357’dir. Bu cildin Bibl. Nationale, supl 1293 ve Uppsala numara 196’da bir nüshası daha vardır. Berlin numara 470’de kayıtlı olduğu olduğu zannedilen nüsha sorgulanmış, böyle bir kaydın olmadığı teyit edilmiştir.

76. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır, Hazine 1536’da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469’dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231’de kayıtlı olan 73-74 75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357’dir.

77. Cilt: Török F. 12, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 118 varak, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537’de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534’tür.

78. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537’de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534’tür. Török F. 13, Török F. 13’te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409’dur.

79. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537’de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534’tür. Török F. 13, Török F. 13’te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409’dur.

80. Cilt: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537’de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534’tür. Török F. 13, Török F. 13’te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409’dur.

81. Cilt: Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri numara 317/116, 123 yk

1.2.2. Da’vet-nâme

Firdevsî’nin bu eseri Arapça ve Farsça bazı eserlerden tercüme edilerek 1488 yılında Balıkesir’de hazırlanmış olup, ilm-i nucûm ve ilm-i garîbeye dair mensur bir eserdir. “Eserin bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Türkçe yazmalar Bölümü numara 208’de kayıtlı olup tek nüshadır. 90 varak olan Da’vet-nâme’de genel itibariyle sayfalar 23 satırdan meydana gelmiştir. Fakat eserde yer alan 141 minyatür ve resimler, kimi sayfalarda satır sayısını

azaltmıştır” (Büyükkarcı 1995: 9). “Da’vet-nâme’nin tarih ilmiyle doğrudan ilişkisi az olmakla beraber, garip ilmlerin ve davetiye kitaplarının halk arasındagördüğü rağbet dikkate alınır, bilim tarihi, dinler tarihi ve ilm-i nücûm tarihi açısından vazgeçilmez bir eserdir” (Biçer 2005: 59).

Eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapan Fatma Büyükkarcı eserle ilgili olarak şu bilgileri nakletmektedir: “Sekiz bâb olarak düzenlediği belirtilen eser aslında altı bâbdan meydana gelmiştir. Birinci bâbda melek ve ruhların özellik ve görevleri; ikinci bâbda feleklerin ve burçların yaratılması ve özellikleri; üçüncü bâbda ruhların nasıl çağrılacağı ve bu iş yapılırken muhtemel tehlike ve zararlardan nasıl korunacağı; dördüncü bâbda güneşin burçlarına müvekkel olan meleklerin çağırılması; beşinci bâbda güneşin ve ayın uğradığı burçlar ve özellikleri; altıncı bâbda ayın uğradığı 28 menzilden sorumlu meleklerin çağırılması ele alınmıştır” (Büyükkarcı 1995: 14-15).

1.2.3. Firâset-nâme

Firdevsî, böyle bir eseri olduğunu “Münâzara-i Seyf u Kalem” isimli eserinde zikretmiştir. Eser II. Bayezid’in tahta çıkışından önce Balıkesir’de yazılmıştır. “Köprülü’ye göre eserin adı Süleymân-nâme’de geçmektedir” (Köprülü 1996: 128). Çoğu araştırmacı bu eserin günümüzde elimize ulaşmadığını ve nüshasının olmadığını dile getirmiştir. Fakat Süleymân-nâme’nin 38.cildi üzerine bir doktora çalışması yapan Himmet Büke bu eserin bir nüshasının “Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 5151 arşiv numarasıyla kayıtlı olduğunu zikretmiştir” (Büke 2015: 27). Eser üzerinde şu ana kadar hiçbir çalışma yapılmamıştır.

1.2.4. Münazara-i Seyf u Kalem

“Konusu itibariyle kılıç ve kalemin mukayesesinin yapıldığı eser, 1485 tarihinde Balıkesir’de yazılmıştır. Firdevsî’nin bu eseri, yazmış olduğu diğer eserleri hakkında bilgi vermesi bakımından oldukça önemlidir. Nitekim bu eserin beşinci varlığında bazılarının bugün dahi ulaşamadığımız Hadîkatü’l-Hakâyık, Firâset-nâme, Tecnisât-ı Süleymân, Satranç-nâme-i Kebîr, Belkıs-nâme, Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr ve Kutb-nâme adlı eserlerini zikretmektedir. Bunlardan Hadîkatü’l-Hakâyık, Firâset-nâme, Tecnisât-ı Süleymân, Belkıs-nâme, Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr isimli eserlere hâlâ ulaşamamıştır” (Vanlı 2012: 36). Eser üzerinde Ahmet Tanyıldız yüksek lisans çalışması yapmıştır.

1.2.5. Hayât u Memât veya Hayât-nâme

Firdevsî'nin bu eseri konu itibariyle ahlâk ve tasavvuftan meydana gelmektedir. Eser 95 varak olup harekeli nesih bir yazıyla yazılmıştır. Her sayfada 15 satır bulunmakla beraber Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiş mensur bir eserdir. Kitabın başında Hayat ve Memât yazılıdır. Sonunda da eserin isminin “Hayat-nâme” olduğunu belirtir. “Eserin bir nüshası Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi bölümü 2333 numarada kayıtlı olup, kitabın başındaki ve sonundaki tarihler siliktir” (Babür 2013: 23).

1.2.6. Silâhşör-nâme (Musallah-nâme)

“Çeşitli silahların tanıtıldığı eser Mısır sultanının hazinesinden çıkan bir risâleye dayanarak Edirne’de yazılmıştır. Eser altı bâb olarak kaleme alınmış ve Ahmet Paşa’ya sunulmuştur. Topkapı Müzesi Kütüphanesi, H.625 numarada bulunan bu eser 18 varaktır. Eserin son varağının yarısı yırtıktır” (Aksoy 2000: 44).

1.2.7. Tercüme-i Câmeşuy-nâme

Terceme-i Câmeşuy-nâme, Firdevsî'nin tartışmalı eserlerinden birisidir. Bunun nedeni bazı araştırmacıların Firdevsî'nin bu isimde bir eserinin olmadığını söylemesinden kaynaklanmaktadır. Fakat son zamanlarda yapılan araştırmalar neticesinde bu eserin “Manisa İl Halk Kütüphanesinde 45 Hk 2730 arşiv numaralı bölümde yer aldığı tespit edilmiştir” (Büke 2015: 30).

Eser 18 yaprak ve 19 satır olup kumaşlar ve lekelerin temizlenmesi hakkında bilgi vermektedir. “Firdevsî, Terceme-i Câmeşuy-nâme'nin sebab-i te'lif bölümünde Süleymân-nâme'nin 78.cildini bitirmişken elbisesinde bir leke olması üzerine bu eseri Türkçeye çevirdiğini belirtir” (Büke 2015: 36). Eser daha sonra Sezer Özyaşamış Şakar tarafından yeni harflere aktarılmıştır. Şakar, çalışmasında Câmeşuy-nâme'nin on bâb halinde yazıldığını dile getirmiş ve bu bölümleri şu şekilde açıklamaktadır:

“Evvelki Bâb: Câmeşuyluk san'atı ne zamandan te'lif olup zuhûra geldi evvel sabunla libâs yuyup pâk iden kimdür ve sabun süren kimdür kimden yadigâr kaldı anı bildürür.

İkinci Bâb: Ak kumaşlar yumak ve dülbendler yumak ve anlarun lekesin giderüp ter u tâze itmesini bildürür.

Üçüncü Bâb: Alaca rengâmiz kumaşlarun ve libâslarun tegayyür olsa anları san'atla yuyup pâk idüp lekesin giderüp ve rengine göre yine reng virmesin bildürür.

Dördüncü Bâb: İnce garirler ve biz kumaşlarının ve ebrîşüm meşdûdların enva'ıla yuyup lekelerin çıkarmasını beyan ider.

Beşinci Bâb: Acı deniz suyuna düşmüş yezdi kumaşların ve gayrının yumasını ve deniz suyu lekelerin çıkarmasını bildürür.

Altıncı Bâb: Frengî kadifeler ve ağır bahalı murassa' zerrin tillü kumaşları yuyup lekelerin çıkarup perdaht itmesini bildürür.

Yedinci Bâb: Su tamlasından ve yağmurdan leke tutmuş ve çürimege yakın olan kumaşların lekelerin her vechle yuyup pak itmek gerek anı bildürür.

Sekizinci Bâb: Enva' dürlü yağ cinsinün lekelerini kumaşlardan yuyup çıkarup pâk itmesini bildürür ki her dürlü yağun bir dürlü yuması vardır anı beyân ider.

Tokuzuncu Bâb: Yemiş cinsinden vâkı' olan lekeleri kumaşlardan yuyup pâk itmesini bildürür ki cümlesinden şeftalü lekelerin çıkarmak kumaşdan gayet yamandır.

Onuncu Bâb: Libâslardan gayet müşkil leke çıkarmak bildürür. Mürekkep ve katran ve zift dahı bunların emsâli her ney ise" (Şakar 2007: 727-728, Şakar 2009: 7-8).

1.2.8. Hakâyık-nâme/Hakikat-nâme

Hakâyık-nâme, XV. Yüzyılın sonları ile XVI. Yüzyılın başı arasında kaleme alınan manzumensur karışık bir eserdir. Bu dönem Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerinin görüldüğü bir dönemdir. Dolayısıyla metinde Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini sıklıkla görmek mümkündür. Eski Anadolu Türkçesine özgü kelimelerin yanı sıra metinde çok fazla Arapça-Farsça kelime bulunmaktadır. Bunların çoğunun dinî-tasavvufî terimler olduğu tespit edilmiştir.

“Didaktik bir amaçla kaleme alınan bu eserde konular tasavvuf açısından ele alınmış ve eserde insanın bu dünyaya niçin, nasıl, hangi yollardan geldiği ve sonunun ne olacağı dinî-tasavvufî açıdan anlatılmıştır” (Araç 2010: 18). Eser üzerine yüksek lisans çalışması yapan Güllü Araç eserin içeriğiyle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: “Hakâyık-nâme diyalog yöntemi kullanılarak oluşturulmuş bir metindir. Tüm metin soru cevap üzerine kuruludur. Konunun derinleşmesi aşama aşamadır. Sorulan kapsamlı bir sorunun uzun uzun açıklaması söz konusu değildir. Sorular da cevaplar da kısadır. Ancak sayısı çoktur. Özellikle Hızır'ın soruları bu yöndedir” (Araç 2010: 20).

1.2.9. Kutb-nâme

Eserin bir diğeri ismi Kıssa-i Cezîre-i Midilli'dir. Eser mesnevi nazım şekliyle yazılmış ve 2500 beyitten oluşmaktadır. Kutb-nâme'nin tek nüshası Süleymâniye Kütüphanesi, Halet Efendi 643 numarada kayıtlıdır. 145 sayfa olan eser II. Bayezid'e ithaf edilmiştir. "Eserin konusu başta Venedik olmak üzere İspanyol ve Fransız gemilerinden oluşan bir donanmanın Midilli adasına yaptıkları baskındır. 1499'da başlayıp 1503'3 kadar süren Osmanlı-Venedik savaşında Venedikliler; İnebahtı, Modon, Koron ve Draç kalelerini kaybetmişler ve 1501 yılının Ekim ayında adaya bir saldırı düzenlemişlerdir. Eserde başta bu savaş olmak üzere; II. Bayezid dönemi olayları, Cem Sultan'ın tahta çıkışı, Şehzade Korkut'un İstanbul'daki kısa süreli padişah naipliği ve akıncı beylerinin Orta Avrupa'ya yaptıkları seferleri anlatır" (Büke 2015: 25-26).

1.2.10. Teşhisü'l-İnsan

"Eser İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü seminer kitaplığında bulunmaktadır. 20x15 ebadında ve 143 varaktan meydana gelmiştir. Satır sayısı 9-13 arasında değişmektedir. Yazısı harekeli ve okunaklı bir nesihdir" (Erdem 2005: 12). Firdevsî, bu eseri Farsçadan Türkçeye tercüme edip Ahmet Paşa'ya takdim etmiştir.

1.2.11. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm

Firdevsî'nin Süleymân-nâme'den önce Balıkesir'de yazdığı manzum-mensur karışık bir eserdir. Bu eser Süleymân-nâmeyi ele almada bir ön deneme olarak değerlendirilmektedir. Eser tamamen düz yazı şeklinde yazılmış olup, sadece başında ve sonunda birer kaside vardır. Eser 21 satırdan oluşan 357 varaktan meydana gelmiştir. Ayrıca bu eser müstakil bir yazma olmayıp Süleymân-nâme'nin 74-75-76. cildlerinin bir yazmasıdır. Mehmet Dursun Erdem doktora çalışması yapmıştır.

1.2.12. Terceme-i Hadîs-i Erbain

Eser 5 varak, 17 satır olup Millet Yazma Eser Kütüphanesinde bulunmaktadır. Eser kırk hadis tercümesi olup hadisler Arapça, açıklamalar ise Farsça olarak yazılmıştır. Himmet Büke'ye göre eserin "Atıf Efendi Yazma Eserler Kütüphanesinde bir nüshası daha vardır. Bu nüsha Firdevsî adına kayıtlıken Millet Kütüphanesindeki nüsha; Firdevsî-i Rûmî, İlyas bin Hızır adıyla kayıtlıdır" (Büke 2015: 26).

1.2.13. Pend-nâme-i Eflâtun

Sağlık ve temizlik konularından bahseden eser, Farsçadan Türkçeye çevrilmiştir. Eserin Firdevsî'ye ait olup olmadığı ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Bu görüşler hâlâ bir netlik

kazanmadığı için ayrıca burada dile getirilmeyeceklerdir. Fakat İstanbul Arkeoloji Müzesinde eseri gören M. Ata Çatıkkaş, “Eserin Firdevsî’ye ait olmadığını, Firdevsî adlı başka bir kimse tarafından Şeyh Sa’dî-i Şirâzî’nin Gülistân isimli eserinin istihsahı olduğunu belirtir” (Çatıkkaş 1983: 176). Eser üzerinde şu ana kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

1.2.14. Satranç-name-i Kebîr:

“Balıkesir’de te’lif edilen eser 95 varak olup manzum mensur karışık bir şekilde kaleme alınan eser her sayfa 17 satır halinde nesihle yazılmıştır. Eserde yetmiş yedi satranç oyunu şekli yer almakta ve sekiz bâbdan oluşmaktadır. Eserin Nuruosmaniye Kütüphanesi numara 4073’te Berlin (1631) ve Münih (250) kütüphanelerinde birer nüshası vardır. Eserin içerisinde satrancın tarihçesi ve oyun oynama biçimleri hakkında bilgi verilmektedir” (Akay 1990:18).

1.2.15. Fâl-ı Kur’ân

1487-88 yılları arasında Farsçadan tercüme edilerek hazırlanmış olan eser, İbrahim paşaya sunulmuştur. Mustafa Aksoy’un belirttiğine göre; “Eser İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü Numara 816’da bulunmaktadır. Fâl-ı Kur’ân metni harekeli nesih yazıyla yazılmış olan bu yazmanın 61b-79b varakları arasında yer almaktadır” (Aksoy 2000: 44).

1.2.16. Hadis-i Ahsen

Bursalı Mehmet Tahir (1972: 2) ve Fuat Köprülü (1969: 650), bu eserin Firdevsî’ye ait olduğunu belirtmelerine karşın Fatma Büyükkarcı “Münâzara-i Seyf ü Kalem’de geçen Hadîs-i Ahsen tabirinin bir eser olmayıp “güzel bir deyişle eserlerini kaleme almak” anlamında kullanıldığını ifade eder” (Büyükkarcı 1995:7). Firdevsî üzerine çalışma yapan araştırmacıların çoğunluğu Hadîs-i Ahsen’in müstakil bir eser olduğunu belirtmektedirler (Köprülü 1996: 129, Güleç 1994: 14, Genç 1995: 20, Akay 2000: 45). Söz konusu eserle ilgili Ahmet Tanyıldız’ın çalışmış olduğu Münâzara-i Seyf ü Kalem isimli yüksek lisans çalışmasında konu ile ilgili bu hususlar geçmektedir:

“Hadâyıku’l-Ḥaḳāyık ve Firâset-nâme ve Şatranç-nâneme-i Kebîr ve Tecnîsât Süleymân [u] Belkîs-nâme ve Müsellaḥ-nâme ve Ṭālî’-i Mevlüd-ı Kebîr ve Ḳutb-nâme mişâli daḡı Pârsî’den terceme kıluḡ ve ba’zı daḡı sâyir kitâblardan istiḡrâc kıluḡ Ḥadîş-i Aḡsen emlaḡü’l-ḳalem birle menşûr u manzûm taşnîf kıluḡ söyledümse min-ba’ d bu Münâzara-i Seyf ü Ḳalem Ḥadîş-i Muḡtâr ile ebyât ü eş’âr ile taşnîf eyledüm” (Tanyıldız 2005: 78).

“Münâzara-i Seyf ü Kalem’de geçen bu cümlelerden yola çıkarak ortaya atılan her iki iddia doğru olarak kabul edilebilir. Ancak sözü edilen tabirin geçtiği sayfada eser isimleri kırmızı

mürekkeple belirginleştirilmiştir. Hadis-i Ahsen tabirinin de kırmızı mürekkeple yazılması göz önüne alınarak söz konusu tabiri müstakil bir eser ismi olarak kabul etmek daha mantıklı olacaktır. Fakat yazarın diğer eserlerine bakıldığı zaman bu tabirin Münâzara-i Seyf ü Kalem dışında bu eserin adına rastlanılamamıştır” (Tanyıldız 2005: 32).

1.2.17. Süleymân-nâme Muhtasarı

Himmet Büke eserin “İstanbul Millet Kütüphanesi 297.9’de AET rh 316 demirbaş numarasıyla kayıtlı olduğunu ve eserin 349 varak olduğunu ve 13 satır halinde yazıldığını ifade etmektedir” (Büke 2015: 34). Eserin diğer nüshası İstanbul Üniversitesi İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 297.91 yer numarası ve NEKTY0015 barkod numarasıyla kayıtlı olduğu tarafımızca tespit edilmiştir. Buradaki nüshanın 17 satırda 195 varak olduğu görülmüştür. Eser üzerine bu güne kadar çalışma yapılmamıştır.

1.2.18. Tâli’-i Mevlûd-i Kebîr

Firdevsî bu eseri Münâzar-i Seyf u Kalem eserinin ön sözünde sadece ismini zikretmektedir. Himmet Büke eserin “Ankara Millî Kütüphane Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesinde olduğunu ifade etmektedir” (Büke 2015: 29). Eser üzerinde çalışma yapılmamıştır.

1.2.19. Kur’an-ı Kerim’den Tefe’üle Dair Bir Risâle

Eserin tek nüshası 297.7 yer numaralı ve NEKTY00816 barkod numarasıyla İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde yer almaktadır. Eser 15 satırda 89 varaktır. Burada yer alan kayda göre eser tasavvuf, rüya yorumu ve falcılık ile ilgili konularından bahsetmektedir.

1.2.20. Kitâbü’l-Mevâ’iz

Firdevsî-i Rûmî’nin bir diğer eseri de Kitâbü’l-Mevâ’iz’dir. Eser İstanbul Büyükşehir Belediyesi Muallim Cevdet Yazmaları Bölümünde “Mevâ’iz El-Firdevsî” adıyla kayıtlıdır. Eser tarafımızca görülmüş olup 13 satırda 152 sayfadır. Eserin baş kısmından bir sayfa eksiktir.

Firdevsî-i Rûmî’nin yukarıda sayılan 20 eseri dışında da eserleri vardır. Fakat bu eserlerin Firdevsî’ye ait olup olmadıkları tartışmalı olduğu ve elde yeterince bilgi olmadığı için bilgi verilmemiştir. Bu eserler şunlardır:

Gülistan Tercümesi

Kasas

Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş Veli

Tecnisât-ı Süleymân

Süleymân u Belkıs-nâme

Barak Baba Risâlesi

İKİNCİ BÖLÜM

Kurgu ve Şekil Özellikleri

2.1. Eserin Yapısal ve Kurgusal Özellikleri

2.1.1.Eserin Genel Kurgusal Özellikleri

15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarında kaleme alınan Firdevsî'nin Süleymân-nâmesi manzum mensur karışık bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmaya konu edilen 68. cilde genel olarak bakıldığında eserin kurgu, dil kullanımı ve anlatım teknikleri bağlamında ideal bir kurgusal yapıya sahip olduğu görülmektedir. Eser genel olarak üç vak'a üzerine kuruludur. Birinci vak'a Hz. Süleymân'ın Kudus'e "Beytü'l-Mukdis" yapmak istemesi, ikinci vak'a Rüstem'in gemisinin denizin ortasında mahsur kalması sonucu Ahyaşilûn Peygamber vasıtasıyla Süleymân'dan yardım istemesi ve Süleymân'ın ona yardım etmesi, son vak'a ise Sürhibâd isimli cin ile Semendûn isimli cin arasındaki savaştır. Eser bu üç vak'a ekseninde kurgulanmış ve anlatılan tüm hikâyeler bu üç vak'a etrafında kurgulanmıştır. Eserin kurgusal anlamdaki en orjinal yönü tüm vak'aların eş zamanlı olarak kurgulanıp anlatılmasıdır. Vak'aların eş zamanlı olarak ilerlediğini eserde yer alan şu ifadelerde görmek mümkündür. "Hükemâ kavlince Süleymân-ı Nebî 'aleyhi's-selâm biñ bir ümmet ve yetmiş iki millet yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlûkât 'askerin cem' itmekde, Sürhibâd-ı Cin üzerine varmağa niyyet kıılmaḥda, ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Rüstem-i Tehmeten'e geldi"(s. 153).

"Hükemâ kavlince Süleymân-ı Nebî 'aleyhi's-selâm müvekkil-i rûḥ-ı Şeddâd ile kelimâtda ve Ahyaşilûn Peygamber 'aleyhi's-selâm kırk dört pâre geminüñ ḥalkı birle Zilzâl-i Ekber ile ve cebbâr-ı ḳahrla gird-âb-ı baḥr-ı ekberde Ḥaḳ te'âlâya münâcât itmekde ve Ruḳ'â'il-i Perrî Ahyaşilûn Peygamber'üñ nâmesin alup Süleymân'a gelmekde ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Sürhibâd-ı Cinn'e geldi"(s. 105).

"Hükemâ kavlince Ruḳ'â'il-i Perrî Ḳuds-i Mübârek'e gelüp Hümâyün Şâh otaḡına itmekde, perriler serhengi arasına ḳonmaḥda ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Süleymân ḥazretine geldi"(s. 84).

“*Hükemā kavlınce emr-i Rabbānī mu‘ciz-i Süleymān Rīh-i Lākıh kırk dört pāre gemileri içi tolu yigirmi iki biñ nefer ādemleri baħr-ı gird-ābdan kaldurup götürmekde, yir ile gök arasında uzluğ ile alup Kud̄s-i Mübārek’e yitürmekde ve ra‘d-ı felek daħı bulutları cem‘ idüp gemiler üzerine ağdurmağda, karañulıķ ‘ālemi dutup gemilerdeki halk birbirin görmeyüp yağmurlar daħı yağmağda, ammā ki bizüm kışşamuz ez ān cānib Süleymān ħazretine geldi”* (s. 122).

Metin içerisinde müellif, bir vak’ayı anlatırken onu en heyecanlı yerinde bırakıp başka bir vak’aya geçiş yapar. Bu da eserin kurgusuyla ilgili dikkat çeken bir başka hususdur. Eserin kurgusunda dikkat çeken bir diğer husus ise her meclisin sonunda yer alan son başlık veya son hikāyeden sonra “*Der-Beyān-ı Temsilāt-ı Māzī*” ve “*Der-Beyān-ı Meclis-i Āher*” başlıklarının bulunmasıdır. Bu başlıklar genelde anlatılan meclisin bittiğinin habercisidir. Bu başlıklar manzum olarak ele alınmış olup öncesinde anlatılan hikāyeyi özetleme görevi görmektedirler. Bu bölümlerin beyit sayıları değişkenlik görmektedir.

Metin içerisinde müellif bazen ana vak’adan koparak araya ansiklopedik bilgiler sokuşturur. Bunun en dikkat çeken örneği Hz. Süleymān’ın mecliste Rüstem’in gemisini hangi rüzgar ile kurtarılacağı ile ilgili sorular sorması üzerine mecliste bulunan ālimler, filozoflar ve vezirlerin bir çok kaynak göstererek rüzgar çeşitleri hakkında bilgi vermeleridir. “*Yā nebiyyu’llāh, yigirmi dört dürlü yile ħükm iderem. Evvel Şabā yilidür ki bād-ı řarđdur gün doğusından esen yildür. İkinci Şimāl yilidür ki Rüm kıblesine şarşu esen yildür. Üçüncü Cenüb yilidür ki Rüm kıblesinden řimāle şarşu esen yildür. Dördüncü Nesīm yilidür ki nerm ü ħoř u yumuşağ yildür. Beřinci Semüm yilidür ki gündüzün esen ıssı yildür. Altıncı Nu’üc yilidür ki gündüz esen yildür. Yedinci ‘İķām yilidür ki hünersüz yildür. Sekizinci ‘Aķīm yilidür ki mişlühu. Toķuzuncı Cünkbā yilidür ki řabā ile řimāl ortasında esen yildür. Onuncı Nıkbā yilidür ki yolsuz yildür. On birinci Ĥudüc’dur ki gürüldü ile esen yildür. On ikinci Ĥarür yilidür ki gıce esen ıssı yildür. On üçüncü şarşar yilidür ki şovuğ ve şatı yildür. On dördüncü Kışıf yilidür ki budak şıyıcı yildür. On beşinci Hücum yilidür ki çādır ağdaran yildür. On altıncı Debür yilidür ki gün batusından esen yildür. On yedinci ‘Ařüf yilidür ki şatı yildür ifrātla. On sekizinci Lākıh yilidür ki bulutları devşürür daħı ağacı yemişlendürür. On toķuzuncü Sehām yilidür ki bu daħı řol gıce ile esen ıssı yildür. Yigirminci řafān yilidür ki yağmurla şatı şovuğ esen yildür. Yigirmi birinci Ruĥā’ yilidür ki nerm ü yumuşağ yildür. Yigirmi ikinci Ĥařıb yilidür ki uvađ taşları yuvalar. Yigirmi üçüncü Revaĥ yilidür ki Ĥađ te‘ālā yir ehli içün yaratmışdur ya‘nī ki yir altındağı maĥlūk içün eser. Yigirmi dördüncü Rīh-i Sevdā’dur ki Ĥađ te‘ālā celle celāluĥū ol Rīh-i Sevdāyı virmışdür. Ehl-i Cehennem’e anuñla*

‘azāb olunur ve dağı yiri götüren deñizler ol rīḥūñ üzerindedür, mürekkeb-i rüy-ı zemīndür” (s. 117).

İbni Cevzī eydür. “Hevā iki kısmdur raḥmetdür, ‘azābdur ve her kısmı dört kısmdur. Raḥmet bigi rūḥa neşr ü mürselāt ve mübeşşirātudur. ‘Azāb yili Şā‘ıḳ u ‘Āşıf bu ikisi deñizdedür ve Aḳaymīr ü Şarşar bu ikisi ḳurudadur ve yilūñ fā’idesi ḥayvānuñ cismini muḥkem ider ve bulutları bir yirden bir yire iledürler ve ulu yiller kim fā’idelidür. Dördür Evvel Şimāl’dür, ol nebātü’n-na‘şdan mağribe gider. İkinci Cenūb’dur, ol sehīl ḳarşusından maşriḳa eser ve üçüncü Şabā’dur, ol nebātü’n-na‘ş ḳarşusından maşriḳa eser ve dördüncü Debūr’dur, sehīl ḳarşusından mağribe eser. Ammā Şimāl şovukdur, ḳurudur. Anuñ içündür ki ol bir iḳlīmden gelür ki güneş ol iḳlīme uğramaz ve ḳar ve yağmur ve şovuk ol iḳlīimde çoğ olur” (s. 122).

Firdevsî-i Rûmî’nin Süleymân-nâme’sinin 68. cildi 336. meclis ile başlayıp 340. meclis ile son bulmaktadır. Eserin bu cildinde 67 adet ana başlık bulunmaktadır. Bu başlıkların hepsi ayrı ayrı hikâye özelliği taşımamakta, bunlar genellikle birbirinin devamı niteliğindedir. Yani bazen on başlık veya iki başlık bir hikâye olabiliyorken, bazen tek bir başlık bir hikâye olabilmektedir.

Firdevsî-i Rûmî’nin eseri diğeri Süleymân-nâmelerde de sıkça karşılaştığımız bir giriş olan Kur’an-ı kerimde yer alan Neml Sûresi’nin 30 ve 31. âyetleri olan “İnnehû min Süleymâne ve innehû bismi’llâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm illâ ta’lû ‘aliyye ve atûnî müslimîn” âyeti ile başlamaktadır. Bu âyetin hemen ardından “Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün Fe’ülün” vezniyle yazılmış 42 beyitlik bir şiir gelmektedir. Bu şiirde klasik Türk edebiyatı geleneği içinde yazılmış pek çok eserde bulunan Tevhid, Na’t ve padişah övgüsü yer almaktadır. Bu şiirin diğeri eserlerden ayrılan yönü Tevhid, Na’t ve padişah övgüsü yapılırken her hangi bir başlıkla bu bölümlerin birbirinden ayrılmamasıdır.

Allāhü vāḥidküm yezel ki ol Ḥaḳ durur ḡaffār

Kün didiyse kevn ü cihān icāda geldi izhār

Ḳayyūm u ḳadrini bedeldür şāni‘ u bī-çün ilāh

Ḳuds ü ḥālīḳ u bī-‘alel Cebbār u hem o Ḳahhār

Ol ḳādir-i ḳudret-nümā vāḥid-i ezel Allāh

Levlāk dirken Ḥaḳ aña Ḥā Mīm ile tekrār (s. 61)

Şiirin birinci kısmında Allah’ın büyüklüğü, azameti anlatıldıktan sonra Hz. Muhammed’in övgüsüne geçilmekte, bu aşamadan sonra da eserin sunulduğu Yıldırım Bâyezîd’in övgüsü yer almaktadır. Ayrıca müellif, bu bölümde kendini ve nazmını da övmektedir.

*Raḥmā'nuñ ta'lim adın ümmi kodı adın
Sultān iken kevneyne geydi bir 'abā şalvār
Cem' eyleyüp külli kemālāt ol Hudā-yı kadir
Adın kodı ol zāt-ı ekmelüñ Aḥmed Rasūl-i Muhtār
Ger nerdübānı tāsī'-i felek idinse 'aql ü kül
Mi'rācınıñ bir pâyına irişmeye istizhār
Ol seyyidi evlād-ı ādem şāfi' i ümmet
Ol ḥ'āce-i faḥr-i cihān maḥbūb-ı ḥaḳ-ı settār
O zıll-ı Ḥaḳ sultān-ı 'ālem āl-i 'Oşmān Ḥān
Şāhib-ķırān Şeh Bāyezîd a'zam-ı melik tāc-dār
Ḥūr itmegil Firdevsî kim nazmıdur cevher
İkbāl ü devlet gūşınadur nazmıdur şehvār (s. 63)*

Süleymân-nâme'nin 68. cildi bu girişle başladıktan sonra hemen ardından eserin üçüncü başlığı olan “*Bu Tarih-i A'zam Süleymân-nâme'nin Üç Yüz Otuz Altıncı Meclisinin Zikrindedir*” başlığıyla 336. meclis açılıp asıl konuya giriş yapılmaktadır. Bu bölümde “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle, 17 beyitlik mesnevi nazım şekliyle yazılmış bir manzum bölüm bulunmaktadır. Bu manzum bölümde müellif, Süleymân-nâme'yi anlatmaya başladığını dile getirmektedir. Bölümde bunların yanı sıra Yıldırım Bâyezîd'e övgüler dile getirilirken aynı zamanda Osmanlı hanedanının geçmiş üyeleri de zikredilmektedir.

*Luḫ idüp söyle Süleymān kışşasın
Gūş iden def' ide 'ālem gūşşasın
Dünyādan sultān gider adı kalur
'Ālem içre 'adl ile dādı kalur
Ḳanı sultān ḥān Muḥammed yā Murād
Gıtdi anlar lîk kodı yaḫşı ad
Yirde anlar yatduğınca sāl ü māh
Bāķi dursun İldırım Ḥān pādişāh
İy şūḫan-ver ḳo şoñuñda bir nişān
Ki ide yād aduñ cihānda dürr feşān
Di Süleymān-nāmesin ḳo yādgār
Vir şalāvāt Aḥmed'e ammā bî-şümār (s. 65).*

Müellif uzunca bir giriş yaptıktan sonra eserin dördüncü başlığı olan “*Der-Beyân-ı Kurbân Kerden-i Süleymân Be-Cây-ı Kuds-i Mübârek*” başlığıyla hikâyelerini anlatmaya başlamaktadır. Bu başlık altında Hz. Süleymân’ın yeryüzünde yer alan tüm peygamberler, cinler ve padişahları huzuruna çağırması ve “Kuds-i Mübârek” için kurban ziyafeti vermesi anlatılır. Hz. Süleymân kurban etinin insalara, yırtıcı hayvanlara, şeytan sınıfına, deniz mahlukatına, yırtıcı kuşlara, uçan böceklere ve yılanlar şahı olan Şahmaran’a taksim edilmesini emretmektedir. Bu hikâye eserin en uzun hikâyesini oluşturmaktadır (H-84a-91a). Ayrıca bu bölümde 6 kıt’a, birisi 21 beyit diğeri 25 beyitten oluşan manzum kısımlar vardır. Bu manzum kısımlar özellikle kıt’alar yapılan uzun anlatılardan sonra anlatılan mensur kısımların özetlenmesi görevinde kullanılmıştır.

“*Andan şoñra dört yüz kırk dört Beytü’l-Muğdis seyyidleri diz çöküp Süleymân nazarına karşı turdılar devâm-ı devletine du‘â kılup yüz yire sürdiler. Andan şoñra yedi kez yüz biñ dahı yetmiş biñ ve yedi biñ ‘asker insân pîr ü cüvân erkân-ı saltanat ve a‘yân-ı memleket-i cumhûr ile tırıncağ bir mîl miğdârı yirden cin ‘askeri insân leşkerin ihâta kıldı ve bir mîl miğdârı yirden dahı cin çerisin cân ulusu kılup ihâta itdi ve bir mîl miğdârı yirden dahı perî vü ‘askerin ‘afârît kavmi ihâta itdi ve bir mîl miğdârı yirden dahı ‘afârît ü ehremen ‘askerin yırtıcı ve tartıcı cinsi ihâta itdi ve bir mîl miğdârı yirden hayvânât sınıfı efâ‘î vü ‘ağârib ü hayyât cinsi ihâta itdi ve anları dahı ejdehâlar ve evrenler ihâta itdi ve kuşlar dahı Sîmurg-ı Kâf ile rahne vü kaqnûs ile ve hubûbât yiyen murgân re’îsi Cennet’den çıkan tâvûs ile Süleymân üzerine hevâ-yı fenâda fevka’l-‘âde beyne’s-semâ’-i gâbrâda kanad kanada çetüp yelek yelege çitüp turdılar, cinsi cinsi birle ve çifti çifti birle baş başa çatup pervâz urdılar”* (s. 66).

*Turdu çün dîvânı şâhı ol zemân
Cem‘ olup geldi kamu pîr ü cüvân
İns ü cinnüñ begleri cem‘ oluben
Perr-i etyâr ile tıldı âsmân (s. 66)*

“*Kıssa-i Rüstem-i Destân*” ve *Der-Beyân-ı Ageh Şoden-i Süleymân Aleyhisselâm Ez-Sekine-i Mûsâ Be-Girdâb-ı Üftâde Est*” başlıklarıyla eser 5 ve 6. başlıklarla devam etmektedir. Bu iki başlığın beraber ele alınmasının nedeni anlatılan hikâyenin ilk başlıkta başlayıp ikinci başlık ile devam etmesidir. Bu bölümlerde Rüstem’in Sâm-süvâr ile savaşmak için deniz yolculuğuna çıkması, yolculuk esnasında büyük bir tufan çıkması ve bunun sonucunda tüm gemilerinin karaya vurması anlatılmaktadır.

Eserin bu bölümlerinden sonra yedinci başlık olan “*Dâsitân-ı Süleymân ve Kıssa-i Bâğ-ı İrem ve Kazıyye-i Şeddâd*” başlığı gelmektedir. Bu bölüm oldukça kısadır. Bu bölümde Hz. Süleymân, Eşûrnu’ il isimli meleğe “Şeddâd’ın kimin oğlu olduğu, dünyadan nasıl göçtüğü ve bağ-ı İrem’in nerede olduğu” gibi sorular sormakta ve bu bölüm tamamlanmaktadır. Bu başlıktan sonra “*Der-Beyân-ı Tarih-i Şeddâd İbn-i Âd*” başlığı ile sekizinci başlık gelmektedir. Bu başlık yedinci başlığın devamı niteliğindedir. Bu kısımda Hz. Süleymân’ın sorduğu soruların uzunca bir şekilde cevaplandırılması anlatılmaktadır. Şeddâd öldükten sonra ondan geriye iki oğlu kaldığı, büyüğünün adının Şeddâd, küçüğünün adının ise Şedîd-i Şeddâd olduğu, Şeddâd’ın ölümünden sonra küçük oğlu Şedîd-i Şeddâd’ın hükümdar, büyük oğlu Şeddâd’ın ise vezir olduğu anlatılır. Şeddâd’ın 28 yıllık saltanat döneminde bâğ-ı İrem’i yaptırdığı ve dünyada benzerinin olmadığı uzun uzun anlatılmaktadır.

Eserin dokuzuncu kısmı “*Der-Beyân-ı Ceng-i Sürhibâd ve Aheng-i Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest*” başlığı altında yer almaktadır. Bu bölümde anlatılan olaylar daha çok fantastik, olağanüstü unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bu bölümde “Sürhibâd” isimli cin ile “Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest” isimli iki cinnin birbirlerine üstünlük sağlamak için yapacakları savaşın hazırlığı anlatılmaktadır. Bu bölümün öne çıkan bir özelliği diyalogların fazla olmasıdır.

Dokuzuncu başlıkta Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest ile Sürhibâd’ın savaş hazırlığı anlatıldıktan sonra onuncu başlık olan “*Der-Beyân-ı Gâlib Şoden-i Sürhibâd-ı Cinnî ve Hezimet Şoden-i Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest*” gelmektedir. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu bölümde, iki tarafın birbiriyle savaşması ve bu savaş sonunda da Sürhibâd’ın Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest’i mağlup etmesi anlatılmaktadır.

Eserin onuncu bölümünden sonra “*Der-Beyân-ı Temsilât-ı Mâzî*” başlığıyla on birinci bölüm gelmektedir. Bu bölüm aruzun “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” vezniyle oluşturulmuş 13 beyitlik bir bölümdür. Eserin geneline bakıldığı zaman bu başlığın her meclisin sonundaki hikâyeden hemen sonra geldiği görülmektedir. Bunun hemen ardından “*Der-Beyân-ı Meclis-i Âher*” başlığı ile on ikinci bölüm gelmektedir. Aruzun “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” vezniyle oluşturulmuş ve 11 beyitten oluşan bu bölümde müellif bu başlıkta Allah’a şükrederek 336. meclisin bittiğini dile getirmektedir.

Hamd-i bî-ğad ol Hudâ’ya dahı hem

Üç yüz otuz altı meclis buldı tam

Söyledük bu meclisi oldı temâm

K’olupdur nazm u neşri emlah kelâm (s. 99)

Eserin ilk meclisi bu şekilde tamamlandıktan sonra “*Süleymân-nâme'nin Üç Yüz Otuz Yedinci Meclisinin Zikrindedir*” başlığıyla yeni bir meclis açılmaktadır. Bu bölüm eserin on üçüncü başlığıdır. Bu bölüm mesnevi nazım biçimiyle oluşturulmuş ve aruzun “Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle yazılmıştır. Firdevsî burada kendisini ve şâirliğini övmektedir.

Harfîne başmaya barmaq çün qalem

Sehvin işlâh eyleye kılup kerem

Sözlerüm emlah kelâm ahsen hadîs

N'ola kim ta'n eylese her bir habîs

Gerçi sözde bulunur lâ-büd ü sehv

‘Ârif ol kim düzedüp ider ‘afv

Bu nigârı zeyn ki itdüm yâ ilâh

Ƙıl melâhat kişverine anı şâh (s. 101)

Üç yüz otuz yedinci meclisin ilk bölümü “*Der-Beyân-ı Kıssa-i Sürhibâd-ı Cinnî ve Ceng-i Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest*” başlığıdır. Bu bölüm eserin on dördüncü başlığıdır. Bu bölüm, dokuz ve onuncu bölümlerin devamı niteliğindedir. Bu bölümde taraflar arasındaki çatışmalar daha da şiddetlenmektedir. Ayrıca bu bölümde de abartılar ve tasvirler ön plana çıkmaktadır. Özellikle Sürhibâd’ın anlatıldığı sahne oldukça dikkat çekicidir. “*‘Âr u nâmûs gözleyüp tûrdı dağı diğkatle nazâr kılup Sürhibâd’uñ şekline göz urdı ki bu kızıl Cehennem odı gibi ‘alevüñ içinde bir ‘acâ’ib korğunç şekil görünür ki külhan içinde yanar çınâr u şâm ağacı omcası gibi başdan ayağa dek a‘zâsını od bürümüş yağar. Dûd-ı siyâhı birinci kat felege dek çıkar ve ammâ ki âteş içinde a‘zâsı gâyet heybetlü, şalâbetlü, şecâ‘atlü nite başı tokuz başlu evren şeklinde durdı sağ omuzunda durdı. Şol omuzunda ve ammâ ki orta yirinde gibi başı gâyet ‘azîm ‘arş-ı ‘azîmi yedi kerre kuşadup tokuz kat çarnı altına alan ejderhâ başına beñzer gevdesi pul pul evren pulı gibi rengi kızıl od şeklinde bir ‘aceb dağı bu ki her pulunuñ aralığından buğâr yirine ‘alev çıkar a‘zâsını od bürür. Cehennem kapusu gibi nefesi taşra virdükçe ağızlarından ‘âleme âteş saçar ve çünki nefesin içerü çekse burnı delüklerinden duğân felek yüzine çıkup düttün cihânı tutar ve bir ‘aceb dağı bu ki dörd kanadı evren kanadların gibi yaraşa kanadı vaz‘ında perr ü bâli yok et ile deri ve lâkin rengi şaru altına beñzer, şu‘le virür ve çünki kanadlarını açar. Hayy-ı şiddetinden bir âteş zâhir olur ki a‘zâsını derisü bürür. Kürre-i nâr şanur her ki anı görür ve andan ‘aceb ter dağı bu ki iki eli var âdem eli gibi*” (s. 102). Bu bölümden sonra gelen ve on beşinci başlık olan “*Kıssa-i Süleymân Âmeden ve Ageh Şoden-i Ez-Ahvâl-i Semendûn ve Sürhibâd-ı Cinnî*” başlığında ise her iki taraf arasındaki savaşın sonlandığı anlatılmaktadır.

Firdevsî 9-10-14-15. başlıklarda Semendûn ile Sürhibâd arasında cereyan eden savaşı anlattıktan sonra eserin 16. başlığı olan *“Der-Beyân-ı Kıssa-i Zecr-i Rûh-ı Şeddâd”* başlığıyla eserin yedinci ve sekizinci bölümlerinde zikredilen Şeddâd’ın kıssasına dönüş yapmıştır. Bu bölümde Hz. Süleymân ile Eşûrnu’il isimli melek arasında uzun süren diyaloglar yer almakta ve hikâye bitmektedir.

Eserin 17. başlığı olan *“Der-Beyân-ı Âmeden-i Sündûs-ı Cinnî Be-Dergâh-ı Süleymân Aleyhisselâm”* başlığında Hz. Süleymân ile Sündûs isimli cin arasında bağ-ı İrem’in zapt edilip edilmemesi konusu tartışılmaktadır. Bu başlığın hemen ardından *“Der-Beyân-ı Ageh Şoden-i Süleymân Ez-Ahvâl-i Ahyâşilun Peygamber ve Zilzâl-i Ekber”* başlığı ile on sekizinci bölüm gelmektedir. Bu bölüm eserin 5 ve 6. başlıkları olan *“Kıssa-i Rüstem Dâsitân ve “Der-Beyân-ı Ageh Şoden-i Süleymân Aleyhisselâm Ez-Sekine-i Mûsâ Be-Girdâb-ı Üftâde Est”* bölümlerinin devamı niteliğindedir. Hikâyenin önceki bölümlerinde zikredilen Rüstem’in gemisinin karaya vurması hadisesi burada da devam etmektedir. Gemisi karaya vuran Rüstem’in “Talishan” isimli peri aracılığıyla Hz. Süleymân’dan yardım istemesi anlatılmaktadır. Rüstem’in yardım isteme amacıyla yazdığı mektubu Süleymân’ın veziri olan Âsaf’ın perinin elinden alması ve kendi ağzıyla Rüstem’e cevap vermesi zikredilmektedir. Bu bölüm Âsaf’ın bölüm sonunda cevap niteliğinde yazdığı 36 beyitlik bir manzum bölüm ile sonlanmaktadır. Bu manzum kısmın hemen ardından *“Der-Beyân-ı Hükem Kerden-i Bi-Müvekkil-i Bâd-ı Berây-ı Âverden-i Keştiyân-ı Bâd-ı Sarsar”* başlığıyla 19. başlık gelmektedir. Bu kısım da Rüstem’in hikâyesinin devamı niteliğindedir ve genellikle Hz. Süleymân, veziri Âsaf ve Ahyâşilun Peygamber arasında geçen konuşmalardan oluşmaktadır. Bu konuşmalar Rüstem’in nasıl kurtarılması gerektiği ile ilgilidir. *“Hükemâ kavlince kaçan ki Âşaf bin Berhiyâ, Ahyâşilun Peygamber’ün nâmesini ki oğıdı. Süleymân Peygamber ‘aleyhi’s-selâm işidüp yüz hükemâya tutdı ve eyitdi. “Revâ degüldür ki bunca âdemler baħr-ı gird-âbda ve iztirâbda ve ‘azâbda olalar. Lâzım gelen budur ki anları ħalâş itmege çäre kılavüz. Ĥuşuşan ki sekîne-i Mûsâ ve Ahyâşilun Peygamber ve bunca ‘ubbâd u zühhâd baħr-ı gird-âba düşe ve niçe biñ Müslümânlar daħı bile ola.” diyicek Âşaf bin Berhiyâ ve cemî’ hükemâ du’â kırup eyitdiler ki “Yâ nebiyyu’llâh ħüb buyurduñuz anlaruñ ħâlâşına tedbîr itmek vâcibdür ve kırtarmağ farz-ı ‘ayndur.” diyüp bunlar cevâb viricek “Süleymân-ı Nebî ‘aleyhi’s-selâm eyitdi. “Diñ imdi anlaruñ ħâlâşına ne tedbîr idersiz ki râst gele?” Âşaf eyitdi. “Cinnîler gönderelüm varalar götüreler anları bunda getüreler.” Loğmân eyitdi “Afârît ehremenler gönderelüm ki cinden anlar kıuvvetlüdür varup getürsünler.” Süleymân eyitdi “Eyleyse yıl cemî’sinden kıuvvetlüdür. Allâh’uñ fażl u keremi birle evvel gird-âba sürüp ileten bâd-ı şarşar getürdüp bî-kuşur bunda getürdeyin. Şol kavlı ile ki Ĥağ sübhânehü ve*

te'ālā baña tahtum getürmege belî müsahhar itdi" (s. 115). Bölümde anlatılan son husus ise Hz. Süleymân'ın rüzgar meleğine kaç türlü yele hükmettiğini sorması, rüzgar meleğinin yirmi dört türlü yele hükmettiğini ve hangisinin ne özellikler taşıdığını anlatması ve Hz. Süleymân'ın bunların içerisinde "Rih-i Lakıh" isimli yel ile Rüstem'in gemisini kurtarmasını istemesi anlatılmaktadır.

Eserin 20-21-22-23-24.bölmeleri sırasıyla, "*Der-Beyân-ı Zikr-i Riyah Be-Kavl-i Ulemâ ve Be-Kavl-i Hükemâ*", "*Der-Beyân-ı Âverden-i Keştiyân-ı Bâd-ı Sarsar*", "*Kıssa-i Süleymân ve Marifet-i Esmâ-ı Revâiyih*", "*Der-Beyân-ı Âverden-i Müvekkil-i Bâd Sekine-i Mûsâ ve Keştiyân-ı Zilzal-i Ekber*", "*Der-Beyân-ı Kavl-i Diğer*" şeklinde devam etmektedir. Bu bölümler metnin 5-6 ve 17-18. başlıklarında anlatılan Rüstem'in gemisinin karaya vurması ve gemisinin kurtarılması için Hz. Süleymân'dan yardım istediği hikâyenin devamı niteliğindedir. Bu bölümlerde genel olarak Hz. Süleymân'ın rüzgar meleğinden Rüstem'i ve gemisini "Rih-i Lakıh" isimli yel ile kurtarmasını istemesi, rüzgar meleğinin bu yelin özelliklerinden ayrıntılı olarak bahsetmesi, rüzgar meleğinin Süleymân'ın emri doğrultusunda yola çıkması ve Rüstem'in gemisini kurtarması anlatılır.

Eserin 25. bölümü olan "*Kıssa-i Sâm-süvâr*" başlığında yeni bir hikâyeye giriş yapılmaktadır. Bu bölümde, Sâm-süvâr'ın Zengîleri gergeden-serlerden kurtarması anlatılır. Gergeden-serlerin başı olan Kantılan sürekli Zengîlerle uğraşmaktadır. Onun tahrik ve taarruzlarına dayanamayan Zengîler, Sâm-süvâr'dan yardım istemeye karar verirler. Sâm-süvâr yardım isteklerini geri çevirmeyip gergeden-serler ile savaşmak için hemen ordusunu toplar ve gergeden-serler üzerine yürür. Savaşta yenilen gergenden-serlerin reisi Kantılan Sâm-süvâr'ın isteği üzerine imân getirir.

Eserin 25. başlığından sonra "*Der-Beyân-ı Temsilât-ı Mâzî*" başlığı gelmektedir. Bu bölümaruzun "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezniyle oluşturulmuş 11 beyitlik bir bölümdür. Bunun hemen ardından "*Der-Beyân-ı Meclis-i Âher*" başlığı ile eserin 27. başlığı gelmektedir. Aruzun "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezniyle oluşturulmuş ve 11 beyitten oluşan bu bölümde müellif Allah'a şükrederek 337. meclisin bittiğini zikretmektedir.

Haqq'a minnet oldurur Rabbü'l-enâm

Üç yüz otuz yedi meclis buldı temâm (s. 134)

Firdevsî her zaman olduğu gibi bu bölümde de yazarlığını övmekte ve bu kitabı okuyanların kendisine dua etmelerini istemektedir.

Eyleye Firdevsî rûhına du'â

Hâcetin Allâh kıla tâ kim revâ

Her ne söz kim söyledüm gevher durur

Lü 'lü 'ün menşür hoş cevher durur

Kıymet içre sözlerüm yâkût olur

Cāna kuvvet virür ol yâkût olur

Sözlerüm dürr yâhūd ol āb-ı hayāt

Mürde sāmī' cismine virür hayāt (s. 134)

Eserin bu kısmında Firdevsî, eser bittikten sonra Sultân Bâyezîd'in okuyacağını söylemekte ve ona övgüler yağdırmaktadır. Bu durum bize eserin yazıldıktan sonra Yıldırım Bâyezîd'e sunulacağını ve eserin yazar tarafından tasarlandığını göstermektedir.

Ildırım Hân'a 'imâret yapıduran

Cem gözün efrenc içinde kıpduran

Ildırım Hân Bâyezîd'i iden emîr

Devleti şimşir kılan anuñ münîr

Bu kitâb itmâmını eyle mezîd

Tâ ki okıya Şâh Sultân Bâyezîd (s. 135)

“Süleymân-nâme'nin Üç Yüz Otuz Sekizinci Meclisinin Zikrindedir” başlığı ile eserin 28.başlığı gelmektedir. Bu bölümde aruzun “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle oluşturulmuş 11 beyitlik “gamdan n'idem” redifli bir gazel bulunmaktadır. Gazel 338. meclisin ilk hikâyesine geçiş görevi görmektedir.

338. meclisin ilk hikâyesi “Der-Beyân-ı İgvâ'-ı İblis ve Dîden-i Saltanat-ı Süleymân Aleyhisselâm” başlığıyla anlatılmaktadır. Bu hikâye hem eserin 25. başlığı olan “Kıssa-i Sâm-süvâr” başlığında yer alan hikâyenin devamı olup hem de yeni bir hikâyenin başlangıcı niteliğindedir. Bu başlığın girişi “Kıssa-i Sâm-süvâr” hikâyesi ile ilgili olup bunun hemen ardından yeni bir hikâye anlatılmaktadır. Hikâyenin 25. başlıktaki kısmında Sâm-süvâr ile Kantılan arasındaki savaş ve savaş sonunda Kantılan'ı esir eden Sâm-süvâr'ın ondan imân getirmesini istemesi ve Kantılan'ın can korkusundan imân getirmesi anlatılmış idi. Hikâye bu bölümde Sâm-süvâr'ın Kantılan'a düşmanının olup olmadığını sorması ile başlamakta ve sonrasında ise aralarında bir paragraflık bir konuşma geçip hikâye sonlanmaktadır. “Loqmân-ı Ekber ol hakîm-i pür-hüner kavlince erbâb-ı tahkîk u aşhâb-ı suffe-i şafâ ve ahhâb-ı telkîk u elbâb-ı zâviye-i vefâ ol vechle hikâyet iderler ki ve Eflaṭun-ı Yunanî ol feylesof-ı cihân naqlince süḥan-mendân-ı hükemâ ve hüner-mendân-ı rücemâ ya'nî ki râviyân-ı ahhâr ve nâkilân-ı muhtâr ve Muhammed-i şâni rûzgâr ol vechle emlah rivâyet kıurlar ki kaçan ki

Süleymân-ı pehlevânî Sām-süvâr, gergedan-serler melikin ki kendüye ki rām itdi dağı dönüp su ’âl itdi ki “Senüñ dağı düşmenüñ var mıdur ki anı fetğ idevüz?” diyicek Cevâb virdi ki. “Yâ pehlevân-ı cihân benüm bir oğlum oğlı vardur. Bağr-ı ‘Ummân kenârında ƒal‘a-i ‘Ayyûğ‘da tutsağdur luğf idüp anı baña ħalâş eyle tâ olunca saña ħul olam.” diyicek. Sām‘uñ göñline oğlı Destân ile ciger kûşesi Rüstem öñine düşe geldi. Derünından âh itdi ve göñlinde eyitdi. “Bir ħayvân-şıfat nesne ciger kûşesin eger ben n‘içün añmayam?” didi (s.136). Bu paragrafın ardından diğer hikâye başlamaktadır. Diğer hikâye de ise şeytanın Sürhibâd isimli cin komutasında bir ordunun Hz. Süleymân‘ın “Sahr-ı Cinnî ve Ekvân-ı İfrît” isimli iki cinini esir etmesi hikâyesine giriş yapmaktadır.

29. başlıkta giriş yapılan hikâye “*Der-Beyân-ı Kazıyye-i Kiflis-i Cinnî ve Kündük-i Dîv*” başlığıyla devam etmektedir. Bu başlıkta Sürhibâd esir ettiği Sahr-ı Cinnî ile Ekvân-ı İfrît isimli cinlere Süleymân‘ın saltanatının nasıl olduğu, memleketinin durumunun ne olduğu, emrinde bulunan insan dışı yaratıkların ne kadar olduğu gibi sorular sormakta ve esirlerin bu sorulara cevap vermesi istenir. Ardından “*Der-Beyân-ı Kısıa-i Süleymân Aleyhisselâm*” başlığı gelmektedir. Bu bölüm Hz. Süleymân‘ın yeryüzünde bulunan tüm insan dışı varlıklara savaş için hazırlanmalarını söylemesi ve bu emir doğrultusunda yapılan hazırlıkları anlatmaktadır. Hikâyenin son başlıkları ise “*Der-Beyân-ı Azamet-i Asker Hezâr Yek Ümmet ve Zeyyinet-i Saltanat-ı Süleymân Memleket u Vasef-ı Mahlûkât ve Envâ‘-ı Mevcûdât*” ve “*Der-Beyân-ı Asker-i Hayyât u Efâ‘î*” başlıklarıdır. Bu bölümlerde savaş hazırlıklarının tamamlandığı, Hz. Süleymân‘ın orduyu teftiş etmesi ve savaş sonunda her iki esirin kurtarıldığı anlatılmaktadır. Bu bölüm eserde şöyle zikredilmektedir. “*Ĥakîm ħavlince çünki Süleymân Peyğamber‘üñ ‘aleyhi‘s-selâm cemî‘ ‘askeri yilden üyeze dek ve şeh-bâzdan siñege dek ve simâkdan semege dek ol gice şubğ-dek ki ħâzır oldı. Evvel ‘Acem sulğânı Keykävüs ve ‘Amâliğa meliki Sührâp Şâh ve Tûrân meliki Afrâsyâb ve Mışr sulğânı Celâle‘d-dîn ve benî Aşfer meliki Bilâd-ı Aşferî ve mağrib zemîn pâdişâhı Ĥüsrev Şâh birle yedi iğlim serverleri pehlevânları şâħib-ğırânları birle cem‘ olup geldiler, şaf bağlayup ħarşu ħurdılar” (s. 144).*

Süleymân-nâme‘nin “*Der-Beyân-ı Kısıa-i Rüstem ve Kısıa-i Şemâyîl Câzû*” şeklinde olan 34. başlığında Şemâyîl Câzû, Rüstem ve Şemâyîl Câzû‘nun dadısı olan Mahmaha ekseninde geliőecek olan hikâyeye giriş yapılmaktadır. Bu bölümde Mahmaha, Şemâyîl Câzû‘dan Rüstem‘i kaleye çağırmasını ve ona darı vererek sarhoő edip hapsedmesini istemektedir. Bu hikâye aynı zamanda 338. meclisin son hikâyesidir. “*Der-Beyân-ı Ceng-i Rüstem ve Âheng-i Şemâyîl Bânû vü Âheng-i İşân*” başlığında ise Şemâyîl, Mahmaha‘nın dediklerini kabul edip hemen dadısına birkaç asker toplamasını, Rüstem‘in yanına gidip kendisini kalede ağırlamak

istediğini iletmesini söyler. Rüstem, dadının dediklerini duyunca çok sinirlenir ve hemen Şemâyîl Câzû'nun oturduğu Mıknatıs Kalesini almak için savaş hazırlığı yapar. Kalenin önüne geldiklerinde Rüstem'in askerleri Şemâyîl'in oturduğu kalenin çok yüksek olduğunu, buranın alınmasının mümkün olmadığını ve geri dönmek istediklerini ağlayarak Rüstem'e söylerler. Bu bölüm böylece bittikten sonra “*Der-Beyân-ı Hezimet Şoden-i Sâhirân*” başlığı gelmektedir. Bu bölümde her iki tarafın savaşa giriştiği anlatılmaktadır. Ayrıca savaşın başlarında Şemâyîl Câzû'nun büyücüleri yaptıkları büyüler sonucu Rüstem'in zor durumda kaldığı, ordusunun büyücüler karşısında zorlandığı ve bunun sonucunda Rüstem'in ellerini Allah'a açıp yalvarması anlatılır. Aruzun “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle oluşturulmuş olan bu şiir münâcât özelliği taşımaktadır.

*İy cihānı yaradan vāhid İlāh
Kün dimekden durudan şemsle māh
Hāki hūndan yāradansın ādemi
Mā'-i fīnden yaradansın 'ālemi
İy Süleymān'ı cihāna hān iden
İns u cinni hükmine fermān iden
Ol nübüvvet hāteminūñ resmiçün
Nağş olan kaçındağı Hağ ismiçün
İşbu sâhirler şerrinden kıl halāş
Kim helāke varmaya 'ām ile hāş (s. 158)*

Rüstem'in bu münâcâtından sonra bölüm sonlanmakta ve “*Der-Beyân-ı Hile-i Sâhire Verâ-yı Pehlevenân*” başlığı gelmektedir. Bu bölümde Rüstem'in içten yalvarmasını duyan Allah savaşın ibresini tersine çevirip büyüü bozar ve Rüstem savaştan galip ayrılır.

34-35-36-37. başlıklarda Rüstem ile Şemâyîl Câzû'nun hikâyesi anlatıldıktan sonra eserin 38. başlığı olan “*Der-Beyân-ı Temsilât-ı Dâsitân-ı Mâzî*” başlığında aruzun “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle ve mesnevi biçimiyle yazılmış 12 beyitlik bir manzum parça bulunmaktadır. Bu manzum parça da daha öncekilerde olduğu gibi anlatılan hikâyenin genel bir özetini vermektedir. Bunun hemen ardından “*Der-Beyân-ı Meclis-i Âher*” başlığı gelmektedir. Bu bölüm 13 beyitten oluşur ve aruzun “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle ve mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır. Firdevsî bu bölümde 338. Meclisin bittiğini “*Çün 'ināyet itdise rabbü'l-enām / Üç yüz otuzla sekiz oldı temām*” beytiyle dile getirmektedir. Bunun dışında Firdevsî Allah'tan kendisine eserini tamamlamak için güç kuvvet vermesini dilemektedir.

“Süleymân-nâme'nin Üç Yüz Otuz Dokuzuncu Meclisinin Zikrindedir” başlığıyla yeni bir meclise giriş yapılmaktadır. Bu bölümde “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle yazılmış 18 beyitlik bir münâcât bulunmaktadır. Bu şiirde Firdevsî eserini tamamlamak için Allah'tan kendisine güç vermesini, ölmeden eserini bitirmek istediğini ve bunu görmek istediğini samimi bir dille ifade eder.

Ol Hudâ'dan isterem vüs'at vire

Tâ kıtâb itmâmını gözüm göre

Yâ ilâhî gönçe ümidüm luğf it aç

Âb-ı rahmet şebnemin yu yine saç

Bâd-ı luğfuñ birle şerh it şadrımı

Kıl sa'âdetle müyesser kadrümi (s. 164)

Süleymân-nâme'nin 339. meclisi toplam 17 başlıktan (41-57) oluşmaktadır. Burada anlatılan hikâyeye çerçeve hikâyeye özelliği taşımaktadır. Ayrıca bu bölümde yer alan başlıkların hepsi Sürhibâd isimli cin ile Hz. Süleymân arasında gerçekleşen savaşı anlatmaktadır. Bu bölümde bazen birkaç başlık beraber değerlendirilicektir.

339. meclis “Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Asker-i Süleymân ve Envâ'-ı Mahlûkât” başlığıyla açılmaktadır. Sündüs-ı Cinnî, Sürhibâd'ın Mısır'dan Şam'a geldiğini Hz. Süleymân'a haber vermesi üzerine, Hz. Süleymân yeryüzünde yaşayan ve emrinde olan ne kadar insan dışı varlık var ise savaş için hazırlanmalarını ister. Yani bu bölüm gerçekleşecek savaşın ilk aşamasını anlatmaktadır. Bu bölüm eserde “Andan her birisi serheng-i rüy-ı zemînleri cem'idüp cebe-hâneler kuflın açup ser-firâzlar kîneler üzerine sîm u zerler saçup otuz altı pâre ceng âletini merd u meydânlara şâhib-kırânlara cengcü pehlevânlara yarağ ulaşturdılar dağı ser-askerler düşmân kanın dökücü dilâverlere haymelü haymesine ve bâr-gâhlu bâr-gâhına varup cübbe vü cevşenlerin geyüp başlarına Dimişki ışıklar urunup billerine Şirâzî hançerlerin şokunuben kan dökücü Mısrî kılıçların hamâ'il gibi taqınup Sîmurğ yeleklerin başına şokunuben muhaşşal-ı kelâm her birin pehlevân-ı benâm hem çü Rüstem-i Zâl, Destân-ı Sâm otuz altı pâre ceng âletin kadd u kâmetlerine ârâyda kıilup âhen-püş olup yirlü yirinde sedd-i İskender gibi turdılar. Üç siñirlü gergedan şâhından düzülmiş yaylar kabzalarına ism-i a'zâm yazılmış şâhları üstüne nâm-ı Süleymân kazılmış kavş-i kûzah şifât-kemân Mirrîh-hey'et yayların kurbândan çıkarup diz urup kurdılar. Yidişer kanadlu, bir ayaklu, 'uqqâb u senkür yeleklü, la'lin dudaklu, gümüş bileklü, elmâs demrenlü, kan içici evren seyrânlu oğların birbirine yanaşdurup bir oğ başına biñ düşmân kurbân itmek için kurbâna koydılar” (s. 166)

şeklinde geçmektedir. Ayrıca bölüm sonunda geçen bir kıt'a bu durumu özetleme mahiyetindedir.

Cenge hâzır oldı tırdı cümle server ser-firâz

Hep bahâdır pehlevân şâhib-ķıran gine sâz

Geçse arslan önlerinden ķan ķuşanur nûnlaruñ

Per döker üstünden uçsa gökdeki şeh-bâz-ı bâz (s. 166)

41. başlıkta hikâyeye giriş yapıldıktan sonra “*Der-Beyân-ı Perriyân Askeri*” başlığında periler sultanı Hümâyûn Hân öncülüğünde perilerin hazırlanışı, “*Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Asker-i Cinniyân*” başlığında cinler sultanı Hasîsa'nın Hz. Süleymân'dan icazet alıp savaş hazırlığına başlaması, “*Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Asker-i Ervâh*” başlığında Rûşşâh öncülüğünde meliklerin hazırlanması, “*Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Asker-i Ehremenân ve Afârît u Gûlân Berây-ı Ceng-i Sürhibâd*” başlığında Ca'ca'a-ı Dîv, Kahtân-ı İfrît, Buskas-ı Gûl ve Samasam-ı Dîv öncülüğünde ehremen sınıfının hazırlanması, “*Der-Beyân-ı Tâ'ife-i Bahriyân Hâzır Şoden-i Berây-ı Ceng-i Sürhibâd*” başlığında denizde yaşayan hayvanların ve hayvan dışı varlıkların hazırlanması, “*Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Hayvânât-ı Kibâr*” başlığında yeryüzünde bulunan vahşi hayvanların hazırlanması, “*Ender Sıfât Şoden-i Mürğ-i Hevây*” başlığında gökyüzünde bulunan kuş sınıfının hazırlanması, “*Ender Sıfât Hâzır Şoden-i Haşerât-ı Zebûr u Zübâb*” başlığında uçucu cins hayvanların (haşerat, böcek, sinek vs) hazırlığı anlatılmaktadır. Bölümün son iki başlığında olan “*Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Ef'ıyyât-ı Hayyât Berây-ı Ceng-i Sürhibâd*” ve “*Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Mârân*” başlıklarında ise yılanlar şahı olan Şahmaran öncülüğünde gerçekleşen hazırlık anlatılmaktadır. 42 ve 51. başlıklarda savaş hazırlıkları yapıldıktan sonra “*Der-Beyân-ı Ceng-i Melik Ahmer ve Âheng-i Keyvân-ı İfrît*” başlığında Sürhibâd'ın ordusunun başındaki Keyvân-ı İfrît ile Süleymân'ın ordusunun başındaki Melik Ahmer ile arasında savaş anlatılmaktadır. Firdevsî bu bölümdeki savaş sahnelerini daha detaylı anlatmaktadır. Savaş sonunda Melik Ahmer'in ordusunun galip gelmesi, Elhenc-i Cinnî'yi esir etmesi ve Elhenc-i Cinnî'yi Kuds-i Mübâreke getirmesi olayı eserin 53. Başlığı olan “*Der-Beyân-ı Hışm Kerden-i Süleymân Aleyhisselâm Bâ-Elhenc-i Cinnî Berây-ı Kazâ vü Kader-râ Ki İnkâr Kerde Bûd*” başlığında anlatılmaktadır. Ardından “*Der-Beyân-ı Nasîhat Kerden-i Rûşşâh-ı Cind Bâ-Elhenc-i Cin*” başlığında periler sultanı Hümâyûn Şâh ile meliklerin öncüsü olan Rûşşâh'ın Elhenc-i Cinnî'yi siyaset meydanına getirip yargılamaları anlatılmaktadır. Bu kısımda Süleymân ile veziri Âsaf arasında geçen konuşmalar bulunmaktadır. Âsaf, Elhenc-i Cinnî'ye eğer geçmişte kendisine yaptığı tevbe telkinlerini tutup hatalarından bağışlanma talep etseydi bu düştüğü duruma düşmeyeceğini ifade eder.

Bunun ardından Elhenc-i Cinnî'nin Âsaf'a dediklerine cevap verdiği bölüm olan "*Cevâb Dâden-i Elhenc-i Cinnî*" başlığı gelmektedir. Bu bölümde Elhenc-i Cinnî'nin Allah'a ve Süleymân'a şirk koşarak hata yaptığını, şeytana uyup cahillik yaptığını, yanlış yola gittiğini anlayarak tevbe edip özür dilemesi ve Hz. Süleymân'dan kendisini affetmesini istediği anlatılır. Hikâyenin 16. başlığı olan "*Siyâset Fermûden-i Süleymân*" başlığında Hz. Süleymân'ın Elhenc-i Cinnî hakkındaki kararı anlatılmaktadır. Hz. Süleymân "*Soñ peşimânlık aşşı kılmaz, nuşhumuz evvel işitmedi tevbesi Allâh katında kabûl olmayınca benüm katumda günâhından geçilmez*"(s. 191) diyerek Elhenc-i Cinnî'yi hapsedmesi anlatılır. Anlatılan bir diğer husus da hapsedilenlerin içlerinden birinin magrib padişahının oğlu olduğu, onun suçunun olmadığı, sevgilisinin yanına giderken denize düşmesi ve onların arasına yanlışlıkla girmesi ve Melik Ahmer'in onu kurtarmasıdır. Hikâyenin son başlığı olan "*Der-Beyân-ı Kıssa-yı Kazâ vü Kader-i Sîmurg*" başlığında melik-zâdenin Süleymân'ın huzuruna getirilmesi ve melik-zâdenin başından geçenleri Hz. Süleymân'a anlatması yer alır.

Eserin 58. başlığı olan "*Der-Beyân-ı Temsilât-ı Mâzî*" başlığında aruzun "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezniyle mesnevi nazım biçimiyle kaleme alınmış 13 beyitlik bir manzum parça bulunmaktadır. Bu manzume melik-zâdenin kendi başından geçenleri özetlediği bir bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eserin 59. başlığı olan "*Der-Beyân-ı Azamet-i Taht-ı Süleymân ve Reften-i Be-Cânib-i Şehr-i Şâm Berây-ı Sürhibâd-ı Cinnî*" başlığı 41-57 başlıklarda anlatılan hikâyenin devamı niteliğindedir. Bu kısımda bir önceki hikâyeye sonlanarak yeni bir hikâyeye başlanmaktadır. Bölümün yeni başlayan hikâyesinde Hz. Süleymân'ın Şam şehrini yağmalayan, insanlara eziyet verip katleden Sürhibâd-ı Cin üzerine savaş kararı alması ve bu savaş için yapılan hazırlık anlatılmaktadır. Ayrıca bu bölümde anlatılan bir diğer husus Hz. Süleymân'ın ordusunu 7 bölüğe ayırıp orduyu teftiş etmesidir. Hikâyenin geri kalan başlıkları olan "*Der-Beyân-ı Reften-i Süleymân Be-Cânib-i Şehr-i Şâm Berây-ı Ceng-i Sürhibâd*" ve "*Kıssa-i Girdâb-ı Bahr ve Kıssa-i Aca'ib-i Haset*" başlıklarında Hz. Süleymân'ın ordusuyla Şâm şehrine gelip şehrin genel durumuna bakması, ardından her iki tarafın savaşa tutuşması ve Hz. Süleymân'ın gerçekleşen savaşı gökyüzünde kurulu olan tahtından izlemesi anlatılır.

Süleymân-nâme'nin 62. başlığı olan "*Der-Beyân-ı Kıssa-i Sâm-süvâr*" başlığında da iki durum söz konusudur. Birinci durum, metnin 25 ve 26. başlıkları olan "*Kıssa-i Sâm-süvâr*" ve "*Der- Beyân-ı İgvâ-ı İblîs ve Diden-i Saltanat-ı Süleymân Aleyhisselâm*" başlıklarında anlatılan hikâyenin devamının bu bölümde olması, ikincisi durum ise yeni bir hikâyenin anlatılmasıdır. Hatırlanacağı üzere 25 ve 26. başlıklarda Sâm-süvâr, Zengîleri rahatsız eden gergeden-serlerin reisi olan Kantılan ile savaşmış ve onu esir etmişti. İman getirmesi

karşılığında canının bağışlanacağını söylemiş ve gergedenlerin reisi can korkusundan iman getirmişti. Ardından Kantılan, Sâm-süvâr'a bir oğlunun olduğunu ve onu kurtarması için ona yalvarması anlatılmış idi. Bu bölümde ise Sâm-süvâr, Kantılan'ın oğlunu tutsak olduğu kaleden kurtarması anlatılmaktadır. Bu bölümde anlatılan bir diğer durum ise; Sâm-süvâr Kantılan'ın oğlunu kurtardıktan sonra mecliste otururken Hz. Süleymân'dan kendisine bir mektup gelmesi, mektupta Sâm-süvâr'ın emrindeki tüm ordu ile Mıknatıs kalesinde tutsak olan Rüstem ve arkadaşlarını kurtarmasını istemesi anlatılmaktadır.

“Der-Beyân-ı Hâzır Kerden-i Geştîyân ve Reften-i Be-Rûy-ı Bahr-ı Berây-ı Yaften-i Rüstem” başlığında ise Sâm-süvâr'ın mektubu getiren “Acacil” isimli cinne Rüstem'in gemisinin nerede kaybolduğu, geminin içerisinde kaç kişi olduğu ve ne zamandır Rüstem'in gemisinin ortalıkta gözükmeyeceği gibi sorular sormaktadır. Bu bölümde bu durumla ilgili karşılıklı konuşmaların olmasının yanı sıra Sâm-süvâr'ın aldığı cevaplar doğrultusunda sefer hazırlığı yapması da anlatılır.

“Der-Beyân-ı Diden-i Mâhî-i Bezrûn Der-Bahr-ı Hind” başlığında Sâm-süvâr'ın savaş hazırlıklarını tamamlaması ve ordusu başında sefere çıkması, denizde giderken karşılaştıkları olağanüstü durumlar anlatılmaktadır. Ayrıca anlatılan bir diğer husus, Sâm-süvâr'ın ve İlyâv Şâh'ın sefere giderken karşılarına Fanusiyîye Kalesinin çıkması, kale padişahının zalim Fevrâk Şâh olduğunu öğrenmeleri ve bunun sonucunda gerçekleşen bazı münasebetler de anlatılmaktadır. Bu münasebetler İlyâv Şâh'ın Fevrâk Şâh'ı İslam dinine davet etmesi, Fevrâk Şâh'ın bunu kabul etmemesi üzerine gelişmektedir.

“Der-Beyân-ı Temsilât-ı Mâzî” bölümünde aruzun “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle mesnevi nazım şeklinde yazılmış bir manzume bulunmaktadır. Bu manzume Fevrâk Şâh ile İlyâv Şâh arasında geçen mektuplaşmalar, birbirleri arasındaki mücadeleler ve birbirlerine üstünlük sağlama çabalarının özeti niteliğindedir.

68. cildin son iki başlığı olan 66 ve 67. başlıklar eserin hatime bölümleridir. *“Ender Münâcât-ı Firdevsî Der Hatm-i Kitâb”* şeklindeki 66. başlıkta Firdevsî Allah'a şükürler etmekte, O'nun gücünün ve kuvvetinin sonsuz olduğu, rahim ve rahman olduğunu anlatmaktadır. *“İlâhî seyyîd-i mevlâ-yı pâdişâh-ı kuvâ-nâysın. Ol sulţân-ı lâ-yezâlsin ki mülküñe kaç'a hâlel yok. Sen ol 'alîmsin ki âyîne-i ma'rifetüñde esrâr-ı nihânî vü muğayyibât-ı dü cihânî ve çehre-i rûz-ı rüşenî gibi lâyiğ ve sen ol raḥîmsin ki nesîm-i raḥmetüñ dimâğî ins ü cân meşâm-ı ervâh-ı 'âlemiyânda râyiḥa-ı 'anber-eşhep gibi fâyıḥdur. İlâhî sen ol kâdir ü kadîm ve şânî u ḥakîmsin ki ezel ü ezâlde celâyib-i astâr-şifât ve ḥucb u eḥadiyyet-i zât ile mestûr olmuş bir kenz-i maḥfî iken diledi ki ḥazîne-i in'âm u sehâ açılıp ve ebr-i icâd u raḥmet saçılıp ḥurşîd-i*

çarh-ı lem yezel maşrıq-ı ezelden t̄ali‘ ve feyz-i envār kadem ‘arşa-i ebedden lāmi‘ eş‘a-i levāmi‘ zātdur”(s. 232).

Eserin son başlığı “*Der Du‘â-yı Sultânü’l Garratü’l-Mücâhidîn Pâdişâhü’l-İslâm ve’l Müslimîn Sultân bin Sultân Bâyezîd bin Muhammed Hân Ebede Devletehü”* başlığıdır. Bu bölümde Firdevsî Süleymân-nâme-i Kebîr’in 68. cildini bitirdiğini ve fırsat bulursa 69. cildi de yazacağını “*Bu Süleymân-nâme-i Kebîr’üñ altmış sekizinci mücellid kitābuñ āhirin müyesser itdi ve bu tārîh-i a‘zam-ı dil-pezirüñ üç yüz kırkıncı meclisinüñ itmāmını muqadder itdi. Min ba‘d inşā’ allāhu te‘ālā Haq’dan ‘ināyet, erenlerden hidāyet olup ecilden mühlet zemāneden vüs‘at bulursam altmış toközuncü cildi dağı pâdişāhuñ devām-ı devletinde ve eyyām-ı rif‘atinde kalemeye götürüp imlā raqama yitürüp inşā idevüz* (s. 233)” ifadeleriyle dile getirmektedir.

Ayrıca eserin sunulduğu Sultân Bâyezîd’i “*Ol Süleymân-ı salţanat İskender-i ma‘delet cem‘-i ma‘rifet sulţân-ı ‘ādilüñ hākān-ı kāmilüñ nām-ı nigūsı bu Süleymân birle illerde meşhūr dillerde mezkūr ola. Hemîşe Allāhü te‘ālā kalb-i şāfi pâdişāhuñ emîrü’l-mü‘minîn-i şehensāhuñ mülk-i ‘ālem cemāl-i ‘adl ile ārāste olsun. Düşmenleri nuşret kılıcı altında şikeste olsun, ‘aql-ı ‘āşir ve çapısına mülāzım heft eķālim halkı çapısına müsahhar olsun. ‘Askeri mansūr-ı muzaffer t̄ali‘î ferhunde ve bahtı sa‘id olsun, t̄a kıyāmet devlet ile şehriyār hükmince küllî begler ‘abîd olsun”*(s. 233) ifadeleriyle övmektedir.

2.2. Şekil Özellikleri

Firdevsî-i Rûmî tarafından ele alınan Süleymân-nâme'nin 68.cildi 336. meclisle başlayıp 340. meclisde bitmekte ve eserde 125 manzum, 67 mensur bölüm başlığı bulunmaktadır. Ayrıca eserde;

“Bu Târîh-i Azam Süleymân-nâme'nün Üç Yüz Otuz Altıncı Meclisinün Zikrindedür,
Der-Beyân-ı Kurbân Kerden-i Süleymân Be-Cây-ı Kuds-i Mübârek,
Kıssa-i Rüstem-i Destân,
Der-Beyân-ı Âgeh Şoden-i Süleymân Aleyhisselâm Ez Sekine-i Mûsâ Be-Girdâb-ı Üftâde
Est,
Dâsitân-ı Süleymân ve Kıssa-i Bâg-ı İrem ve Kazıyye-i Şeddâd,
Der-Beyân-ı Târîh-i Şeddâd İbni Âd,
Der-Beyân-ı Ceng-i Sürhibâd ve Âheng-i Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest,
Der-Beyân-ı Gâlib Şoden-i Sürhibâd-ı Cinnî ve Hezîmet Şoden-i Semendûn-ı Cinnî,
Der-Beyân-ı Temsilât-ı Dâsitân-ı Mâzî,
Der-Beyân-ı Meclis-i Âher,
Süleymân-nâme'nün Üç Yüz Otuz Yedinci Meclisinün Zikrindedür,
Der-Beyân-ı Kıssa-i Sürhibâd-ı Cinnî ve Ceng-i Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest,
Kıssa-i Süleymân Âmeden ve Âgeh Şoden-i Ez Ahvâl-i Semendûn ve Sürhibâd-ı Cinnî,
Der-Beyân-ı Kıssa-i Zecr-i Rûh-ı Şeddâd,
Der-Beyân-ı Âmeden-i Sündûs-ı Cinnî Be-Dergâh-ı Süleymân Aleyhisselâm,
Der-Beyân-ı Âgâh Şoden-i Süleymân Ez Ahvâl-i Ahyâşilûn Peygamber ve Zilzâl-i Ekber,
Der-Beyân-ı Hüküm Kerden-i Bi-Müvekkil-i Bâd-ı Berây-ı Âverden-i Keştiyân-ı Bâd-ı Sarsar,
Der-Beyân-ı Zikr-i Riyâh Be-Kavl-i Ulemâ ve Be-Kavl-i Hükemâ,
Der-Beyân-ı Ber-Âverden-i Keştiyân-ı Bâd u Sarsar Ez Bahr-ı Girdâb,
Kıssa-i Süleymân ve Marifet-i Esmâ-i Revâiyih,
Der-Beyân-ı Âverden-i Müvekkil-i Bâd Sekine-i Mûsâ ve Geştiyân-ı Zilzâl-i Ekber,
Der-Beyân-ı Kavl-i Diger,
Kıssa-i Sâm-süvâr,

Der-Beyân-1 Temsilât-1 Dâsitân-1 Mâzî,
Der-Beyân-1 Meclis-i Âher,
Süleymân-nâme'nün Üç Yüz Otuz Sekizinci Meclisinün Zikrindedür,
Der-Beyân-1 İgvâ-1 İblis ve Dîden-i Saltanat-1 Süleymân Aleyhisselâm,
Der-Beyân-1 Kazıyye-i Kiflis-i Cinnî ve Kündük-i Div,
Der-Beyân-1 Kıssa-i Süleymân Aleyhisselâm,
Der-Beyân-1 Azamet-i Asker Hezâr Yek Ümmet ve Zeyyinet-i Saltanat-1 Süleymân Memleket
u Vâsf-1 Mahlûkât ve Envâ-1 Mevcûdât,
Der-Beyân-1 Asker-i Hayyât u Efâ'i,
Der-Beyân-1 Kıssa-i Rüstem ve Kıssa-i Şemâyil Câzû,
Der-Deyân-1 Ceng-i Rüstem ve Âheng-i Şemâyil Bânû vü Âheng-i İşân,
Der-Beyân-1 Hezimet Şoden-i Sâhirân,
Der-Beyân-1 Hile-i Sâhire Verâ-yı Pehlevânân,
Der-Beyân-1 Temsilât-1 Dâsitân-1 Mâzî,
Der-Beyân-1 Meclis-i Âher,
Süleymân-nâme'nün Üç Yüz Otuz Tokuzuncı Meclisinün Zikrindedür,
Der-Beyân-1 Hâzır Şoden-i Askeri Süleymân ve Envâ-1 Mahlûkât Havyân,
Der-Beyân-1 Perriyân Askeri,
Der-Beyân-1 Hâzır Şoden-i Asker-i Cinniyân,
Der-Beyân-1 Hâzır Şoden-i Asker-i Ervâh,
Der-Beyân-1 Hâzır Şoden-i Askeri Ehremenân ve Afârit u Gûlân Berây-1 Ceng-i Sürhibâd,
Der-Beyân-1 Tâife-i Bahriyân Hâzır Şoden-i Berây-1 Ceng-i Sürhibâd,
Der-Beyân-1 Hâzır Şoden-i Hayvânât-1 Kibâr,
Der-Beyân-1 Hâzır Şoden-i Efıyyât-1 Hayyât Berây-1 Ceng-i Sürhibâd,
Der-Sıfât-1 Hâzır Şoden-i Mârân,
Ender Sıfat Hâzır Şoden-i Mürg-i Hevây,
Ender Sıfat Hâzır Şoden-i Haşerât-1 Zenbûr u Zübâb,

Der-Beyân-ı Ceng-i Melik Ahmer ve Âheng-i Keyvân-ı İfrit,

Der-Beyân-ı Hışm Kerden-i Süleymân Aleyhisselâm Ba-Elhenc-i Cinnî Berây-ı Kazâ vü Kâder-râ Ki İnkâr Kerde Bûd,

Der-Beyân-ı Nasihat Kerden -iRûh-Şâh-ı Cind Bâ-Elhenc-i Cin,

Cevâb Dâden-i Elhenc-i Cinnî,

Siyâset Fermûden-i Süleymân,

Der-Beyân-ı Kıssa-ı Kazâ vü Kader-i Sîmurg,

Der-Beyân-ı Temsilât-ı Dâsitân-ı Mâzî,

Der-Beyân-ı Meclis-i Âher,

Süleymân-nâme'nün Üç Yüz Kırkırcı Meclisinün Zikrindedür,

Der-Beyân-ı Azamet-i Taht-ı Süleymân ve Reften Be-Cânib-i Şehr-i Şâm Berây-ı Sürhibâd-ı Cinni,

Der-Beyân-ı Reften-i Süleymân Be-Cânibi Şehr-i Şâm Berây-ı Ceng-i Sürhibâd-ı Cinnî,

Kıssa-ı Girdâb-ı Bahr ve Kıssa-i Acâyibi Hâset,

Der-Beyân-ı Kıssa-i Sâm-süvâr,

Der-Beyân-ı Hâzır Kerden-i Geştiyân u Reften-i Be-Rûy-ı Bahr-ı Berây-ı Yâften-i Rüstem,

Der-Beyân-ı Dîden-ı Mâhî-i BeZRün Der-Bahr-ı Hind,

Der-Beyân-ı Temsilât-ı Dâsitân-ı Mâzî,

Ender Münâcât-ı Firdevsi Der-Hatm-i Kitâb,

Der-Duâ-i Sultânü'l-Garrâtü'l-Mücâhidin Pâdişâhül-İslâm Ve'l-Müslimin Sultân Bin Sultân Bâyezid bin Muhammed Hân Ebede Devletehü." şeklinde 67 adet bölüm başlığı bulunmaktadır.

Eserin manzum bölümleri mesnevi, kıt'a ve kaside nazım şekilleriyle yazılmıştır. Manzumelerde nazım birimi olarak beyit ve aruzun daha çok "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" ve "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıpları kullanılmıştır. Bunlar dışında eserde iki adet "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün" vezniyle bir adet de "Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Fe'ülün" vezniyle yazılmış şiir bulunmaktadır. Ancak, eserin ilk şiiri olan "Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Fe'ülün" kalıbıyla yazılan bu manzume teknik açıdan oldukça kusurludur. Her ne kadar şiirin vezni bu şekilde bulunmuş olsa da şiirin tamamında

bu vezne tam anlamıyla uyan mısra sayısı oldukça azdır. Manzumelerin kafiyelenişi mesnevilerde olduğu gibi “a-a, b-b, c-c...” gazeller ise sıklıkla karşımıza çıkan “a-a, b-a, c-a...” şeklinde kafiyelenmiştir.

*Bize bir destān rivāyet eylegil
Hikmet-āmīz söz hikāyet eylegil
Kim kemāl ehli idincek istimā‘
Kıla aḥsen şad hezārān bī-nizā‘
Luḫ idüp söyle Süleymān kışşasın
Gūş iden def‘ ide ‘ālem gūşşasın (s. 65)
Çeşmümüz ḥūn-rīz olur āteş-feşān ğamdan n’idem
Çün şürāḫī ḳan yudaram her zemān ğamdan n’idem
İtmeyelden meyl o gül-ruḫ bülbül-i cān āh idüp
Murğ-zār-ı dīdemüz oldu revān ğamdan n’idem
Raḥm idüp mihr-i felek şefkat kıllur gökde şafaḳ
Eşkümi çün itdise ol nā-mihrbān ğamdan n’idem
Za‘ferān şād oturur illā ğamum benüm ziyād
Beñzümüz reng’olduğınca za‘ferān ğamdan n’idem
O şacı miskīn idelden dil perīşān gönlümi
Çarḫa irür āhumuz dūdı duḫān ğamdan n’idem
Gözlerümüñ yaşı seyl-āb olmasa yanardı āh
Dutışup ‘aşkı odına dille cān ğamdan n’idem
Kaddümi duta kıllıpdur ta‘n-ı ḥāsīd şad dirīğ
İrgürür feryādımı çarḫa āsmān ğamdan n’idem
Nā-ḫū yārūñ vuşlatına dille cān buldı vuşul
Ne ḫalāş olmasına buldum zemān ğamdan n’idem
Bir taraftan derd-i dilber bir yañadan cevri-ı çarḫ
Bilmezem ki n’ola ḫālüm şeh cihān ğamdan n’idem
Kāmīle kemlik virür cāhillere çāh-ı felek
Kim dönüpdür ‘aksine devr āsmān ğamdan n’idem
Çarḫ-ı ğaddār işbudur ḳoyalum tursun anı*

Manzum kısımların aruz kalıplarına göre sayıca dağılımı şu şekildedir.

Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün/ Fâ’ilün = 35 şiir

Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/ Fâ’ilün = 86şiir

Mefâ’ilün / Mefâ’ilün / Fe’ülün = 2 şiir

Müstef’ilün / Müstef’ilün / Müstef’ilün / Fe’ülün = 1 şiir

2.3. Dil ve Anlatım

Firdevsî-i Rûmî’nin Süleymân-nâme isimli eseri 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarında manzum mensur olarak kaleme alınmıştır. 16. yüzyıl, devlet yönetimi, eğitim, kültür, tarih, edebiyat gibi bir çok alanda önemli ilerlemelerin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde padişah ve diğer pek çok devlet adamının sanatçılara destek vermesi sonucu ortaya konan eserlerin sayısında önemli bir artış olmuş ve eserlerin dil, üslûp, konu bakımından belli bir seviyeye ulaşmasında ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu dönem eserlerinde Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan dil özelliği hâkimdir. Firdevsî-i Rûmî’nin Süleymân-nâme’si de Eski Anadolu Türkçesi dil ve üslûp özelliklerini genel olarak bünyesinde barındırmaktadır. “15. yüzyıla kadar yazılan eserler, genellikle dinî-tasavvufî bir nitelik taşımaktadır. Bu tür eserlerde amaç, halkın din ya da tasavvuf hakkında belli bilgileri almasını sağlamaktır. Bu nedenle bu tarz eserlerde halkın anlayabileceği sade bir dil kullanılarak öğretim amacı ön planda tutulmuştur. Bu dönem eserlerinin genellikle tercüme olması ve mütercimlerin eserlerinin dillerini konuşma diline yaklaştırma çabaları dönem imlâsının tutarsızlığını da beraberinde getirmiştir. Özellikle Türkçe kelimelerin imlâsında, aynı metin içinde bile birkaç ayrı yazılışa rastlamak mümkündür” (İsen 2006: 547). “İmlâda karşılaşılan bu problemlere, üslûp konusunda da rastlanılmaktadır. Bu dönem üslûbunun yazardan yazara değişen özellikleri olmakla birlikte, devir üslûbu diyebileceğimiz bir ortak özellikten bahsetmek mümkündür. Dönem özelliğinin en dikkat çekici özelliği, konuşma diline yakın ve folklorik özelliğidir” (İsen 2006: 547). İsen’in ortaya koyduğu bu özellikler Süleymân-nâme’nin dil ve üslûp özellikleriyle örtüşmektedir. Nitekim Süleymân-nâme’nin dil ve üslûbu dönemine göre sade denilebilecek düzeydedir. “16. yüzyıla gelindiğinde, edebiyatın genel karakteristiğini oluşturan sâde dil tercihi yerini sanatlı, süslü anlatımlara bırakmış, eserlerde sanatlı üslûp daha makbul hale gelmiştir. Fakat halka bilgi verme amacını taşıyan ve genellikle dinî-ahlâkî nitelikli eserlerde sâde nesir özellikleri görülmeye devam etmiştir” (İsen vd 2006: 24).

Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'si dil ve üslûp yönünden değerlendirilecek olursa gerek nüshalar arasında gerekse nüshaların kendi içerisinde yazım yönünden tam bir tutarlılık olmadığı görülecektir. Bunun nedeni nüshalarda karşılaşılan yazı karakterlerinin değişiklikleri olduğu düşünülmektedir. Farklılıkların bir başka sebebi ise harekelerdir. Yazarın harekelerde yapacağı en küçük bir dikkatsizlik sözcüğün anlamının değişmesine sebep olmaktadır.

“Klâsik Türk edebiyatı dairesinde kaleme alınmış eserlerin mukaddime ya da dibace kısımlarında sanatçının gayesi dile olan hakimiyetini ve sanatını göstermek olduğu için bu bölümlerde süslü bir üslûp tercih edilir” (Bülbül 2011: 40). Süleymân-nâme'de bu gelenek değişmemiştir. Firdevsî eserin dibacesi olarak kabul edebileceğimiz giriş bölümünde “Müstefîlün Müstefîlün Müstefîlün Fe'ûlün” kalıbıyla yazılmış 42 beyitlik bir tevhid ile başlamaktadır. Bu tevhid de yazar Allah'ın birliğini, yüceliğini, sıfatlarını, kuvvetini ve sonsuzluğu dile getirmiş ve dile olan hâkimiyetini gözler önüne sermiştir.

*Allâhü vâhidküm yezel ki ol Hâk durur gâffâr
Kün didise kevn ü cihân icâda geldi izhâr
Qayyûm u kâdir bî-bedeldür şâni' bî-çün ilâh
Quddûs u Hâlık bî-'alel Cebbâr u hem o Qahhâr
'Arşî mu'allâkdur müşebbağ bî-sütûn-ı a'lâ
Ferşî muṭabbâkdur muḥaqqâk merkezi-i ebḥâr
Eflâkidür gâyet muraşşa' hem çü cāmî nilgün
Bu ḥâkidür zibâ muşanna' bâğî İrem gülizâr
Hem ḳubbe-i Mînâ'da ḥurşîdi eyledi enver
Hem şuffe-i ḡabrâdaduryâḳût-ı la' l-i âb-dâr
Seyyâreme mihre viren kim sîm ü zer-i ḳandîl
Ekvâr-ı sâl eyyâmı yaḳandan bulur [ki] edvâr
Bu ḥuşk u ter dökerem cem'î 'aceb kimden
Ya âb u ḥâk ü yada kim hem-dem ider yanar
Kimdür ḳuran miskîn ḥayme hevâda geh gâh
Kimdür viren bârân-ı raḥmet ḳatre-i midrâr
Bâd-ı nesîm eṭrâfa ḳandan virür 'abher
Bâd-ı 'aḳîm eknâfa yaḳılmağ ne 'anber-bâr
Geh nev-'arûs-ı 'âlemi anuñ ile mu'aṭṭar*

Geh bu ‘abūs-ı lā’imi bunuñ ile olur h̄ār

Geh nev-bahārı efşān ider evrāk-ı gül sīmīn

Faşl-ı hazān ihsān ider eşcāra gehi dīnār

Ol kādīr-i kudret-nümā vāhīd ezel Allāh

Levlāk dir iken Hāḡ aña Hā Mīm ile tekrār (s. 61)

Süleyman-nâme’de “hakim kavlince, hükemâ kavlince, ittifak bir gün” gibi kalıp ifadelerden sonra anlatılan hikâye ya da olaylarda sanatlı ve süslü söyleyişlere oldukça sık karşılaşılmaktadır. “Bu kısımlarda amaç anlatılmak istenen olay ya da durumun okuyucuya aktarılmasıdır” (Bülbül 2011: 42). Bu durum eserin en önemli anlatım özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Hükemâ kavlince emr-i Rabbānī mu‘ciz-i Süleymān Rīh-i Lākīh kırk dört pāre gemileri içi tolu yigirmi iki biñ nefer ādemleri bahr-ı gird-ābdan kaldurup götürmekde, yir ile gök arasında uzluḡ ile alup Ḳuds-i Mübārek’e yitürmekde ve ra‘d-ı felek daḡı bulutları cem‘ idüp gemiler üzerine ağdurmaḡda, karañulıḡ ‘ālemi dutup gemilerdeki ḡalk birbirin görmeyüp yağmurlar daḡı yağmaḡda ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānīb Süleymān ḡazretine geldi ki müvekkil-i bād ile müvekkil-i sehāb gemileri getürmege sekīne-i Mūsā’yı naḡarına yetürmege ḡükm idicek yetmiş iki millet yüz yigirmi dört dürlü şīfat-ı maḡlūkāt ve ḡāzır olan biñ bir ümmet dillerine yigirmi dört dürlü yilin āvāzesi düşdi ve re‘īs-i ḡükemā ve a‘lem-i ‘ulemā yıl ḡaḡkında birbirine su ‘āl itmege mübāḡase kıilup ḡil ü ḡāl itmege başladılar” (s. 122).

“Hakīm kavlince çün kim Süleymān dīvānı ḡırdı, andan ḡükm idüp buyurđı. Yehūyāda‘ beglerbegisi ve ḡapucı kethüdāsı Kil‘ād-ı Barçalı ve kilercibaşı Aḡī Serke on biñ koyun ve biñ deve ve biñ nefer şıḡır alup ḡurbān yirine getürdiler. Süleymān naḡarına yitürdiler, andan Süleymān Peyḡamber ‘aleyhi’s-selām ḡükm eyledi. Ḳuds-i Mübārek seyyidleri ol ḡurbāndan kırk erkek koyun ḡoçların çıkarup boḡazlayup temīz idüp etlerini nīme nīme ḡurbān yirine iletdiler daḡı bākīsın yedi baḡş itdiler” (s. 66).

“Hakīm kavlince ḡaçan kim ol zıll-ı meb‘ūd melik-i maḡmūd sulḡān-ı mevcūd Süleymān bin Dāvud ‘aleyhi’s-selām bu vech ile kim ḡıḡbe oḡudı. Melā’ike-i muḡarrebīn müvekkilün-ı tekvīnī enbiyā’-ı mütteḡīne etḡiyā-yı ber-güzīn server-i selāḡīn birle ser-cümlesi Süleymān’uñ feşāḡatine, ‘ibāretine, leḡāfetine, ‘adāletine, firāsetine, kiyāsetine taḡsīn-i belīḡ kılduḡdan soñra ol meclisde ḡāzır olan ḡükemā, ‘ulemā, fuḡalā, ‘uḡalā, kümelā, ümerā, vüzerā, ḡürefā, şu‘arā ile Süleymān’uñ devām-ı devletine ve eyyām-ı rif‘atine şenā kıilup ‘ilm-i kemālātına aḡsened ve zihni idrāk-i ma‘deletine āferīn itdiler ve andan soñra Mūsā Peyḡamber ḡarındaşı Hārūn-ı Nebī neslinden ve İbrāḡīm ḡalīl aşlından ve Ya‘ḡūb-ı Nebī sıbtından ve Yūsuf-ı

Şiddik elinden ve Yehūdā evlādından ve Yūşa‘ bin Nūn ceddinden ve İsmū‘il Peygamber nesebinden ne kadar kim seyyid-i sādāt-ı ve ekmel-i mevcūdāt var ise benī İsrā‘il ‘ubbādı ve ‘Arab u ‘Urebā zühhādı birle ayağ üzre kalğup Nāşen Peygamber ve Kāz Peygamber ve Evyāşer Peygamber kurbān yirine cem‘ olan enbiyā ile ve Loğmān Hākīm ve Āşaf bin Berhiyā ile cem‘ olup Süleymān’a karşı şaf bağlayup tırdılar”(s. 70).

“Hükemā kavlince bād-ı şarşar esmekde, bulutlar gök ile deryā yüzün kaplayup güneş şu‘ā‘ın mahv idüp kesmekde, cür‘eti olan pehlevānlar Allāh’a niyāz idüp miñnetlerüñ tūfān korğusından cānı çıkup ditreşmekde ammā ki bizüm kışşamuz ez ān cānib müvekkil-i bād Nağmagā‘il melek birle müvekkil-i şehāb ra‘d emr-i Rabbānī izn-i yezdānī ma‘rifet-i Mikā‘il-i rūhānī ve mu‘cize-i Süleymānī birle kim sebt günü şubh-dem şahrā-yı Kudsi Mübārek‘den dīvān-ı Süleymān-ı Nebī-i tebārekden kudret kanadların açup “Bismi‘llāh.” diyüp uçup a‘vānlar ile yirle gök arasına geçüp tarafetü‘l-‘ayn içinde deryā-yı mağribe mukābil ki virdiler”(s. 120).

Eserde yer alan Farsça başlıklardan ve genellikle “Der-Beyan-ı” şeklinde başlayan ana başlıklardan sonra hikāye girişleri oldukça uzun cümlelerden oluşmuştur.

“Der-Beyān-ı Kurbān Kerden-i Süleymān Be-Cāy-ı Kudsi Mübārek

Loğmān ibn ‘Ād ol hākīm ü hāzık ve tabīb ü üstād Eflaṭun-ı Yunanī ol re‘īs-i şābitü‘l-evtād server-i bülegā ve ‘āliyyetü‘l-‘imād nağlince nağl-i bendān-ı reyhān-ı hağāyık ve çehre-küşāyān-ı şuver-i değāyık ve ārāyāndegān-ı encümen-i esrār ve pīrāyendegān-ı çemen-i ihtiyār ya‘nī ki mütekellimān-ı muşaddık-ı rāviyān-ı aḥbār ve müte‘allimān-ı muḥaḳḳık-ı nākilān-ı muḥtār ol vechle şaḥiḥ hikāyet ve meliḥ rivāyet kılup eydürler ki ol zemān ki zıll-ı meb‘ūd ve melik-i maḥmūd Süleymān bin Dāvud ‘aleyhi’s-selām Ḥayl cezāresinüñ atlarını ki kendüye rām eyledi ve mu‘cize-i Süleymān zāhir olup Ḥağ te‘ālā güneşi Süleymān-ı Nebī ḥātır için yine yirine getirüp öyle namāzın ki kıldı”(s. 65).

“Der-Beyān-ı Ceng-i Sürhibād ve Āheng-i Semendün-ı Hezār Yek-Dest

Hükemā kavlince Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām müvekkil-i rūḥ-ı Şeddād ile kelimātda ve Aḥyāşilūn Peygamber ‘aleyhi’s-selām kırk dört pāre geminüñ ḥalkı birle Zilzāl-i Ekber ile ve cebbār-ı ḳahrla gird-āb-ı baḥr-ı ekberde Ḥağ te‘ālā’ya münācāt itmekde ve Ruğ‘ā‘il-i Perrī Aḥyāşilūn Peygamber’üñ nāmesin alup Süleymān’a gelmekde ammā ki bizüm kışşamuz ez ān cānib Sürhibād-ı Cinn’e geldi ki Mışr şehrinde Semendün-ı Cinnī ile ceng idüp Keylān-ı Cinnī dutup Sürhibād otağına konup ḥaber şorup Keylān-ı Cinnī Süleymān ḥazretin bir vechle medḥ idicek işidüp gāyet ḳocundi”(s. 90).

Eserde özellikle diyalogların bulunduğu kısımlarda cümle yapısı kısaldır. Bu diyaloglar metin içerisinde anlatımı tekdüzelikten kurtarmış ve esere anlatım çeşitliliği katmıştır. “*Andan yine Süleymān emr itdi. Tevrāt-ı Mūsā’yı ve Zebūr-ı Dāvud’ı ‘ulemā sekine ile başlar üzre götürdiler. Allāh’a tekbir ü tehliil idüp geçmiş peygamberler ervāhına şalāvāt getürdiler. Süleymān nazarına yitürdiler. Kıbleye karşı qurbān yirine yakın kenārda qodılar*” (s. 66).

“*Andan Süleymān Peygamber ‘aleyhi’s-selām yine su ’āl itdi. “Yā melek haber vir ki ol şehre pādīşāh kimse vardı mı ya içine kimse girdi mi?” Cevāb virdi ki “Yā ḥabību’llāh Şeddād olaldan rūhına müvekkilem. Cehennem’de cānına ‘azāb olur. Bāg-ı İrem’i gördüğüm yok. Bilmezem haberin daḥı bilmezem. Ammā ki haber bilmek diler iseñ müvekkil-i ḥākdan teftiş eyle ma’lūmuñuz ola.” diyicek yine Süleymān su ’āl itdi. “Yā müvekkil-i rūh-ı Şeddād haber vir baña ki Şeddād’uñ rūhına ne vechle ‘azāb olur?” diyicek Cevāb virdi ki “Yā nebiyyu’llāh çünkü Şeddād bāg-ı İrem’e ki ‘azamet ile geldi daḥı atından inmek istedi. Hiç ölümden bī-ḥaberken bulut gibi göge gögsin gererken hemān-dem melekü’l-mevt bir ‘Arab şeklinde geldi. Harbesin Şeddād’a ḥavāle kıldı*” (s. 108).

“*Huşūşan ki sekine-i Mūsā ve Aḥyāşilūn Peygamber ve bunca ‘ubbād u zühhād baḥr-ı gird-āba düşe ve niçe biñ Müslümānlar daḥı bile ola.” diyicek Āşaf bin Berḥiyā ve cemī’ ḥükemā du’ā kıllup eyitdiler ki “Yā nebiyyu’llāh, ḥūb buyurduñuz. Anlaruñ ḥālīşāne tedbir itmek vācibdür ve kırtarmaq farz-ı ‘ayndur.” diyüp bunlar cevāb viricek “Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām eyitdi. “Diñ imdi anlaruñ ḥalāşına ne tedbir idersiz ki rāst gele?” Āşaf eyitdi. “Cinniler gönderelüm, varalar götüreler. Anları bunda getüreler.” Ve Loqmān eyitdi “Afārīt ehremenler gönderelüm ki cinden anlar kuvvetlüdür, varup getürsünler.” Süleymān eyitdi “Eyleyse yıl cemī’sinden kuvvetlüdür. Allāh’uñ fażl u keremi birle evvel gird-āba sürüp ileten bād-ı şarşar getürdüp bī-kuşūr bunda getürdeyin” (s. 115).*

“*Cemī’ milketin ‘arz idüp ‘ömrden zemān istedi. Melekü’l-mevt eyitdi. “Yā zālīm ben māl ü mülki neylerem, mülk Allāh’uñdur ki ḥālīq-ı Rabbü’l-‘ibāddur. Mülküñde senüñ neñ var ki yapduḡuñ şehirde ḥalkuñ mālīdür ki adı “İremā zātü’l-‘imād.” diyicek Şeddād ol kadar tazarru’ idüp eyitdi ki “Yā melekü’l-mevt şol kadar emān vir bārī ki yapduḡum şehir içine girem. Teferrüc kıllup bir sâ’at görem.” Melekü’l-mevt cevāb virdi ki “Yā la’în emr-i Rabbānī budur ki at üzerinde cānuñ alam, tenüñ toprağa şalam.” diyüp ‘Azrā’ıl Şeddād’uñ gerdānına yapışup nice urdı. Şeddād eyitdi. “Bārī atdan ineyin.” didi. Çāre olmadı. ‘Azāb ile cānın aldı” (s. 108).*

Kısa cümle yapısının, eserin anlatımının ve üslûbunun oluşmasında önemli etkileri olmuştur. Uzun cümlelerle giriş yapılan hikâyelerde giriş cümlesi bittikten hemen sonra iki kişi

karşılıklı konuşarak bu uzun girişin monotonluğu kırmış, metnin tekdüze kalıplar içerisinde sıkışıp kalmasını önlemiş ve eserinin anlatım çeşitliliği bakımından zengin bir hal almasını sağlamıştır.

Süleymân-nâme, gerçek dünya ile fantastik dünyanın aynı havuz içerisinde yoğrulduğu bir eserdir. Eser, Hak dinini yaymaya çalışan Hz. Süleymân'ın ve Hz. Süleymân'a inanan kimselerin olağanüstü güçlerle savaşlarını mübalağalı bir şekilde anlatmaktadır. Hz. Süleymân Hak dinini yayarken çokça savaşlar yapmıştır. Bu savaşlar eserde anlatılırken betimlemelere sıkça başvurulmuş ve bu betimlemeler eserin üslûp ve anlatımının oluşmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserdeki tasvirler bazen yüzeysel olurken bazen de detaylı bir şekilde olabilmektedir. Örneğin; savaş sahneleri, at tasvirleri, şahıs anlatımı ve savaşa hazırlık sahnelerinde tasvirler ayrıntılı bir şekilde yapılırken; yolculuklar, ön planda olmayan cinlerin fiziksel özellikleri, hayvan betimlemelerinde yüzeysel tasvirler kullanılmıştır. Hz. Süleymân'ın Beytü'l-Mukdis'in yanındaki bir bostanı cinlerine tarif ederken çok ince ayrıntılara inmesi oldukça dikkat çekicidir. “*Şöyle kim ağaçları özdeki kızıl altundan idi ve yaprakları yeşil zümürüdden ve zebercedden, şükûfeleri dürr-i yetîmden, enârları yâkût-ı rummânîden, kirasları la‘l-i Bedaḥşânî’den, nârenleri şaru yâkûtdan, encirleri elmâsdan, hayvaları dürr-i Nefes’den ve Yarağan’dan, benefşeleri lâciverd taşından, nergisleri zer-i şâfîden, şüsenleri hacet-i elmâsdan, zanbağları şadefden, servîleri zümürüdden, ḥurmâ ağaçlarının özdekleri ak ruḥâmî gümüştan ve yaprakları yeşil zebercedden, ḥurmâları ‘aḳîḳ-i Yemenî’den ve gülistânı gülleri daḥî envâ‘-ı cevâhirden, ak gülleri billûrdan ve kızıl gülleri yâkût-ı aḥmerden ve şaru gülleri yâkût-ı aşferîden ve lâleleri la‘l-i bedaḥşîden düzülmüş idi*” (s. 73).

Süleymân-nâme’de kişi tasvirleri oldukça sık yapılmıştır. Şahıslar genellikle detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu tasvirler nitelenen unsurun daha ayrıntılı olarak anlatılmasını sağlamış ve farklı bir üslûp tavrı ortaya çıkmasını sağlamıştır. Örneğin; Mıknatıs kalesinin melikesinin tavsiri yapılırken sıfatların sıkça kullanılması oldukça dikkat çekicidir. “*Yâ pehlevân-ı cihân ḳal‘adan bir bölük maḥbûbe-i cevâr ile bir nigârın serv-ḳâd, lâle-ḥad, mâh-ı ruḥsâr-ı âfitâb, ṭal‘at-pervîn, dendân-sünbül, mûy-benefşe, zülf-nergis, çeşm-tend, ḥuy-‘aḳîḳ, leb-beste, dehân-sîb, zeneḥdân-sîmîn, bir nâz-ı bostân, bistân-ı mûmiyân, ârâm-cân, maḥbûbe-i zemân dilber bir ata binmiş*” (s. 160). Bu durum ifritler bölümündeki komutan ifritlerin tasviri sırasında da karşımıza çıkmaktadır. “*Hakîm ḳavlince ‘ifritler böligine Kenderüş-ı ‘İfrî’t’e ve daḥî Muḡayyirât-ı ‘İfrî’t’e ve Ma‘ḳibât-ı ‘İfrî’t’e, Ḳurnâsa ve Mihrnâsa ve Ca‘ūs-ı ‘İfrî’t’e ki her birisinini niçe biñ ‘afârîṭ ḥükmindeḍür. Eyle ‘ifritler ki her birinün ḳâmetin bergüşa ve dişleri bedene beñzer ve başları ḳara öyüke, gözleri yanar külḥâna ve ḳolları şâm*

agacına, ayaları hırmene beñzer. Bâzuları bezir-hâne sütünına, kılları dikene beñzer. Yüzleri şaru aguya, gözleri sirkene beñzer. Baldırları menâre gibi kafaları kubbe-i hırmâna beñzer. Turuşları kaplan gibi cünbüşleri yidi başlu evrene beñzer”(s. 170).

Diğer taraftan Sürhibad isimli cin tasvir edilirken sadece “Sürhibad isimli cin” denilip geçilmemiş, onun fiziksel görüntüsü en ince ayrıntısına kadar anlatılmıştır. “*‘Ār u nāmūs gözleyüp tırdı, dağı diqqatle nazār kıllup Sürhibād’uñ şekline göz urdı ki bu kızıl Cehennem odı gibi ‘alevüñ içinde bir ‘acā’ib qorqunç şekil görünür ki külhan içinde yanar. Çınār u şām ağacı omcası gibi başdan ayağa dek a‘zāsını od bürümüş yaqar. Dūd-ı siyāhı birinci qat felege dek çıkar ve ammā ki āteş içinde a‘zāsı gāyet heybetlü, şalābetlü, şecā‘atlı nite başı toquz başlu evren şeklinde durdı sağ omuzında durdı. Şol omuzında ve ammā ki orta yirinde gibi başı gāyet ‘azīm ‘arş-ı ‘azīmi yedi kerre kuşadup toquz qat qarnı altına alan ejderhā başına beñzer gevdesi pul pul evren pulı gibi rengi kızıl od şeklinde bir ‘aceb dağı bu ki her pulunuñ aralığında buhār yirine ‘alev çıkar a‘zāsını od bürür. Cehennem qapusu gibi nefesi taşra virdükçe ağızlarından ‘āleme āteş şaşar ve çünki nefesin içerü çekse burnı delüklerinden duhān felek yüzine çıkup dütün cihānı tutar ve bir ‘aceb dağı bu ki dörd kanadı evren kanadların gibi yaraşa kanadı vaż‘ında perr ü bāli yoq et ile deri ve lākin rengi şaru altına beñzer. Şu‘le virür ve çünki kanadlarını açar. Hayy-ı şiddetinden bir āteş zāhir olur ki a‘zāsını derisü bürür. Kürre-i nār şanur her ki anı görür ve andan ‘aceb ter dağı bu ki iki eli var ādem eli gibi”*(s. 102).

Süleymân-nâme’de at tasvirleri de önemli yer tutmaktadır. Özellikle savaşa hazırlık sahnelerinde atlar tasvir edilirken bütün uzuvlarının sıfatlarla bir arada kullanılması dikkat çeken bir üslup ve anlatımözelligi olarak karşımıza çıkmaktadır. “*Kiş ağzına kesmelerin dize qodılar ve toqsan eriş özünü ejdehā dillü berzi-hâne sütünü pülād sünülerin yire şançup ‘aşkar tolu, düldül şifātlu, pıl kuvvetlü, gergedan qulaqlı ve deve tutaqlı, qatır toynaqlı, aslan gögüslü, geyik şağrılı, tavşan ucalı, qolan arqalı, evrişim yillü, ef‘i gözlü, ra‘d āvāzlu, semender tüllü, berq-rü, seher-hiz-i revişde hem çü şeb-diz mişl atlarıñ ‘inānın urup ve zeyn-i zerrin urup qulagin çeküp licāmından eyer qaşına qaza qodılar ve müheyyā cenge hāzır oldılar”*(s. 166).

“*Hakīm qavlince insan melikleri ‘askerlü ‘askerin hāzır qılıcaq perriler sultānı Hümāyun Hān perrī dağı dīvān-ı Süleymānī’den çıkup dört kanadlı, ‘uqāb-ı felek şüretlü perrī atına süvār olup perī ser-firāzları önüne düşüp vezir ü vüzerā yanına düşüp geçüp hademi haşemi kanad açup ‘araşāt ile gelüp üç biñ üç yüz kubbelü kızıl atlas çādır qapusunda atından yir yüzine qondı”*(s. 166).

Eserde savaş ile ilgili unsurların anlatımında da betimlemelerin yapıldığı görülmektedir. *“Yidişer kanadlu bir ayaqlu ‘uqāb ve senqūr yekeklü, la‘līn dudaqlu, gümüş bileklü, elmās demrenlü, kan içici evren seyrānlu oqların birbirine yanaşdurup bir oq başına biñ düşmān qurbān itmek için qurbāna koydılar”* (s. 166). *“Keyvān-ı şā‘iqa demrenlü, qarǵu şabtalı, ef‘ī dillü, uzun kollu, ince billü, ecel ellü sünülerin ellerine aldılar”* (s. 167).

Bir diğer örnek “Nerre” isimli cin grubunun savaşta tasvir edilmesiyle karşımıza çıkmaktadır. *“Ancılayın Nerreler, gūl ‘ifritlerdür ki her biri ki İskender seddi gibi yirinde turmuş idi. Ayagın yidi başlu evren gibi yire başup başlunu qubbe-i keyvāna irürmiş idi. Her birinūñ gevdesi Kūh-ı Elburz’a, başı kafası qule-i Qāf’a, gözleri Mirriḡ yılduza beñzer ve ba‘zınūñ başı qubbe-i ḥirmāna, gözleri yana külhāna, kāmēti mināre, aǵızları gāra, beñizleri siyāh, barmakları dögere beñzer ve ba‘zınūñ daḡı qadd u kāmēti yidi başlu evrene, baqışları arslana ve cünbüşleri kaplana, heybetleri Mirriḡ-i keyvāna beñzer”* (s. 169).

Süleymān-nāme’de Hz. Süleymān olağanüstü unsurlarla mücadele ettiği için eserde olağanüstülükler ve abartmalar sıkça karşımıza çıkmaktadır. *“Ġayret-i ḥamiyyet kılp evi üzre cān u başdan geçüp na‘ra urup dört yüz oǵlı dört biñ dört yüz torunı otuz kırk biñ gergeden-serler serhengleri birle Süleymānī’leri qarşuladı”* (s. 132). *“Ol zemān gergeden-serlerūñ bir sultānı var idi, adına Qantılān dirlerdi, üç yüz yaşında idi. Dört yüz kırk dört oǵlı dört biñ dört yüz oǵul oǵlanları var idi”* (s. 128). *“Ol kadar bahri kuşlar geldi ki şaka kuşlarından ve kazdan ve ördekden ve turnadan ve qarabataqdan ve balkan qazlarından ve delilü’l-bahrdan ve gāvvaşdan ve murǵ-i timsāhdan gökyüzi görünmez oldu”* (s. 146).

Esere üslup ve anlatım çeşitliliği kazandıran durumlardan birisi de ikilemelere sıkça başvurulmasıdır. “İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır. İkilemede ses güzelliğinin, tekrardan doğan anlam gücünün, birlikte yan yana kullanıldığı görülür. Bu bakımlardan ikileme, ses uygunluğu ve ezgi ile yoğunlaştırılmış bir anlam gücüdür. İyi kullanılan ikilemenin anlatıma kattığı güç, başka yollarla kolayca sağlanamaz. Özellikle şiirde ses açısından uyum yaratarak anlamın daha etkili bir biçimde sunulmasını sağlar. İkilemeler, şiirde türlü çağrışımlar yaratmak açısından da yararlı olur” (Hatiboǵlu 1981: 12; Dilçin 2010: 110). “Söz tekrarları, anlamı düzenleyen, açıklayıp genişleten, vurgulayıp pekiştiren, birbiriyle karşılaştıran; anlamda dalgalanmalar yaratan, söz öbekleri arasında türlü eşitlik ya da karşıtlık ilişkisi kuran bir özellik taşımaktadır” (Dilçin 2010: 63). Eserdeki ikilemeler genellikle mensur parçalarda kullanılmıştır. İkilemelerin sıkça kullanılmasıyla anlatılmak istenen şeyin etkisi daha da kuvvetlendirilmiştir. Eserde “güm güm”, “dürlü dürlü”, “āheste

âheste”, “dizek dizek”, “katı katı”, “handân handân”, “hıramân hıramân”, “pul pul”, “kat kat”, “tuş tuşa”, “döne döne”, “tırak tırak”, “az az”, “çâğ çâğ” gibi genellikle aynı kelimelerin tekrarından oluşan ikilemeler kullanılmıştır. “*Andan naẓar kıluḡ görđi ki bir kırkunç yüzlü nâr gözlü ejdehâ hey’et-i rabbânî şüret melek kim sözi şadâsından güm güm öter*” (s. 84). “*İllâ ki dürlü dürlü maḥlûkât birle bu rub’-ı meskûn ‘âlemi taldı ve boşaldı*” (s. 150). “*Ol tül-i ‘arz elli mil olan mürebbî’ taḥtuñ dört küşesinden girüp götürmege ḥadem ü ḥaşemi Süleymân ile Sürḥibâd-ı Cinnî ordusına yitürmege muntazır olup âheste âheste esmege başladılar*” (s. 144). “*Daḥı dizek dizek kıluḡ sekîne-i Mûsâ olduğı ve Aḥyâşilün gemisini öñce bâkîsini ‘akabince Ürdün Irmağı şuyı üstine kondurđı*” (s. 125). “*Bulutları cem’ ider kaçan katı katı esse yağmur yağar ve daḥı anuñ bir ḥâşşası budur ki deñizleri ḥarekete getirür, yirden nem çıkarur*” (s. 124). “*İblîs’üñ telbîsini begenüp handân handân gülmegi koyup kahkaha ile gülüp eyitdi*” (s. 138). “*Andan İblîs-i pür-telbîs hırâman hırâmân yirinden kalḡup yürüyüp handân handân gülüp zürriyât-ı şeyâtin birle a’vânı iki mülâ’in birle yürüyüp Sürḥibâd-ı Cin meclisine geldi*” (s. 138). “*Şol omuzında ve ammâ ki orta yirinde gibi başı ġâyet ‘azîm ‘arş-ı ‘azîmi yedi kerre kuşadup toḡuz kat ḡarnı altına alan ejderhâ başına beñzer gevdesi pul pul evren pulı gibi rengi kızıl od şeklinde bir ‘aceb daḥı bu ki her pulunuñ aralığında buḥâr yirine ‘alev çıkar, a’zâsını od bürür*” (s. 102). “*‘Âlem yüzünü baḥr-ı zulümât deñizle gök arasın qara bulutlar katı katı tutmağâ başladı ve deñiz kuşları çağrışup kaçışup ötmeye başladı*” (s. 120). “*Sâm-süvâr derbendi geçüp gergeden-serler diyârına girdüğü dem ol qavm görüp ürküḡ tuş tuşa sürü beglerine vardılar*” (s. 128). “*Gürz-i gerânlarla tırak tırak fark üzre döğüşdiler*” (s. 130). “*Süleymânî’ler daḥı atlu çeriyle tağ etegin kat kat kuşayup tırdı*” (s. 132). “*Süleymân ḥazreti üzerine güneş toḡunmasun diyü kanad kanada virüp velek velege çatup çift çifti ve cins cinsi birle sâyebân qurmuşlardı*” (s. 182).

Örneklerde görüldüğü üzere eserin içerisinde ikilemelere sıkça yer verilmiştir. Yukarıda da anlatıldığı gibi bu ikilemeler metin içerisinde vurgulanmak istenen durumlarda anlatım gücünü artırmış, anlamı pekiştirerek metne renklilik kazandırmıştır.

Süleymân-nâme 16.yüzyılda kaleme alınmış manzum-mensur karışık eserlerdendir. Bu dönemde yazılmış olan eserlerde görülen Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri Süleymân-nâme’de de karşımıza çıkmaktadır. Eserde yer alan yardımcı fiiller dönem özelliklerine uygun olarak kullanılmıştır. “*Nite ol zemân ki şehir-i Mısr üzerinde Semendün-ı Hezâr Yek-Dest ile ceng idüp muḡâbil ü mu’arız olduğı ḥinde ol ‘adū-yı sinnî serhengi cinnî kaçan kim ceng yüzinde Sürḥibâd-ı Cinnî bu vechle lâf urup Semendün-ı Cinnî’ye ‘itâb idüp Semendün-ı Hezâr Yek-Dest ol pîl-i sermest Ekvân-ı İfrît ve Şaḥr-ı Cinnî’yi tıutup on kez yüz biñ cin çerisiyle Sündüs-ı Cinnî’ye işmarlayup muḡaddemâ Süleymân bin Dâvud’a gönderdikim*

mübādā Sürhībād gālib olup “Elümüzden almasun.” diyü ammā ki Kıttu’l-esvedi ve Kāşıt Ber-kāmeṭ’i alıkdı” (s. 101). “Bunuñ ‘akabince laḳlaḳ geldi ki ḫaşerāt ḳanın içmekden aḡzı burnı ayaḡı ḳana ḡarḳ olmuş idi” (s. 177). “‘Akabince ḡarāb geldi ki kızbi ucından ḳuşlar şafında ṫuracaḳ yir bulmaz idi” (s. 177). “Cinniler ḫabsine iletüp ḫabs itdiler. Bu eṣnāda yigen Cābir-i Cinnī daḡı çıkageldi” (s. 111). “Rüstemāne bebr u peleng postın çignine salmış idi ve Afrāsyābī ḫançerlerin ḳaynaḡına almış idi” (s. 176). “Rüstem’den alvır ki ḫizmete varalum diyü beni gönderdiler.” diyüp icāzet diler” (s. 160).

Eserde cümle başında “hakim kavlince, çün, hükemâ kavlince, pes, çün kim, nite, nitekim gibi kalıp ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. “Pes devletüñe lāyık ve sa’adetüñe muṫabıḳ dīn ü diyānetüñe muvāfiḳ budur kim sözüñüz dutasın şevābı dü cihānı ḫāşıl idüp ütesin” (s. 71). “Pes ben n’içün Süleymānıḡumla la’l ü gevāhir ve dürr-i cevāhir birle mescid yapmayam. Zühhād ü ‘ubbād ile içine girüp ḫaḳḳa tā’at itmeyem.” diyüp Beytü’l-Muḳdis bināsını ne vechle yapacaḡın göñlinde muḳarrer ṫıtdı” (s. 75). “Pes ṫāvūs-ı ḳudsī söziyle Süleymān ḫazretinüñ ‘aleyhi’s-selām ma’lūmı olup müvekkil-i bād-ı şarşara ḫükm itdi” (s. 82). “Cün kim ol gün geçüp ‘ale’ş-şabāḫ ki oldı. Süleymān-ı Nebī şubḫ namāzuñ ḳılup cüng-i İşḫāḳ’a süvār olup enbiyā, etḳiyā, ḫükemā, ‘ulemā, fuṫalā, zurefā, kümelā, ümerā, şu’arā cem’ olup ‘izzet için Süleymān önince yürüdiler” (s. 65). “Cün kim ol şu kenārındaki ḳalıp sīnesindeki beyān kim işitdi. Didi kim ‘İy serverler yaḡın şöyledür kim eṫrāḳ-ı Zengī, gergedan-serlerden ḳorḳmuşdur” (s. 127). “Cün Süleymān daḡı du’āsın temām idüp el yüze kim sürdi. Andan yirinden ṫurup yedi ayaḡ nerdübān ile çıkılır zerrīn minber ḳodılar” (s. 67). “Nite ol zemān ki Sürhībād-ı Cīn yanından Süleymān’ı görmege cāsūsıḡa kim gitdi. Daḡı ḫannās ile Vesvās ile İhdināş ile Sirsād ile Minsād ile Kenis ile Denis ile dem çeküp uçup gitdiler” (s. 136). “Nite ol zemān ki İblīs-i la’īn ve racīm-i bī-dīn gelüp Loḳmān şekline girüp ḫannās, Vesvās şıfatıyla Batlamyus ḫakīm şekline girüp daḡı Ekvān-ı Dīv’i ve Şaḫr-ı Cinnī’yi ḳurtarup Semendün-ı Cīnn’e gelüp ana daḡı iḡvā virüp ḳaçırup çerisin göçüp andan Sürhībād’a varup bu sözlere söyleyiceḳ bildiler” (s. 141). “Nitekim Mūsā Peyḡamber zemānında ‘aleyhi’s-selām Fir’avn-ı la’īn imāna gelmedüḡi için ḡāḫ bit virürdi. Baḡların tereklerin yidürürdi” (s. 151). “Hakīm kavlince kaçan kim ol zıll-ı meḳ’ūd melik maḫmūd sulṫān-ı mevcūd Süleymān bin Dāvud ‘aleyhi’s-selām bu vech ile kim ḫuṫbe oḡudı” (s. 69). “Hakīm kavlince Loḳmān ḫakīm, Şeddād yatduḡı bāḡ-ı İrem’den ve sedd-i Ye’cüc’dan ḫaber viriceḳ Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām su’āl itdi” (s. 77). “Hükemā kavlince Ruḳ’ā’il-i Perrī Ḳuds-i Mübārek’e gelüp Hümayyūn Şāḫ otaḡına itmekte, perriler serhengi arasına ḳonmaḡda ammā ki bizüm ḳışşamız ez ān cānib Süleymān ḫazretine geldi” (s. 84).

Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini tümüyle taşıyan Süleymân-nâme’de birinciçokluk şahıs eki olan “-vuz, vüz-” ekine sıkça rastlanmaktadır. “*Bunuñ aşlı budur ki bunda duravüz, üstümüze düşmen gelürse kılıca dutup kıravüz, ba‘zısın dağı tutup dutsağ kılavüz, esirler ile değışüp pehlevānları alavüz” (s. 155). “*İlyāv Şāh eyitdi “Devlete lāyık oldur ki hişāra yürüiğ gösterevüz, darb-ı dest ile bu hişāri alavuz, düşmānuñ boynın başını hāke salavuz” diyicek Caliyus Hakīm eydür. “Şāhā evlā budur hişāra ilçi gönderevüz, Fevrāk Şāh’uñ haberin alavuz. Ümīddür kim at u er hasāret olmadın bu hişāri alavüz, andan yolumuza gidevüz” didi (s. 230). “İmdi “İy pehlevānlar gayret demidür. Ya budur ki bunda baş virevüz, ya budur ki baş alavüz.” diyüp pehlevānları kıvandırup cenge niyyet idicek zerrīn-tāc bağş itdi” (s. 157).**

Eski Anadolu Türkçesinde bu ekin “-yuz, -yüz” şekli de bulunmaktadır, fakat eserde ekin bu haline rastlanmamıştır. Diğer taraftan bu ekin “-zuz, -züz” şeklieserde yer almıştır. “*Biz bu kal‘aya zafer bulamazuz. Yakın varursağ ki Miķnāñis taşı yarağlarımızdan alur. Anuñ için kal‘aya muķābil olmazuz” (s. 155). “*Şimdiden şoñra hayātumuz mevte, fırsatumuz fevte mübeddel oldı. Kağ‘ā bu derdden halāş olmazuz.” diyüp zārī kıldı” (s. 79).**

Süleymân-nâme’de yer alan ve kısmen de olsa karşılaşılan eklerden birisi eşitlik eki olan “-layın, -leyin” ekidir. Bu ek eserde yer yer “gibi” anlamını karşılayacak şekilde kullanılmıştır. “*Altı kez yüz biñ erüñ sancağları dibinden mīr ü mihterler tağ ü nağkāreleri çalup ra‘ dlayın gürlēşdi. Ger şurna ve nağirler ecel irin ırlatdılar. Bu yañadan gergeden-serler sultānı dağı deñiz gibi turan çeri bağr-ı cūsānleyin gürlēyü gümledi gözleşdiler” (s. 130). “*Sām-süvār çerisi geldi kiş u bahreyinleyin birbirine irüp karşışup çatışup cenge tırdılar. Kim seyf kim şalığ urdılar” (s. 131). “*Bu yañadan ceş-i Sām-süvār dağı ol gülüvve beş kez yüz biñ arğır yıkılıp bağr-ı muhtleyin mevc urup ırup karşışup çatışup şıyup tağ depesinden sürdiler” (s. 133). “*Bu zıkr olan server-i selāñinler memālik-i rüy-ı zemīnler ancılayın pādişāhlardur ki her birisinüñ yüz kerre yüz bin āhen-püş server-i ser-firāz ‘askeri var” (s. 203). “*Ancılayın ‘azīm-i saltanat rüzı kıldı ki bundan ağdem kimseye müyesser ve bundan şoñra dağı hiçbir şāha müyesser ola” (s. 189). “Ancılayın Nerreler, gul ‘ifritlerdür ki her biri ki İskender seddi gibi yirinde tırmış idi. Ayağın yidi başlu evren gibi yire başup başlunı kubbe-i keyvāna irürmiş idi” (s. 169). “*Nemrūd yarım siñek birle helāk itdüğine dāl odur ve dağı eger kim olsa idi buncılayın saltanatı ins ü cin hükümātını ve çār ‘unşur hizmetini bu za‘if ħor-ı ħakīr Süleymān’a virmeye idi ve dünyā pādişāhları dağı bu za‘ifüñ ef‘ālinden aĥvālinden ‘ibret alsunlar ki bu kadar saltanat içinde kendözümü görmezem” (s. 117).******

Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman ekleri olarak kullanılan “-ısar, -iser” ekine Süleymân-nâme’de rastlamak mümkündür. Bu ek mensur kısımlardan ziyade manzum kısımlarda karşımıza daha çok çıkmaktadır. Yazar hikāyeye geçmeden bu ekleri manzum

parçacıkların içerisinde kullanarak eklere bir anlamda geçiş görevi yüklemektedir. Bu ekin metin içerisinde geçiş görevi gördüğü durumlarda yazar bu durumu okuyucuya sezdirir.

Diñle imdi n'olısar ceng-i kırān

Vir şalāt Aḥmed'e ammā key cihān (s. 95)

Neşr: “*Hakīm kavlince Semendūn-ı Cinnī Sürḥibād ile ol gice ceng itmekde şubḥ olunca ammā ki bizüm kışşamuz ez ān cānib Sündūs-ı Cinnī ḥākim olduğu elli kez yüz biñ cinnilere geldi ki beş bölük oldı idi, nite her bölügi bir hizmete konmuş idi. Evvel on kez yüz biñ cin çerisiyle hüküm itdi, Raḳīm bin ‘Aḳīm ki anlara baş idi. Ne kadar Mısr şehrinde Ādem-i Şafī nesli ve benī İsrā’ıl aşlı var ise hüküm itdi evlü evinde bulup getürdiler, Ḥumus şehrine iletdiler” (s. 95).*

Diñle imdi āḥir kışşa n'olıсарdur şāhimen

Lik virgil sen şalāvāt Muştafā'ya her zemān (s. 185).

Neşr: “*Hükemā kavlince Rūḥşāh-ı Cinnī böyle diyicek Elhenc-i Cinnī cevāb virdi ki “Yā melik-i ervāḥ ‘ālem-i kā’inātuñ ḥālī budur ki sākī felek kişiye gāḥ zehr, gāḥ şeker şunar ve kimdür ki Ḥaḳ te‘ālānuñ kazāsına karşulıḳ eyleye. Benüm gibi bilmezlik kıla ve bu ‘ālemde kendü re’yiyle bir ‘ālī menzile ire ve kimi gördüñ bu dünyā ni‘metinde ki anuñ eline bir şerbet vireler” (s. 186).*

Böyle diyüp hoş naşīḥat virdi anda Küstehem

Diñle imdi n'olıсарdur işbu kışşa daḥı hem

‘Āḳil ol duta naşīḥat görmeye ‘ālemde elem

Cāhil ol ki ide cidāl u kazana derd elem (s. 155)

Neşr: “*Hükemā kavlince Küstehem sözünü Rüstem kabül idüp alayın bağlayup ḥāzırlıḡ ile turınca ez in cāñib Maḥmaḥa Cāzū daḥı üzerine Maḥmaḥa dāye sürüp ḳal‘adan inüp yüz mīkdārı er ile Rüstem’e geldi, yakın gelicek merkebinden indi. Ḳal‘a erenleri öñine düşüp piyāde yürüdiler. Tā kim gelüp Rüstem’e yakın irdiler. Andan Maḥmaḥa Cāzū Rüstemi hey‘etinden, ḳadd u ḳāmetinden ve şavletinden, şecā‘atinden, şalābetinden bildi” (s. 155).*

Bu ek aynı zamanda mensur kısımlarda anlatılan olayların özetlenmesi niteliğinde olan manzum kısımlarda da kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte Hz. Süleymân, Rüstem’in gemisini kurtarır ve büyük bir daḡ yamacına getirir. Bu daḡı gören askerler birbirlerine ve re’islerine sorular sorarak durumu anlamaya çalışırlar. Uzunca bir konuşma yapıldıktan sonra durum iki beyit ile özetlenmiştir.

“Ammā ki gāyet ulu re ’ise sordılar ki “Bu ne tağdur? Yoḥsa Ḥaḫ Te’ālā bizi kenāra çıkardı ki bu görinen tağ bir cezîreye beñzer.” diyüp ḥalḫ sevinüp şād olıcaḫ re ’is āh idüp ağlayup eyitdi. “Bu görinen ḫaraltu ki görünür tağ degüldür. İllā ki gird-āb-ı ekberüñ ağızdur ki bu görinen derḫistān mişālî ḫaraltu baḫr-ı gird-āba düşen gemilerdür ki ḫalḫı açlıḫ ile helāke varup gemileri zemān ile çüriyüp aḫarşunun çevliçindeki ḫār u ḫāşākı gibi bir yire cem’ olup turur” (s. 79).

İşbu tağ gibi görinen baḫr-ı gird-āb olısar

Bundan özge miḫnet olma göresiz ki n’olısar

Her kimi bunda ḫaluben ādemisi olısar

Ḥālümüz müşkül olupdur tutmuşuz olma ki yüz (s. 80)

Yapılan tespitlere göre bu ek mensur kısımlarda sadece “Şehr-i Mısr içinde ne kadar ki ādem aşlı varısar cümlesin getürmege Ḥaleb şahrāsına yitürmege emr itdi” (s. 91) cümlesinin içerisinde geçmektedir.

Süleymân-nâme’de yer alan eklerden birisi de şimdiki zaman eki olan “-yor”dur. Bu ek Süleymân-nâme’de “-yorur” şekilde kullanılmıştır. Eserde bu ek sadece bir yerde geçmiştir. “Süleymān ‘aleyhi’s-selām su ’āl itdi. “Ol bāḫ-ı İrem şimdi ḫandedür, bilinmez mi?” Loḫmān cevāb virdi. “Ḥükemā ḫavlince bāḫ-ı İrem Şām’dur ki Cennet-mişāl şehrdür ki yirinde turıyorur” (s. 78).

Eserde kullanılan eklerden birisi de “-ınca, -ince” ekidir. Bu ek eserde “e-göre ve e-kadar anlamıyla karşımıza çıkmaktadır” (Bülbül 2011: 45). Eser bu ek bakımından oldukça zengindir. “Pes bu tarıḫ ile bināya başladığı tārıḫden yigirmi yıla varınca ‘asker çeküp kendüsi taḫşil-i māl idüp şerkeşlerüñ memleketin yıḫup yaḫmada oldı ve eline giren mālî ḫarındaşı Şedid’e gönderürdi” (s. 87). “Ben Sürḫibād üzerine leşker çeküp varayın, şubḫ olınca anları cenge tutayın, tā kim bu sırra anlar vāḫıf olmaya” (s. 92). “Ol gice tā şubḫ olıncaya dek ol ḫadar ceng itdiler ki yetmiş kerre Sürḫibād-ı Cinnî çerisin Semendün şıyup üstine iletdi ve yetmiş kerre daḫı Sürḫibād’ı, dīv ü ‘ifrīt cinnileri Semendün-ı Hezār Yek-Dest çerisin şıyup üstine bıraḫdı” (s. 94). “On kez yüz biñ cin çerisiyle uşağı ve irisiyle Ekvān-ı ‘İfrīt leşkeri üzerine siḫr ile āteş yaḫdurup ‘ifrīt çerisin münhezim kılınca ceng içinde Ekvān-ı ‘İfrīt Semendün-ı Hezār Yek-Dest’e tuş geldi” (s. 93). “Ḥumus şehrine yitürdi ve on kez yüz biñ cinnîye daḫı Sündüs-ı Cinnî baş diküp ol yapıcılara yardım ḫılıp ol gice tā şubḫ olıncaya dek şehr-i Mısr’da her kişinüñ ne vechle evi var ise ol tertib üzerine yaydılar” (s. 95). “Gemilerle baḫr-ı gird-āb-ı āsiyāb gibi döndükçe bunlar her dört rek’at namāzı kılduklarınca

sekîneyi kıbleden yaña döndürüp mihrâb yirinde koyup ve yanından kıble-nümâ koyup Ahyâşilün Peygamber namâz kılip selâm virdükce kıble-nümâyâ nazar kılırdı”(s. 120).

Süleymân-nâme’de kullanılan eklerden birisi de emir üçüncü teklik şahıs eki olan “-gıl, -gil” ekidir. Bu ek genellikle manzum parçacıklar içerisinde ön plana çıkmaktadır. “-gıl, -gil” eki mensur kısımda sadece “*Yâ nebiyyu’llâh bilgil ki Allâhü te’âlâ celle celâluhü şuyı dürrden yaratdı, yili anuñ buğârından yaratdı”*(s. 123) ifadesinde geçmektedir.

Sâz u söz ile gönül bezm eylegil

Cümle ‘uşşâkı hevâ kerem eylegil

Gâh efsün gâh fesâne söylegil

Dürlü dürlü ma‘nîyi şerh eylegil(s. 100)

Dürlü cevher birle zînet eylegil

Her birin Firdevs-i Cennet eylegil(s. 77).

Bize bir destân rivâyet eylegil

Hikmet-âmîz söz hikâyet eylegil(s. 64).

Künc-i halvetde kanâ‘at eylegil

Nefsi râm idüp riyâzet eylegil(s. 231).

Eski Anadolu Türkçesinde üstünlük bildiren “-rak, -rek” ekine eserde rastlamak mümkündür. Bu ek eserde sadece küçük anlamına gelen “kiçi” kelimesinde kullanılmıştır. “*Pes kâdir degül mi ol Allâh bir kaçre nuşfeden anuñ gibi cemâl yaradur ve bir dağı Yūsuf’ı görmedünse Süleymân hazretin göre turursın ki DāvudPeygamber‘aleyhi’s-selâm on oğlu var idi, cem‘îsinden Süleymân-ı Nebî kiçirek idi”*(s. 189).

Süleymân-nâme’de Eski Anadolu Türkçesinde görülen “işbu, şol, uş, ol” gibi işaret, sıfat, zarf ve zamirlerine rastlamak mümkündür. Bunların eser içerisinde yoğun bir kullanımı söz konusudur. “*İşbu hünerle mi meydân-ı hevâda merdâne câde-i dîv u cin leşkeri arasında kara bulutlar yöresinde ceng itmek dilersin.”* diyüp *hançer-i âb-dâr çeküp demlenüp kuvvetlenüp dağı hemân-dem Hazlân-ı Dîv’i hançer ile gögsinde mıhladı* (s. 179). “*İmdi uş vezirüm Loqmân Hakîm’le ve İsmü’îl oğlu Aşaf bin Berhiyâ’yı ve Baţlamyus Hakîm ile o cinnî bile gönderdüm ki Semendün-ı Cinnî lutf idüp sözüm şuta*” (s. 138). “*Şol kadar oldu ki şol memleket şâhlarınuñ barmağında altun yüzük bulunmaz oldu degül ki bay u yoşsulda bulına*” (s. 87). “*Zirâ ki bu salţanat şol salţanattur ki niçeleri Nemrüd Fir‘avn gibi gürür-ı salţanat yoldan çıkarup azdurdı ve Şeddâd-ı Hâmân’ı tâ‘at-i Hağ’dan bezdürdü ve Cemşid gibi rubûbiyyet da‘vâsın kaldurup gürür itdi*” (s. 117). “*İllâ bunlar şöyle taşavvur itdiler ki*

gemilerini baħr-ı gird-āb yüzinde yürür ve ammā şol vaqtin bu sırra vāķıf oldılar ki vaqtā ki yıl bunlaruñ gemilerini ve her geminüñ içi tolu ādemlerini baħr-ı gird-ābdan ki izn-i Rabbānī birle götürdi ve ma‘rifet müvekkil-i Mikā‘il-i raħmānī birle Ķuds-i Mübārek şahrāsına ki yitürdi” (s. 126). “Haķ sübhānehu ve te‘ālā bu Süleymān selim olduğı ecilden şol saltanat rūzı kıldı ki biñ bir ümmet emrine fermān ve yetmiş iki dürlü millet ħükmine maħkūm ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maħlūķāt emrine mā‘-i mūr ve musaħħar olup ins u cin, vaħş u tayr, mūr u mār, çerende vü perende cemi‘ muṭi‘-i münķād olduğdan soñra ma‘āđine, cemādāta, nebātāta, çār ‘unşura ħükmi geçer ve yıl tahtını felekde götürür diledüğü yire yetürür” (s. 189). “Pes yā Elhenc şol Allāh kim ķādir-i ber kemāldür, güci yitürmeğe görmez misin ki bir kaçre şudan ħüb şüretler yaradur ki ay u güneş anuñ ħüsninde ħacil kıılır” (s. 188). “Allāh ‘uñ emrine muħalefet itdün şol kadar bilmedün ki taķdir-i Allāh olsa gerekdür” (s. 188).

Eserde küçültme bildiren “-cik, -cık, -cuk, -cük, -cağız, -ceğiz, -cuğaz” gibi küçültme ekleri kullanılmıştır. “Bir baħşı insān cinsinüñ fuķarāsına, ‘ulemāsına, etķiyāsına, kısmet kıldılar ve ikinci baħşı daħı yırtıcı, tartıcı cānverlere kısmet itdiler ve üçüncü baħşını me‘külāt iden ehremen şınıfına baħş itdiler ve dördüncü baħşı deryā maħlūķātına ve deñiz meliklerine kısmet itdiler ve beşinci baħşını Sımurg ile yırtıcı şikār-bāz kuşlara baħş itdiler ve altıncı baħşını ħākī cānvercuķlara zübāb ü zebūr cinsine taķsım itdiler ve yedinci baħşını şāh-mārān ‘askerine ħayyāta kısmet itdiler” (s. 66). “Zerrīn-i muraşşa‘ libāscuķların çignine şalışup aķ gümişden kanadcuķların perrān kılıp şalışup elvān elvān envā‘-ı ra‘nā müntehā çiçeklerden kand u nebāt lezzet virür, lezzetlerden çāšnī dutup fażla götürüp şehdī muşaffā düzedüp müseddes hoķķalar içinde Süleymān için zaħire şaķlayup қаpaķların aķ kāfurī mūm ile қаplayup üzerlerine mühr-i Süleymān ile mühürleyüp ħıfz itmeğe başladılar” (s. 178). “Vaqtā kim bād-ı şabā seħer ki eserdi ol kuşcuğazlar nesīm ħareketinden ‘andelīb-i cān-dār ve ṭūṭi-i murğ-dār gül-zārī zār içinde zārī zārī dile gelüp oturdı” (s. 73). “Ol demürce Dāvud oğlı zebīl ile urucu Süleymāncuğazdan deve südin emici şıħr-i kāhin ile Süleymānlık mertebesin umucu muğaylān dikenin yaķıcı gögsin gerüp kendözün görüp tāc u taħta baķıcı cāncuğazuñ ol dün toğup dünle büyüyen ođlancuğazuñ bu kadar ķadd ü ķāmet ile utanmayup ħükmine müsahħar olup daħı benüm üzerüme gelüp ceng idüp dīv serhenglerin ṭutup dil-teng idesin” (s. 97). “Bir za‘if sivrisiñekcük yaradup öküzüñ dimāğ içine girüp nīze urdı” (s. 152). “Gördi ki bir kızcuğazuñ kılağında buçuķ dirhem miķdārı altundan bir küpecüğü var” (s. 87).

Süleymāne-nāme’nin yazarı olan Firdevsī Osmanlı devletinin önde gelen tarihçileri ve edipleri arasındadır. “Yaşadığı dönemde özellikle mensur tarihî eserleriyleadından söz ettiren Firdevsī, nazımda o kadar başarılı değildir. Ancak ansiklopedik bilgi açısından hatırı sayılıp takdir edilen bir muharrirdir. Firdevsī’den söz eden kaynaklar, yazarın tarihî, destanî ve

mitolojik ögelerle yetkinliğini inkâr etmemekle beraber şairlik yönünün zayıf olduğu yönünde müttefiktir” (Tanyıldız 2007: 165). Firdevsî, küçük yaşta aldığı eğitim itibariyle Arapça ve Farsça kelimeleri eserlerinde kullanması önemli bir anlatım unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında eserde bugün kullanımdan kalkmış Türkçe kelimelere rastlamak mümkündür. Eserde “Çekzinmek” (çekinmek), “kocunmak” (alınmak, çekinmek, kaçınmak), “sıdamak” (korkmak), “sıdalanmak” (üzülmek, ağlamak), “eslemek” (aldırış etmek, önem vermek), “kavınmak” (kavramak, tutmak), “sançmak” (saplamak), “gızgınmak” (ateşlenmek, kızmak), “azırganmak” (yoldan çıkmak, şaşırarak), “turgurmak” (durdurmak), “sokunmak” (bir şeyi sokmak, itirmek), “gözleşmek” (gözlemek gözlemlenmek), “denşürmek” (bir şeyin yapısını bozmak, değiştirmek), “dirneşmek” (derlemek, toplamak), “beliñlemek” (korkmak), “sanışmak” (istişare etmek, danışmak) gibi şu an yazı Türkçesinde kullanılmayan fiillere rastlanmaktadır. “*Tā ki zehrleri kâtil ola diyü hüküm idicek hemân dem ol yedişer başlu, toğuzar kanadlu evrenler kazâ vü kader gibi ol yidi çuleli Kâf tağı gibi başların kaldurup birinci kat felege ırgürdiler*” (s. 174). “*Ammâ ki bu gird-âb-ı bahre bunlaruñ gemileri ki düşdi şeh çekzinmege başladı*” (s. 80). “*Mısr şehrinde Semendün-ı Cinnî ile ceng idüp Keylân-ı Cinnî dutup Sürhibâd otağına konup haber sorup Keylân-ı Cinnî Süleymân hazretin bir vechle medh idicek işidüp gâyet kocundi*” (s. 90). “*Gergedan-serler kayadan çomaklar birle ururlardı, atı ve eri hurd kılurlardı. Ancaları ceng yüzinde nîzeler ile sançup düşürürlerdi. Ancaları kolından ve buından dutup yırtarlardı. Sām-süvâr serhengleri dağı Gergedan başluları sünü birle sînelerinde sançup yıkarlardı*” (s. 131). “*Selâm virüp el kavşurup per ü bâl denşürüp eyitdi*” (s. 147). “*Andan Süleymân Peygamber hazreti müvekkil-i bād-ı Nağmağâ’ıl kığırdı nazarına geldi eyitdi*” (s. 115). “*Andan turup Mikâ’ıl hazretiyle yirine oturdu Mikâ’ıl hazreti ‘aleyhi’s-selâm müvekkil-i bād Nağmağâ’ıl kığırdup a’vânlarından dört kimesne koşdı ki sercümlesi tekvîn-i riyâhdur. Evvel Şanveneş, ikinci Rağyüş, üçüncü Fîlîş, dördüncü Fırşînüş ve andan soñra müvekkil-i şehâb-ı emtârı kığırttı kim adı Ra’d’dur*” (s. 119). “*Azırganup ve sihrine tayanup sâhirlerine güvenüp mekrine ol la’ine Lahlağa Cāzū’ya hüküm itdi ki a’vân ile varup ceng itdi*” (s. 156). “*İşbu hünerle mi meydân-ı hevâda merdâne cādde-i dīv u cin leşkeri arasında kara bulutlar yöresinde ceng itmek dilersin.*” diyüp hançer-i âb-dâr çeküp demlenüp kuvvetlenüp dağı hemân-dem Hazlân-ı Dīv’i hançer ile gögsinde mihladı” (s. 179). “*Ya budur ki bunda baş virevüz, ya budur ki baş alavüz.*” diyüp pehlevânları kıvandırup cenge niyyet idicek zerrîn-tâc bahş itdi” (s. 156). “*Semendün-ı Cinnî sen sıduñsa ben varup Süleymân gönlin sıdum*” (s. 105).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Metin

3.1. Nüsha Tavsifi

Yapılan katalog taramaları sonucunda Süleymân-nâme'nin 68. cildinin İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Türkçe Yazmalar Bölümü Nu: H.1535 ve Nu: K.892 olmak üzere iki nüshası tespit edilmiştir. Bunlardan H.1535 numarada kayıtlı nüsha 595 varaklık bir cildin, diğeri ise 470 varaklık başka bir cildin içerisinde yer almaktadır.

H.1535 numaralı cildin içerisinde eserin 67-68-69-70-71-72 cildleri mevcut iken K.892 numaralı cildde ise 67-68-69-70-71. cildleri mevcuttur.

İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Nu: H.1535 (H)

Baş: İnnehū min Süleymāne ve innehū Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm illā ta' lū 'aliyye ve atūnī müslimīn.

Son: arn iinde bāī al oldua Zū'l-arneyn yād
Çün Süleymān alka dād it tā kıyāmet ıl akem
Āmīn yā Rabbe'l-ālemīn

Bu nüsha 21 satırda 98 varaktır. Ölçüsü 350x260 mm'dir. Yazı türü nesih, kağıt türü aharlı kalındır. Serlevha müzehheb ve cetveller yaldızlıdır. Bölüm başlıkları, ayetler, hadisler, özel isimler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Miklepli ve şemseli koyu kırmızı deri cilde sahiptir.

İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Nu: K.892 (K)

Baş: İnnehū min Süleymāne ve innehū Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm illā ta' lū 'aliyye ve atūnī müslimīn.

Son: utmayan gūş emrūne hem çün benefşe ola ker
ükümüni gözlemeyen nergis bigi kör ola hem

Bu nüsha 21 satırda 97 varaktır. Ölçüsü 312x220 mm'dir. Yazı türü nesih, kağıt türü aharlı kalındır. Serlevha müzehheb ve yaldızlıdır. Miklepli kahverengi deri cilde sahip olup bölüm

başlıkları, ayetler, hadisler, özel isimler, kelâm-ı kibarlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. K.892 numaralı cildin içerisinde yer alan 68. cild dışında 67-69-70-71. cildler de mevcuttur.

3.2. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

1. Çalışmada H.1535 arşiv numaralı nüsha H, K.892 arşiv numaralı nüsha ise K şeklinde gösterilmiştir.
2. Metinde geçen Arapça ayet, hadis ve ibareler metin içerisinde eğik olarak çeviri yazıyla verilmiş, anlamları dipnotta yine eğik yazıyla verilmiştir.
3. Metinde okunmasından şüphe duyulan ifadelerin yanına (?) işareti konulmuştur.
4. Farsça “vâv-ı madule” “h” şekline gösterilmiştir.
5. “*Aleyhi’s-selâm*”, “*radiya’llahü anh*” gibi saygı bildiren Arapça ifadelerin anlamları, sadece metinde ilk geçtikleri yerlerde verilmiştir.
6. Çalışmada hemzeli ve “y” li şekilleri olan kelimelerin hemzeli olanları tercih edilmiştir. (dâyimâ, dâ’imâ / dâyre, dâ’ire / fâyide, fâ’ide gibi)
7. Çalışmada, varak numaraları koyu olarak köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Nüshaların kısaltmaları da varak numaralarının yanında gösterilmiştir ([H-14a], [K-55b], [H-36a] [K-47b]) gibi.
8. Anlam kargaşası doğmaması için metinde noktalama işaretleri kullanılmış, konuşmalar tırnak (“ ”) işareti içerisinde gösterilmiştir.
9. Nüshalarda olmayan fakat anlam itibariyle olması gereken ve metne ilave edilen ibareler “[]” işareti içerisinde gösterilmiştir. (Asaf Berhiyâ / Asaf [bin] Berhiyâ) gibi.
10. Metin içerisinde geçen özel isimlerde müellif genellikle harekeleri yanlış koyarak bir ismin birden fazla şekilde okunmasına sebebiyet vermiştir. Metinde yazım birliği olması için özel isimler tek bir şekilde okunmaya çalışılmıştır. Örneğin; Sürhibâd, Sürihbâd, Sürhbâd, Sürühbâd şeklinde harekelenen isim “Sürhibâd” yazılarak yazım birliği yapılmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde Elhenec, Elhinic, Elhenc gibi şekillerde harekelenen bu isim “Elhenc” olarak okunmuştur.
11. Metnin genelinde yazım birliği sağlanmaya çalışılmıştır.
12. Dipnotta metne alınan kısımdan sonra “[]” işareti konmuş, ardından nüsha farkı gösterilmiştir.

13. Dipnotta kullanılan “-” işareti ibarenin söz konusu nüshada olmadığını göstermektedir (-H, -E).

14. Metnin manzum kısımlarında oldukça fazla vezin hatası yapıldığı için metin tamiri yapılması gereken beyitlerde metin tamiri yapılmış ve bu durum dipnotta belirtilmiştir.

15. Manzum kısımlarda beyit içerisinde vezne uymayan bir mısra var ise dipnotta “Bu mısran vezni bozuktur.” ifadesiyle gösterilmiştir.

16. Metnin ilk girişinde yer alan kasidenin vezni “Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün Fe’ülün” olarak tespit edilmiş, fakat bazı beyitlerde aksamalar olduğu için vezni boş bırakılıp durum dipnotta belirtilmiştir.

17. Metnin okunması sırasında büyük oranda harekelere sadık kalınmıştır.

18. Metnin okunmasında Eski Anadolu Türkçesi imlâsı gözetilmiştir.

3.3. Tenkitli Metinde Kullanılan Çeviriyazı Alfabeti

ا a, ā

ذ z

ع ʿ

أ ʾ

ص ş

غ ğ

ث ṯ

ض ḍ, ž

ق k

ح ḥ

ط ṭ

ك k, ñ, g

خ ḫ

ظ z

خوا ḫ̃

3.4.Süleymân-nâme (68. Cild) Tenkitli Metni

[H-83b] [K-84b] *İnnehū min Süleymāne ve innehū Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm illā ta'lū
‘aliyye ve atūnī müslimīn*²

Allāhü vāḥidküm yezel ki ol Ḥaḫdurur ğaffār³
Kün didise kevn ü cihān icāda geldi izhār
Ḳayyūm u ḳādir bī-bedeldür ṣāni‘ bī-çün ilāh
Ḳuddūs u ḫālīḳ bī-‘alel cebbār u hem o ḳaḫhār
‘Arşı mu‘allaḳdur müṣebbaḳ bī-sütün-ı a‘lā
Ferşi muṭabbaḳdur muḫaḳḳaḳ merkezī-i ebḫār
Eflākidür ğāyet muraṣṣa‘ hem çü cāmı nilgün
Bu ḫākidür zībā muṣanna‘ bāġ-ı İrem gülizār
Hem ḳubbe-i Mīnā’da ḫurṣīdi eyledi enver
Hem şuffe-i ğabrādatur yāḳūt-ı la‘l-i āb-dār
Seyyāreme mihre viren kim sīm ü zer-i ḳandīl
Ekvār-ı sāl eyyāmı yaḳandan bulur [ki] edvār
Bu ḫuşḳ u ter dökerem cem‘ī‘ aceb kimden
Ya āb u ḫāk ü bāda kim hem-dem ider yanar
Kimdür ḳuran miskīn ḫayme hevāda geh gāh
Kimdür viren bārān-ı raḫmet ḳaṭre-i midrār
Bād-ı nesīm eṭrāfa ḳandan virür abher
Bād-ı ‘aḳīm eknāfa yaḳılmaḳ ne‘anber-bār
Geh nev-‘arūs-ı ‘ālemi anuñ ile mu‘aṭṭar
Geh bu ‘abūs-ı lā’imi bunuñ ile olur ḫ’ār
Geh nev-bahārı efşān ider evrāḳ-ı gül-sīmīn
Faşl-ı ḫazān iḫsān ider eṣcāra gehi dīnār
Ol ḳādir-i ḳudret-nümā vāḥid ezel Allāh
Levlāk dir iken Ḥaḳaḫña *Ḥā Mīm* ile tekrār

² Mektup, Süleyman’dan gelmiştir. O, Bismillahirrahmanirrahim diye başlamakta ve içinde “Bana büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin.” denilmektedir (Neml 30-31).

³ Bu şiirin vezni “Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün/fe’ülün” olarak tespit edilmiş, fakat şiirin bazı beyitlerinde vezin çıkmamaktadır.

Maḥmūd-ı Qāsım Muştafā mürsel Nebī Aḥmed
 Şallū ‘alā ḥayrū’l-verā ḥātem-i rusūl muḥtār
 O faḥr-ı ‘ālem medḥini kāmīl diye mi ekmel
 Muḥtār-ı fā‘il fi‘lidür añla ḳamu āşikār
 Raḥmān iken ta‘līm adın ümmī ḳodı adın
 Sultān iken kevneyne geydi bir ‘abā şalvār
 Cem‘ eyleyüp küllī kemālāt ol Ḥudā ḳādir
 Adın ḳodı ol zāt-ı ekmelüñ Aḥmed Rusul-i muḥtār
 Ger nerdübān-ı tāsi‘ felek idinse ‘aḳl ü kül
 Mi‘rācinuñ bir pāyına irişmeye istizḥār
 Ol seyyid-i evlād-ı ādem şāfi‘-i ümmet
 Ol ḥāce-i faḥr-ı cihān maḥbūb-ı Ḥaḳ settār
 Ol bī-bedel dürr-i yetīmüñ ḥoḳḳası eflāk
 Ol pāk rūḥuñ cismidür her dü cihān kim var
 Ger bu ehb-i münker ise taḥḳik añā şāhid
 Biryān-ı bere sūsmār üştür ḡazāl-i aḥcār
 Yüz biñ selām aşḥābına evlādına her dem
 Kim şer‘ için zaḥmet çeküpdür küllisi aḥyār
 O zıll-ı Ḥaḳ sultān-ı ‘ālem āl-i ‘Oşmān Ḥān [H-84a] [K-85a]
 Şāhib-ḳırān Şeh Bāyezīd a‘zam melik-i tāc-dār
 İskenderi Dārā vü rādār-ı (?) āb-ı ‘ālemdür
 İsfendiyār-ı ma‘reke Ḥaydar-şıfat kerrār
 Deryā-yı cüdi içre her ḳatresi baḥr-ı aḥzar
 Ḳadri sarāy içinde anuñ ḳubbe çarḥ-ı edvār
 Dünyā mübārek ism ile çün rūḥ-ı ten zinde
 Baḥtı sa‘ādet devlet ile devrinde⁴ hem-vār
 Mihrüñ nesim eserse ger Kevşer şaça düzaḥ
 Ḳaḥruñ yili doḳunsa ḥuşk olur behiş-i envār
 Barmaḳda şāhā ḥātemüñ görse Süleymān ger

⁴ Devrinde] devrindedür K.

Ağzında barmaq qaldı hâtem-i mişâl izmâr
Müsâ Kelîm'üñ Tûr'ı mişli meskenüñ a' lâ
'İsâ Nebî sedri gibi tahtuñ yüce kâm-kâr
Bâzûña alsuñ bâz eger şeh-per döke ' Anqâ
Tiğı şalarsañ haşmuña Mirrîh ider âh u zâr
Çaşuñ kemân kırsa ider hâr-püşt ü pest
Zülfüñ kemîn açarsa süst olur idi mekkâr
Beñzer zamîrüne güneş olmasa ger naqş
Beñzer yemînüñe ' abûs olmasa idi emtâr
Hâküñdür a' yân çeşmine kuşli cevâhir hûb
Devlet yedine dergehüñ tozı durur nazzâr
Minberde nâmuñ yâd iderse ger hâţib ey şâh
Hürşid olur minber aña mescid tolar envâr
Çarhı felek çinî siper tutduğı bu dâ'im
Mirrîh-i ne yirüñden şakınur ya' nî kim devvâr
İskender ü Dârâb u Kayşer Sencer ü Dârâ
Dergâhuñ kim bendesi ' acz ile ider ikrâr
' Adl ile Rûm'üñ mülkin âbâd itdise ol şeh
Süñlüñ ile turnaya bâz urmadı hîç minqâr
Sultân-ı ' âlem Bâyezîd ol şeh cihân-ı ' âdil
Eyler kazâ ile kader ' adline anuñ ikrâr
Gâh o boşaldur dâmenin ider tehî dürden
Geh fazl ile kâne virür in'âm idüp dînâr
İllerde Sultân Bâyezîd añıldıqça her dem
Dillerde anca kim Süleymân-nâme oğur simsâr
Yüzi qararsun hâsidüñ çün zülfi maşbübân
' Ömri durulsun düşmenüñ çün nâme-i tûmâr
Hür itmegil Firdevsî kim nazmıdur cevher
İqbâl ü devlet gûşınadur nazm-ı dürr-i şehvâr
Mülhide ' adü çün gam yime Haq münhezim olmaz

Hāşā ki haḫ bāṭıl ola ʿālemde iy tāc-dār

Bu Tārīḫ-i Aʿzam Süleymān-nāme'nüñ Üç Yüz Otuz Altıncı Meclisinüñ Zikrindedür

[Fāʿ ilātün / Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün]

Şubḫ-demdür irdi çün ıutlu seḫer
Nuṭka gel murğ-i seḫer söyle ḫaber

Bir nebīnün ḫışşasın eyle beyān
K'ola rāğīb diñlemege ins ü cān

Bize bir destān rivāyet eylegil
Ḥikmet-āmīz söz ḫikāyet eylegil

Kim kemāl ehli idincek istimāʿ
Ḳıla aḫsen şad hezārān bī-nizāʿ

Faşl-ı güldür irdi çünki nev-bahār
Ḳutlu sâʿ at döneriken rüzgār

Luṭf idüp söyle Süleymān ḫışşasın
Güş iden defʿ ide ʿālem ğuşşasın

Dem geçer devrān döner ādem ölür
İrişür faşl-ı ḫazān gül ḫāk olur

Bitmedi bāğ-ı cihānda ğonçe gül
Gül gül-āb olup yitüp olmaya kül

Belki ol evvel toğan soñ anneden
Göre gitmez şey mi vardur ḫāneden [H-84b] [K-85b]

Gökyüzinde bāda şalan ol serīr
Sinlere yatur bugün yirde çürir

Ol göge taşnīf ile çıkanı gör
Şimdi yatur yirde çeşmin şıqdı gör

Dimezem ki ādemün cismi ḫalur
Ādemī gider velī ismi ḫalur

Dünyādan sulṭān gider adı ḫalur
ʿĀlem içre ʿadlile dādı ḫalur

Ḳanı sulṭān ḫān Muḫammed yā Murād

Gitdi anlar lîk qodı yahşı ad
Yirde anlar yatduğınca sāl ü mäh
Bākî dursun İldırım Hân pâdişâh
İy şühân-ver qo şoñuñda bir nişân
K'ide yād aduñ cihānda dūr feşân
Di Süleymān-nāmesin qo yādgār
Vir şalāt Aḥmed'e ammā bî-şümār

Der-Beyān-ı Qurbān Kerden-i Süleymān Be-Cāy-ı Quds-i Mübārek

Loḡmān ibn ʿĀd ol ḥakīm ü ḥāzıq ve ṭabīb ü üstād Eflaṭun-ı Yunanī ol reʿīs-i şābitü'l-evtād server-i büleğā ve ʿāliyetü'l-ʿimād naqlince naḥl-i bendān-ı reyḥān-ı ḥaḳāyıq ve çehre-küşāyān-ı şuver-i daḳāyıq ve ārayendegān-ı encümen-i esrār ve pīrayendegān-ı çemen-i ihtiyār yaʿnī ki mütekellimān-ı muşaddıq râviyān-ı aḥbār ve müteʿallimān-ı muḥaḳḳıq nākilān-ı muḥtār ol vechle şaḥīḥ ḥikāyet ve meliḥ rivāyet kılup eydürler ki ol zemān ki zıll-ı meʿbūd ve melik-i maḥmūd Süleymān bin Dāvud ʿaleyhi's-selām⁵ Ḥayl cezāresinüñ atlarını ki kendüye rām eyledi ve muʿcize-i Süleymān zāhir olup Ḥaḳ teʿālā güneşi Süleymān-ı Nebī ḥātırı için yine yirine getürüp öyle namāzın ki kıldı, istedi ki bu şükraneye qurbān yirine çıkup qurbān kıla. Andan Ḥazret-i Süleymān ʿaleyhi's-selām ol gün qurbān yarağın görüp Kilʿād-ı Barçalı'ya ki vekil-i ḥarābdur ve kilercibaşı ki Aḥī Serke'dür. Bunlara emr itdi ki qurbān yarağın göreler. Çün kim ol gün geçüp ʿale's-şabāḥ ki oldu, Süleymān-ı Nebī şubḥ namāzın kılup cüng-i İshāḳ'a süvār olup enbiyā, etḳiyā, ḥükemā, ʿulemā, fużalā, zurefā, kümelā, ümerā, şuʿarā cemʿ olup ʿizzet için Süleymān öñince yüridiler, çünki qurbān yirine geldiler. Süleymān atdan inüp seccāde-i Ḥalīl üzre kıldı. Andan sağ tarafında on iki biñ muʿcizātı zāhir olmuş enbiyālar ve etḳiyālar seccāde-nişin ʿubbād u zühhād Süleymān ile oturdılar ve şol tarafında benī İsrāʿil'üñ on iki sıbtınuñ dilāverleri, ʿArab u ʿUrebā mehterleri, Mekke ve Medīne bihterleri on dört biñ taḥt-nişin dünyā pâdişāhlarıyla mesnedlü mesnedinde qarār itdiler. Andan şoñra dört yüz kırık dört Beytü'l-Muḳdis seyyidleri diz çöküp Süleymān nazarına qarşu ṭurdılar, devām-ı [H-85a] [K-86a] devletine duʿā kılup yüz yire sürdiler. Andan şoñra yedi kez yüz biñ daḥı yetmiş biñ ve yedi biñ ʿasker insān pīr ü cüvān erkān-ı salṭanat ve aʿyān-ı memleket-i cumhūr ile ṭurıncaḳ bir mil miḳdārı yirden cin ʿaskeri insān leşkerin iḥāṭa kıldı ve bir mil miḳdārı yirden daḥı cin çerisin cān ulusu ḳaplayup iḥāṭa itdi ve bir mil miḳdārı yirden daḥı perī ʿaskerin ʿafārīt ḳavmi iḥāṭa itdi ve bir mil miḳdārı yirden daḥı ʿafārīt ü ehremen ʿaskerin yırtıcı ve ṭartıcı cinsi iḥāṭa itdi ve bir mil miḳdārı yirden ḥayvānāt şınıfı

⁵Allah'ın selamı onun üzerine olsun.

efā'ī vü 'aķārib ve ĥayyāt cinsi ihāta itdi ve anları dağı ejdehālar ve evrenler ihāta itdi ve kuşlar dağı Sīmurġ-ı Kāf ile raĥne vü kaķnūs ile ve ĥubūbāt yiyen murġān re'isi Cennet'den çıkan fāvus ile Süleymān üzerine hevā-yı fenāda fevķa'l-'āde beyne's-semā'-i ġabrāda ķanad ķanada ķetüp yelek yelege ķitüp tırdılar, cinsi cinsi birle ve ķifti ķifti birle baş başa ķatup pervāz urdılar. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Ṭırdı ķün dīvānı şāhı ol zemān
Cem' olup geldi ķamu pīr ü cüvān
İns ü cinnūñ begleri cem' oluben
Per-i atyār ile tıldı āsmān

Nesr: Hākīm ķavlince ķün kim Süleymān dīvānı tırdı, andan ĥükm idüp buyırdı. Yehūyāda' beglerbegisi ve ķapucı ketĥüdāsı Kil'ād-ı Barķalı ve kilercibaşı Aĥī Serke on biñ koyun ve biñ deve ve biñ nefer şıġır alup ķurbān yirine getürdiler, Süleymān nazarına yitürdiler. Andan Süleymān Peyġamber 'aleyhi's-selām ĥükm eyledi. Kuds-i Mübārek seyyidler ol ķurbāndan kırķ erkek koyun ķoçların çıkarup boġazlayup temiz idüp etlerini nīme nīme ķurbān yirine iletdiler dağı bāķisin yedi baĥş itdiler. Bir baĥşı insān cinsinūñ fuķarāsına, 'ulemāsına, etķiyāsına, ķismet kıldılar ve ikinci baĥşı dağı yırtıcı cānverlere ķismet itdiler ve üçüncü baĥşını me'külāt iden ehremen sınıfına baĥş itdiler ve dördüncü baĥşı deryā maĥlūķātına ve deñiz meliklerine ķismet itdiler ve beşinci baĥşını Sīmurġ ile yırtıcı şikār-bāz kuşlara baĥş itdiler ve altıncı baĥşını ĥākī cānvercuķlara zübāb ü zembūr cinsine taķsīm itdiler ve yedinci baĥşını şāh-mārān 'askeri ĥayyāta ķismet itdiler. Ćünkü ķurbānlar yirleşildi. Süleymān yine ĥükm itdi, biñ deve yüki 'ud u [H-85b] [K-86b] 'anber u kāfūr getürüp cinler serhenglerine virdiler ve meliklerine ve cān meliklerine ve cān ķavmi mehterlerine de ve me'külāt itmeyüp tıyle-i buĥūrdan ġıdā-yı rūĥānī taĥşil itdiler⁶. Andan yine Süleymān emr itdi Tevrāt-ı Mūsā'yı ve Zebūr-ı Dāvud'ı 'ulemā-yı sekīne ile başlar üzre götürdiler, Allāh'a tekbīr ü tehlīl idüp geķmiş peyġamberler ervāhına şalavāt getürdiler, Süleymān nazarına yitürdiler ķibleye ķarşu ķurbān yirine yakın kenārda ķodılar. Nāşen Peyġamber ve Evyāşer Peyġamber, Kāz Peyġamber⁷ benī İsrā'īl'ūñ on iki sıbtınūñ içinde mu'cizātı zāhir olup enbiyā birle ve Loķmān Hākīm ve Āşaf bin Berĥiyā birle ve on iki biñ vilāyete ķadem başmış evliyā vü etķiyā birle 'ulemā vü ĥükemā ve zırefā vü süĥerā birle ayaġ üzre tırup Süleymān nazarına gelüp sekīne-i miĥrāba ķarşu koyup Süleymān-ı Nebī ĥazreti miĥrāba imāmete geķüp saġ tarafında on iki

⁶ Ćıdā-yı rūĥānī taĥşil itdiler] taĥşil iden maĥlūķāta baĥş itdiler K.

⁷ Kāz Peyġamber] -H.

biñ enbiyā ve şol tarafında on iki biñ evliyā turup ve ikinci şafda hükemā vü ‘ulemā, nücüm u zurefā turup ve üçüncü şafda server-i selātin ü ümerā ve vüzerā vü vükelā turdılar ve dördüncü şafda aġniyā vü pīr ü bernā nādān u gedā vü tüvānā beşer kısmında hāzır olan ekābir-i eşyā turdılar. Beşinci şafda cin kavminüñ ‘ulemāsı ve cān neslinüñ fużalāsı periler eşnāfinüñ kümelāsı şaf bağlayup kıyāma turdılar. Ammā ki melā’ike-i müvekkilün hāzırları ve tekvīnlerüñ bile bulunan ekābirleri Süleymān hāzretinüñ ‘aleyhi’s-selām şaġında ve şolında şaf bağladılar. Hızır Peyġamber daġı yitişdi, Mūsā Peyġamber şerī‘ati mūcibince Tevrāt hükmince ezān okuyup kāmēt getürdi. Süleymān hāzreti daġı “Allāhü ekber.” diyüp kāmēt getürince anı gördi kim İsrāfil ve Cebrā’ıl şaġ tarafında Mikā’ıl ve ‘Azrā’ıl şol tarafında ‘aleyhimü’s-selām⁸ kāmēt getürüp namāza turdılar iki rek‘at hācet namāzın kıldılar. Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām her rek‘atda kırk süre Tevrāt’dan otuz süre Zebūr-ı Dāvud okıyup namāzı ki temām kıilup edā itdi. Haġġ’uñ ġudreti birle gökyüzinden per-i fāvūs şeklinde od gelüp nūr-ı envār zāhir olup ġurbānı yakdı. Hācet-i Süleymān Haġ dergāhında müstecāb olduġın ki gördiler, Allāh’a tekbir ü tehlil idüp geġmiş peyġamber ervāhına şalavāt getürdiler. Andan Süleymān Peyġamber [H-86a] [K-87a] du‘ā diledi. Hāzır olan müttakīler melā’ike-i muġarribīnle ve aşfiyā-yı muġarrebīnle ve aşfiyā-yı müttakīn ile ve sādāt-ı ‘ābidīn ile ve e’imme-i ehl-i dīn “Āmīn.” diyüp el getürdiler. Çün Süleymān daġı du‘āsın temām idüp el yüze kim sürdi. Andan yirinden turup yedi ayaġ nerdübān ile çıġılır zerrīn minber ġodılar. “Bismi’llāh.” diyüp minbere çıġup Süryān dilince bir ġuġbe okudı ki Eflaġun-ı Yunanī muġaddemā bu Süleymān-nāme’nüñ muşannifidür, bu ġuġbeyi lisān-ı Süryānī’den zebān-ı ‘Arabī’ye terceme itmiş. Ba‘dez’ān kemīne-i Firdevsī bu kitābı Türkī’ye terceme kıılıncaġ bu ġuġbe-i Süleymānī daġı ‘Arabıyye’den terceme olundu. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün]

Ol cihetden anuñ içün şehriyār
Tercem’oldı Türkīye ġuġbe ki var
Türkī dilce söyledüġüm aşlı bu
Muġtali‘ ola kebīr ü ger şıġār

Bismi’llāhi’r-raġmāni’r-raġīm⁹

Elġamdüli’llāhi rāfi‘a ġumme’l-ġammi ‘an ‘ibādihī ve dāfi‘ zulmü’z-zulm ‘an bilādihī ve nāşıra men seleke muġcenne ve ġāhir men yütrike ve ya‘mirü’l-mi‘māru’l-‘ālemi bi’l-‘adli ve’l-iġsāni ve müdemmirü’l-müdebbiri yüsfikü’d-dimā’i bi’z-zulmi ve’l-‘udvāne hüve’l-

⁸ Onlara selam olsun.

⁹ Esirgeyen ve baġışlayan Allah’ın adıyla.

‘azîmü’l-lezî lā-yuḡher sulṭānehū ve’l-ḡakîmü’l-lezî lā-yubhira bürhānehū külle emrin fi ḡabzati ḡudrethi esîrin ve küllu ḡayra ‘asîrin ma‘a basṭehi raḡmetih yesîrinbi-ḡükmi’l-kevākib bi-emri’l-kevākib illā lehu’l-ḡalḡu ve illā emru tebāreke Allāhü rabbü’l-‘ālemîn. Ba‘de’ş-şalātu ve’s-selām‘alā cemî‘ü’l-enbiyā’i ve’l-mürselîn.¹⁰ Evvel Ādem-i Şafîyyu’llāh ve Nūḡ-ı Neccîyyu’llāh ve İbrāhîm-i ḡalîlu’llāh ve Mūsā-yı Kelîmu’llāh ve ‘îsā-yı Rūḡu’llāh ervāḡına olsun ki min ba‘d āḡir zemānda devr-i ḡamerde gelecek ḡātemü’n-nebiyyîn ve imāmü’l-müttaḡîn olıcaḡ meḡḡar-ı mevcûdātuñ ve şefî‘ü’l-‘araşātuñ rûḡ-ı pāk-ı muṭahhar-ı mu‘aṭṭar-ı münevverine olsun ki ya‘nî *levlake lemā ḡalaḡtü’l-eflāk*dur¹¹. İlāhî melikā pādişāḡ sen ol pādişāḡsın ki cemî‘ yaradılmış emrüne me’mürdur, bu za‘îf, faḡîr, ḡaḡîr Süleymān dergāhuñda kem mürdur. İlāhî iki cihānuñ maḡālîdi önününde ve dünyā vü āḡiretüñ kilîdi eyledükde diledün dünyā virürsün ve diledün āḡiret virürsün, dileseñ ikisin daḡı virürsün. Devlet dilerseñ bir gedāyı ‘āleme şāḡ idersin ve isteseñ bir pādişāḡı ḡāk-i rāḡ idersin. Her devlet ü iḡbālî virmek elününde ve her ni‘metün zevālî gine dilününde. İlāhî pādişāḡlıḡ [H-86b] [K-87b] saña yaraşur ki cihān pādişāḡluḡını kime dilerseñ virürsün ve kimden dilerseñ alursın. Gāḡ Fir‘avn-ı la‘îni server-i serîr-i melik-i Mışır idüp Mūsā-yı kelîmi külbe-i aḡzān-ı ḡurbetde mübtelā idersin ve gāḡ gine ol mel‘ûnî ḡahruñ deñizine ḡarḡ idüp Mūsā’yı memlekete pādişāḡ idersin. Gāḡ Yūsuf-ı Şıddîḡ’ı ḡased çāḡına ve belā zindānına giriftār idersin ve gāḡ gine çıkarup Mışır taḡtında sulṭān idersin. İlāhî sen ol mâlikü’l-mülk ezel ü ebedsin *ḡuli’l-lāḡümme mâlike’l-mülki*¹². Her kime dilerseñ taḡt u memleketi virürsün *tu’ti’l-mülke men teşā’u*¹³ ve her kimden dilerseñ tâc u devleti alursın ki *ve tenzi‘u’l-mülke mimmenteşā’u*¹⁴. Her kimi isteseñ derecāt u ‘izzete yitişdirürsün ki *ve tü‘izzu men teşā’ü*¹⁵ her kimi dilerseñ derecāt-ı mezellete bıraḡursın ki *ve tuẓillu men teşā’ü*¹⁶ ve meḡatîḡ ü ḡayr u sa‘âdet ḡabza-i iḡtiyār ve yemîn-i irâdetünündür ki *bi-yedike’l-ḡayru*¹⁷ ve nevāḡî-i kâ’inât taḡt-ı ḡudretününde maḡḡur ve selâsil-i taşarrufātuñda me’sûrlardur ki *inneke ‘alā külli şey’in ḡadîr*¹⁸ nûr-ı zulme müsāḡḡar āşār-ı ḡudret ü ḡikmetünündür. Rûmî-i rûz-ı Hindî şeb-i pesende-i dergāḡ-ı ‘izzetünündür ki

¹⁰ Hamd Allah’a aittir, kullarından tozu dumanı kaldırır ve şehirlerden zalimin zulmünü def et ve eğilip bükülene yardımcı ol, bırakıp terkedenleri kahret. Alimlerin kafa bulanıklığını adalet ve ihsan ile onar. Düşmanlık ve zulm ile kan akıtan öldürücüleri helak et. O, azimdir ki gücüyle kahretmez. O, hakimdir ki delillerini yok etmez, bütün işleri kendi kudreti altındadır. Hiç zorlaştırıcı değildir, rahmeti bollukla birlikte kolaycadır. Gezegenler ve işler ancak O’nun yaratmasıdır ve onun emridir. Alemelerin rabbi olan Allah ne yüce bereket sahibidir. Nebiler ve resullerin hepsine selam olsun.

¹¹ Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım (Kutsi Hadis).

¹² De ki “Ey mülk ve hakimiyet sahibi Allah’ım (Ali imran 26).

¹³ Mülkü dilediğine verirsin (Ali imran 26).

¹⁴ Dilediğinden onu çeker alırsın (Ali imran 26).

¹⁵ Dilediğini aziz edersin (Ali imran 26).

¹⁶ Dilediğini zelil edersin (Ali imran 26).

¹⁷ Hayr senin elindedir (Ali imran 26).

¹⁸ Gerçekten sen her şeye kâdîrsin (Ali imran 26).

tū'licu'l-leyle fī'n-nehāri ve tū'licu'n-nehāre fī'l-leyl¹⁹. Gāh olur ki perçem-i 'ālem-i şeb-i deycūrī riş-i Fir'avn gibi cevāhir-i zevāhir-i kevākib ile muraşşā' u zībā idersin ve gāh olur ki 'amūd-ı sīmīn şubḥ-ı şabīḥi 'ayn-ı Mūsā gibi nūr-ı ḥurşid-i tābān ile yed-i beyzā idersin ve gāh olur ki sevdā-yı rūy-ı şeb-i nuḥūseti riyāz-ı rüz-ı mülk-i devlete Fir'avn-vār mālīk ü mütevālī idersin ve gāh olur ki beyāz çehre-i rüz-ı sa'ādeti süvār-ı şeb-i belā vü miḥnet üzerine Mūsā-şıfat gālib-i müsta'lı idersin. Gāh olur ki bir kāfir meyyitūñ bilinden Āzer ve 'Abdu'llāh gibi bir ḥayy u 'ālim çıkarup iki cihānda ḥabīb ü ḥalīl idersin ve gāh olur ki bir ḥayy-ı 'ālimūñ şulbinden Nūḥ-ı Neciyyu'llāh gibi bir kāfir meyyitin getirüp dü 'ālemde ḥor-ı zelīl idersin ki *tuhricū'l-ḥayyā mine'l-meyyiti ve yuhricū'l-meyyite mine'l-ḥayy²⁰*. İsteseñ bir kimesneye ni'etler virüp rızķını bī-şümār idersin ve dileseñ bir nāna muḥtāc idüp ḳapularda zār idersin ki *ve terzuķu men teşā'u bi-ğayri ḥisābi²¹*. İlāhī Dāvud ođlı Süleymān ḥükmüne ki [H-87a] [K-88a] me'mūr efgendedür, ol 'ālī dergāhuñda za'if ü naḥif mūr u dil-bendedür. İlāhī bizüm saña zārumuz ola. İlāhī bizüm senüñle ne bāzārumuz ola. İlāhī za'ifleri redd itmek kerīmlīk şānı degıldür. İlāhī üftādeleri yire şalma raḥīmlik nişānı degıldür. İlāhī senüñ aduñ muḥsin u cevāddur. Ḳullarıñ işi bilmezlik ve 'ināddur. Senüñ aduña lāyıkın it. Bizüm ḥālümüze göre itme senüñ zātuñ raḥmānidur. Bizüm fi'lümüz 'ışyāndur. Sen zātuña münāsibin it, bizüm fi'lümüze göre itme. İlāhī 'ināyet kııl ki yetmiş iki millet ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūķāt ve biñ bir ümmet arasında ḳavlehü te'ālā *inna'llāhe ye'muru bi'l-'adli ve'l-iḥsāni ve itā'izi'l-ḳurbā ve yenḥā 'ani'l-faḥşā'i ve'l-münkeri ve'l-bağy²²* mūcibince 'amel kıılup 'adl ü dād idem. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Vir 'ināyet ins ü cinnüñ içre 'adl ü dād idem

Heft kişver rub'-ı meskūn içini ābād idem²³

Nesl-i şeytān şınıfın eyleyeyin bī-ḥad cezā

Ādem oğlanın cihānda 'adlüm ile şād idem

Dest-gİR ola ben ḳuluña iy Ḥudāvend-i cihān

Bu mübārek ḳudsi yapup mescidüñ bünyād idem

Nesr²⁴: Ḥakīm ḳavlince ḳaçan kim ol zıll-ı ma'būd melik-i maḥmūd sulṫān-ı mevcūd Süleymān bin Dāvud 'aleyhi's-selām bu vech ile kim ḥuṫbe ođdı. Melā'ike-i muḳarrebīn,

¹⁹ Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın (Ali imran 27).

²⁰ Ölüden diriye çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın (Ali imran 27; Rûm 19).

²¹ Dilediğine hesapsız rızık verirsin (Ali imran 27).

²² Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı emreder; hayâsızlığı, fenâlık ve azgınlığı da yasaklar (Nahl 90).

²³ Ābād idem] ābādān H.

müvekkilün-ı tekvîn, enbiyâ-ı müttakîn, etkiyâ-yı ber-güzîn, server-i selâfîn birle ser-cümlesi Süleymân'ıñ feşâhatine, 'ibâretine, le'âfetine, 'adâletine, firâsetine, kiyâsetine taḥsîn-i belîğ kılduğdan şoñra ol meclisde ḥâzır olan ḥükemâ, 'ulemâ, fużalâ, 'uçalâ, kümelâ, ümerâ, vüzerâ, zürefâ, şu'arâ ile Süleymân'ıñ devâm-ı devletine ve eyyâm-ı rif'atine şenâ kılip 'ilm-i kemâlâtına aḥsened ve zihn-i idrâk-i ma'celetine âferîn itdiler ve andan şoñra Mūsâ Peyğamber qarındaşı Hârûn-ı Nebî neslinden ve İbrâhîm-i Ḥalîl aşlından ve Ya'qûb-ı Nebî sıbtından ve Yûsuf-ı Şiddîk elinden ve Yehüdâ evlâdından ve Yûşa' bin Nûn ceddinden ve İsmû'îl Peyğamber nesebinden ne kadar kim seyyid ü sâdât ekmel-i mevcûdât var ise benî İsrâ'îl 'ubbâdı ve 'Arab u 'Urebâ zühhâdı birle ayağ üzre kalçup Nâşen Peyğamber ve Kâz Peyğamber ve Evyâşer Peyğamber qurbân yirine cem' olan enbiyâ ile ve Loqmân Ḥakîm ve Âşaf bin Berḥiyâ ile cem' olup Süleymân'a qarşu şaf bağlayup turdılar. Devleti ziyâde ḥaşmı üftâde dostânı dil-küşâde [H-87b] [K-88b] olmağ için cümle-i maqşûdını Rabbinden bulmağ için Süleymân Peyğamber ol nebiyy-i rehber için el getürüp Ḥaḳ te'âlâya şıdḳ u ihlâş ile cân kavminüñ 'ulemâsı, perîlerüñ kümelâsı, cinnîlerüñ fużalâsı, biñ bir ümmetüñ efdali 'uçalâsı birle²⁵ dillü dilince cân-ı gönülden zıkr olan enbiyâ-yı enâs ile ḥayr du'â kıldılar. Vaqtâ ki fâtiḥatü'l-kitâb okuyup tiğ u tevḥîdler racîm boynın tokıyup du'âdan kim fâriğ oldılar. Andan ol zemânenüñ enbiyâsınıñ Dâvud Peyğamer'üñ ḥ'âcesi etkiyânuñ yüzi şulusı Loqmân-ı 'âdil ile ve ol ḥakîm-i üstâd ile ve Âşaf bin Berḥiyâ ile ol ser-defter-i aşfiyâ ile ve Kâz Peyğamber ve Evyâşer bu beş nefer peygamber 'aleyhimü's-selâm Süleymân ḥazretine ilerü gelüp eyitdiler kim "Yâ nebiyyu'llâh, benî İsrâ'îl enbiyâları ve on iki sıbtuñ etkiyâları ve 'Arab u 'Urebâ 'ulemâsı ve Yunan u mağrib ḥükemâsı ve Mekke vü Medîne 'uçalâsı Ḳuds-i Mübârek zühhâdlarıyla Şâm ve Ḥaleb 'ubbâdlarıyla ser-cümle Hârûn nesli seyyidlerî 'âlî ḥazretüñden temennâ iderler ki Ḳuds-i Mübârek yapmağa himmet idesin. Atañ Dâvud²⁶-ı Nebî vaşiiyetin yirine yitürüp binâya himmet ü niyyet idesin ki Ḥaḳ te'âlâ devletüñi, saltanatunuñi, memleketüñi, tâc u taḥtuñi ve sa'âdet-i baḥtuñi ziyâde kıla. Bu fânî dünyâda ol ḥallâḳ-ı 'âlem 'ömri Nüh'ı ve mâli Ḳârûn'ı müyesser, âḥiretde Cennet-i Firdevs'i mesken ola ve ḥür u ḡilmânı muḳadder kıla." 'Ale'l-ḥuşuş ki ol rezzâḳ-ı benî âdem ki 'âlî ḥazretüñe nübüvvet ḥâtemin iḥsân ve cemî' maḥlûkât emrüñe fermân eyledi. Ol ḳâdir-i ber-kemâl ol şâni'-i zü'l-celâl kim *Allâhü vâḥidü şameddür, lem yelid velem yüleddür ve lem yekun lehü küfüven eḥaddür*²⁷. Pes ol baḥş-âyende-i baḥşâyış ger egerçi ki *innâ ce'alnâke fi'l-arzi ḥalîfeten*²⁸ mûcibince atañ Dâvud Peyğamber'e ol nebiyy-i ma'bûd rehber e ḥilâfet-i memleket muḳadder

²⁴ Neşr] Nazm K.

²⁵ Birle]-H.

²⁶ Dâvud-ı Nebî] Dâvud H.

²⁷ Allah tektir. Allah sameddir. O, doğurmadı ve doğurulmadı. O'na bir denk de olmadı (İhlas 1-2-3-4)

²⁸ Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık (Sad 26).

kılmış idi, velâkin ol kird-gâr-ı a^ç zam ve perverdigâr-ı mu^ç azzam ^ç âlî hazretüñe bir saltanat u tâc u tahtu ve devlet-i mülk-i mâl ve memleket-i iqbâl ü sa^ç âdet ü seḡhâ vü vefâ vü ma^ç delet rûzî kıldı ki ins ü cin ve vuḡuş u tayrun ve mûr u mâr çerende vü perende emrüne me^ç mûr olupdur. Yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḡlûkât yetmiş iki milletle ve deñizde ve kıurada mevcûd olan biñ bir ümmet emrüne fermân-ber olmışdur. Ḥuşuşan ki yıl tahtuñı felekde getirür, diledüḡüñ yire ger meḡarib ve ger meşârık yitürür. Pes nedendür kim Dâvud Peygamber vaşıyyetin tutmayasın, Beytü'l-Muḡdis [H-88a] [K-89a] binâsına niyyet itmeyesin. Pes devletüñe lâyıḡ ve sa^ç âdetüñe muḡabıḡ dîn ü diyânetüñe muvâfıḡ budur kim sözüñüz dutasın, şevâb-ı dü cihânı ḡaşıl idüp ütesin. **Nazm:**

[Fâ^ç ilâtün / Fâ^ç ilâtün/ Fâ^ç ilâtün/ Fâ^ç ilün]

Ol benî İsrâ^ç il içre tâ ki varsa enbiyâ
Etḡiyâ vü aḡniyâ vü pîr ü bernâ aşfiyâ

Böyle diyüp Şeh Süleymân hazretine cümlesi
İtdi ilḡāḡ aña ḡudsî kıla binâ pâdişâ

Neşr²⁹: Ḥakîm kavlınce Süleymân hazreti ^ç aleyhi^ç s-selâm ol peygamberler sözin kim işitdi ^ç semi^ç nâ ve aḡa^ç nâ³⁰. “Benüm daḡı ḡöñlümde bu niyyet var idi.” diyüp Beytü'l-Muḡdis yapmaḡa himmet itdi daḡı ḡurbân ḡalkın taḡıdup ^ç ulemâ-yı Tevrât-ı Mûsâ'yı ve Zebûr-ı Dâvud'ı sekîne ile başları üzre getürdiler. Süleymân Peygamber daḡı Tevrât'a ve Zebûr'a ḡürmetine yayan yürüyüp cemî^ç enbiyâ vü etḡiyâ, ḡükemâ vü ^ç ulemâ, server ü selâḡin ü vüzerâ yayan yürüyüp gitdiler. Gelüp Ḥuds-i Mübârek'de ḡubbe-i şahrâ yirine yitdiler, Allâḡ'a tekbîr u tesbîḡ itdiler ve geḡmiş mürsel peygamberler ervâḡına şalavât getürdiler. Andan Süleymân Peygamber Nâşen Peygamber'e eyitdi. “Yâ Nebî Nâşen, varuñ cemî^ç peygamberlerle ve zâhidlerle bir ḡalvet yirde oturuñ ve Ḥuds-i Mübârek yapılmış sözüni dilüñüze getirüñ, ne vechle ḡöñlüñüz isterse binâ kılayın. Allâḡü te^ç âlâ rızası için bir mescid yapayın ki anuñ mişâli beytu'llâḡa dünyâ içinde³¹ yapılmış olmasun ve ne ḡod benden şoñra kimse aña hem-tâ mescid yapmaḡa ḡâdir olmasun, siz ol mescidüñ evzâ^ç ını fikr idüñüz. Ben daḡı binâsı yaraḡını insân meliklerine ve cinler serhenglerine ḡükm ideyin yaraḡında olsunlar ve daḡı yedi iḡlîm beglerine ve rub^ç -ı meskûn yeklerine ḡaber göndereyin. Eḡrâf-ı ^ç âlemde mermer ma^ç denleri ve envâ^ç -ı cevâhir meskenleri ne yirde bulunursa cinnîlere götürdüp ve ehremenlere getürdüp cem^ç ideyin.” **Nazm:**

²⁹ Neşr] Nazm K.

³⁰ İşittik ve itaat ettik (Bakara 285).

³¹ İçinde] arzında K.

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Böyle diyüp ol zemānda Şeh Süleymān hazreti

Nāşen ile enbiyāya kıldı bî-ḥadd ' izzeti

Cān u dilden tālib oldu Beyt-i Kudsi yapmağa

Diñle imdi kışşa nedür vir şalavāt ümmeti

Nesr: Hākīm kavlince Süleymān hazreti Nāşen Peygamber'e böyle diyüp veda' laşup gitdi. Cüng-i İshāk'a süvār olup devleti ile gelüp taht-gāhına yitdi, şām vaḳti daḫı irdi, hāşlarıyla aḫşam namāzın kıldı, andan ḫalvetine girüp oturdu. "Beytü'l-Muḫdis'ine vech ile binā kılam ve ne üslüb üzerine bünyād idem?" diyüp fikre [H-88b] [K-89b] vardı. Andan Aḫī Melīḥ'i gönderdi, Loḫmān Hākīm ile Āşaf bin Berḫiyā'yı varup götürdi. İçerü ḫalvetine girüp anlar daḫı Süleymān hazretin görüp selām virüp sağ sol geçüp yirlerine oturdılar, andan Beytü'l-Muḫdis bināsı sözün dile getürdiler. Andan Süleymān su'āl itdi kim "Beytü'l-Muḫdis bināsı yarağın ne vechle görmek gerek ki şoñra bināya başlayıcaḫ zārüret çekilmeye, ālet ü esbāb eksük olmaya?" Loḫmān Hākīm eyitdi. "Yā nebiyyu'llāh, ben ' azīm binālar yapılduğın ' ömr-i tavīl içinde iki kerre görmişem. Evvel bu kim Şeddād bin ' Ād zemānında Cennet-i Firdevs diyü bir sarāy yaptı kim yedi ḫat ḫal' ası vardı ve her bir ḫal' ası bir dürlü ma' dendendi." Süleymān didi kim nite Loḫmān eydür. "Çünkü Şeddād azup *ene rabbüküm*³² da' vāsın kıilup Cennet diyü ol sarāyı yapmağa tālib kim oldu. Yedi fersaḫ āb-ı revānı laḫif ve maḫām-ı şerīfi hevāsı ḫüb her cānibi mergüb yiri āhen ḫişār ile yapup çevre alup ihāḫa itdi ve anuñ içinde hāş pūlādı ve Dımışḫī'den mücellā vü muşaffā bir ḫal' a daḫı yaptı kim ādemüñ yüzi içinde görünürdi ve anuñ içinde üçüncü ḫal' ayı aḫ billūr taşından yaptı ki baḫmağa gözler ḫamaşurdu ve dördüncü ḫal' ayı yeşil yeşimden yaptı ve beşinci ḫal' ayı dürr-i Necef'den yaptı ve altıncı ḫal' ayı ruḫāmī aḫ gümüşden yaptı ve yedinci ḫal' ayı hāş kıızıl altundan yaptı. Çün kim yedi ḫal' a temām oldu, içinde yedi ḫaşrlar yaptı la' l ü cevāhirden." Süleymān didi kim "Nite?" Loḫmān cevāp virdi ki "Yā nebiyyu'llāh, evvelki ḫaşrı yeşil zebercedden yaptı ve ikinci ḫaşrı şaru yāḫūtdan yaptı ve üçüncü ḫaşrı Fağfūr-ı Çinī'den yaptı ve dördüncü ḫaşrı aḫ billürdan yaptı ve beşinci ḫaşrı kıızıl la' l-i Bedaḫşī'den yaptı ve altıncı ḫaşrı pīrūzeden yaptı yedinci ḫaşrı lāciverd taşından yaptı. Ammā kim her bir ḫaşruñ yetmiş ḫalvet-i ḫāşı var idi. ḫapuları kıızıl altundan, cāmları elmāsdan ve cemī' sinüñ örtüsü aḫ ruḫāmī gümüşden ve ḫaşruñ ḫandīlleri şeb çerāḫdan eyle. Gevher-i şeb çerāḫ kim gice ile ḫaşr içinde gün gibi şu' le virürdi ve bir ' acīb daḫı bu kim ya Süleymān her bir ḫaşruñ civārında bāğ-ı Cennet mişāli bāğ u bostān-ı naḫlistān ve gülistān dikmişler idi. Ammā ki cemī' si la' l ü cevāhirden [H-89a] [K-

³²Ben sizin rabbinizim (En'am 8, Enbiya 92, Mu'minun 52).

90a] ve kıymetî gevâhirden zevâhirden idi. Şöyle kim ağaçları özdeki kızıl altundandı ve yaprakları yeşil zümürüdden ve zebercedden şükûfeleri dürr-i yetîmden, enarları yâkût-ı rummânîden, kirâsları la‘l-i Bedaḥşânî‘den, nârencleri şaru yâkûtan, encirleri elmâsdan, hayvaları dürr-i Necef‘den ve Yarağan‘dan, benefşeleri lâciverd taşından, nergisleri zer-i şâfiden, şūsenleri ḥacer-i elmâsdan, zanbaqları şadefden, servileri zümürüdden, ḥurmâ ağaçlarının özdekleri aḳ ruḥâmî gümüşden, yaprakları yeşil zebercedden, ḥurmâları ‘aḳîḳ-i Yemenî‘den ve gülistânî gülleri daḥî envâ‘-ı cevâhirden, aḳ gülleri billûrdan ve kızıl gülleri yâkût-ı aḥmerden ve şaru gülleri yâkût-ı aḫşerîden ve lâleleri la‘l-i Bedaḥşî‘den düzülmüştü ve bir ‘acîb daḥî bu kim üstâdlar altundan ve gümüşden müzehheb ü muşanna‘ ve müretteb ü muḳaṭṭa‘ ṭāvuslar ve ḳumrîler ve tūṭîler ve bülbülî hezâr dâsitânlar düzmişler ki servi tallarında ve naḥlistân bahâlarında ve gülistân eṭfâllerinden muḥkem berkitmişlerdi. Ḳanadçukları açılmış hey‘et ü evzâ‘ı seçilmiş şanasın kim cānı var uçmağa ṭurur per açup perrân olup kaçmağa ṭurur. Vaḳtâ kim bād-ı şabâ seḫer-geh eserdi, ol ḳuşçuḡsular nesîm ḫareketinden ‘andelîb-i cān-dâr ve tūṭî-i murḡ-dâr gül-zâr-ı zâr içinde zârî zârî dile gelüp oturdu. Güş iden bî-hüş olup âhı dūd-ı felekde düterdi. Vaḳtâ ki nesîm sâkin olurdu ol atyâr peykerler sükût itdügin ‘âḳîl nazâr ḳılıp deñerdi ve daḥî ya Süleymân andan ‘aceb terânî gördüm ki ol binānuñ bennâsı olan üstâd-ı mi‘mâr kâmil-i irşâd idi. Dürlü me‘âdînuñ gevâhirinden ve ebḫâr-ı sâbi‘uñ cevâhirinden müretteb ü müzehheb muşanna‘ u muḳanna‘ muḳarnes ṭāvuslar düzetmişler. Cübbesini³³ kızıl altundan ammâ ki şeh-perlerine perr ü bâline la‘l-i gevher dürr ü cevher örtünmüşler. Şöyle ki perr ü bâlin açmış cevelâne ṭurur şanasın ki rûḫı var raḳş urmağa meydâna ṭurur. Vaḳtâ ki bād-ı nesîm esüp cān dimâḡın mu‘aṭṭar ḳılıp bedene ki ḫayât virürdi. Ol ṭāvuslar daḥî ötişüp raḳşa girüp birbiriyle ötişüp perr açup kâkülî tâc ile farḳına şeh-per saçup cevelân iderlerdi. ‘Âḳîlleri deng u ḫayrân iderlerdi.” **Nazm:** [H-89b] [K-90b]

[Fâ‘ ilâtûn / Fâ‘ ilâtûn/ Fâ‘ ilûn]

Yâ Süleymân şöyle bil kim bî-gümân

Bunca yaş kim yaşamışam key cihân

Aña hem-tâ görmedüm ra‘nâ ḳuşûr

Bulmadı bennâ aña hergiz ḳuşûr

Çünki yapıdı şâh-ı Şeddâd anı pes

Ḳaşd ḳıldı göre anı bir nefes

Begleriyle çün yaraḡ itdi melik

³³ Cübbesini] ḫabbesini K.

Salṭanatla ḳaṣrına yitdi melik
‘Azrā’ile ḥükm ider rabbü’l-enām
Didi aña lâyıḳ olmaz ol maḳām
Tiz iriṣüp cānını alğıl anuñ
Ṭamu içre cismini ṣalgıl anuñ
Cānına itsem gerek anuñ ‘azāb
Rūḥın alur eylegil taḥtın ḥarāb
Emr-i ḥaḳḳı iṣidüben ‘Azrā’ıl
İrdi Şeddād’uñ ḳatına hem çü yıl
Bu ṭaraf Şeddād-ı kāfir ol la‘in
İrdi ḳaṣruñ ḳapusına çün yakın
Şeh rikāba baṣdı muḥkem ayağın
Diledi atdan ine kāfir ağın
Bir ayağı yirde biri ber-rikāb
İnmedi Şeddād atdan kām-yāb
Cānalıcı cānını aldı hemān
Virmedi bir dem aña ‘ömr-i zemān
Ne ki varsa beglerinüñ daḫı hem
Cānı vardan ne ki var ḥayl ü ḥaṣem
Cümlesinüñ rūḥın alup ol melek
Ḥükm-i Ḥaḳla küllisin itdi helāk
Çünki Şeddād öldi mülki ḳaldı pes
Oğlı Mihrāb itdi ol ḳaṣra heves
Pes ‘Amāliḳ begleriyle ol süvār
Gitdi ḳaṣruñ cānibine nām-dār
Geldi ḳaṣr bulımadı yirinde ol
İtdi teftiṣ her cihetden ṣağ u ṣol
İtmedi gerçi istemekde ol ḳuṣūr
Lik olmadı müyesser ol ḳuṣūr
Ol ḳuṣūrı ḳādir ü ḳudret-nümā

İl gözinden itdi pinhân bî-riyâ
Âdemîden kimse anı görmedi
Her nişânın dağı kimse virmedi
Eyle diyüp oldu hâmuş ol hakîm
Vir şalavât Muştafâ'ya sen delim

Nesr: Hakîm kavlince Süleymân hazreti ‘aleyhi’s-selâm Şeddâd bin ‘Âd’uñ Cennet-mişâl yapduğı kaşruñ vaşfını güş idicek be-gâyet ta‘accübe varup gönlinde kendü kendüye eyitdi. “Çün kim bir kâfir kâfırlığıyla bunuñ gibi kaşr yapa la‘l ü cevâhırla zînet kıla. Pes ben n’içün Süleymânlıgumla la‘l ü gevâhir ve dürr-i cevâhir birle bir mescid yapmayam, zühhâd ü ‘ubbâd ile içine girüp Haqq’a tâ‘at itmeyem.” diyüp Beytü’l-Muqdis binâsını ne vechle yapacağın gönlinde muqarrer tutdı. Andan soñra Loqmân Hakîm’e su’âl itdi kim “Yâ hakîm bu kaşr-ı Şeddâd’ı Sikender-i Kübrâ dağı görmedi mi?” diyicek Hakîm cevâb virdi. “Yâ nebiyyu’llâh, İskender bin ‘Abdu’llâh bin Daħħâk bin Sâam bin Nûh Peygamber’uñ ki dört yüz yıl ‘ömri sürdi. Bulut [H-90a] [K-91a] tahtın götürdi, meğârib ü meşâriķa yitürdi. İşbu dört yüz yıl ‘ömr içinde iki nesne ârzü itdi. Birisi kaşr-ı Şeddâd ki bulup kapusın açmaduğı hasretinden gam-gin ü dil-şikeste idi ve ikinci Zulumat’da âb-ı hayâtı bulamayup içemedügi cihetden cânı haste olup ölüp gitdi. Gör felek aña dağı n’itdi.” **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Şeh Sikender dilegince devr iderken nüh felek
Muqtezâsı üzere seyir kılrken meh melek
Gökde tahtın götürürken bu şehâb anuñ begüm
Müddet-i ‘ömri dükenüp mevt anı itdi helek
Çok Sikender tâcını başdan alur dest-i ecel
Çok Süleymân hâtemin gülsüz budur hâki semek
Niçe Behmen Keykubâd’uñ hâkini tozudı bād
Niçe Hüsrev toprağın elden geçürdür her elek
İy menîden hilķat olan aç gözün itme gurūr
Çünkü sinde mesned olur batn-ı ‘akreble siñek

Nesr: Hakîm kavlince Loqmân Hakîm böyle diyicek Süleymân-ı Nebî kalbinde kaşr-ı Şeddâd maħabbeti yirlendi ve anı bilüp görmek hevesinde oldı. Andan Loqmân Hakîm’e yine su’âl itdi kim “Ol iki binânuñ ki birisi kaşr-ı Şeddâd’dur beyân eyledüñ işitdük, ammâ kim ikinci

binā ne binādur söyle kim işidelüm?” Hākīm cevāb verdi. “Yā nebiyyu’llāh, İskender-i Kübrā’nuñ Ye’cūc’a sedd itdügi binādur ki hīç dünyāda bir pādişāh anuñ bigi sedd çekmemişdür. Egerçi ‘ālemde binā çok ve lākin bu binā-ı Şeddād ile sedd-i İskender her kitābda añılır tā hattā ki Tevrāt, Zebūr ve Furqān İncil’de.” **Nazm:**

[Fā’ ilātün / Fā’ ilātü / Fā’ ilün]

Gerçi vardur ‘ālem içre çok binā
Anlara beñzer veli yok müntehā

Sedd-i Ye’cūc u Sikender bellüdür
Bāğ-ı Firdevs’i mücevher tellüdür³⁴

Ne anuñ mişli yapıldı bāğ-ı İrem
Hāki misk ü sengi cevherle direm

Gör ne şehlerden qalupdur memleket
Gör ne hānlardan qalupdur saltanat

Niçe Şeddād u Sikender şāhı Cem
Şeh cihān iken zemān tıldı ‘adem

Bu cihāndur bir kebüter hāne pes
Mesken olmaz hīç ebed bir hāne bes

Her qonan uça gerek hem çü tıyūr
Her gelen göçse gerek nā-çār u qor

Ger haqıqat gözleseñ gör hānede
Gör ne şehler yatur ol gūr-hānede

N’ola şehseñ virme dil devrānda
Kim yitürür şehleri vırānede

Yā Süleymān söyle bil kevnı fesād
Günde biñ kez turgurur şetri fesād

Hāsf-ı şemse naqş şalar mihrine
Qahr-ı mihre baqlu şehdi zehrine

Ādemüñ degmez hayātı mevtine
Devr-i ‘ālem fırsatı da fevtine

³⁴ Bellüdür] tellüdür K.

Dehre çünki kâmil itmez i‘ tibār [H-90b] [K-91b]

Kim degüldür bir qarāra rüzgār

Ġarre olma rūḥa çürür bu cisim

Cehd idegör ço cihānda bir isim

Kâmil ol ki kendüden kıoya nişān

Tā kıyāmet yād ide her dūr-feşān

Vir zekāt u yap ‘ imāret kııl ḥayır

Kim bilürsin bākī kıalmaz bu deyir

Çün zirā‘ at yiridür mülki cihān

Ekdügin biçer kışi anda hemān

Ḥayr u şerden itdügin bulur beşer

Cehd idegör ḥayr idesin itme şer

Yā Süleymān Kıuds’i yapmak cehdin it

Yarağın görmege neyse kıaşdın it

Ḥağ tebārek emri birle ya hümām

Bu mübārek mescidi eyle temām

Çünki Dāvud özne Allāh ḥazreti

Didüñ oğluñ Kıuds’e urur bünyeti

Ger dilerseñ imdi Allāh raḥmetin

Mescid-i Kıuds’i yapur bünyetin

Dürlü cevher birle zīnet eylegil

Her birin Firdevs-i Cennet eylegil

Bir binā ur görmeye mişlüñ felek

Gökden ide anı ziyāret her melek

Böyle diyüp anda Loğmān ibn ‘ Ād

Oldı sākın vir şalavāt ḥoş-nihād

Neşr: Ḥakīm kıavlince Loğmān Ḥakīm Şeddād’un yatduğı bāğ-ı İrem’den ve sedd-i Ye’cüc’dan ḥaber viricek Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām su’āl itdi. “Yā Loğmān Ḥakīm, Şeddād’uñ yapduğunu sen gözüñle gördüñ mi?” Cevāb virdi kim “Ben ol vağt kı mevlāma ḥizmet iderdüm, nā-bāliğ idüm. Ammā kı Hüd Peyğamber’uñ ‘aleyhi’s-selām ḥizmetine varurdum, du‘āsın almağa rāğıbdum. Anuñ meclisinde bāğ-ı İrem kıaziyyesi añılurdu

diñlerdüm ve lâkin varup görmedüm.” diyicek yine Süleymân ‘*aleyhi’s-selâm* su’âl itdi. “Ol bâğ-ı İrem şimdi қandedür bilinmez mi?” Loқmân cevâb viridi. “Hükemâ қavlince bâğ-ı İrem Şâm’dur ki Cennet-mişâl şehrdür ki yirinde тұrıyorur. Ammâ ki ‘ulemâ naқlince Hақ te’âlâ bâğ-ı İrem’i feriştelere buyurdi getürüp dördünci қat göge iletdiler, Firdevs ki dirler odur ve lâkin muһaққıқlar eydürler ki Firdevs uçmağı yirindedür. Tılsımât ile zemâne һükemâsı pinhân itmişlerdür, һaқ gözinden maһcübдur ki kimse göremez. Āһir zemân peygamberi ümmetinden çâr-ı yârdan Hâzret-i ‘Ömer zemânında ‘Abdullâh bin Selâme nâm kimesne devesin yavı қılıp ararken ol bâğ-ı İrem’e girüp ba’zı cevâhirinden nişâne alup һalîfesine iletse gerek. ‘Āқıbet ‘askerle ol bâğ-ı İrem’i arayup bulamayup her biri [H-91a] [K-92a] te’essüf itse gerek. Pes bu delîle ma’lûm oldu ki henüz bâğ-ı İrem yapılduğı yirde ma’mûr u âbâddur, ol bâğ ki Cennet’e beñzer.” “*İreme zâti’l-‘imâd*’dur³⁵” diyicek Süleymân һazreti ‘*aleyhi’s-selâm* ta’accüb idüp eyitdi ki “Şübheyle bu su’âlüm müşkilâtı һall olunmadı niçe ola ki һaқıқatin bilem?” diyicek Āşaf bin Berһiyâ eyitdi. “Süleymânlıқ һâtemi elüñde emr-i Hақ ile da’vet-i ervâһ dilüñde müvekkil-i ervâһ Şeddâd’ı da’vet eyle hem Şeddâd’uñ çekdügi ‘azâb-ı şedîdden ve hem yapduğı қuşurı yoқ қuşur-ı meşîdden һaber vire.” diyicek Süleymân Peyğamber ‘*aleyhi’s-selâm* iki rek’at һacet namâzın қılıp нübüvvet һâteminden da’vet-i ervâһı оқuyup müvekkil-i rûһ-ı Şeddâd’ı da’vet itdi. **Nazm:**

[*Fâ’ ilâtün / Fâ’ ilâtün/ Fâ’ ilâtün/ Fâ’ ilün*]

Қoyalum тұrsun Süleymân қışşасın bunda hemân

Naқl idelüm Rüstem’i destân sözin işbu zemân

Lîk virgil sen şalavât cân u dilden Aһmed’e

Tâ mezîd ide Hудâvende ura Cennet cinân

Қışса-и Rüstem-и Destân

Hақim қavlince Hâzret-i Süleymân ‘*aleyhi’s-selâm* müvekkil-i rûһ-ı Şeddâd’ı da’vet itmekde ammâ ki bizüm қışşамuz ez ân cānib Rüstem-и Tehmeten’e geldi. Nite ol zemân ki қal’a-и Miқnāţis’deki Rüstem ақranları, yoldaşları, pehlevānları ile тұрмақда, Şemāyil Cāzū Rüstem’и el ile ele getürmekde ammâ ki bizüm қışşамuz Zilzāl-и Ekber’e geldi ki Aһyāşilün Peyğamber ile ve sekīne-и Mūsā ile қahhār-и cābir’le қırқ dört pāre gemi ve bir niçe Cezāyir begleri ve iһtiyār ile Rüstem’den ayrılıp ‘azm-и Sām-süvār idüp gitmek dileyicek Hақ teбāreke ve te’ālā bād-и şarşar esdirüp rüzgār-и muһālif қıқup gemileri öñine қatup sürüp yedi gün ve yedi gice bād-и şarşar ki esdi, тоқузuncı gün ‘ale’ş-şabāһ olıcaқ baһr-и maғribe getürdi ve gird-āb-и ekber kenārına yitürdi. Naқar қılıp şubһ-dem gördiler ki deryā-yı maғrib cūşa

³⁵ *Yüksek binalarla dolu İrem şehrinde oturan (Fecr 7).*

gelüp kaynar ve emvâcî evc-i felekde oynar ve ammâ ki bu deryânuñ yüzini baħr-ı zulumât bürümüŝ. Şöyle ki deryâ yüzinde göz gözi görmez ve daħı bu deryâ nûrında limân-gâh ata belürmez ve bir ‘aceb daħı bu ki gemiler ol araya gelecek yıl diñdi, kať â esmez oldu. Yıl gürüldüsi sözi savı kesmez oldu ve lâkin bu deryâ Nil-i Ceyħun gibi mevc urup aħar. Şöyle ki aħındusı çağıldusı felek-i ‘ayyûka çıkar. Kačan ki re’is Rüstem ki [H-91b] [K-92b] re’is Zilzâl-i Ekber gemisinde kalmıŝ idi. Qal’ a-i Miķnâfis bile varmayup sekine hizmetin kabûl kılınıŝ idi. Vaķtâ ki ŝubħ-dem nazâr kılup deryâya kim baķdı ağlayup eyle âh itdi ki dūd-ı âhi felege çıķdı. Aħyâŝilûn Peyğamber su’âl itdi. “Yâ re’is nite âh idersin?” “Haķ te’âlâ ħod bize bir ħıŝm virdi Rüstem’den ayırdı, gemimüzi sürüp bunda getürdi. Bilmezüz ki yolumuz kañkı cânibe çıkar gözümüz ne görür?” diyicek, re’is eyitdi. “Yâ nebiyyu’llâh, niçe âh itmeyem ki gemimiz gird-âb-ı ekbere çıķdı. ŝimdiden ŝonra ħayâtumuz mevte, furŝatumuz fevte mübeddel oldu, kať an bu derdden ħalâŝ olmazuz.” diyüp zârî kıldı. Zilzâl-i Ekber³⁶ ile cemîc gemide olan mülük-ı tavâ’if Aħyâŝilûn Peyğamber gemisine cem’ olup danıŝıĝa düŝdiler ve gird-âb-ı ekbere girdüklerine ĝâyet³⁷ ĝam-ĝin olup efgân itdiler, andan re’ise eyitdiler. “Ger deñiz ‘ilminde sen bizden mâhirsin bu gird-âba düŝmemeĝe çäre var mı?” Cevâb virdi ki “Emr idüñ gemilerin yelkenini indirsünler.” diyicek cemîc yelkenleri indürdiler ve dümenleri yirinden kaldurdılar. Andan re’is eyitdi. “Gemilü gemiñüzi gözedüñ ki deñiz yüzinde nice gider?” Nazâr kılup gördiler deñiz ile gök arasında rüzĝâr yoĝ iken baŝda sereni ve kıçda dümen yelkenle eyle gider. Bu gemi cânib-i maĝribe ki oķdan kaťı ve yıldırımdan âti andan re’is eyitdi. “İy Süleymân serhengleri ve ey deñizde nehengi ve ħuruda avlayan pelengleri taħķîķ bilüñ ki gemimüzi çeküp alup giden gird-âb-ı ekberdür ki biñ mil miķdârı yirden gemiyi alup kendüye çeker. Tecrübe olunmuş ħisâbdur ve sözlerüm ŝaħîĝ cevâbdur. Üç gün baña mühlet virüñ dördünci gün gird-âb-ı ekberi göresiz.” diyüp ŝaħîĝ ħaber viricek cemîc server-i ser-firâzlar aĝlaŝup her birisi Haķķ’a itdi niyâzlar. Muħaŝŝal-ı kelâm üç güne dek gemilü gemisinde tûrup dillerince Haķķ’a nâliŝ idüp yüz sürüp niyâz itmekde iken gemiler daħı gird-âb aĝzında kaźâ vü kağer gibi gitmekde iken dördünci gün olıcaķ maĝrib cânibinden bir kara taĝ görüñdi. Ammâ ki [H-92a] [K-93a] ĝâyet ulu. Re’ise sordılar ki “Bu ne taĝdur yoħsa Haķ te’âlâ bizi kenâra çıķardı ki bu görinen taĝ bir cezîreye beñzer?” diyüp ħalk sevinüp ŝâd olıcaķ re’is âh idüp ağlayup eyitdi. “Bu görinen kaşaltu ki görinür taĝ degüldür, illâ ki gird-âb-ı ekberüñ aĝzıdır ki bu görinen dirâĝtistân miŝâli kaşaltu baħr-ı gird-âba düŝen gemilerdür ki ħalkı açlıĝ ile helâke varup gemileri zemân ile çürüyüp aħarŝunun çevliçindeki ħâr u ħâŝâki gibi bir yire cem’ olup tûrur. **Nazm:**

³⁶ Ekber]- H.

³⁷ ĝayb] K.

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

İşbu tağ gibi görinen baħr-ı gird-āb olısar

Her gemi bunda aluben ādemīsi olıser³⁸

Hālümüz müşkül olupdur tıtmıřuz olmege yūz

Bundan ozge miħnet olmaz goresiz ki n'olısar

Nesr: Hākim avlince re'īs boyile diyicek cemī' begler ve server ū selātınler pehlevān-ı ry-ı zemīnler mā-ħaşal ol gemide olan serverler ile Aħyāřilūn Peygamber ile nazār ılıp gordiler. Gemileri daħı yakın gelūp baħr-ı gird-āb ađzına ki girdiler, bu araltu tağ gibi gorinen gird-āb-ı gird-āb evlūğine dūřūp ğara varan gemilermiř. Ba' zı gemiler var ki henūz tāze ğara varmamıř iindeki ādemī ve ħayvānātı helāk olmiř. Deñiz uřları iine girūp leřin yirler ve gemi var ki zemānla eskıyūp urımıř, hemān ađaları almıř. Ammā ki bu gird-āb-ı baħre bunlaruñ gemileri ki dūřdi řeh ekzinmege bařladı. Āsiyāb bigi ve deñiz uřları bunlaruñ gemilerine ūřdiler, řol řāhīn bařına ūřer ğurāb gibi ūřdiler, zaħmet virmege bařladılar. Pehlevānlarına adar kim o ile atarlardı ve gemileri cevzinūp mevc-i gird-ābla donerlerdi. Birbirine olan gemiler řıķılımiř idi zencīr³⁹ zencīre idūp bagladılar, cemī' pehlevānlar merd-i merdānlar⁴⁰ daħı Aħyāřilūn Peygamber gemisine cem' olup ađlařmađa bařladılar. Ol adar danıřdılar ki gird-āb-ı ekberden hālāř bulmađa hi tedbīr idemediler, zīrā re'īs eyitdi. "Yedi baħruñ yedi gird-ābı vardur. Altısı gird-āb-ı řađīrdūr, yedinci gird-āb-ı ekberdūr ki budur. Zīrā ki ol altı deryānuñ gird-ābınuñ ařlı bu ki cānib-i mařrıdan mađrib arafı aladur. Anuñ iūn cemī' ebħāruñ aındusı mařrıdan mađribedūr ve bir daħı bu ki āftābī mināfīs-ı ābdur řardan tūlū' idūp mađribde ğurūb idūgi ecilden ebħārı āb-ı međāribden meřārıa ekicidūr ve daħı baħr-ı evvel ki deryā-yı Hind'dūr altından alar gelūr Māīn'de ıar. Hem yiryūzinde aar hem yir dibinden ıar. Pes her deryānuñ bu tađdīrce bir gird-ābıvardur. [H-92b] [K-93b] Mađribden mařrı yūce olduđı ecilden yir altından ba' zı deryānuñ a' rını rīħ-i řarřar buħārı uvvet ile eřūp yirūp uvvet ile raħne itdūgi yiri baħr yol bulup alup yir iine girūp aar gelūp bu deryānuñ dibinde daħı baħre ıar. Bu zıkr olan tađdīrce altı baħruñ her birinūñ raħnesi ađzından bir gird-āb vāı' oldı. Her gemi ki ol baħr-ı gird-āba gelūr dūřer, bir tedbīrle her biri ol gird-ābdan hālāř olur, řol arı ile ki ır ādem lūsin veya gemide bulunan cānver lūsin alup iine tuz oyup gemi urđanlarına bađlayup deñize atarlar, 'ađīm ulu balılar ol gevdeyi yudarlar, tuz ħarāretinden atlu řu aleb idūp imege ki 'azm idūp giderler, ađızlarında yutduđı gevdeleūñ ipiyle nā-ār olup gemileri yiderler. Bu arı ile gird-ābdan

³⁸ Her gemi bunda aluben ādemīsi olıser] -H.

³⁹ Zencīr]-H.

⁴⁰ Merd-i merdānlar]-H.

ḥalāş olurlar ve ammā bu baḥr-ı gird-āb-ı ekberdür ki vardur cemî‘ yiryüzindeki altmış bir deñiz gelüp bu baḥr-ı gird-āba koyılır. Bu baḥr-ı gird-ābdan aşığa yedi kıat yiri götüreñ deñize ulaşıp gāvı semegi tolaşup tokıuz kıat felekleri kıarnına alup başı yedi kıat yirden aşığa öküzdən balıkdan ḥalā vü melādan taḥtū’s-şerādan ‘arş-ı ‘azīme kıuyruğ ile çenber kıılıp tolanduran kendüyi bu ‘azamet ile kıādirüñ kıudret-i ber-kemāli şāni‘üñ şun‘-ı celāli birle yatup tolanduran ‘azīm ejdehānuñ ağızındaki yedi kıabaķa-i Cehennem ki vardur. Ḥükemā kıavlince ki o kıürre-i nārdur. Bu altmış bir deñiz ki baḥr-ı gird-ābdan aşığa Cehennem kıabaķası üzerine ki aķar, şol ocaķda kıızarmış sac üzerine şu sepilmiş gibi ‘alevi nār-ı Cehennem baḥr-ı gird-āb deñizini maḥv idüp yaķar. Pes bu baḥr gird-āb-ı ekberden ḥiçbir rāy-ı tedbīrle çıķmağa yol yoķdur kim bu gird-āb ağızına deñiz cānveri uğramaz, ger balık cinsi ve ger ğayrı maḥlūķdur. Meger kim gökyüzinden melā’ikeler gelüp gemimüzi götüreler veya cin tā’ifesi gelüp götürüp Süleymān nazarına yitüreler. Bu niyyet üzerine Ḥaķ te‘ālāya tevekkül kıılalum ki görelüm n’olur kim ‘uķalā eydür. “Ḥaķķ’a tevekkül iden murāda irer.” Nitekim eydür *tevekkeltü ‘ala’llāhü yekfike*⁴¹ ve niyyetümüz bu ḥayra kıılıp kıāl dürtelüm⁴² görelüm ki Allāh ne kıılır kim ḥayr kıāl dutan ḥayra irer. Nitekim eydür *tef’el bi’l-ḥayri tenlihi*⁴³. Ḥaķ te‘ālā çünki bizi bu kıazāya uğratdı, kıazāya rızā virmek gerekdür ki [H-93a] [K-94] kıalbüñ devāsı odur. Nitekim eydür *devā’ü’l-kālbü’r-rızā bi’l-kazā*⁴⁴.

Nazm:

[*Fā’ ilātün / Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün*]

Çün felekden nāzil olsa emr-i Ḥaķ’la ol kıazā

Çāre yoķdur def’ ine virmek gerek lā-büd rızā

Kim kıazādan kaçmağ ile olmadı kimse ḥalāş

Kim yirine gelse gerek her ne emr itdi Ḥudā

Der-Beyān-ı Āgeh Şoden-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām Ez Sekīne-i Mūsā be-Gird-āb-ı Üftāde Est Ḥükemā kıavlince re’īs böyle diyecek ve Aḥyāşilün Peyğamber daḥı ‘aleyhi’s-selām re’īsüñ sözin kim işitdi, dönüp Zilzāl-i Ekber ile ḥāzır olan beglere eyitdi. “Ben bir nesne fikr itdüm eger ki sözüüm dutarsañuz bu gird-ābdan Allāh fażlıyla kıurtılırız daḥı ğayrı çāre yoķdur. Allāhü te‘ālānuñ irādetinde var ise bu vartādan ḥalāş olavüz, Süleymān dergāhında varup işiginde ḥāş olavüz.” Begler bu sözi ki işitdiler şād olup eyitdiler. “Yā nebiyyu’llāh, her ne kim buyurursuñ emrüñe fermānuz, ne var başķa pādişālalar yasaķ. Senüñ ḥükümüñde

⁴¹ Şüphesiz ki Allah’a tevekkül et ve O, sana yeter (Hud 56).

⁴² Dürtelüm] dutalum K.

⁴³ Hayra acele et!

⁴⁴ Kalplerin ilacı kazaya razı olmaktır.

derbānuz, buyur ne kim dirseñ ‘āmil olalum tek bu varıdan ḥalāş bulalum.” diyüp niyāz itdiler. Aḥyāşilün Peyğamber cevāp virdi ki “Bi-ḥamdili’llāh hep Müslümānuz, Allāh’a ‘ibādet kıluruz, ehl-i imānuz. Dāvud Peyğamber şerī’atine girdük muḥibb-i Süleymānuz. Gird-āb şuyından āb-dest alup bir nice gün riyāzet çeküp Allāh’a ‘ibādet idelüm, gündüzün şā’im, giceler şubḥa dek tã’ate kã’im, münācāt idelüm. Ümīd-vārım ki Allāhü te’ālā bu sekīne-i Mūsā ‘izzetine bizi baḥr-ı gird-ābdan ḥalāş ide. Süleymān-ı mürsel naẓarına yitişüp ittibā’ı aşḥābı arasında ḥāş ide.” diyüp naşīhat idicek bilesince olan ‘ubbād u zühhād, ümerā vü vüzerā sözi müstaḥsen görüp Aḥyāşilün Peyğamber’üñ sözin dutdılar. Bir yire gelüp gird-āb şuyından āb-dest alup ‘ubbādları sekīneyi kıbleden yaña koyup Aḥyāşilün Peyğamber ile niçe gün temām tã’at ü münācāt kıldılar ve bākī begler daḥı gemilü gemisinde o kırkı dört keşti üzerinde gündüzden oruç dutup riyāzet çeküp riyāsız Allāh’a tã’at itdiler ve zārılık kılip tazarru’la münācāt iderlerdi. Zīrā ki dimişlerdür. Ḥaḥ te’ālādan sen rāḥatlıg iste sa’yuñ emekde zāyi’ olmaya. Nitekim eydür *semre fi talebü’l-Cenneten*⁴⁵. Ammā ki her ümīd kişide şıdḡ u iḥlāş ile gerek. Nitekim ‘uḡalā eydür *şıdkü’l-mera’ necātühü*⁴⁶. [H-93b] [K-94b]

Nazm:

[Fā’ ilātün / Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün]

Şıdḡ ile tã’at idüben Ḥaḥḡ’a kılan i’ timād

Şek degül dergāh-ı Ḥaḡ’da bulısar neyse murād

Bende ḥālin ‘arz idicek şıdḡ ile sulṡānına

Ḥāşā kim maḡbün ide dünyā dānī rabbü’l-‘ibād

Neşr: Ḥükemā ḡavlince Aḥyāşilün Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* bu vechle niçe gün ki temām-ı tazarru’ birle Allāhü te’ālā’ya niyāz itdiler. Ḥaḡ sübhānehü ve te’ālā bunlaruñ niyāzı bir ḡavilde yil sem’-i Süleymān’a yitişdüirdi. Ammā ikinci ḡavilde rivāyet-i şaḡiḡ budur ki çünki bunlar niçe biñ kişi Allāh’a tazarru’ kim kıldılarsa ve Aḥyāşilün Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* şıdḡ ile münācāt kim itdiyse Ḥaḡ sübhānehü ve te’ālā du’āsın cümlesinüñ ol nebī yüzi şuyına ve Mūsā Peyğamberüñ ‘*aleyhi’s-selām* sekīnesinde olan Tevrāt ‘izzetine du’ālarını müstecāb kıldı. Cebrā’ıl, Ḥazret-i Süleymān Peyğamber ‘*aleyhimü’s-selām*’a gelüp cānib-i Ḥaḡ’dan selām kıldı. Süleymān ‘*aleyk* alup ikrām kıldı. Pes ṡāvus-ı ḡudsī söziyle Süleymān ḡazretinüñ ‘*aleyhi’s-selām* ma’lūmı olup müvekkil-i bād-ı şarşara ḡükm itdi. Emr-i Rabbānī ve mu’cize-i Süleymānī birle bād-ı şarşar deryā-yı gird-ābdan zıkr olan gemileri sekīne-i Mūsā ile Aḥyāşilün Peyğamber olduḡı gemiyi öñce ve Zilzāl-i Ekber gemisin ‘aḡabince bākī gemileri

⁴⁵ *Cennet’i istemekte kolları sıva!*

⁴⁶ *Kişinin hayrı onun kurtuluşudur.*

dağı der-peyince götürüp getürdiler ve Kuds şahrāsına yitürdiler diyü rivāyet olunur. Ammā ki Seyyid Nesr-i Bağdādī kavlince çünkü bunlar nice gün gird-ābdan gündüzün aḥşama dek riyāzetle şā'im ve giceler şubḥa dek 'ibādet üzre kâ'im olup gird-ābdan ḥalāş bu 'azābdan necāt bulmağa kâdiyyü'l-ḥacāta ḥāllerin 'arz idüp şıdḳ ile münacāt ki itdüler. Meger kim Ruḳ'ā'il-i Perrī perriler sultānı Hümāyūn Şāh'uñ emriyle ḳal'a-i Gevher-nigīn şehrinden 'azm-i taḥt-ı Süleymān kılup per açup uçarken yir ile gök arasından Sīmurḡ-vār geçerken deryā-yı maḡrib üzerine uğrayup baḥr-ı gird-āba tuş gelüp anı gördi ki baḥr-ı gird-ābda kırık elli miḳdārı gemi gird-āba düşmiş ve deñiz kuşları ḳalmayup üzerlerine üşmiş. Her gāḥ ki kuşlar hevā yüzinden gemiye ki inerler, tīr-endāzlar oḳ ile atup taḡıdup def' iderler. Pes Ruḳ'ā'il-i Perrī diledi kim bu gemilerden ḥaber [H-94a] [K-95a] bile ḥalk gözünden nihān gelüp deryā yüzine indi ve nazār ḳıldı. Gördi ki bu gemi kavmi tazarru' idüp Allāh'a niyāz iderler ki *yā Rabbe'l-'ālemīn yā ḥayru'n-nāşirīn*⁴⁷ eger kim bizi Rüstem'den ayırduñsa baḥr-ı gird-āba düşürüp bu muşibete irgürdüñse o Süleymān nübüvvet ḥaḳḳı için ve Aḥyāşilūn Peyḡamber'i gemisinde olan sekīne-i Mūsā 'izzeti için ve anuñ içinde olan Tevrāt ḥürmeti için bizi bu gird-ābdan ḥalāş eyle, Süleymān dergāhında her birimüzi ḥāş eyle." diyüp niyāz iderler. Ruḳ'ā'il-i Perrī bunlaruñ niyāzın kim işitdi Rüstem-i Destān'uñ refiḳlarıduḡına 'ilmi yitdi. Diledi ki Aḥyāşilūn Peyḡamber'e bulaşa, ḥayr du'āsın alup bilişe. Pes per açup⁴⁸ gemisine indi re'isüñ üzerinde ḳondı. Andan kendüyi āşikāre kılup ilerü vardı, Aḥyāşilūn Peyḡamber'e selām virdi. 'İzzet idüp ḥālin ḥātırın şordı, Aḥyāşilūn Peyḡamber dağı ol perriyi bildi. 'İzzet idüp kenārına aldı ve "Ḳandan gelürsin?" diyü su'al ḳıldı. Perrī dağı ḥālin ḥikāyet eyledi. Ḳal'a-i Gevher-nigīn'den 'azm-i Süleymān idüp giderken yolu baḥr-ı gird-āba uğraduḡın rivāyet eyledi. Aḥyāşilūn Peyḡamber Ḥaḳḳ'a şükr idüp eline kāḡıd ḳalem alup Süleymān-ı Nebī ḥazretine bir nāme yazdı, söz yirine dürr-i gevher dizdi. Üzerine mühr urup perrinüñ eline virdi. Eyitdi ki "Şimdi Süleymān ḳandadır?" Cevāb virdi ki "Şimdi Kuds-i Mübārek'dedür." Yine şordı ki "Bundan aña ḳaç menzildür?" Cevāb virdi ki "Perrī gidişine üç günlük yoldur ve ādemī-zād gidişine üç aylık yoldur." Perrī böyle diyicek Aḥyāşilūn Peyḡamber Zilzāl-i Ekber'e ve cebbār-ı a'zama ve cemī' gemide olan serverlere ḥaber itdi. Geldiler Ruḳ'ā'il-i Perrī'yi görüp 'izzet ḳıldılar ve perrinüñ Süleymān'a gitdüḡinle işidüp bildiler, Ḥaḳḳ'a şükrler idüp şādīlık ḳıldılar. Andan Aḥyāşilūn Peyḡamber eyitdi. "Yā Ruḳ'ā'il-i Perrī bizüm muzlimemüz şimden soñra senüñ boynuñadur. Eger üç güne dek Süleymān'a varmayasın nāmemüz şunup ḥālümüzden ḥaber virmeyesin, kırık beş gündür ki gird-āba düşdük şuyumuz azuḡumuz dükendüḡi ecilden buñalup şaşduḡ, luḡf idüp bize dest-gir ol." diyüp ol ḳadar tazarru' [H-94b] [K-95b] itdiler kim Ruḳ'ā'il-i Perrī bunları ḡāyet

⁴⁷ *Ey ālemlerin Rabbi ve ey yardımcıların en hayırlısı.*

⁴⁸ Açup] alup K.

esirgedi. ‘Ahd eyledi ki üç güne dek vara bunların nâmesin Süleymân’a vire. Andan bunlarınla veda‘laşup baş kaldurup boyun uzadup bâl ü perr düzedüp kanad açup uçdı, baħr-ı gird-âb ile gök arasına kara bulutlar arasında geçdi. Andan ‘azm-i Süleymân kıllup gitdi. Üçüncü gün olıcağ gelüp şubħ-dem Kıuds-i Mübârek’e yitdi. Bizüm kışşamız ez ân cânib Süleymân’a yitdi. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Ol perî Kıuds’e gelüben gitmede

Perr açup ‘azm-i Süleymân itmede

Bu tarafından Şeh Süleymân’ı işit

Vir şalavât şadıma ki n’itmede

Dâsitân-ı Süleymân ve Kışşa-i Bâğ-ı İrem ve Kıziyye-i Şeddâd

Ĥükemâ kavlince Ruḡ‘â’il-i Perrî Kıuds-i Mübârek’e gelüp Ĥümâyün Şâh otağına itmekte, perriler serhengi arasına ḡonmağda ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Süleymân Ĥazretine geldi. Nite ol zemân ki Süleymân-ı Nebî‘aleyhi’s-selâm rûħ-ı Şeddâd’ı müvekkil melegi ki da‘vet itdiyse izn-i yezdânî emr-i Rabbânî birle gelüp görüdü ve Süleymân Ĥazretine ‘aleyhi’s-selâm selâm virdi, ‘aleyk alup ‘izzet itdi. Andan nazâr kıllup görüdü ki bir ḡorḡunç yüzlü nâr gözlü ejdehâ-hey’et Rabbânî-şüret melek kim sözi şadâsından güm güm öter tās-ı felek. Andan Süleymân Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm su’âl itdi ki “Ĥazretüñ kimdür ve adüñ nedür ve ne Ĥizmete geldüñ?” Cevâb virdi ki “Benüm adum Eşirnü’îl Melek’dür, Şeddâd’uñ rûħına müvekkilem ki ‘azâbdadır, Ĥazretüñ da‘vet-i izn-i Rabbânî ile Ĥizmete geldüm.” diyicek Süleymân Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm su’âl itdi ki “Saña üç nev‘ ile su’âlüm var baña cevâb vir. Evvel su’âlüm budur ki “Şeddâd kimüñ oğlıdur ne vechle salḡanat sürdü ve ikinci su’âlüm budur ki bâğ-ı İrem’i kim yapıdı, şimdi ol bâğ-ı İrem ḡandadır bize gösteresin varup seyr idevüz ve üçüncü su’âlüm budur ki Şeddâd dünyâdan âĤirete ne vechle gitdi ve rûħına Cehennem’de ne vechle ‘azâb oldı, rûħı ve cismi Ĥâlinden Ĥaber viresin?” **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Böyle diyüp Şeh Süleymân itdi aña çün su’âl

Ol melek güş itdi çekdi Ĥaylî bârî infi‘âl

Bu su’âle diñle imdi niçe virür şahħ cevâb

Lîk virgil hoş şalât AĤmed’e itme kıl ü kıal

Der-Beyān-ı Tārīḥ-i Şeddād İbni ‘Ād

Ḥükemā kavlince müvekkil-i Şeddād eyitdi. “Yā nebiyyu’llāh, vaqtā kim ‘Ād öldü [H-95a] [K-96a] iki oğlu kaldı. Ulusunuñ adı Şeddād, kiçisinüñ adı Şedīd-i Şeddād. Atası yirine melik oldı qarındaşın vezīr idindi. Eger kim Şeddād’uñ ecdādı rivāyetine ‘asker çeküp cihān mülkin başdan beşer ne vechle tutduğun ḥikāyet kılup rivāyet idersem şerḥi tavīldür. Bu yakında olmaz ḥizmet-i Ḥaḳ’dan қaluram, dergāḥ-ı Ḥaḳ’da günehkār oluram. Ammā ki bu ‘Ād oğlu Şeddād ‘asker çeküp meğārib ü meşāriḳı ki temām tutdı, yigirmi sekiz yılda yedi iḳlīme ucdan uca ders ü ḥükm itdi. Velī Şeddād-ı la‘in Nemrūd bigi peleng südin emdügi ecilden dimāğında ğurūr var idi. Salṭanat-ı kuvveti ile māl ü memleket taḳviyyetiyle İblīs-i la‘in şirretiyle, fitne-i şeyṭanetle Şeddād’ı azıdup rubūbiyyet da‘vāsın itdi.” Şālih Peyğamber ‘aleyhi’s-selām gelüp Şeddād’ı ki Ḥaḳ dīne da‘vet itdi. Şeddād eslemeyüp istihzā kılup aña zahmet itdi daḥı su‘āl kıldı ki “Senüñ Rabb’üñ kendüye ṭapanlara ne vechle ri‘āyet ider ve ṭapmayanlara ne ṭarīḳ ile zahmet virüp ğāret ider?” Şālih ‘aleyhi’s-selām cevāb virdi ki “Benüm Rabbüme ‘ibādet iden ḳulı Cennet’e ḳoyar.” diyüp Cennet evşāfın beyān itdi ve “İṭā‘at itmeyenleri Cehennem’e ḳoyar.” diyü nār-ı neyyirān ḥālin ‘ayān itdi. Şeddād eyitdi. “Eyleyse ben daḥı uçmaḳ ve ṭamu yapayın ḥavāşlarum⁴⁹ uçmağ içine getüreyin ve düşmenlerümi Cehennem odına ḥarḳ kılup yitüreyin.” diyüp qarındaşı Şedīd’e ḥükm itdi. Yedi iḳlīm bir yıl muttaşıl gezüp hevāsı laṭif yir işitdi. Yemen-i Tā’if ile Şām arasından bir laṭif hevālu, ābı revānlu şerīf yir buldılar, andan gelüp Şeddād’a ‘arz itdiler. Andan Şeddād tevārīḥ kitāblarında uçmağüñ vaşfı ne vechle ise ressāmlar getürüp resm itdürdi ve ne ḳadar māl var ise bācdan, ḥarābdan cem‘ itdürdi. Biñ nefer mi‘mār ve üç yüz biñ mühendis-i kāmil ve kırık biñ ḥaccār ve kırık biñ neccār ve yedi biñ daḥı cevāhir yotıcı ḥakkāk ve yüz kerre yüz biñ ırğad ve kırık biñ āhenger ve yedi biñ zerger cümlesin şerḥ idersek söz uzar. Mā-ḥaşal yetmiş Şedīd üzerine ṭurup ol bāğ-ı İrem’i yapandurı. Nite evvel [H-95b] [K-96b] yedi ḳat burc-ı bārū yapıldı. Evvel yetmiş ferseng ṭül-ı ‘arzını āhendin sedd-i İskender gibi bir ḳal‘a yapdurdı ki yetmiş eriş uzunı ve yigirmi sekiz eriş ini var idi ve bu āhen ḥişāruñ içinde kıızıl baḳırdan bir ḳal‘a daḥı yapdurdı ṭül-ı ‘arzı altmış ferseng ve anuñ içinde tuncdan bir ḳal‘a daḥı yapdurdı elli ferseng anuñ daḥı ṭül-ı ‘arzı var ve anuñ içinde bir ḳal‘a daḥı yapdurdı heft cūşdan anuñ daḥı ṭül-ı ‘arzı kırık ferseng idi ve dördüncü ḳal‘anun içinde rūḥāmī gümüşler bir ḳal‘a daḥı yapdurdı otuz fersah ṭül-ı ‘arzı var idi. Beşinci ḳal‘anun içinde altıncı ḳal‘ayı kıızıl altundan yapdurdı ṭül-ı ‘arzı yigirmi fersah ve yedinci ḳal‘ayı yedi dürlü cevherden. Meşelā bir ṭaşını aḳ billürdan, ikinci lāciverd ṭaşından, üçüncü yeşil yeşimden, dördüncü Yarakan’dan beşinci dürr-i Necef’dan, altıncı feyleḳosdan, yedinci ḥacer-i Yehūd’dan. Çünki bu yedi ḳal‘a

⁴⁹ Ḥavāşlarum] dostlarum K.

temām oldu, Şeddād-ı ‘āşinüñ dağı mālî dükendi. Andan hîle kılup yedi iqlim beglerine nāme gönderdi ki her melik kendü ilin iqlimin şatun ala bahāsına sīm ü zer vire velākin şol kadar ağır bahā istedi ki ol meliküñ hazīnesi vefā itmeyüp halkına şalgun şaldı. Her kişiye kendü melikin bāğ bağçesin şatup bahāsın aldı. Kendü hazīnesine katup Şeddād’a gönderüp emān istedi ve her ki bu huşuşda Şeddād’a ‘inād itdiyse ‘asker çeküp üzerine varup cemī‘ mālın elinden aldurup helāk iderdi. Pes bu tarīk ile bināya başladuğı tarīhden yigirmi yıla varınca ‘asker çeküp kendüsi taḥşil-i māl idüp şer-keşlerüñ memleketin yıqup yaqmada oldu ve eline giren mālî qarındaşı Şedīd’e gönderürdi. Ol dağı bāğ-ı İrem’i yapmağda oldu. Nite yedinci kaşruñ tül-ı ‘arızı ki on fersaḥ idi. Üç fersaḥ yirine bāğ-ı İrem bünyādın itdi. Servilerüñ özdeki kızıl altundan, yaprakları yeşil zebercedden ve güllerüñ nihālleri kızıl altundan ve aq gül yāḳūt-ı sepīdi ve kızıl gül la‘l-i Bedeḥşānī’den terkīb olundu ve enar ağaçları kızıl altundan, nārları hoḳḳası yāḳūt-ı aḥmerden ve içindeki dāneleri la‘l ü mercāndan. [H-96a] [K-97a] Fi‘l-cümle ne kadar eşcār-ı eṣmār var ise ba‘zınuñ özdeki rüḥāmī gümüşden ve ba‘zınuñ sürḥ-i zerden ve yaprakları zebercedden ve firūzeden ve yemişleri rengine nisbetdür. Cevherden ve yāḳūt-ı aḥmerden ve elmāsdan ve Çin u Māçin’den nāfelerle tabla tabla misk getürtdi. ‘Udkārīye mülemma‘ kılup toprak yirine bāğ ezelerine düşdi. Şöyle ki müşk ü ‘anber koḥusından içine girenüñ dimāğı mu‘atḥtar olurdu. Ma‘a‘l-kışşa otuz yıl temām olunca māl-i Şeddād dükendi, hücerāt yapmağa sīm ü zer la‘l ü cevāhir bulunmadı. Havāşın cem‘ idüp eyitdi. “Ne tedbīr ola ki cihānda hiç māl ḳalmaya, cemī‘ benüm elüme gire.” Tedbīr bunu itdiler ki eṭrāf-ı ‘ālem meliklerine nāme perākende ḳıldılar ki memleketüñüzde ne kadar altun gümüş cinsi var ise ve ne kadar la‘l ü cevāhir sınıf var ise bahāsıyla defter kılup ümenā ile ḳapuma gönderesiz. Bahāsına ḳul ḳaravaş nefis ḳumāş, esb astar ma‘ādīn cinsinden ḡayrı gönli her ne kim isterse virelüm.” diyüp bu tarīk ile māl-i ālemi eline getürtdi. Bir ḥabbe virmeyüp eyitdi ki “Ben anlaruñ için çalışup uçmaḳ yaparam ehl-i dünyā ḥod uçmağa girmez terk itmeyince.” diyüp bu şüretle cem‘-i ‘ālem halkınuñ mālını alup kimsede bir ḥabbe dirhem altun, gümüş, la‘l ü cevāhir ḳomayup alup qarındaşı Şedīd’e gönderdi. Yigirmi yıl dağı üç biñ ḥāne-i hücerāt yapıldı. Bāğ-ı İrem kenārındaki tül-ı ‘arızı üç fersaḥ idi. Kaşrlar eyvānlar şeh-nişinler Şeddādī şuffeler envā‘ dürlü köşkler ser-cümlesi zerrīn, sīmīn cevherle muraşsa‘ medḥine meşḡul olursaḳ zikri tavīldür, ḥizmet-i Ḥaḳ’dan ḳaluruz. Çünkü otuz yıl binā olduğı tarīhden bāğ-ı İrem ki işlendi, yigirmi yıl dağı şonra ki üç biñ hücerāt yapıldı māl-i Şeddād yine dükendi. Ḳataḥāt adlu bir pehlevāna kırḳ biñ serhengi ḳoşup eṭrāf-ı ‘āleme gönderdi. Yedi yıl temām olunca yedi eḳālīm gezdi, her kimde ki bir dirhem gümüş ve bir çekirdek altun ki sezdiler veya bir kıraṭ cevheri taş varduḡın ki bildiler, zorla cemī‘ sin aldılar. Şol kadar oldu ki şol memleket şāhlarınuñ barmaḡında altun yüzük bulunmaz oldu, degül ki bay u yoḥsulda

bulına. Ol mâli dağı Şeddād getürüp qarındaşı Şedīd'e gönderüp ol üç biñ hücerātuñ üsti yanındaki dört fersah yir [H-96b] [K-97b] hālī qalmış idi. Kendü için dört sarāy hükm kılmışdı. Ol māl ile ol yile varınca sarāyuñ birisi⁵⁰ temām oldı. Altmış yıl yapıluv cümle müretteb olıcağ üç sarāy bākī qaldı. Andan vüzerāyı cem' idüp taşşil-i malden söz açıldı. Cevāb virdiler ki “Yā řāh-ı cihān, dünyā hālkında bir dirhem gümüş qalmamışdur, cümle saña gelmişdür. şimdiden řoñra ne çāre?” diyüp haber viricek Şeddād ğam-ġin olup def'-i melāl için tenhā řikāra bindi, yolu bir köye uğradı. Gördi ki bir kızcugazuñ kulaġında bucuğ dirhem miğdarı altundan bir küpecüġi var. Vezīre hışm idüp didi. “řor kızuñ řāhibine ki bu altunı qanda buldı baña getürmedi?” Meger ki ol kıız ehlu'llāhdan bir 'azizüñ kıızı idi, řāliħ Peyġamber'e yaqın hışm idi. Şeddād emr itdi, kızuñ kulaġından ol küpeyi çeküp zorla aldılar, andan sürüp atası qatına geldiler. “Bu küpe qanda bulduñ?” diyü su'al itdiler. Cevāb virdi ki “Yir altın qazarken bir maqbere çıqdı dağı içinden bir gümüş řaġraġ ile bu altun küpecük bulundu.” diyüp gümüş řaġraġı dağı teslim itdi. Vüzerā alup gelüp Şeddād'a 'arz itdi. Didi ki “Ol küpeyle bu řaġrağ definde bulunmiş.” Şeddād didi ki “Definenüñ aşlı nedür?” Vezīr cevāb virdi ki “Āteř-perestler dīninde resm-i āyīn budur ki ne qadar dünyāda bir pādīřāh hīn-i mevtinde mālın ki cem' itmişdi, yir altına tıřmāt idüp kendüyi dağı bile qorlardı. Mezhebleri budur ki bu dünyāda ne qadar māl cem' iderse ol dünyāda dirilicek ol mâli ġarcansa gerek. Pes muqaddem gelen āteř-perest pādīřāhlarıñ 'ādeti böyle olduġi ecilden zemānesi hālkınıñ dağı bir kimsesi vefāt itse tenini oda yaqup külini küpe qoyup ve altundan gümüşden la'l ü cevāhirden neye ki güci yiterse üç bařř iderlerdi. Bir başşı kendü ile bile qorlardı ki sīm ü zer cevher cinsi ola. İkinci başşını āteř-gedede-i cān için rūhbānlara üleşdürürlerdi ve üçüncü başşı vāriřine kışmet olurdu. İmdi bu küpeyle řaġrağ dağı bir āteř-perest qarınıñdur ki bile qomışlardır.” diyüp vezīr cevāb viricek Şeddād řād olup emr itdi, iqlīm beglerine nāmeler gönderdi. Ne qadar yir altında [H-97a] [K-98a] defīneler ve maqbirler varise cemī'sin bozdılar ve sızdikleri yiri dağı qazdılar. Ol ölü mâli bulundu ki bī-nihāye getürüp Şeddād'a 'arz itdiler. Ol dağı qarındaşı Şedīd'e gönderdi, ol sarāy kim bākī qalmış idi. Anı dağı la'l ü cevāhirden sīm ü zerden temām itdiler. şöyle ki cihān sarāyında anuñ mişli sīm ü zerden, la'l ü cevāhirden kimse bir řehr qal'a bünyād itmedi. Nitekim Allāhü Te'ālā celle celāluhü kitāb-ı temcīdinde ve ġitāb-ı tevġīdinde buyurur ki *elem terā keyfe fe'āle Rabbüke bi-'ādin İreme zātü'l-'imād elleti lem yuħlağ miřluhā fi'l-bilād⁵¹*. “Yā Süleymān qaçan Şeddād-ı pelīd ve qarındaşı Şedīd-i yezīd emri mücibince ol şehri ki yetmiş yıl yapup temām itdi dağı qarındaşına haber gönderdi ki şehri temām oldı dağı ne buyurursın?” Şeddād işidüp feraħ kesb

⁵⁰ Birisi]- K.

⁵¹ *Rabbīn (Hūd kavmi) Ād'e, řehirler içinde benzeri kurulmamıř olan sutūnlarla dolu İrem'e ne yaptıġını görmedin mi? (Fecr 6-7-8).*

idüp etrâf-ı ‘âlem beglerine nâmeler perâkende idüp peykler gönderdi. Her kankı şehre ve kûyda bâkire kızlar ve maḥbûb oğlanlar varise ser-cümlesin cem‘ idüp emînler, ḥâdimler koşup Şeddâd’a gönderdiler. Yedi biñ bâkire kızlar ile yedi biñ maḥbûb oğlanlar gönderdi qarındaşı Şedîd’e ki ol şehre koydı. Kızları bir sarây içine ḥūrân yirine ve oğlanları daḥı bir sarây da vildân yirine. Ammâ ki Şedîd’den ğayrı kimse ol şehre içine girmede, ḳapusunda ḥâcibler bekledi. Andan Şeddâd âdem gönderdi ki Cehennem’i daḥı yapasın. Yedi ulu ḳubbe yaptı od taşından ve her ḳubbenüñ vasaṭında bir ‘azîm ḳuyı kazdurdı, kibrit ile ḳatranı zifti ḳarışdırup od şaldı, yalıñı ol oduñ ḳubbeler dühenginden felege çıḳdı. Cehennem daḥı temâm olucaḳ Şeddâd ‘azamet ile dünyâ beglerin cem‘ idüp atlandı, taḥt-gâhından çıḳup daḥı sürüp Şâm ḥaddine geldi. Şâm’dan göçüp bâĝ-ı İrem cânibine gitdi ki henüz binâ olaldan görmemişdür. Şeddâd’uñ ṭamu uçmaḳ yapup rubûbiyyet da‘vâsın itdüĝin ol zemânuñ ehlu’llâhından işidüp bir yire cem‘ olup Allâhü te‘âlâya niyâz idüp eyitdiler ki “Yâ ilâhü’l-‘âlemîn revâ mı görürsin bir kâfir ü la‘în ki cihân ḥalḳınuñ dirisinden, ölüsinden ḳulm ile mâl cem‘ idüp anuñ gibi ‘azîm şehri yapa, bâṭıla uyup Ḥaḳ ḳapusın yapa? İlähî isterüz ki anı ol murâda irgürmeyüp dünyâdan [H-97b] [K-98b] âḥirete maĝbûn gönderesin” diyüp du‘â ki itdiler. Du‘âları müstecâb olmayıcaḳ ol zemânuñ ḳuṭbı gelüp cem‘ olan ehlu’llâha şöyle ḥaber virdi ki “Ol ma‘şûm-ı pāküñ ḳulaĝından ki ol zâhidüñ kızıdır, ḳulm ile küpesin ki aldı.” Ol kız “Ol zâhid du‘â dilesün tâ ki du‘âñuz dergâh-ı Ḥaḳ’da müstecâb ola.” diyicek anuñ gibi idüp ol kızcuĝaz ki zâhidüñ kızıdır. Pāk şudan âb-dest aldı, yüz yire sürdi, iki rek‘at namâz ḳıldı ve el du‘âya götürüp eyitdi. “İlähî ‘allâmü’l-ĝuyûbsın, keşşâfû’l-kurûbsın, settârü’l-‘uyûbsın, ‘âlî ḥazretüñden dilerem kim ol cihân ḥalḳınuñ ol dirisinüñ ḳulm ile mâlin alan ve andan ölüsinüñ sinlerin ḳazup merḳadin bozup esbâbın alup ḥarca şalan ve rubûbiyyet da‘vâsın ḳılup uçmaḳ ṭamu yapan ḳulm odın göge aĝdurup siyâset yaĝmurın yire yaĝdurup bâṭıla uyup Ḥaḳ ḳapusın yapan zâlim Şeddâd’uñ kâfir-i bî-dâduñ bir nefes daḥı mühlet virmeyüp cânını al, cânın Cehennem’e gönderüp tenin ṭopraĝa şal.” diyüp niyâz itdüĝi ḥinde Allâhü te‘âlâ ol ma‘şûm yüzi şuyına cem‘ olan zühhâduñ du‘âsın müstecâb idüp ḳabûl itdi, ‘Azrâ’îl’e Şeddâd’uñ cânın almaĝa ḥükm itdi. Ḳabız-ı ervâḥ gelüp Şeddâd’a yitdi. Ez îñ cânib Şeddâd bin ‘Âd daḥı yedi iḳlîm begleriyle ve rub‘-ı meskûn ḥalḳı yegleriyle sürüp bâĝ-ı İrem ḳapusına geldi. Begler gelüp rikâbın ṭutdılar. Şeddâd’ı yapduĝı uçmaĝına ḳoymaĝa niyyet itdiler. Ḳabız-ı ervâḥ def‘î geldi. Şaĝ ayaĝın Şeddâd üzengüden çıkarup yir yüzine inmedi, ‘azâb ile cânın aldı ve tenin ṭopraĝa şaldı ve ne ḳadar ki Şeddâd ile begler var ise kendü ile uçmaĝa girmeye umarsa cümlesini bâd-ı şarşar çıḳup esüp her birisini uşaĝını irisini götürüp hevâ yüzine çıkarup dönüp yire urup cümlesin helâk itdi. Andan ḥiç kimesne ḳurtulmadı. İllâ ki Şeddâd’uñ qarındaşı Şedîd’le sekiz yüz nefer ṭutsaḳlar ki ser-cümlesi Allâh’ı bir bilüp

Müslümānlar idi, Şeddād'a tapmayup ehl-i imānlar idi. Şeddād anları şol kaşd üzerine getürdi ki anları Cehennem'e koyup kendü Cennet'e gire. [H-98a] [K-99a] Ya'nī ki ol mel'ün murādına ire ve qarındaşı Şedīd'ün hālāş olduğına dahı sebeb bu ki gerçi qarındaşı qorkusından yetmiş yıl miqdārı zahmet çeküp bu bināyı ki yapdurdı. Uğurlayın Temūd Peyğamber dīnin tutup Allāh'a tapardı ve dā'im gönül içinde eydürdi ki "Yā Rab, pādīşāhlık saña yaraşur ki kün dimekden 'ālem-i kevn ü fesādı icāda getürdüñ. Halka rızq hāşıl olmağ için gökden yağmur yağdurup yirden hūbūbāt bitürdüñ. Ne gökçek şābir pādīşāhsın ki rubūbiyyet da'vāsın iden Şeddād'ün zūlmin götürdüñ. İlāhī seyyid ü mevlā bu maqāmı aña müyesser itme." diyüp dā'im niyāz iderdi. Yā nebiyyu'llāh, Şedīd ol hinde Müslümān idi. Qarındaşınıñ begleriyle helāk olduğın ki gördi, ol hālāş olan dutsaqlar ile sürüp Şām'a gelüp qarındaşı Şeddād yirine pādīşāh oldı. Ol dutsaqların her birisin bir vilāyete vālī vü hākim kıldı ve andan şehr-i zerrīne ve bāğ-ı İrem'e ādemler şaldı ki hıfz idüp bekleyeler, varup şehrün yirün bulamadılar, qanda idüğün bilemediler. Zīrā ki yā nebiyyu'llāh Hāq tebāreke ve te'ālā celle celāluhū vaqtā ki melekü'l-mevti gönderüp Şeddād'ün cānın ki aldı. Emr itdi Mikā'il'e ki a'vānlarına cemī' Şeddād'ün her kişiden ki eger erkek ve ger dişiden ki cebren ve qahren sīm ü zerden, la'l ü gevherden ki almış idi, cemī' sin bāğ-ı İrem'den yirlü yirinden bozup alup⁵² 'aynı birle şāhiblü şāhibine bī-kušūr teslīm itdiler. Şöyle ki ol zūlm ile alınan mālün şāhibleri şubh-dem uyanup yirlü yirinden ki durdılar, Şeddād aldığı mālī yanlu yanında buldılar. Şöyle ki ol sīm ü zerden bir dirhem ve la'l ü cevherden bir qırağ eksük degül. Pes bu taqdırce Şeddād'ün zūlm ile aldığı māller hayātda olan kimsenün bu vechle şāhiblerine teslīm oldı ve şol la'l ü cevher sīm ü zer ki kendü cihetinden harc olmuş idi ol şehr-i zerrīnde qaldı. Ammā ki Hāq tebāreke ve te'ālā ol şehri halk gözinden pinhān kıldı. Henüz bākī qalanı yirindedür, ammā ki yetmiş başdan bir başı qalmışdur, qalanı şāhiblü şāhibine teslīm olmuşdur. Yā nebiyyu'llāh "Bu degüldür ki hallāq-ı 'ālem ve rezzāq-ı benī ādem ol bāğ-ı İrem'i gökyüzine ilede, dördünci qat felekde [H-98b] [K-99b] uçmaqlar yanında qoya ve Firdevs uçmağı ol ola. Bu i' tiqād dürüst degüldür ki bir kāfirün haqq-ı 'abd ile zūlm idüp yapduğı uçmağ ola. Yā nebiyyu'llāh, Firdevs uçmağı bir mülk-i 'azīmdür ki Şeddād yapduğı bāğ-ı İrem şems-i Firdevs'ün hāki derresi ve kevşer-i muhtinün qatresi qadar yoqdur, Haqq'ün ne ihtiyācı vardur ki bir kāfirün bāğın Cennet'ine zamīme ide." **Nazm:**

[Fā'ilātün / Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün]

Kün dimekden halk iden Hāq işbu kevn ü 'ālemi

Mā'-i tinden düredüben oradan nesl-i ādemi

⁵² Alup]- H.

O dikenden gül viren taşdan güher şudan dürer
Kara topraktan çıkaran sım ü zerle dirhemi
Bâg-ı Şeddâd'a ola mı ihtiyâcı ol Hâk'ıñ
Çıkarup evc-i felekde Cennet ide maħremi
İşbu sözi söylemek düşvâr olur gâyet temâm
Hâşâ kim Cennet ola Şeddâd-ı bâğuñ râtı mı
Böyle diyüp oldı sâkin ol müvekkil rûh pes
Diñle imdi kışşa nedür vir şalavât bu demi

Der-Beyân-ı Ceng-i Sürhibâd ve Âheng-i Semendün-ı Hezâr Yek-Dest

Hükemâ kavlince Süleymân-ı Nebî 'aleyhi's-selâm müvekkil-i rûh-ı Şeddâd ile kelimâtda ve Ahyâşilün Peygamber 'aleyhi's-selâm kırk dört pâre geminüñ halkı birle Zilzâl-i Ekber ile ve cebbâr-ı kâhrla gird-âb-ı baħr-ı ekberde Hâk te'âlâ'ya münâcât itmekde ve Ruķ'â'il-i Perrî Ahyâşilün Peygamber'üñ nâmesin alup Süleymân'a gelmekde ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Sürhibâd-ı Cinn'e geldi ki Mışr şehrinde Semendün-ı Cinnî ile ceng idüp Keylân-ı Cinnî'yi dutup Sürhibâd otağına konup haber şorup Keylân-ı Cinnî Süleymân hazretin bir vechle medh idicek işidüp gâyet kocundı daħı cinne buyurup Ekvân-ı İfrît'e ve Şalşâl-ı Dîv'e ve İsteħir-i Cinn'e ve Demürbâğ-ı Dîv'e ve Şaħr-ı Cinn'e eyitdi ki "İy dîv ü cin serhengleri ve gül u' ifrît merdekleri ol Semendün-ı Hezâr Yek-Dest'i egerçi kim bizümle ceng itdi çün pîl ü ser-mest ve ammâ ki çin seħer vaķtı irsün, ins ü cin yiryüzünü görsün. Temâşâ kılasız ki ol biñ bir budaķlı çinâr ağacın ne vechle kâħrum odına yaķaram." diyüp lâf urdı. Bular bunda İblîs-i pür-telbîs lâf u güzâf urmaķda ammâ ki bizüm kışşamız ez ân cânib Semendün-ı Hezâr Yek-Dest'e geldi ki nite çünki Sürhibâd-ı Cinnî çerisin şikest itdi, vaķt-i şâm daħı yitdi karavulı koyup hevâ yüzinden yire indi, Mışr'ıñ ğarbîsinden yañasına ķondı. Andan cin serhenglerin [H-99a] [K-100a] ķatına cem' idüp eyitdi ki "İnşa'a'llâh ki yarın ola âftâb-ı neyyir-i a'zam nûrı birle cihân sarâyı kim tola, kendüm meydâna girüp Sürhibâd'ı da'vet kılam ümîd-vârum ki şıyup leşkerini hezîmet kılam velâkin bir tedbîrüm vardur. Dilerem ki 'Acriyâhû bin Şâdıķ kim dâ'ire çizüp kendü mürîdleri birle bunca zemândur ki Sürhibâd-ı Cin çerisiyle ceng iderler, hâlleri gâyet za'îfdür. Anları bir niçe biñ serhengler ile dâ'ireden çıkarup şubħ olmadın Süleymân nazârına iletisiz, bu vartadan hâlâş kılasız." diyicek Sündüs-ı Cinnî cevâb virdi ki "Yâ Semendün-ı Hezâr Yek-Dest, bu rây ki itdüñ çöp fikrdür. Eger kim 'Acriyâhû bin Şâdıķ uyarsa evvel anuñla buluşup haberin alayım, hâtırından ne geķer göreyüm aña göre gelüp saña haber vireyin." diyüp icâzet alup dem çeküp uçup gitdi, dâ'ire ķatına yitdi. Bu yañadın 'Acriyâhû bin Şâdıķ daħı Mışr halkınuñ 'ulemâsıyla

ekmel ü fużalāsıyla vü hükemāsıyla hālīka ‘ibādet kırup Sürhibād-ı Cin elinden halāş olmağa ihlāş ile münacāt iderler ve Semendün-ı Cin geldüğine Sürhibād-ı Cin şerrin üzerlerinden irdüğine şükr-i yezdān ve gönüllerin şādān ideler dağı ‘Acriyāhū bin Şādık baş kaldurup eyitdi ki “Yā Mışr erenleri, Süleymān’dan gelen Müslümān cinnilere bulışup haber alsak neye geldüklerin bilüp hāllerine muṭṭalī‘ olsağ Süleymān hāzreti dağı gelür mi gelmez mi bilesüz aña göre yarağumuz kılsavuz.” diyüp söyleşürken Sündüs-ı Cinnī dağı dā’ire kenārına varup āvāz-ı bülendi insān⁵³ dilince çağırup eyitdi ki “Yā ‘Acriyāhū bin Şādık bu ‘azā’im ile çizilmiş dā’ire kenārına gel ki saña Süleymān pehlevānı Semendün-ı Hezār Yek-Dest’den ilçiyem haberleşmege geldüm.” diyicek zāhid-i şādık işidüp şād olup ehibbā vü etkiyā birle dā’irenüñ üç kenārına gelüp Sündüs-ı Cinnī’ye haber şordı. Sündüs-ı Cinnī dağı ādem şekline girüp haber virüp eyitdi ki “Süleymān hāzreti ‘aleyhi’s-selām sizün üzerünüze şeyṭān leşkerin geldügin işitdi. Semendün-ı Hezār Yek-Dest ile kırık kez yüz biñ cin çerisin gönderdi. İmdi beni sizlere ilçilige gönderüp eydür ki [H-99b] [K100b] eger isterse ‘Acriyāhū bin Şādık’ı kavm ü kabilesi birle ve cemī‘i mürīdi ve ehibbāsı birle bu gice getürdelüm. Nışfu’l-leyl olmadın Süleymān nazarına yitürelüm cemī‘i kaydın eksüksüz görelüm. Her ne vechle hizmet dirse eksüksüz yüz sürelüm.” didi. Sündüs-ı Cin böyle diyicek zāhid-i şādık ehibbāsı birle tanışdı, ba‘zı gitmege rızā virdi. Ammā ki ba‘zı eyitdi. “Dā’ire içinde giden ğayr-ı şehri içinde benī İsrā’ıl kavminden çok Müslümānlar vardır. Anları kıoyup gitmek mezhebümüzde yokdur. Eger kim çāre var ise ne kadar şehri içinde ādemī-zād var ise benī İsrā’ıl⁵⁴ aşlı kim var ise añup gitmesi mümkün ise rızā virürüz.” didiler dağı Sündüs-ı Cinnī yine Semendün-ı Hezār Yek-Dest’e gönderdiler. Semendün-ı Cinnī ol haberi işidüp ‘Acriyāhū bin Şādık sözün müvecceh görüp yine Sündüs-ı Cinnī birle haber gönderdi ki yigirmi kerre yüz biñ cin çerisini göndereyin, Mışr içinde ne kadar Ādem-i Şafī nesli ve benī İsrā’ıl aşlı var ise anı vaḳt içinde yirli yirinden kıopup getürsünler, ṭavarı rüzī birle Haleb şahrāsına yitürsünler, belki şubḫ oluncaya dek ol şahrāda bir şehri yapsunlar, tā kim anlar varduğı yirde güneş te’şirinden incinmesünler.” diyüp ‘Acriyāhū bin Şādık’uñ icāzetin alup Sündüs-ı Cinnī yine gelüp Semendün’a haber viricek Semendün-ı Cin dağı elli kez yüz biñ cin serhengini beş bölük eyledi. Bir bölügin ki on kez yüz biñ cinnīdür, şehri-i Mışr içinde ne kadar ki ādem aşlı varısar cümlesin getürmege Haleb şahrāsına yitürmege emri itdi. Anlara Raḳīm bin ‘Aḳīm baş dikdi ve ikinci bölügi esbābların getürmege emri itdi Behelhel-i Cinnī anlara baş dikdi. Üçüncü baḫşına emri itdi. Her kişinüñ evinde olan ṭavarın rüzın getüreler, be-şarṭ-ı ān ki birbirine kıarışdurmayalar. Anlara ‘Aḳḳarḳarrḫā’-ı Cinnī baş dikdi ve dördüncü bölügi ki ol dağı on kez yüz biñ cinnīdür. Anlara dağı şöyle emri itdi ki “Ol götürülen ādemilerün evlerinüñ ṭaşın

⁵³ İnsān]- H.

⁵⁴ Benī İsrā’ıl]- H.

toprağın ağacın cemî^c rahtların bir eksüksüz getüreler. Be-şart-ı ān ki birbirine karışdırmayalar. Bir şāhib-hānenüñ esbābın bir şāhib-hānenüñ esbābına karışdırmayalar.” Anlara ‘Aclān-ı Cinnī’yi baş dikdi ve on kez yüz biñ cin çerisine dağı şöyle emr itdi. “Haleb şehrine yakın bir [H-100a] [K-101a] şehir binā olacaq yirde bu halāyıkı eletdüklerinden soñra el uş idüp yardım kıllalar, her kişiyi ki şehir-i Mısr’dan kapup alalar, kaşırına ve sarāyına nazār kıllalar, göreler ki ne vaż^c ile ve ne tertīb ile yapılmışdur, aña göre yapıvireler⁵⁵. Yine kendü taşu ve ağacı birle şöyle kim yapusunda ve kapusunda tefāvüt olmaya, kuşurında kuşūr bulunmaya mübaşşırına kadar nazār kılla. Mısr’dağı ev midür yāhūd yeñi mi yapıldı bilinmeye?” Pes Semendün-ı Cinnī ol beş nefer cin serhenglerine elli kez yüz biñ cin çerisin beş bölük kıllup ve ‘azīm hizmete ki buyurdi, andan soñra elli kez yüz biñ cin çerisiyle dağı kendüsi yirinden kaıkup uruñurdi, Sündüs-ı Cinnī’ye eyitdi. “Ben Sürhibād üzerine leşker çeküp varayın şubh olunca anları cenge tutayın, tā kim bu sırra anlar vākıf olmaya, arduñuzca ‘asker gönderüp sizi telef kılmaya.” diyüp Sündüs-ı Cinnī’yi ‘Acıyāhū bin Şādık’a gönderüp cemî^c sin üstine emān u nazır kodı dağı Semendün-ı Hezār Yek-Dest ol karañu gice içinde elli kez yüz biñ cin çerisin çeküp gitdi. Mısr’uñ teşriķından yaña dem çekişüp uçuşup birbirin geçüşüp ellerine ceng yarağın alışup gürz-i gerān şalışup ol şeb-i tārık içinde Sürhibād-ı Cin çerisi üzerine hücum idüp vardı ki ez ān cānib İsteħir-i Cinnī dağı gökyüzinde on biñ cin serhengleriyle gözcilige тұrurken Semendün-ı Hezār Yek-Dest’ün şeb-i-hūn itmege geldügin kim gördiler. Süfliden ‘ulviye ve ‘ulviden süfliye döndiler. Dem çeküp uçup kal‘a-i Hiremān u Nasrān üzerine kōndılar ve andan dağı sorup Sürhibād-ı Cin meskenine gelüp itdiler, düşmān hücumetinden ve tāli^c nuhūsetinden ve rūzgār şudūdetinden ve faşl-ı zemistān bürūdetinden Semendün-ı Hezār Yek-Dest huşūmetinden haber virdiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Böyle didi Sürhibād’a İsteħir
Başuña geldi każā şanma ki hayr
Elli kez yüz biñ hezārān cin ile
Geldi kāfir leşkerüne sinile
Kim şeb-i-hūn kaşdın itdi saña yil
Def in anuñ itmesine çāre kıll
Diyü cinnün leşkerin dürüp hemān
‘Ākil iseñ eylegil ceng-i gerān

⁵⁵ Yapıvireler] yatıvireler K.

Gāfil olma düşmenüñden kııl hāzer
Kim uşañ baş terküde olur nām-ver
Düşmenüñ görme za‘if dime ħor
Kim yaķar bir şehri oda kemce ķor
Ne yatarsın dur yuķaru eyle ceng
Ĥaşmuña vāsi‘ cihānı eyle teng [H-100b] [K-101b]
Böyle diyüp İsteħir virdi cevāb
Vir şalavāt müstemi‘ bulup şavāb

Neşr: Ĥakīm ķavlince İsteħir böyle diyiceķ Sürħibād-ı Cinn’üñ cān başına şıçrayup ħükm itdi diyü cin çerisi cem‘ olup yanına geldi. Şağ tarafında Demürbāt-ı Dīv ile Ekvān-ı Dīv ve Şalşāl-ı Dīv tırdılar, ellerin gürz-i gerāna urdılar ve şol tarafında İsteħir-i Cinnī ile Şaħr-ı Cinnī tırdı daħı cenge ħāzır olıcaķ bu yañadan Semendün-ı Hezār Yek-Dest daħı elli kez yüz biñ cin çerisiyle uşağı ve irisiyle üzerine varup cenge tırdılar. Nite evvel Ekvān-ı Dīv çerisi gürz-i gerānlar çeküp yürüdi, ‘ālemi dīv nefesini baħr-ı zulumāt gibi bürüdi. Ez in cānib Semendün-ı Hezār Yek-Dest daħı Daķaķ-ı Cinn’e emr itdi, on kez yüz biñ cin çerisiyle uşağı ve irisiyle Ekvān-ı ‘İfrīt leşkeri üzerine siħr ile āteş yağdurup ‘ifrit çerisin münhezim kıılınca ceng içinde Ekvān-ı ‘İfrīt Semendün-ı Hezār Yek-Dest’e tuş geldi. Nite Ekvān-ı ‘İfrīt ķulle-i Ķāf gibi ķadd ü ķāmetle Kūh-ı Elburz mānendi elinde sengin gürz şalātla cin çerisi kıırarken ķanlarını ķara yire ķararken nā-gehān gördi kim bu ‘aźim ulu cinnī biñ bir eline biñ dürlü yaraķ alup ehremen çerisi ħamle iderken ba‘zı elinde şalıķ getürür her kime urursa cānın alup yitürür. Ba‘zı elinde seyf-i ‘uryān-ı bürrān getürür, ħaşmānı cinnilerüñ şalup başın bedeninden götürür ve ba‘zı elinde top tūfengi var düşmen cānına atar. Niçe biñ düşmān cānların alup tıraķasından çarħ-ı felek tıası gümleyüp öter ve ba‘zı elinde daħı đarb-ı zen birle tūfek götürür, Ĥaşm-ı Cinnī’ye đarb urup derd-i merg yitürür ve ba‘zı elinde tır ü kemān var, Ĥaşm anuñ oķından cān ķurtarmağa gümāndur. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Biñ bir elinde götürür ol zemān biñ bir yaraķ
Yedi başlu evrene binmiş gelürdi ittifāķ
Dīv-i Ekvān göriceķ ħayrān olup ķaldı ķadīd
Ķorķusından oldu ‘ifritüñ hemān ķāt ķāt

Neşr: Ĥakīm ķavlince Ekvān-ı ‘İfrīt Semendün-ı Hezār Yek-Dest’i görüp heybetinden yacanup diledi kim ķaça velī mecāl bulamayup zārürī cenge tırdı daħı elindeki seng-i āsiyābī

gürzi kaldurup Semendün'a bir gürz urdı. Semendün-ı Hezār Yek-Dest'i kırk elinüñ ayasın birbiri üstine koyup Ekvān gürzini ayasına aldı. Darbı ayaya toķınup [H-101a] [K-102] daķı Ekvān'ıñ gürzini çeküp elinden aldı daķı mecāl virmeyüp Ekvān'ı tutdı, ejdehā derisinden kemend ile bende çeküp cins itdi. Anı görüp Ekvān çerisi şınup İsteķir üzerine döküldi. İsteķir-i Cin ğazāba gelüp kaķıdı, ra' d-ı felek gibi şaķıdı daķı cin çerisine emr itdi. Daķāķ-ı Cinn'üñ on kez yüz biñ āteş yağduran cinnīlerüñ üzerine tūfānlar ķoparup ķar u tolu ve yağmur yağdurup āteş yağdurmak siķrini anlaruñ siķri ibtāl itdiler, söyündürdiler çok cin çerisin helāk itdiler. Semendün-ı Cinnī anı görüp Şaķr-ı Cin üzerine yürüdi. Şaķr-ı Cin tākāt getirimeyüp Sürķibād'dan yaña kaķdı. Semendün-ı Hezār Yek-Dest daķı zenberek birle atup kafasında urup Şaķr-ı Cinnī'yi mecrūh itdi, cinnīler yitişüp Şaķr'ı tutdılar, muķkem bend itdiler. Ol gice tā şubķ olıncaya dek ol ķadar ceng itdiler ki yetmiş kerre Sürķibād-ı Cinnī çerisin Semendün şıyup üstine iletđi ve yetmiş kerre daķı Sürķibād'ı dīv ü ' ifrīt cinnīleri Semendün-ı Hezār Yek-Dest çerisin şıyup üstine bıraķdı. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Bir 'acā'ib ceng olupdı ol zemān
Cin çerisinden ķopup zulumet zulumān
Dīv ü cinni ķalışuben itdi ceng
Nil-i Mışr'ıñ ķandan oldu lāle-reng
Dīv ü ' ifrīt urduğınca gürzini
Darb-ı sevrüñ ķāk iderdi mağribi
Cinnī āteş yağdururđı mekr ile
K'irmez idi ' aķl-ı insān fikr ile
Ba' zı ķarlar yağdururđı ba' zı od
Şan cihāna şaķılur nār-ı Şemūd
Başda beyni tağıdup gürz-i gerān
Dīv ü cinnī itdi bī-ħad çok kırān
Dīv deminden mihr ü meh oldu siyāh
Cin ķanından lāledi yirde giyāh
Yirde ' ifrīt urduğınca na' rasın
Gökde keyvān ķāk iderdi zühresin

Diñle imdi n'olısar ceng-i kırān

Vir şalāt Aħmed'e ammā key cihān

Nesr: Hākīm kavlince Semendūn-ı Cinnī Sürhībād ile ol gice ceng itmekde şubħ olınca ammā ki bizüm kışşamuz ez ān cānib Sündūs-ı Cinnī hākīm olduğı elli kez yüz biñ cinnilere geldi ki beş bölük oldu idi, nite her bölüğü bir hizmete konmuş idi. Evvel on kez yüz biñ cin çerisiyle hüküm itdi Raķīm bin 'Aķīm ki anlara baş idi. Ne kadar Mısr şehrinde Ādem-i Şafī nesli ve benī İsrā'īl aşlı var ise hüküm itdi evlü evinde bulup getürdiler, Hūmus şehrine iletdiler ve ikinci [H-101b] [K-102b] bölük ki on kez yüz biñ cinninün serhengi adı Mühelhel-i Cinnī emr itdi ne kadar esbābları varise getürdiler, tā hattā bir çöp ve bir igne komadılar. Şāhiblü şāhibi yanına bī-ķuşūr iletdiler ve üçüncü bahş cinnī ki anlar dağı on kez yüz biñ cinnī idi. Emr itdi ol getürdükleri halkuñ tavarların ve rūzların bī-ķuşūr getürdiler, şāhiblü şāhibine yanına yitürdiler ve dördüncü bölüğü ki anlar dağı on kez yüz biñ cinnidür, serhengleri 'Aclān-ı Cinnī idi. Ol dağı cinnilere hüküm itdi. Ol getürülen ādemilerün evlerinin taşları ve ağaçları tertib ü āyīnleri ne vechle yapı olup tursunsa yirlü yirinden ırup getürdiler. Şöyle kim taşlarından bir dirhem komayup ve ağaçlarından tahtalarından bir çöp miķdārı alıķomayup toprağından ğayrısın bī-ķuşūr getürdiler. Hūmus şehrine yitürdi ve on kez yüz biñ cinnīye dağı Sündūs-ı Cinnī baş diküp ol yapıcılara yardım kılup ol gice tā şubħ olıncaya dek şehir-i Mısr'da her kişinün ne vechle evi var ise ol tertib üzerine yaydılar. Şöyle kim yapusunda kapusunda zerrece ķuşūr komadılar ve rahtların yirlü yirinde yağdılar ve tavarların rūzların yirlü yirinde bağladılar ve zaķirelerin anbāra koydılar. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Ol gice tā şubħ olıcaķ cinniyān
Şehr-i Hūms'ı yapıdı cümle key inan
Hūms bölük cinnī idi cümlesi pes
Şehrün adı ķondı Hūms-ı hoş nefes
Hūms şehrün adına Hūms oldu nām
Şanma yañlış añla şaķdur bu kelām
Şubħ olınca şehri cinnī yapıdı hep
Bī-ķuşūr itdi müretteb luţf-ı Rab
Şubħ olınca Sündūs-ı Cinnī pes
Çekdi leşker itdi 'azm-i piş ü pes

Şeh Semendün hazretine irdiler
Şubh-ı kâzib şeh-i Mısr'a girdiler
Bir gicenün içre halkı kapdılar
Şubh olunca şeh-i Hums'ı yaptılar
Şubh-ı kâzib vaqti Mısr'a geldiler
Cümle cinnî anda hâzır oldılar
Şeh Semendün hazretine vardılar
Sürhibâd'la cengin anuñ gördiler
Yardım idüp pes Semendün'a kamu
İtdiler haşmâne cengi ya 'amū
Gör ne kuvvet virdi cinne ol āgeh
Fi'l-i cinden 'ākıl iseñ ol āgāh
'Aql u 'ākıl diñleyüp hayrān olur
Fehm-i dil hep bunda ser-gerdān olur
Baħr u berde ne ki var biñbir ümem
Her yirinde hāşa komış zü'l-kerem
Çuş uçar hayvān göçer insān yürür
Ef'ī ilan qarnını yire şürer [H-102a] [K-103a]
Şuda aşdāf qarnına virdi güher
Kirpiye oğ yayına hūta siper
Aruya şehdi virür kirme harir
Nāfeye miski virür verde serir
Buña hem-tā çoğdur anuñ kudreti
Muṭṭali' ol oğı dā'im hikmeti
Hikmetinden olduñ ise ger habir
Vir şalavāt Muştafā'ya lā-nazir

Der-Beyān-ı Ğālib Şoden-i Sürhibād-ı Cinnî ve Hezimet Şoden-i Semendün-ı Cinnî

Ğakim qavlince çün kim ol gice şubh olincaya değ Semendün-ı Hezār Yek-Dest ve ol pıl-i sermest Sürhibād-ı Cinnî ile ceng idüp Ekvān-ı Dīv'i ve Şaħr-ı Cinnî'yi dutup dil-teng idüp 'azim ceng ü cidāl idüp Sürhibād'a Ğaber oldu. Hemān-dem ol mel'un Ğüryād, Allāh'ün

hışm-ı kazāsı odundan yaradılmış Sürhibād Cehennem āteři gibi nefesi odı yalıñlanup hevāya çıkdı. şoluğda bulutlardan ğayrısın gökde uçar kuşdan ve perriden bulduğın yağdı dūd-ı āteři Keyvān burcına çıkdı. Andan sürüp Semendūn-ı Hezār Yek-Dest şatına gelüp řadd ü ķāmetine ve hey’etine bağdı. Nite gördi ki pīl-pā, ejdehā-serīr, ‘azīm heybetlü cinnīdür ki biñbir ellerine biñbir dürlü yarağlar alup řazā vü şader gibi gökyüzine götürmüş řaşmāne cinniler anuñ heybetinden ceng itmeyüp deng ü řayrān şalup her birisi ‘ağlların yitürmüş.

Nazm:

[Fā’ ilātūn / Fā’ ilātūn/ Fā’ ilātūn/ Fā’ ilūn]

Kūh-ı Ķāf’uñ ķullesine beñzer anuñ ķāmeti

Biñ bir eli Ķađ kazāsı ya şaderdür āfeti

Heybetinden yirde insān gökde cinnī şavf ider

Mirrīh’uñ beñzin ođurmuş ol Semendūn řavleti

Neřr: Ķakīm řavlince Sürhibād-ı Cinnī ol ‘adū-yı sinnī Semendūn-ı Hezār Yek-Dest’uñ ol pīl-i sermestūñ mehābetine, řalābetine, řecā’atine řayrān řalup dađı ađız ađup ‘ālem-i eřrāfa vādī-i veylūn gibi odlar řađup çağırup eyitdiler ki “İy elleri çok içi kođ çınar ađacı, senūñ ne řaddūñdür ki benden řorķmayasın. Ol demürce Dāvud ođlı zenbīl urucu Süleymāncuđazdan deve sūdin emici řihr-i kāhin ile Süleymānlıđ mertebesin umucu muđaylān dikenin yađıcı göğsin gerüp kendözün görüp tāc u tahta bađıcı cāncuđazuñ ol dün tođup dünle büyüyen ođlancuđazuñ bu řadar řadd ü ķāmet ile utanmayup řükmine müsāřřar olup dađı benüm üzerüme gelüp ceng idüp dīv serhenglerin tıtip dil-teng idesin. İmdi řāzır ol ki [H-102b] [K-103b] vardur.”

Nazm:

[Fā’ ilātūn / Fā’ ilātūn/ Fā’ ilūn]

Ķāzır ol kim saña varam bu zemān

Ķahrum odına yanasın bī-gümān

Hışmı odından yaradı Ķađ beni

Nite yađmayam Semendūn u seni

Bir degil biñbir ola cānuñ elem

Cismūñi yađup irürem ben elem

Ne seni kim leřkerūñ küllī yađam

řanma cengūñden dönüben ben bađam

Ķateřümden gökde řorķar řā’ iķa

ahr odı şuda irişür balıa
Azum aup od şaarsam dehre men
‘ Arřuñ ejderde yaaram zehre men
Kürre āteř ahrum odından yanu
orusından gökde Behrām uyanu
Hāzır ol ki o elüñ yasam gerek
Bařuña odla şem‘-veş ısam gerek
Azum asam şaaram nār-ı şemüd
Yamadu sende oyam mı ben u‘ üd
Böyle diyüp azın adı Sürhibād
şadı āteř ol Semendün’a ziyād
Diñle imdi bu ‘acā’ib cengi sen
Amed’e ammā řalāt vir yā Hasan

Der-Beyān-ı Temřilāt-ı Dāsitān-ı Māzī

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Müstemi‘ señ sözlerüme iy nām-ver
Saña senden diñle emşali haber
Ter cihāndur cān Süleymān bil enām
Göñlüñ olur fi’l-mişil ol şehr-i řām
Sürhibād’uñ ‘ayn-ı řeytāni’r-racīm
Göñlüñe girmek diler cehdi delīm
Beyt-i Hā’dur ün göñül iy nām-ver
oma ki İblīs eyleye anı maar
ünkü mü’min albine ol Hā ilāh
Günde yetmiş biñ kez ider pes nigāh
Kim göñüldür beyt-i ramāni’r-raīm
ıl hāzer girmeye řeytān-ı racīm
Bir daı budur mişil iy hoş nihād
Nefs-i emmāre durur ol Sürhibād

Şeh Süleymān rūḥ olur ḥātem ʿ aqıl

ʿ Aql ile rūḥuñ birikdür pāk-dil

Qıl riyāzet tīg ile nefsuñ helāk

Qurb-ı Ḥaqq'ı tā bulasın zāt-ı pāk

Tābiʿi nefsuñ durur buḥl ü ḥased

Nefse kuvvet virmekı gör it cehed

Kes kavā-yı nefsi kāniʿ tīg ile

Şal riyāzet tīgını alup ele

Gerçi olmaz nefsi hem çün Sürḥibād

Saña çāker ile ammā hoş nihād

Çek riyāzet nefsuñi eyle zebūn

Kim kânāʿ at nefsi iderser sükūn

Der-Beyān-ı Meclis-i Āḥer

[Fāʿ ilātūn / Fāʿ ilātūn/ Fāʿ ilūn]

Ḥamd-i bī-ḥad ol Ḥudā'ya daḥı hem

Ki üç yüz otuz altı meclis buldı tam

Söyledük bu meclisi oldı temām

Kim olupdur nazm u neşr emlaḥ kelām

Ne Nizāmī ne Ḥucāmī Enverī

Buña hem-tā bağlamadı defteri

Bu Süleymān-nāme'sidür gizlü genc

Anuñ için oldı ṭalib pīr ü genc

Buña hem-tā kim görüpdür dāsitān

Kim cihānı cev ü necv ider beyān

Şeh Süleymān gördüğünü Qāf-be-Qāf

Kimse hergiz görmemişdür şanma lāf [H-103a] [K-104a]

Bu kitābı okıyan başdan başa

ʿ Ālemi görmüş gibidür iy paşa

Her kim ider bu kitāba pes nazār

ʿ Ālemüñ ḥālin biliser mā-ḥazar

Müstemi‘ den budurur ammā murād
Ḥayrla Firdevsī’yi eyleye yād
İy meni gūyā kılan kâdir ilāh
‘ Aql-ı rûhı baḥşîş iden pâdişāh
Nūr-ı Aḥmed ḥaḳḳı luṭf it bu kitāb
K’āḥir ola oḳına andan bāb bāb

Süleymān-nāme’nün Üç Yüz Otuz Yedinci Meclisinün Zikrindedür

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

İy süḥan-ver söze gel āgāz kııl
Ma‘ nā sözine sözüñ dem-sāz kııl
Sāz u söz ile gönül nerm eylegil
Cümle ‘ uşşāḳı hevā germ eylegil
Zeyn kııl ma‘ nā nigāri cāna hoş
Cevherün naẓmına ‘ ārif tuta gūş
Di Süleymān sergüzeşti kışşasın
Def‘ idüp dilden cihānuñ guşşasın
Zeyn kııl bir dāsitānı key şaḥîḥ
Kim müretteb oḳıya anı faşîḥ
Gāh efsün gāh fesāne söylegil
Dürlü dürlü ma‘ nāyı şerḥ eylegil
Tā kitābuñ oḳıyan biliş ü yād
İde taḥsîn eylük ile kııla yād
Ger ḥaṭāsına olursa ba‘ zı tuş
İdüp ıslāḥ eyleye gönülümü hoş
Ḥarfine başmaya barmaḳ çün qalem
Sehvin ıslāḥ eyleye kıılup kerem
Sözlerüm emlaḥ kelām aḥsen ḥadîş
N’ola kim ta‘ n eylese her bir ḥabîş
Gerçi sözde bulınur lâ-büd ü sehv
‘ Ārif ol kim düzedüp ider ki ‘ afv

Bu nigârı zeyn ki itdüm ya ilâh
Kıl melâhat kişverine anı şâh
Hüsn-i Belkıs'ı gören şâh ittifâk
Vire âhîr hûbına def'î talâk

Der-Beyân-ı Kışsa-i Sürhibâd-ı Cinnî ve Ceng-i Semendün-ı Hezâr Yek-Dest

Loqmân Hâkîm kavlınce mücerrebân-ı ahvâl evşâ'-ı rûzgâr 'uqde-i küşâyân-ı esrâr kaşâş-ı aḥbâr ve Eflaṭun-ı Yunanî naḳlınce hey'et-i mâziyye-i gerdün-ı erġanün şâz u perde-i dâ'ire-i buḳalemün ḳânün-âvâz bu üslûb üzerine ḥaberi taḳrîr ü taḥrîr ḳılup rivâyet iderler ki ve bu minvâl üzerine eṣaḥḥ-ı ḳavlı ile ḳışsa-i Süleymân'ı ta'bir iderler ki nite ol zemân ki şehir-i Mıṣr üzerinde Semendün-ı Hezâr Yek-Dest ile ceng idüp muḳâbil ü mu'arız olduġı ḥinde ol 'adû-yı sinnî serhengi cinnî ḳaçan kim ceng yüzinde Sürhibâd-ı Cinnî bu vechle lâf urup Semendün-ı Cinnî'ye 'itâb idüp Semendün-ı Hezâr Yek-Dest ol pîl-i sermest Ekvân-ı 'İfrît ve Şaḥr-ı Cinnî'yi tûutup on kez yüz biñ cin çerisiyle Sündüs-ı Cinnî'ye işmarlayup muḳaddemâ Süleymân bin Dâvud'a gönderdi [H-103b] [K-104b] kim mebâdâ Sürhibâd ġâlib olup elümüzden almasun diyü ammâ ki Ḳıttu'l-esved'i ve Ḳâşıṭ Ber-ḳâmeṭ'i alıḳodı Elvân bin Ekl ile deġişem diyü. Pes bu tedbîr ile çin şehir-gâh ceng iderken Sürhibâd-ı Cinnî'ye tuş gelüp nazar ḳılup gördi ki Cehennem odı 'alâmetinden bir kızıl od yaluñı ki ins ü cinne ḳorḳu düşer. Heybeti belki bu kızıl od yaluñı içinden ra'd-ı felek ḥayḳırur gibi bir âvâz gelür ve Süleymânî cinnîlerden her kime kim uğradiysa ḳarara, yaḳup kül itdi. Semendün-ı Cinnî bildi ki Ḥaḳ sübhâneḥü ve te'âlâ'nuñ ḥışmı odından yaradılmış Sürhibâd-ı Cinnî budur. Ġâyet vehme varup diledi ki ḳaçâ, yüz şuyın yire şaçâ, velâkin yine ġayret ḳılup Allâh'a şıġındı. 'Âr u nâmûs gözleyüp ṭurdı daḥı diḳḳatle nazar ḳılup Sürhibâd'uñ şekline göz urdı⁵⁶ ki bu kızıl Cehennem odı gibi 'alevüñ içinde bir 'acâ'ib ḳorḳunç şekil görünür ki külḥan içinde yanar. Çınar u şâm ağacı omcası gibi başdan ayaġa dek a'zâsını od bürümüş yaḳar, dūd-ı siyâhı birinci ḳat felege dek çıkar ve ammâ ki âteş içinde a'zâsı ġâyet heybetlü, şalâbetlü, şecâ'atlı nite başı ṭoḳuz başlu evren şeklinde durdı sağ omuzunda varurdu. Şol omuzunda ve ammâ ki orta yirinde gibi başı ġâyet 'azîm 'arş-ı 'azîmi yedi kerre ḳuşadup ṭoḳuz ḳat ḳarnı altına alan ejdehâ başına beñzer gevdesi pul pul evren pulu gibi rengi kızıl od şeklinde bir 'aceb daḥı bu ki her pulunuñ aralıġından buḥâr yirine âteş 'alevi çıkar, a'zâsını od bürür. Andan daḥı ġarâ'ib bu ki vaḳtâ kim ol ejdehâ ser-aġızlarını kim açar Cehennem ḳapusu gibi nefesi taşra virdükçe aġızlarından 'âleme âteş şaçar ve çünki nefesin içerü çekse burnı delüklerinden duḥân felek yüzine çıkup dütün cihânı tûtar ve bir 'aceb daḥı bu ki dörd ḳanadı evren

⁵⁶ Göz urdı] gördi K.

kanadların gibi yaraşa kanadı vaż'ında perr ü bâli yoķ. Et ile deri ve lâkin rengi şaru altına beñzer şu'le virür ve çünki kanadlarını açar. Rih-i şiddetinden bir âteş zâhir olur ki a'zâsını derisü bürür, kürre-i nâr şanur her ki anı görür ve andan 'aceb ter dağı bu ki iki eli var âdem eli gibi. Bir elinde âteş-i tığ tutar ve bir elinde âteş-i siper tutar ve ayakları dağı şütür-pâ ammâ ki gâyet 'azîm tırnaķlı ve kaynaķlı gerçi vaż'ı şütür-pâ ammâ ki evren ayağına mâ'il.

Nazm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Şan Cehennem âteşidür şekl içinde Sürhibâd

Kim yanar levn-â-levin külhan mişâli ki ziyâd

Heybetinden kan kaşanur Mirrih-i keyvân anuñ [H-104a][K-105a]

Mişlini görmüş degül şekl-i cihân kevn-i fesâd

Neşr: Hâkîm kavlince Sürhibâd-ı Cinnî'nüñ 'alâmetini Semendün-ı Hezâr Yek-Dest göricek gâyet ta'accüp idüp dehşet aldı ve ammâ ki 'ibret alup Allâh'a tevekkül idüp diline yedi âyet Zebûr alup biñbir ellerinde biñ bir dürlü yaraķ müheyyâ kılup Sürhibâd-ı Cinn'üñ öñin alup didi kim⁵⁷ “Yâ cinnî âteşi, senüñ ne miķdâruñ var ki baña muķâbil ü mu'arız olasın ve yâhûd lâf u güzâf urasın ve ammâ ki hâml-e-i ceng-i âşûb niçe olur göresin, ÷arb u cümle benden yâdgâr alup aķrânuña haber viresin.” **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Men Semendün olmuşam serheng-i cân

Heybetümden Mirrih ister gökde emân

Biñ bir elüm ne ki varsa müntehâ

Her biri olur muķadder bir każâ

Her bir elümde tutaram bir yaraķ

Cânın alup haşma iderem firâķ

Heybetümden yacanur keyvân benüm

Hiķkatüm hayrândur gerdân benüm

İns ü cinn ü ejdehâ evren mesâr

Hîç benümle ceng idemez âşikâr

Sen nesin ki lâf urursın key ziyâd

Ṭayanursın od ile iy Sürhibâd

⁵⁷ Didi kim] dir kim K.

Püf idersem oduñı söyündürem
Cānuñ alam şanma nāruñ yanduram
Böyle diyüp pes Semendün ol zemān
Urdı na‘ ra ötdi güm güm āsmān
Diñle imdi Sürhibād’uñ cengini
O Hezār Yek-Dest cin ile hengini
Şerh ideyin diñler iseñ ya şafā
Vir şalavāt lik yād it Muştafā

Neşr: Hakīm kavlince Semendün-ı Hezār Yek-Dest ol pīl-i sermest bu vechle lāf urup dağı Sürhibād üzerine biñ bir ellerin qaldurup biñ bir yarağ ile hamle qilup urmağ dileyinced Sürhibād-ı Cinnī ol ‘adū-yı sinnī evren qanadların açup ‘uqāb gibi yirinden qalkup uçup Semendün-ı Hezār Yek-Dest kafasına geçüp ağızından şiddet-i nefes ile nār-ı veylün mişl od saçup dağı bir niçe yirini ellerinden ve sağ omuzundan harq idüp mecrūh qılınca Semendün-ı Hezār Yek-Dest dağı Sürhibād’uñ farkına biñ bir elinüñ biñ bir yarağından iki yüz elli yarağı tuş gelüp iki yüz otuz yirde darb urdı velī eyle darb urdı ki Sürhibād’uñ qāmetini dāl qilup derde mübtelā itdi dağı Semendün-ı Cin nazārına gelmege dehşet qıldı, ammā Süleymānī cinnīlerüñ arasına ki girdi, qanad açup uçup dem-i nefesi şiddetiyle ağızından āteş saçdı. Uğraduğı cinnīyi yaqup bī-cān [H-104b] [K-105b] ve kimin mecrūh idüp felege efgān çıkardı ve bu yañadan Semendün-ı Hezār Yek-Dest dağı biñ bir elin qaldurup biñ bir yarağ ile Sürhibād-ı Cin dīvlerine, cinnīlerine girüp envā‘ī yarağ ile darb ki ururdu, her hamlede biñ eliyle biñ bir yarağ urduqça biñ bir dīv ü cin öldürüp helāk iderdi. Bu düzene Semendün-ı Cinnī Sürhibād çerisin qırmağa başladı ve Sürhibād dağı Semendün çerisin harq idüp qırup qanların qara yire qarup yaqup efgānların göge çıkarup ceng iderdi ve iki düşmen çerisi uşağı ve irisi birbiriyle anuñ gibi ceng ü cidāl itdiler ki dīv ü cin qanlarından yiryüzün qızıl la‘ l rengin al itdiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Bir ‘acā’ib ceng iderdi Sürhibād

Kim yaqardı āteşile cin ziyād

Aña beñzer cengi görmemişdi cin

Ne turaldan cānver kevn-i fesād

Her kime uğradı ise itdi harq

Şan Şemūd’ı āteş oldur hoş nihād

O Hezār Yek-Dest cinnī daḥı hem
Ḥaşmı kırup eyler idi çok fetād
Diñle imdi bir ‘acā’ib cengi pes
Vir şalāt Aḥmed’e ammā eyle yād

Neşr: Ḥakīm kavlince bir taraftan Semendün-ı Cinnī, Sürḥibād-ı Cinnī’sin ve dīv u ‘ifrīdin kırup ve çalup gevdesinden başını şakḫ itmede ve bir taraftan Sürḥibād-ı Cin daḥı Semendün çerisin dem-i āteşle sūzān-ı ḥark itmede tā vaḫt-i nīm-cāşt geçüp gün ḳubbe-i felege dikilince ceng-i ‘azīm oldı. Egerçi ki Semendün-ı Hezār Yek-Dest ḡayret kırup çok cin serhenglerin helāk itdi velākin Sürḥibād-ı Cinnī, Süleymānī cinnīleri dem-i āteş saçup ol ḳadar ḥark itdi ki ‘ākıbet tāḳat getürmeyüp ḳaçdılar, yüz şuyın yire saçdılar. Anı görüp Semendün-ı Cinnī daḥı tāḳat getürmeyüp çerisi ḳaçduḡın ki gördi, çār u nā-çār şerm-sār olup ḳaçan leşkerüñ ardınca ḳaravul gibi olup ceng iderek ‘azm-i Şām kırup gitdi. Sürḥibād-ı Cin anı görüp çıkarup dīv ü ‘ifrīt ü cin çerisiyle der-pāyına düşüp sürdi. Eline giren Süleymānī cinnīleri kırdı, vaḫt-i şām yitişince şehr-i Şām’a gelüp yitdiler. Semendün-ı Cinnī gördi ki eger Şām şehirinde тұrmayıncaḳ olursa ḳoyup gide, Sürḥibād-ı Cin ḥalkı Şām’ı yaḳup helāk ider. Ḥāzır olan cin çerisini cem‘ idüp Şām şehrinüñ teşriḳından yaña bir yüzine cin çerisin indürüp ḳondurdu ve daḥı Cābir-i Cinnī ile Süleymān’a [H-105a] [K-106a] hezimet olduḡın bildürdi ve yardım istedi. Anlar Süleymān’a gitmekde bu yañadan Sürḥibād-ı Cin daḥı Semendün-ı Cinnī der-pāyın sürüp eline giren cinnīsin kırup şehr-i Şām cānibine irüp felek yüzinden yire naḳar şalup görüp Semendün-ı Cin çerisini cem‘ olduḡın ki bildi, dört fersaḫ miḳdārı yirde yiryüzine ‘askerin indürüp ḳondurdu, ‘ilme’l-yaḳın bildi ki Semendün-ı Hezār Yek-Dest, Süleymān-ı Nebī ḳorḡusından Şām şehrini ḥıfz itmege тұrdı. Pes Sürḥibād daḥı Demürbāt-ı Dīv’le on biñ ehremen çerisin ḳaravul ḳoyup ārām itdi ve bu taraftan Semendün-ı Hezār Yek-Dest daḥı Mühelhel-i Cinnī birle on biñ cinnī ḳaravul ḳoyup ḳarār itdi ve Şām şehrinüñ ‘ulemāsına, vüzerāsına, ümerāsına⁵⁸ ḥaber gönderdi. ‘Ulemāsı cem‘ olup ‘azā’im ḥünlarıyla şehr-i Şām’ı dā’ireye alup yir yir ‘azā’im ḥünlar oḳıyup teşḥir içinde māhir-i zü-fünūnları bekçi ḳoyup vaḫtlerine ḥāzır olup durdılar, Zebūr u Tevrāt āyetlerin oḳumaḡa tiḡ u tevḥid birle dīv ü şeytān-ı racīm toḳumaḡa meşḡul oldılar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Ḥaḳḳ’a bunlar cān u dilden şıḡınuben tā ki var
Şuḥuf-ı Tevrāt oḳınup itdi nāliş bī-şümār

⁵⁸ Ümerāsına]-H.

Haqq'a her kim şıdık ile şıgınsa düşmenden kaçup

Şek degül bulur halâşı şaqlar anı kird-gār

Nesr: Hakīm kavlince bunlar bunda ammā ki bizüm kışşamuz ez ān cānib Sürhibād-ı Cinn'e geldi ki dīv ü 'ifrīt serhengleriyle cin melikleriyle oturup Semendün-ı Hezār Yek-Dest'i hezimet itdügine kaçarken Şām şehrinde ardından yitdügine feraḥ kesb idüp şādān olup meclis kurup 'ıyş iderken a'vānlarından birisi eyitdi. "Ne 'acebdür İblīs-i pür-telbīs ki şeytān-ı la'īndür ve merdūd-ı rabbü'l-'ālemīndür, bu 'acebdür kim igvāyı virür ve fitneyi kıparur, ḥased kelbin turgurur ve ammā ki ḥīn-i cengde mu'āvenet idemeyüp kaçır. Hiç bize mu'āveneti yok ceng u cidāilde fitnesi çok ammā kıl u kıalde." diyicek anı gördi⁵⁹ kim İblīs-i la'īn ḥāzır oldı. Sürhibād 'izzet idüp taht kenārına aldı. Su'al kıldı ki "Vaqt-i cengde kıdayduñ ki seni göremedüm ef'ālūne ve aqvālūne iremedüm?" diyicek racīm eyitdi. "Yā Sürhibād, ben senüñ devletüñem, illā ki kıadrüm bilmezsin. Semendün-ı Cinnī sen şıduñsa ben varup Süleymān göñlin şıdum. Senüñ evşāf-ı zıkrüñ idüp şol kıadar medḥ itdüm ki Süleymān senden vehm idüp ḥazer kıldı. Yā Sürhibād, eger ki sen Süleymān üzerine varasın hiç gümān [H-105b][K-106b] yokdur ki tāc u tahtın saña virecekdür, emrüñe maḥküm fermān-ber olacaqdur." diyüp ol kıadar igvā virdi ki Sürhibād-ı Cinnī şeytāndan rāzī oldı. Sözlerin rāst şanup ve şād olup güvendi. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Gör ne ḥāsıd kimsedür şeytān racīm

Lu' b ider gāyet cihān fitne delīm

Ger şerinden ister iseñ sen necāt

Vir şalavāt Muştafā'ya ya nedīm

Kışşā-i Süleymān Āmeden ve Āgeh Şoden-i Ez Ahvāl-i Semendün ve Sürhibād-ı Cinnī

Hakīm kavlince şeytān-ı la'īn böyle diyicek Sürhibād eydür. "Yā re'īs-i şeyātīn, bize ne naşīḥat idersin ki Süleymān'a fırsat bulavüz, ḥātemi elinden alup serīrinden yire şalavüz?" Racīm cevāb virdi ki "Benüm naşīḥatüm işidürseñ çeri şikest olmadın Süleymān'ın üzerin başaḳ dūş-ı Sām-süvār ile' Arab çerisi yanında degüldür. Senüñ cümleñe ḥod anlar tākāt getürmez, getürse Semendün-ı Hezār Yek-Dest getürürdi, hiç gümān itme ki fırsat senüñdür zīrā ki ben 'ilm-i ledün ile bilmişem ki ḥātem-i Süleymān elüñe girecegin."didi. Andan Şalşāl-ı Dīv daḥı eyitdi. "Yā mel'ün u merdūd, senüñ bunuñ gibi sözlerüñ çokdur. Ādem-i Ḥātem-i Şafī uçmaḳdan çıkaraldan berü ḥātem Süleymān eline girmesün diyü ve cin nesline

⁵⁹ Gördü] gördüler K.

fermān virmesün diyü ol vaq̄tden bu vaq̄te dek h̄atem ucından ne q̄adar ne q̄adar fitneler kılup durursın. Niçe server ü selāṭınleri h̄atem ucından ser-nigün idüp durursın. ‘İlm-i ledünni sen nice bilürsün ve ğayba nice hükm kılursın ve felegüñ esrārına kim muṭṭalı’ olur.” diyü verhem idicek racīm ğazāba gelüp eyitdi. “Bende ol q̄adar ‘ilm var ki ‘ālemdede her gün ve her gice ne h̄adiṣe q̄opduĝın bilürem, olmiş olacaĝa muṭṭalı’ oluram, ğaybı siz bilmezsüz ki bu gice Mıṣr şehrinden Semendün-ı Cinnī ittifaḳ ile elli altı bin evi ve h̄alkını Ādem-i Şafī neslini ve benī İsrā’ıl aşlını ser-cümlesin evi bir kıla. Esbābı raḥş ile ve tavarı rüzī ni’ met ile ve zaḥīresi ve anbārıyla elli kez yüz biñ cinnī beş bölük idüp getürtdi, Haleb şahrāsına yitürtdi. Şubḥa dek anda bir şehr yapıdılar, her kişinüñ Mıṣr’da nenüñ gibi qaşr u sarāyı var ise kendü taşı ve ağacıyla yapusın q̄apusın temām itdiler. Hiç tefāvüt q̄omadılar ve sizüñle Semendün bu gice ceng itdügi ve ejdehā gibi ğızgınuş çevre yaña āheng itdügi bu idi kim bu olan h̄adiṣeyi siz tuymayasız. Ol h̄alkı Mıṣr’dan getüren cinnīlerüñ [H-106a] [K-107a] ‘aḳabince varup anlara uymayasız. İmdi ben bu h̄adiṣeden vāḳıf oldum, siz bilürsüz veya baña hem-tā bu cihān sarāyında ‘ālim siz bilür misiniz?” **Nazm:**

[Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün]

Böyle diyüp anda İblīs ol zemān

Kendözin ta’ rīf iderdi key cihān

Dīv ü cinnī işidüben sözüni

Key ta’ accüb eylediler pes hemān

Neşr: Hākīm q̄avlince İblīs böyle diyicek Sürḥibād-ı Cinnī ve Şalşāl-ı Dīvile racīm sözine inanmayup teflīş itdiler. Vāḳı’ çıqup ḥaḳıkat-i ḥāli bilicek Sürḥibād, İblīs sözine inandı. Süleymān h̄atemi eline gire şandı daḳı dönüp İblīs’e eyitdi. “Mıṣr h̄alkı ḥod benüm şikārum idi şikār q̄omaḳ olmaz, baña lāzım gelen budur ki şubḥ-dem olıcaḳ leşkerümi alup ‘azm-i şehr-i Ḥumus kılup dem çeküp uçup gitmek gerek, varup anları ele getürmek gerek. Süleymān daḳı ol şehre yaḳındur. Üzerümüze gelürse ceng-i gerāna el getürmek gerek.” diyüp İblīs-i la’ in Süleymān cānibine cāsūsluĝa gönderüp kendüsi a’ vānlarıyla oturup ‘ıyş u nüş itmekde şubḥ-ı şādıḳ gözetmekde ammā ki bizüm kışşamuz H̄azret-i Süleymān’a geldi ‘aleyhi’s-selām.

Nazm:

[Fā’ ilātün / Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün]

Güş-ı hüşuñ baña dut ki müstemī’ işbu zemān

Söyleyem söz bulmaz iken ğamraçaldan pes emān

Şeh Süleymān ḥazretinden naql idelüm şubḥ ḥaber
Müstemi' señ vir şalāt Aḥmed'e ammā bu zemān

Der-Beyān-ı Kışsa-i Zecr-i Rūḥ-ı Şeddād

Ḥakīm ḳavlince ḳaçan ki Ḥazret-i Süleymān 'aleyhi's-selām müvekkil-i rūḥ-ı Şeddād bāğ-ı İrem'den bu vechle şaḥiḥ ḥaber ki virdi, Şeddād'uñ zulum ile ölüden ve diriden alduğı mälleri kim sīm ü zerden, la' l ü cevherden, yāḳūt u gevherden ser-cümlesin bāğ-ı İrem'e zīnet idüp ḥarc itmiş idi, Allāhü te'ālā yirlü yirine bād-ı müvekkil ile teslim itdürdüğünü beyān ki itdi. Andan Süleymān Peygamber 'aleyhi's-selām yine su'āl itdi ki "Yā müvekkil-i rūḥ-ı Şeddād, ḥaber vir baña ki ol bāğ-ı İrem'uñ ki baḳiyyesi vardur, henüz ma' mūr olmuş cevāhirlle yirleri var mıdur ḳaşrında ve tākında vü bāğında ve çartākında? Yoḥsa cemī' sinüñ sīm ü zeri, la' l ü cevāhiri alındı tehī mi ḳaldı?" Cevāb virdi ki "Yā nebiyyu'llāh, bāğ-ı İrem dört kısım māl ile yapılmış idi. Bir kısım eḳālīm-i seb' anuñ içinde ne ḳadar ki ādem oğlanı elinde sīm ü zer, la' l ü cevāhir [H-106b] [K-107b] var ise zulum ile Şeddād alup ḥarca sürdi. Anuñ gibi māl Allāhü te'ālā'nuñ emriyle a' vān-ı Mikā'il 'aleyhi's-selām Şeddād vefāt itdükden soñra şāhiblü şāhibine bī-ḳuşūr teslim olundu. Şöyle ki bir dirhem ḳalmadı sīm ü zerden ve bir ḥabbe ḳalmadı cevherden ve ikinci kısım ol mālüñ Şeddād-ı zālīm ḳalmış. Sinle yirden çıkarup zābt idüp ḥarc itmiş idi. Şol sinlenüñ ki şāhibinüñ vārişi ḥayātında idi, ecdādınüñ sinleleri ḳazılıp bozılıp mālī alınduğına ki incinmişlerdi. Anlaruñ daḫı mällerini yirlü yirine sinle bu sinlesine iletdiler, vārişleri görüp Ḥaḳḳ'a secde-i şükr itdiler ve üçüncü kısım ol mālüñ ki yir içinde ḳadīmden ḳalmış definelere alınmış idi ki şāhibleri yoğ idi. Anlar bāğ-ı İrem'de yirlü yirinde ḳaldı ve dördüncü kısım ol mālüñ ki Şeddād'uñ ḥazīnesinden çıḳmış idi. Ol cinsden olan la' l ü cevher aşlı ve sīm ü zer şınıḳıdır⁶⁰ bāğ-ı İrem'de ḳaldı. Henüz andadur. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Böyle diyüp ḥazretine ol melek virdi cevāb
Diñleyüp itdi ta' accüb Şeh Süleymān kām-yāb
Diñle andan şerḥ ideyin bir ' acā'ib kışsa hem
Tā bilesin rūḥ-ı Şeddād'a nice oldı ' azāb

Neşr: Ḥakīm⁶¹ ḳavlince ḳaçan ki ol melek bu vech ile Süleymān Peygamber'e ki ḥaber virdi. Andan Süleymān Peygamber 'aleyhi's-selām yine su'āl itdi. "Yā melek, ḥaber vir ki ol şehre pādişāh kimse vardı mı, ya içine kimse girdi mi?" Cevāb⁶² virdi ki "Yā nebiyyu'llāh, Şeddād

⁶⁰ Şınıḳıdır]- H

⁶¹ Ḥakīm] ḥükemā K.

⁶² Cevāb] şu 'āl K.

ölelden rûhına müvekkilem, Cehennem’de cânına ‘azâb olur. Bâğ-ı İrem’i gördüğüm yok, bilmezem haberin dağı bilmezem. Ammâ ki haber bilmek dileriseñ müvekkil-i Hâk’dan teftiş eyle ma’lûmuñuz ola.” diyicek yine Süleymân su’âl itdi. “Yâ müvekkil-i rûh-ı Şeddâd, haber vir baña ki Şeddâd’uñ rûhına ne vechle ‘azâb olur?” diyicek, cevâb virdi ki “Yânebiyyu’llâh, çünki Şeddâd bâğ-ı İrem’e ki ‘azamet ile geldi dağı atından inmek istedi. Hiç ölümden bi-haberken bulut gibi göge gögsin gererken hemân-dem melekü’l-mevt bir ‘Arab şeklinde geldi harbesin Şeddâd’a havâle kıldı. Şeddâd bakup gördi ki bir ‘Arab şeklinde şahş ammâ ki başı hevâda, ayakları tahtü’s-şerâda ra’d-ı felek gibi na’ra urup eyitdi ki “Yâ mel’ün, hâzır ol ki cânuñ almağa geldüm, mülküñi vîrân kıilup cismüñi hâke şalmağa geldüm.” [H-107a][K-108a] diyicek Şeddâd, melekü’l-mevti hey’etinden bilüp heybetinden bilüp bir lahza emân istedi, cemî’ milketin ‘arz idüp ‘ömrden zemân istedi. Melekü’l-mevt eyitdi. “Yâ zâlim, ben mâl ü mülki neylerem, mülk Allâh’uñdur ki hâlîk-ı Rabbü’l-‘ibâddur. Mülküñde senüñ neñ var ki yapduğuñ şehrde halkuñ mâlidür ki adı “*İremâ zâtü’l-‘imâd*.”⁶³” diyicek Şeddâd ol kadar tazarru’ idüp eyitdi ki “Yâ melekü’l-mevt, şol kadar emân vir bârî ki yapduğum şehr içine girem, teferrüc kıilup bir sâ’at görem.” Melekü’l-mevt cevâb virdi ki “Yâ la’în, emr-i Rabbânî budur ki at üzerinde cânuñ alam, tenüñ toprağa şalam.” diyüp ‘Azrâ’îl, Şeddâd’uñ gerdânına yapışup nice urdı. Şeddâd eyitdi. “Bârî atdan ineyin.”didi. Çâre olmadı. ‘Azâb ile cânın aldı. Münker ve Nekir gelüp rûhına su’âl kıldı, ‘aksine cevâb virdüğü için hâdden aşa. Âteş-i ‘amûd urdılar, cânına bi-hâd cezâ virdiler. Andan rûh-ı Şeddâd’ı Cehennem’e iletüp esfelü’s-sâfilîn ka’rında, Fir’avn ve Nemrûd cânları yanında bunuñ cânına dağı cezâ itdiler, kaçtran kırı nâr ile kaynatdılar. Gice vü gündüz ki yigirmi dört sâ’atde yigirmi dört kez cezâ itdiler⁶⁴ “Ol vaqtden berü rûh-ı Şeddâd cezâdadur.” diyüp haber viricek Süleymân-ı Nebî ‘aleyhi’s-selâm yine su’âl itdi ki “Nemrûd, Fir’avn, Şeddâd’uñ bu üç melâ’in-i bi-dâduñ kaçkısına ziyâde ‘azâb olunur?” cevâb virdi kim “Cümlesinden Şeddâd’uñ ‘azâbı ziyâdedür, zâlim olduğı ecilden zîrâ ki Fir’avn ‘âdil idi, anuñ için dört yüz yıl ‘ömr sürdi. Zâlimüñ yırtıcı şeh-bâz gibi ‘ömri kışadur ve mazlûmuñ ‘ömri kerkes gibi keşirdür. Şeddâd hod rubübiyyet da’vâsın itdüğinden ğayrı cihân halkınuñ dirisinden ğayrı ölüsin bile incitdi ve uçmağ yaparam diyü mâl cem’ itdi ve bir dağı bu ki Fir’avn soñ nefesde imân getürdi ki aña imân-ı be’s dirler, gerçi kabûl olmadı ammâ rûh-ı ‘azâbı Şeddâd’a⁶⁵ nisbet hafîfdür ve ammâ Nemrûd-ı la’înüñ cânına olan cezâ Fir’avn ‘azâbından artuğdur ve Şeddâd rûhına olan ‘azâbdan eksükdür. Zîrâ ki Nemrûd’uñ ne Fir’avn kadar ‘adli var idi ve ne hod Şeddâd kadar ziyâde zulmi var idi. Anuñ için Nemrûd-ı la’înüñ ‘azâbı anlara nispet az oldı. **Nazm:**

⁶³ *Yüksek binalarla dolu İrem şehrinde oturan (Fecr 7).*

⁶⁴ Yigirmi dört sâ’atde yigirmi dört kez cezâ itdiler] yigirmi sâ’atdür her sâ’atde yigirmi dört kez cezâ itdiler K.

⁶⁵ ‘Azâbı Şeddâd’a]- H

Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Yiridür Şeddād-ı zālīm çekse bî-ḥad ger ' azāb [H-107b] [K-108b]

Zīre k'ol kāfir la' in eyledi ḥalka çok ' iḳāb

Evvel ol ki itdi Ḥudā'lık da' vāsın āşikār

Āḥir ol ki zulmle itdi bu cihān mülkin ḥarāb

İtmedi Daḥḥāk-ı Nemrūd anca zulmi bî-gümān

Dünye ḥalkın anca kimse itmedi ḳahr u tūbāb

Lāyık anuñ cānına olsa zecir ḡāyet ' aẓīm

Cā'iz anuñ üzerine olmaḳ ' iḳāb bî-ḥesāb

Rūḥ-ı Şeddād'a müvekkil olan eyle diyü ben

Sākin oldı pes⁶⁶ edeble vir şalavāt bul şevāb

Der-Beyān-ı Āmeden-i Sündüs-ı Cinnī Be-Dergāh-ı Süleymān 'Aleyhi's-selām

Ḥükemā ḳavlince müvekkil-i rūḥ-ı Şeddād bu vechle ḥaber viricek Süleymān 'aleyhi's-selām işidüp ' ibret alup daḥı ol melege icāzet virüp ḥizmetine gitdi. Andan Süleymān-ı Nebī yüzünü enbiyāya, ḥükemāya, ' ulemāya dutdı. Eyitdi “Bize lāzım geldi ki müvekkil-i ḥāki da' vet idevüz, bāḡ-ı İrem ḳanda idüḡin bulıvire, cin serhenglerin bile ḳoşavuz. Ol ' aẓīm bināyı varup bozup sīm ü zerin, la' l ü cevherin alup bunda getüreler ve Ḳuds-i Mübārek'i mi' mārılar anuñla yapup bitüreler.” diyicek Loḳmān ile Fişāgoris maḳbül gördiler velākin Nāşen Peygamber ile Āşaf [bin] Berḥiyā ve ḥāzır olan enbiyā eyitdiler ki⁶⁷ “Yā nebiyyu'llāh, ' āli ḥazretüñe lāyık degül ki māl-i Şeddād'a getüresin, ol ḥarām māl ile Ḳuds-i Mübārek yapup bitüresin. Zīrā ki Şeddād'uñ cemī' mālī zulm ile alınmışdır. Evvel bu ki bir māl ki zulm ile alınmış ola⁶⁸. ' Ale'l-ḥuşuş ki rubūbiyyet da' vāsıyla uçmaḳ yaparam diyü binā ḳıla. Ol malüñ ḥabbesini alup getürmek ve Ḳuds-i Mübārek'e ḥarc itmek nübüvete muṭābık ve ḥayrāta muvāfık degül. Ḳuds-i Mübārek bir şerīf maḳāmdur ve yapılması emr-i Rabbü'l-enāmdur. Pes ol mescid-i mübāreki beyt-i ḳudsü'llāhi tebāreki şol māl ile yapmaḳ gerek ki ḥaḳḳ-ı ' abd olmaya ve bir ḥabbesine kimse benüm diyü da' vā ḳılmaya. Ne gümüşde, altunda kimesnenüñ bir dirhem ḥaḳḳı ola ve ne ḥod la' l-i cevāhirinde ve yāḳūt-ı gevāhirinde hıç bir şeyüñ anda bir ḳıraṭ ḳadar ḥaḳḳ-ı ḥuḳūḳı ola. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

⁶⁶ Pes] kes K.

⁶⁷ Ki]- H.

⁶⁸ Evvel bu ki bir māl ki zulm ile alınmış ola]- H.

Şāh u bende tā ki var şāhib-ḥayır iy kām-kār
Ḥayr içün yapmak dilese bir binā şöyle ki var
Zerrece ḥarc itmek olmaz aña hiç mālī ḥarāb
Tā ki maḳbūl ola Ḥaḳḳ’uñ dergehinde nām-dār
Elli biñ dīnār içinde k’olsa küllisi ḥelāl
Eski pul ḳatsañ ḥarāmı ḥayrı bozup ide tār
Ḥaḳḳ-ı ‘abdiḥayra ḳatma ‘āḳiliseñ kām-yāb
Kendü mālūñ ḥayra ḥarc it tā olasin baḥtiyār
Ḥāşşa kim Ḳuds-i Mübārek mescidin peymāsına
Kimse ḥaḳḳınzerre⁶⁹ ḥarc itmege itme ihtiyār

Nesr: Ḥükemā ḳavlince Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām ḥāzır olan enbiyā ile Āşaf bin Berḥiyā [H-108a] [K-109a] sözün kim işitdi, ḡāyet müstahsen görüp bunlar bu kelimātı iderken nā-gāh ḳapuda ḡalebe belürdi. Kiflīsīn-i Cinnī gelüp ḥaber virüp eyitdi. “Yā nebiyyu’llāh, Semendūn-ı Hezār Yek-Dest cinnīlerinden Sündūs-ı Cinnī geldi, icāzet ister kim dergāhuña gire.” diyüp ḥaber viricek Süleymān ḥāzreti ‘aleyhi’s-selām emr itdi ve içerü girdi dīvān-ı Süleymānī’de baş ḳodı, Ekvān-ı Dīv ile Şaḥr-ı Cinnī ‘arz itdi. Sürḥibād-ı Cinnī ile Mışr üzerinde olan ceng ü āhengi taḳrīr itdi ve Ekvān-ı İfrīt ile İsteḥir-i Cin dutulduḡın ta‘bīr itdi. Süleymān Peyḡamber işidüp şād olup Sündūs-ı Cinn’e cin ḥil‘atlerinden ḥāş ḥil‘at geyürdi ki cinnīler ḥil‘ati ādemī-zād ḥil‘ati gibi degüldür, inşā’al-lāh tafşilin zıkr idevüz. Süleymān ḥāzreti bāḡ-ı İrem’e ki Gevher-niḡīn bāḡ-ı İrem’idür. Anda varduḡın andan Süleymān Peyḡamber ‘aleyhi’s-selām Ekvān-ı İfrīt’e nazar ḳıldı. Gördi ki cāmūs-ser pīl-pā ejdehā-dem yüz elli eriş ḳadd ü ḳāmeti var ki elleri arslan pençesin gibi pençelü ve bir ‘aceb daḡı bu ki gevdesinüñ tüsi bebr u yaban tüsi renginde velī ḡāyet ḳorkunç zışt ‘ifrīt nefesin taşra virse a‘zāsın āteş bürür ve eger ki nefesin içerü çekse burnından çıkan düttünler felek yüzün siyāh eyler ve andan Şaḥr-ı Cinnī’ye nazar ḳıldı, gördi ki semender-ser beşer-kālib ‘Anḳā pāları gibi pāları var. Minḳārlu, çaynaḳlu iki elleri ādem elleri gibi ḳafasına baḡlu, ammā dört gözlü, ra‘d-ı felek āvāzlu, at aḡızlu, ḳoşan ḳoşuz eriş ḳāmetlü, Mirrīh felek şavletlü ḡāyet ḳorkunç cinnī andan Süleymān ḥāzreti ‘aleyhi’s-selām bunları dīne da‘vet ḳıldı. Gelmediler, ḥükmüne⁷⁰ itā‘at ḳılmadılar, ḡazāba gelüp Ḥāzret-i Süleymān ḳaḳıdı. Diledi kim bunları ḳumḳumaya ḳoyup ḥabs idüp deryāya şala velākin Loḳmān Ḥakīm ḳomadı. Eyitdi “Yā nebiyyu’llāh, ḥabs eyle ümīddür ki bunlar imāna gele a‘vānlarıyla emrūne

⁶⁹ Zerre] derece K.

⁷⁰ Ḥükmüne] ḥikmetine K.

maḥkūm olup hizmet kıllalar, mümkün olmazsa siyāset bākī.” diyüp men‘ itdi. Loḳmān Ḥakīm söziyle Ekvān-ı ‘İfrīt ve Şahr-ı Cinnī, Kiflīs’e Miflīs’e ışmarladı, cinniler ḥabsine iletüp ḥabs itdiler. Bu eřnāda yigen Cābir-i Cinnī daḫı ııkageldi, yüz serire sürüp Süleymān’uñ devām-ı devletine du‘ā ve eyyām-ı rif‘atine řenā kıllup [H-108b] [K-109b] eyitdi ki “Yā nebiyyu’llāh, Sürḥibād-ı Cinnī Semendūn-ı Hezār Yek-Dest’uñ iki yüz otuz altı elini şiddet-i nefesi āteřiyle dem urup yaḳup mecrūḫ itdi ve Semendūn-ı Cin daḫı Sürḥibād’a üç dōrt yüz miḳdārı yirde ḍarb urup süst kıldı. Egerçi kim ıalışup ıok ceng itdük velākin Sürḥibād-ı Cin ıerisi gālib dūřup ıaıup Şām şehrine geldük ve ger ki ḥazretuñ yitişmeyecek olursa cemī‘ cin ıerisin Sürḥibād-ı Cinnī⁷¹ şiddet-i nefesiyle ḥarḳ idüp yardım umup isti‘ānet diledi. Sürḥibād-ı Cinnī’nüñ ‘azametini söyledi. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Şeh Süleymānḥazretinden yardım umup ol zemān

Sürḥibād-ı Cin elinden itdi efġān key cihān

Diñle imdi kışşa nedür aşlile řerḫ ideyüm

Liki virgil ḥoř řalavāt Muřtafā’ya ḥāfidān

Neřr: Ḥakīm ḳavlince Sürḥibād’uñ zulmin işidüp server-i selāṫinlere eyitdi. “İnřā’a’llāhü te‘ālā Sürḥibād’uñ daḫı üzerine varup ḳaydın ḳayuralum. ‘Askerümüzi cem‘ idüp ġazāya niyyet idicek andan Sündūs-ı Cinnī daḫı cin ıerisiyle Semendūn-ı Hezār Yek-Dest söziyle Mışr ḫalḳını ṫavarı rüzıyla götürüp bir gice Ḥumus şehrine getürdüklerini ve daḫı ol gice Ḥumus şehrini yapduḳları cümle ālet ü esbābile Mışr ḫalḳın anda getürdüklerini beyān itdi. Şeh Süleymān işidüp ġāyet feraḫ kesb idüp Semendūn’uñ ‘aḳl ü idrākine taḫsīn itdi. **Nazm**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

İtdi taḫsīn anda cin idrākine ġāyet cihān

Ḥāzır oldı yardıma gitmesine ol dem hemān

Diñle imdi bu ‘acā’ib kışşayı sen cān ile

Lik virgil Muřtafā’ya řad⁷² řalavāt key cihān

Der-Beyān-ı Āġāḫ şoden-i Süleymān Ez Aḫvāl-i Aḫyāřilün Peyġamber ve Zilzāl-i Ekber

Ḥükemā ḳavlince ḳaıan ki Sündūs-ı Cinnī aġzından bu kelimātı işidüp Süleymān-ı Nebī taḫsīn iderken nā-geḥān ṫāliřḫān-ı Perrī iıerü girüp bař ḳoyup eyitdi. “Yānebiyyu’llāh, Aḫyāřilün Peyġamber’den bir perī nāme getürdi, icāzet ister ki iıerü gire.” diyüp du‘ā kıllııaı

⁷¹ Sürḥibād-ı Cinnī] Sürḥibād K.

⁷² şad]- H.

Süleymān Peyğamber icāzet virdi. Ruḳ‘ā’-il-i Perrī, Ṭālīshān’a varup iḥerü getürdi. Perrī Süleymān dīvānın ki görđi, taht-ı pā öpüp yüz yire urđı. Baş ıaldırup nāmeyi Őunup ağız ħaberi eyitđi ki “Yā nebiyyu’llāh, Aĥyāşilūn Peyğamber ‘azm-i ħāzretüñe selām du‘ā idüp bu nāmeyi gönderdi ve ağız ħaberi bu ki mübārek elüñüz öpüp eydür. Çarĥ-ı gerdiş-i āsiyāb Rüstem’den beri ayırdı, gemümüzi sürüp baĥr-ı gird-āba getürdi [H-109a] [K-110a] azıgumuz dükendi nā-çār ıalduĥ, ümıddür ki bu dertden bizi ħalāş ide.” diyicek Süleymān Peyğamber ‘aleyhi’s-selām işidüp göñli ħam-gīn olup nāmenüñ mührin götürüp Āşaf bin Berĥiyā eline Őandı. Āşaf daĥı yirinden Őurup nāmeyi alup mütāla‘a ıılıp⁷³ okuyup cevāb⁷⁴virdi. **Nażm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Böyle diyüp Āşaf anda ol zemān

Nāme iĥre yazılan iy Şeh cihān

Nāme evvel nām-ı ħālīĥ kird-gār

Ķullara rızĥın viren perverdigār

Lafz-ı künden yaradandur ‘ālemi

Mā’-i Őinden dūr idendür ādemi

Yüridendür gökyüzinde meh ü mihr

Şeh Süleymān’a viren mülk ü mühr

Şāh odur ki ħalĥ anuñ me’mūrıdur

Şeh Süleymān dergehinüñ mūrıdur

Nāme benden ħāzretüñe Őehriyār

Kimbenem Aĥyāşilūn bendeñ i yār

Ĥükmüñ ile ya Süleymān bu zemān

Ĥıfz iderem bu sekīneyi hemān

Ķoşmuş idüñ ben ĥuluñı Sām’a sen

Ĥızmet aña ider iken yā ħasen

Kīş ü baĥrına varıcaĥ iy hümām

Rüstem’i baĥra Őalıcaĥ cedd-i Sām

Mūsā’nuñ tābütını Rüstem diler

Ben ĥuluñı kendüye maĥrem diler

⁷³ Mütāla‘a ıılıp]- H.

⁷⁴ Cevāb]- H.

Çün gemiye bindük anuñla bile
Çoq cezâ'ir gezdük seyrân kıla⁷⁵
Şâh Adunyâ'yı koyup gider idük
Rüstemile çok ğazâ ider idük
Bād-ı şarşar esdi ahî key katı
Kim gemiye irdi çarhuñ âfeti
Diğkat ile çün esen şarşar idi
Kaynadup yirden şuyı şarşar idi
Bād-ı bî-cân çıkdı çünki ol demi
Mevc-i baħr ile tağıldı hep gemi
Bir n'icemüz Rüstem ile gitdiler
Bilmezüz kim n'oldı anlar n'ittiler
Lîk bizüm geştümüzle çok gemi
Kırk iki merkeb toludur âdemi
Bād-ı şarşar sürdi bizi niçe gün
Hâlümüz oldı be-ğâyet ser-nigün
Yil sürüben baħr-ı 'Ummân götürür
Baħr-ı gird-âb içre elbet yitürür
Elli güne yaklaşpdı kām-yâb
Baħr-ı gird-âb içre çekdük çok 'azâb
Bizden evvel baħr-ı gird-âba düşen
Hiç biri kırtulmamış sağ u esen
Cân virüp açlıkla ölmüş âdemî
Baş u leş tolu yatur şuda gemi
Kırk gün artuq itmişüz Haqk'a niyâz
Kim bize çâre kılaydı kâr-sâz
Kırk ikinci günde Haq kıldı yarî
Kim uçup geldi size varan perî
Nâme yazup eline virdük hemân

⁷⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

Var ümîdüm yârî kıla müste‘ân
Sağlığ ile çün perî anda vara
Hâzretüñ eline nâmem çün vire
Var ümîdüm şeh şefâ‘at eyleye
Müsâ Tevrat’ın ri‘âyet eyleye [H-109b] [K-110b]
Bu sekîne kılmaya deryâda pes
Şeh kıla kıllarına feryâd-res
O nübüvvet hâteminüñ ‘izzeti
Hâk naşîb itdügi ‘ilmüñ hürmeti
Bu sekîne içre ol Tevrât için
O Zebûr’uñhakkı şuhf âyât için
Komağıl gird-âb içinde sen bizi
Şâh vâcib bendenüñ geçe sözi
Şu katıldı dükenüpdür hem azık
Açlığ ile olmasun mü‘min yazuk
Ol Hudâ’nuñ hakkı imdi şehriyâr
Koma halkuñ bunda kıla âh u zâr
Cümle begler ağlaşup kıılır figân
Senden olur çâre bize pes hemân
Nâme yazup dutmuşuz saña ümîd
Eyle himmet koma bizi nâ-ümîd
Böyle diyüp âhîr itmiş nâme pes
Vir şalavât germ idüp hengâm pes

Der-Beyân-ı Hüküm Kerden-i Bi-Müvekkil-i Bâd-ı Berây-ı Âverden-i Keştîyân-ı Bâd-ı Şarşar

Hükemâ kavlince kaçan ki Âşaf bin Berhîyâ Ahÿâşilün Peyğamber’üñ nâmesini ki oğdı, Süleymân Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm işidüp yüz hükemâya tutdı ve eyitdi. “Revâ degüldür ki bunca âdemler baħr-ı gird-âbda ıztırâbda ve ‘azâbda olalar, lâzım gelen budur ki anları hâlâş itmege çâre kılavuz. Huşûşan ki sekîne-i Müsâ ve Ahÿâşilün Peyğamber ve bunca ‘ubbâd u zühhâd baħr-ı gird-âba düşe ve niçe biñ Müslümânlar dahı bile ola.” diyicek Âşaf bin Berhîyâ ve cemî‘ hükemâ du‘â kıilup eyitdiler ki “Yâ nebiyyu’llâh, hûb buyurduñuz anlaruñ hâlâşına tedbîr itmek vâcibdür ve kırtarmağ farz-ı ‘ayndur.” diyüp bunlar cevâb viricek Süleymân-ı

Nebî ‘aleyhi’s-selām eyitdi. “Diñ imdi anlaruñ ħalāşına ne tedbîr idersiz ki rāst gele?” Āşaf eyitdi. “Cinnîler gönderelüm, varalar götüreler anları bunda getüreler.” Loħmān eyitdi “ Afārît ehremenler gönderelüm ki cinden anlar ħuvvetlüdür varup getürsünler.” Süleymān eyitdi “Eyleyse yil cemî‘ sinden ħuvvetlüdür. Allāh’uñ fażl u keremi birle evvel gird-āba sürüp ileten bād-ı şarşara getürdüp bî-ħuşūr bunda getürdeyin. Şol ħavlı ile ki Ĥaħ sühbānehü ve te‘ālā baña taħtum götürmege belî müsahħar itdi. Ĥavlehü te‘ālā *fe sehħarnā lehu’r-rîĥa tecrî bi-emrihî ruħā’ en ħaysu eşāb*⁷⁶. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Var ümîdüm izn-i Ĥaħ’la bād-ı şarşar bu zemān

K’ol sekîne birle ħalkı getüre baña hemān

Böyle tedbîr idüben anda Süleymān nām-dār

Ĥaħ te‘ālāya tevekkül itdi olup şādmān

Neşr: Ĥakīm ħavlınce Süleymān-ı Nebî ‘aleyhi’s-selām böyle diyicek evliyā, etħiyā, ħükemā, ‘ulemā Ĥazret-i Süleymān’uñ ‘aħl-ı pākine zihn-i idrākine taħşîn idüp [H-110a][K-111a] ma‘ ħül gördiler ki bād-ı şarşara getürde. Andan Süleymān Peyħamber ħazreti müvekkil-i bād-ı Naħmaħā’ il’e ħıħırdı, naħarına geldi. Eyitdi “Yā müvekkil-i bād, sizden temennāmuz budur ki bād-ı şarşara ħükm idesin, baħr-ı gird-āba düşen gemileri ādemîsiyle ve gemisiyle ve cemî‘ esbābı ile yelkeni sereniyle küregi ve dümeniyle bād-ı şarşar cümlesin uzluħ ile berāber getüre, yirle baħr arasında bu Ĥuds-i Mübārek şaħrāsına getüre ve lākin be-şarħ-ı ān ki ħiħ birisi ol geminüñ yire düşüp şikest olmaya ve içindeki ādeme zarar gelmeye.” diyüp ħükm idicek müvekkil-i bād-ı Naħmaħā’ il melek cevāb virüp eyitdi ki “Yā nebiyyu’llāh, egerħi Allāhü te‘ālā’nuñ bu ħavlıyle ki ħavlehü te‘ālā *fe sahħarnā lehu’r-rîĥa tecrî bi-emrihî ruħā’ en ħaysu eşāb* mücibince rîħler ħükmüne fermān-berdür, ben daħı ħükmüne muħkemem velākin bu gemileri bād-ı şarşara götürdüp getürtmek muħālîfdür, zîrā ki bād-ı şarşar ħāyet şovuħdur. Evvel bu ki gemi ehli şovuħdan ekşeri helāk olur ve ikinci bu ki bād-ı şarşar bir nesneyi götürürken şarşıcıdur. Mebāzā gemileri şarşup birbirine doħundukda helāk ide ve üçüncü bu ki ħāyet ħatı esici yildür. Deñiz yüzinden gemi ħaldırıp felek yüzine aħdurınca gemi içindeki ādemîlerüñ ħorħudan zehreleri ħāk ola, niħesi ol sebebden helāk ola. Ben bu nesneye rızā viremezem, meħer ki ħayrı ile ħükm idem ve yāħūd bād-ı şarşar yanına daħı yil ħoşam. Bād-ı şarşar gemi götüre anlar yanından dutalar gemi şarşılmamaħ için.” diyicek Süleymān-ı Nebî eyitdi. “Yā müvekkil-i bād, şimdiye dek bir yirden bir ulu taħı götürmelü olsam bād-ı şarşara getürdürdük ve yāħūd bir ħal‘ a şehri ve memleketi taħı vü rāħı ve şaħrāsı ve küy u kendini

⁷⁶ Bizde rüzħârı onun buyruħuna verdik. Rüzħâr, onun emriyle dilediħi yere hafif hafif eserdî (Sad 36).

vilāyetiyle götürdüp nazaruma getürtmek dilesem bād-ı şarşara götürdüp getürdürdük. Bunda nedür ki gemileri bād-ı şarşara götürtmezsin?” diyüp Hāzret-i Süleymān incinicek müvekkil-i bād-ı Nağmağā’ıl ‘*aleyhimū’s-selām* cevāb virüp didi ki “Yā nebiyyu’llāh, anuñ gibi tağ, memleket, il, vilāyet, ağır ‘azīm milket götürmege bād-ı şarşar münāsibdür ki kuvvetlü yildür. Hem anlaruñ şarşılmağdan derdleri yoğdur zīrā ki şaķıldür. Ammā ki bu gemi hafifdür, görmez misin ki deryā yüzinde giderken zerre miğdārı terāzūdan ağsa ya’ nī geminūñ deñize alçalup bir tarafı yüksege kim [H-110b] [K-111b] ağar içine şu girüp gemi ğarķa varup ādemisin boğar. Hāl budur ki deñizūñ şuyı gemiye mürekkeb iken ve çünki şarşar hevāya ħaldura. Ma’ lūmdur ki hāl n’olur.” **Nazm:**

[Fā’ ilātün / Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün]

Müşkül işdür gökyüzinde götüre şarşar gemi

Kim içinde ħorhuşından almaya her ādemi

Böyle diyüp ol müvekkil-i bād sākin oldı pes

Diñle imdi kışşa nedür vir şalavāt bu demi

Fī Ma’rifeti Esmā’i’r-revāyihī’l-Muhtelifeti’l-letī Tedevvere Fi’l-verā’ı⁷⁷

Hākim ħavlince müvekkil-i bād-ı melek Nağmağā’ıl ‘*aleyhi’s-selām* böyle diyicek Süleymān ħāzreti ‘*aleyhi’s-selām* su’āl itdi. “Yā müvekkil-i bād, ħaber vir baña ki kaç dürlü yillere ħükm idersin?” Cevāb virdi ki “Yā nebiyyu’llāh, yigirmi dört dürlü yile ħükm iderem. Evvel Şabā yilidür ki bād-ı şarşardur gün doğusından esen yildür. İkinci Şimāl yilidür ki Rūm ħiblesine ħarşu esen yildür. Üçünci Cenūb yilidür ki Rūm ħiblesinden şimāle ħarşu esen yildür. Dördünci Nesīm yilidür ki nerm ü ħoş u yumuşağ yildür. Beşinci Semūm yilidür ki gündüzün esen ıssı yildür. Altıncı Nu’ūc yilidür ki gündüz esen yildür. Yedinci ‘İķām yilidür ki hünersüz yildür. Sekizinci ‘Aķīm yilidür ki mişlühu. Toğuzuncı Cünkbā yilidür ki şabā ile şimāl ortasında esen yildür. Onuncı Nıkbā yilidür ki yolsuz yildür. On birinci Hūdūc’dur ki ħürüldü ile esen yildür. On ikinci Hārūr yilidür ki gice esen ıssı yildür. On üçüncü Şarşar yilidür ki şovuğ ve ħatı yildür. On dördüncü Ķāşıf yilidür ki budak şıyıcı yildür. On beşinci Hücūm yilidür ki çadır ağdaran yildür. On altıncı Debūr yilidür ki gün batusından esen yildür. On yedinci ‘Aşūf yilidür ki ħatı yildür ifrātla. On sekizinci Lāķıħ yilidür ki bulutları devşürür dağı ağacı yemişlendürür. On toğuzuncı Sehām yilidür ki bu dağı şol gice ile esen ıssı yildür. Yigirminci Şafān yilidür ki yağmurla ħatı şovuğ esen yildür. Yigirmi birinci Ruħā’ yilidür ki nerm ü yumuşağ yildür. Yigirmi ikinci Hāşıb yilidür ki uvağ taşları yuvalar. Yigirmi üçüncü Revah yilidür ki Hāğ te’ālā yir ehli için yaratmışdur ya’ nī ki yir altındağı maħlūğ için eser.

⁷⁷ Vera etrafındaki muhtelif güzel isimleri bilmek vardır.

Yigirmi dördüncü Rîh-i Sevdâ'dur ki Hâk te'âlâ [H-111a] [K-112a] celle celâluhü ol Rîh-i Sevdâyı virmişdür. Ehl-i Cehennem'e anuñla 'azâb olunur ve dağı yiri götüren deñizler ol rîhüñ üzerindedür, mürekkebi rüy-ı zemîndür. Bu yılleriñ kağısıyla buyurursañ gemileri getirdeyin." **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Bağr-ı gird-âb üzerinden hep gemi götürüp
Cümlesin şahrâ-yı Kuds'e irgürel bu zemân
Rîhüñ aşı bu ki itdüm hazretüñe men beyân
Kağı rîhe hükm idersek iy emîr-i şeh cihân

Neşr: Hâkîm kavlince müvekkil-i bād böyle diyicek Süleymân hazreti 'aleyhi's-selâm sözün müveccih gördi ve eyitdi. "Yâ müvekkil-i bād, bu zıkr itdüğüñ riyâhdan Rîh-i Lâkıh baña hoş geldi ki rahmet yağmurların emr-i Rabbânî birle cem' idüp kuru ağaçları yapraqlandırıp yemişlendürmiş. Pes gemileri dağı ol yıl getürsün ve hem müvekkil-i şehâb dağı bile varsun." diyüp ra'd-ı felek dağı bile koşdı ve şöyle didi ki "Vaqtâ kim Rîh-i Lâkıh'a gemileri götürmek dileyesiz bulutlar çevresin kaplaya. Eyle zulümât ola ki âdemî-zâd birbirin görmeyeler ve gemilerini yıl ne vechle felek yüzine kaldurup götürdüğün fark idemeyeler. Vaqt ola ki gönüllerine hevâ yüzinde qorhu gele ve çünki Kuds-i Mübarek şahrâsına yıl götürüp getüre. Yiryüzine indürmelü kondurmalu olıcağ şöyle esenlig ile yirden yukaru ve bir mil yirde mu'allağ gemileri bir zemân tutalar, bulutlar üzerinde ırılıp gideler, halık-ı 'âlem ol gemilere nazâr ideler, Hâk te'âlâ baña müsahhar itdüğü mu'cizâtı gözleriyle göreler. Nefslerine inşâf vireler ve bileler ki ol kâdir-i ber-kemâlün ve ol şâni'-i zü'l-celâlün katında dünyâ saltanatunuñ siñek kanadınca kadri yoğdur. Nemrüd yarım siñek birle helâk itdüğüne dâl odur ve dağı eger kim olsa idi buncılayın saltanatı ins ü cin hükümâtını ve çâr 'unşur hizmetini bu za'if hor-ı haqîr Süleymân'a virmeye idi ve dünyâ pâdişâhları dağı bu za'ifün ef'âlinden ve ahvâlinde 'ibret alsunlar ki bu kadar saltanat içinde kendözümü görmezem. Tâc u tahta mağrûr olup göğüs germezem ve devletüme tekye kılıp nefsüme gurûr virmezem. Zirâ ki bu saltanat şol saltanatdur ki niçeleri Nemrüd-ı Fir'avn gibi gurûr-ı saltanat yoldan çıkarıp azdurdı ve Şeddâd-ı Hâmânı tât-i Hâk'dan [H-111b] [K-112b] bezdürdi ve Cemşid gibi rubûbiyyet da'vâsın kaldurup gurûr itdi. 'Aqıbet dünyâdan imânsuz gidüp Cehennem odına tenlerin gîdâ kılıp Hâk dergâhında yüzleri kara kendüleri hor itdiler. Hâk tebâreke ve te'âlâ bu za'if kılına bu 'azîm saltanatı ki müyesser itdi, şükürüm aña dur ki halîmlik, selîmlik, düleklik, sâkinlik dağı muqadder itdi. Hâk te'âlâ celle celâluhü halîmdür, hem kendü sever ve

hem kıllarına sevdürür. Nitekim İbrâhîm-i Hâlîl cemî‘ halk sevdüğü gibi.” Nitekim kelâm-ı kadîm ve kitâb-ı kerîm içre gelür ki *inne İbrâhîm ’e va ’llâhü halîmün*⁷⁸.

Nazm:

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Ger dilerseñ rahmet ide saña rahmânü’r-rahîm

İtme ‘ucb u kibr ü kîn ü ver‘ selîm çü İbrâhîm

Hod-bîn oldısa la‘ net buldı şeytân-ı racîm

Kim muvaḥḥid mü ’minüñ oldı ne kim kalb-i selîm

Der-Beyân-ı Zîkr-i Riyâḥ Be-ḳavl-i ‘Ulemâ vü Be-ḳavl-i Ḥükemâ

Hakîm ḳavlınce Süleymân Peyğamber ‘*aleyhi’s-selâm* müvekkil-i bâda ve müvekkil-i şehâba ḥükm eyledi kim varup ḥizmetlerine gireler. Ammâ ki anlar eyitdi. “Egerçi ḥükmüne Allâh emri birle muḥî‘uz ammâ ki Mikâ’îl ḥazretin da‘vet idüp anlardan bize a‘vân dileseñ bu ḥizmete. Zirâ ki eger ben ki müvekkil-i bâdam ve bu ki müvekkil-i şehâbdur, cemî‘ ümüzüñ müvekkili Mikâ’îl’dür ‘*aleyhimü’s-selâm*. Luḫf eyle anuñla meşveret kıll anuñ ma‘rifeti daḫı bile olsun.” diyicek Süleymân Peyğamber ‘*aleyhi’s-selâm* bu sözden bildi ki bu ḥizmet emri ‘azîmdür. Ḥalvet-ḥânesine varup pāk şudan arı âb-dest alup iki rek‘at ḥâcet namâzın kıllup Allâhü te‘âlâya tazarru‘ kıllup eyitdi ki “İlâhî seyyidî ve mevlâyı ‘âlî ḥazretüñden dilerem ki baḫr-ı gird-âbda olan sekîne-i Mūsâ’yı Tevrât ile ve Aḫyâşilün Peyğamber’i bilesince ‘ubbâd u zühhâd u sâdât ile ve anda olan Müslümânları ve vaḫdâniyyetüñe ikrâr iden pîr ü cüvânları bâda götürdüp gemileriyle şahrâ-yı Ḳuds’e getürdesin, tâ kim baḫr-ı gird-âbdan ol ‘azîm ‘azâbdan ḳurtılup tâ ölünce ḥizmetüñe yüz sürüp tâ‘at ideler ve eger ki bu za‘îf bî-çâre Süleymân’uñ du‘âsı ḥazretüñde müstecâb oldıysa Mikâ’îl ḥazretin gönderesin, gele müvekkil-i bâda ve müvekkil-i şehâba ḥükm kılla.” diyüp niyâz idicek ol ḳâḫiyü’l-ḥacât ol ḫâlîḳ u arz u semâvâtı Süleymân du‘âsın müstecâb kıllup Mikâ’îl’i gönderdi. Ḥazret-i Süleymân’a [H-112a] [K-113a] geldi. Halk gözinden nihân, Süleymân ‘aynında ‘ayân nazarına geldi, selâm virdi. Süleymân ‘aleyke alup ‘izzet itdi. Andan Mikâ’îl eyitdi. “Yâ nebî, Allâhü te‘âlâ saña selâm kıllup eydür ki du‘âsın müstecâb itdüm. Ammâ ki sekîne-i Mūsâ’yı şimdiden soñra Tevrât ile ve içinde olan esbâb ile Ḳuds-i Mübârek’den göndermeyesin ve server-i selâḫinlerden kimseye virüp ‘asker üzerine göndermeyesin.” diyicek Süleymân-ı Nebî “*Semi‘nâ ve aḫa‘nâ*⁷⁹” diyüp yirinden ḫurup secde-i şükr itdi ve yüz yire sürdi. Andan ḫurup Mikâ’îl ḥazreti ile yirine oturdu. Mikâ’îl ḥazreti ‘*aleyhi’s-selâm*

⁷⁸ Çünkü İbrahim çok içli ve Allah’a yönelen bir kimseydi (Hüd 75).

⁷⁹ İşittik ve itaat ettik (Bakara 285).

müvekkil-i bād-ı Nağmağā'ıl kığırdup a'vānlarından dört kimesne koşdı ki ser-cümlesi tekvīn-i riyāhdur. Evvel Şanveneş, ikinci Raḥyūş, üçüncü Filīş, dördüncü Fırṭīnūş ve andan soñra müvekkil-i şehāb emṭarı kığırtıdı kim adı ra' d'dur, anuñ daḡı dört a'vānı vardur bile koşdı. Nite evvelkisinüñ adı Mehdedī ve ikinci Behrdūşā'ıl, üçüncü Mehīlāş ve dördüncü Mehlūş'dur ve andan soñra bunlar daḡı ızın-i Rabbānī ḡükm-i Süleymānī emr-i Mīkā'ıl-i rūḡānī birle 'azm idüp baḡr-ı gird-āba gitdiler, çün kim felek yüzine çıkdılar. Müvekkil-i bād, Rīḡ Lākīḡ'a ḡükm itdi esip bulutları cem' itdi daḡı sürüp baḡr-ı gird-ābdan yaña gitdiler. Ammā ki bizüm kışşamız ez an cānib baḡr-ı gird-ābdan olan Aḡyāşilūn Peyḡamber'e geldi. Nite çünki Ruḡ'ā'ıl-i Perrī'yi kim yām ile Süleymān gönderdilerdi. “Ne ḡaber gele?” diyüp intizār ile durmuşlardı. Her gün namāza niyāza meşḡul olup yüzlerin yire sürerlerdi. Perrī gitdüḡinüñ dördüncü güninde cem' begler bir yire gelüp Aḡyāşilūn Peyḡamber gemisine cem' olup eytdiler ki “Yā nebiyyu'llāh, azuḡumuz şuyumuz dükendi baḡr-ı gird-ābdan ḡiçbir vechle ḡalāş olacaḡumuz ma'lūm degül, bārī ölmedin yarın gemilü gemimüzüñ serenlerin çekelüm yelkenlerin ḡalduralum ve dümenlerin ṭaḡalum Allāḡü te'ālāya baş açup niyāz ḡılalum. Ümīddür ki ḡaḡ te'ālā Tivrāt-ı Mūsā yüzi şuyına bir yıl vire, gemimüzi baḡr-ı gird-ābdan sürüp çıḡara ḡurtılavüz. Eger çāre olmayacak olursa kendümüzi deryāya atavüz, balıḡ ḡıdāsı⁸⁰ olup 'aybumuz örteviz.” diyüp bu tedbīr ḡılıp dördüncü gün olıcaḡ gemilü gemisine girüp başda seren çeküp [H-112b] [K-113b] ḡıçda dümen ṭutup yelken gerdiler ve daḡı dillerince Allāḡ'a niyāz ḡılıp yüzlerin taḡtaya sürdiler. ḡaḡ te'ālāya tevekkül ḡılıp ḡāllerine şükr itdiler kim 'uḡalā eydür “ḡaḡḡ'a tevekkül eden murādına ericidür.” Nitekim eydür *tevekkeltü 'ala'llāhi yekfīke*⁸¹ ve her birisi itdüḡi ḡünāha istiḡfār idüp āḡ u eḡḡān itmeḡe meşḡul oldılar. Zīrā ki 'uḡalā eydür “Kişi gerekdür ki her ḡünāhın⁸² aḡup her gün āḡ ide”. Nitekim eydür *zeletü'l-'āḡilü kebīrātün*⁸³ ve bir kişi dilerse ki bir belādan ḡalāş ola. ḡaḡḡ'a şıdḡ ile ḡönül baḡlaya ki bendenüñ felāḡı şıdḡ iledür. Nitekim eydür *fekāke'l-mer'i bi's-şıdḡı*⁸⁴. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Şādık olan her murāda iriser

ḡam-gīnüñ dil-küşāda iriser

Hind ü Çīn ü Sind'de olsun ol kişi

İstedüḡi her murāda iriser

⁸⁰ ḡıdāsı] 'azāsı K.

⁸¹ Şüphesiz ki Allah'a tevekkül et ve O, sana yeter (Hud 56).

⁸² ḡünāhın] ḡünāha K.

⁸³ Akıllının hatası büyüktür.

⁸⁴ Kişinin kurtulması doğrulukladır.

Der-Beyān-ı Ber-Āverden-i Keştīyān-ı Bād-ı Şarşar Ez Baħr-ı Gird-āb

Ĥükemā kavlince cülūs-ı Süleymān'ıñ ibtidā-i tāriħinden bir kavilde altıncı yılda ve bir kavilde sekizinci yılda⁸⁵ kânün-ı evvel ayınıñ on ikinci güninde ki sebt günüydü. Aħyāşilün Peyğamber gemisinde olan zühhād ile 'ubbād ile şādāt ile sekineyi kıbleye karşı okuyup namāz kılırdı. Gemilerle baħr-ı gird-āb āsiyāb gibi döndükçe bunlar her dört rek'at namāzı kılduklarınca sekineyi kıbleden yaña döndürüp mihrāb yirinde koyup ve yanından kıble-nümā koyup Aħyāşilün Peyğamber namāz kılıp selām virdükçe kıble-nümāya nazar kılırdı. Kıble-nümāya göre sekineyi kıbleden yaña kordı ve bākī gemide olan server ü selātinler Zilzāl-i Ekber ve 'imlāk-ı Sindī ve naķnāf-ı Hindī mişli pehlevānlar ma'a'l-kışşa kırk dört pāre gemiden olan yigirmi iki biñ miķdārı merd ü merdānlar Aħyāşilün Peyğamber'ıñ gemisini gözedüp ve sekineye nazar kılıp gözedüp yönlerin andan yaña dönüp ol gün tā nīm-çāşt vaktine degin namāz kıldılar ki anlarıñ kıblesi Beytü'l-Muķdis cānibine idi. Çünki kıbleleri rāst-ı Beytü'l-Muķdis cānibine ki ya'nī ki gemilerinüñ yöni cānib-i Beytü'l-Muķdis'e olup toğrulıcaķ gün daħı temām kıubbeyi kuşluk yirine varup Kāf'dan Kāf'a 'āleme şu'le virürken deñiz yili esmeyüp baħr-ı emvāc fāriğ iken gökyüzinde zerrece bulut yoğ iken rüy-ı dilber gibi cihān [H-113a] [K-114a] yüz açuğ iken nā-gāh anı gördiler ki kati kati yiller esmege başladı. Mevc-i deryā felege çıkup halkı korkusından sözi savı kesmege başladı, 'ālem yüzünü baħr-ı zulümāt deñizle gök arasın kara bulutlar kati kati tutmağa başladı ve deñiz kuşları çağrışup kaçışup ötmege başladı. Aħyāşilün Peyğamber ile gemi halkı NūħTūfān'ından ki nişān gördiler, cānlarından ümīd kesüp gemilü gemisine siñüp tırdılar, tırdıkları yirde el getirüp Allāh'a tazarru' kılıp yüzlerin gemi tahtasına urup secde yirine sürdiler, Ĥaķ'dan necāt ve tūfāndan emān u ĥayāt dilediler. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Pir ü bernā tā ki varsa ol gemide ādemī

Ĥaķķ'a nāliş itdi ġāyet Nūħ'a kılıp o demi

Yil esüp bulut bürüdi tıtdı zulmet 'ālemi

K'aķdeñizden göz seçemezdi nedür kara gemi

Neşr: Ĥükemā kavlince bād-ı şarşar esmekde, bulutlar gök ile deryā yüzün kaplayup güneş şu'ā'ın maħv idüp kesmekde, cür'eti olan pehlevānlar Allāh'a niyāz idüp muħanneslerüñ tūfān korkusından cānı çıkup ditreşmekde ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib müvekkil-i bād-ı Nağmağā'ıl melek birle müvekkil-i şehāb ra'd emr-i Rabbānī izn-i yezdānī ma'rifet-i Mīkā'il-i rūħānī ve mu'cize-i Süleymānī birle kim sebt günü şubħ-dem şahrā-yı Ĥuds-i

⁸⁵ Bir kavilde altıncı yılda ve bir kavilde sekizinci yılda] bir kavilde sekizinci yılda K.

Mübârek'den dīvân-ı Süleymân-ı Nebî-i tebârekden kudret kanadların açup “*Bismi'llâh.*” diyüp uçup a'vânlar ile yirle gök arasına geçüp tarafetü'l-‘ayn içinde deryâ-yı mağribe muqâbil ki virdiler. Felek yüzinden nazar kılup gird-âb-ı ekberde gemileri ki gördiler. Hemân-dem Allâh'ıñ emri birle evvel müvekkil-i bād-ı felek ya'ni kim Nağmağâ'ıl melek ‘*aleyhi's-selâm* bāda hüküm itdi, esdi. Andan soñra müvekkil-i bād-ı şehâb ra' d-ı melek-i kām-yâb hüküm itdi. Bañr-ı zulümâtdan kara bulutlar çıkup gök ile deryâ arasın bürüyüp tutdı. Şöyle ki bañr-ı gird-âbla gemileri zulümât ihâta itdi. Eyle ki Tūfân-ı Nūh'dan nişân virür. Andan müvekkil-i bād Rih-i Lākıh'a hüküm itdi. Ol kırk iki päre gemileri deryâ yüzinden âsânlıgla endāze vü terāzū ile gökyüzine çıkarup ağdurmağa başladı. Mekātā'a'ıl melek ‘*aleyhi's-selâm* müvekkil-i şehâb ra' d dañı şol Cehennem ağzından çıkan kara düttün şeklindeki esved-i şehâblara kim hevâda gidişi beñzer şehber-i ‘uqâblara ol gemilerün etrafını kuşadup üstine çöküp dañı yağmurların az az yağdurmağa [K-114b] başladı velî bulutlardan anuñ bigi [H-113b] karañuluğ düşdi ‘âleme ki ne gökde felegüñ şems ü mähî belürürdi ve ne deñizde murğ u mähî görünürdi. Gemi içindeki halk bulut karañulığından biri birini görmezdi, gemi gökde mi ya deñizde mi fark idüp birbirine haber viremezdi, velî bu kadar görürlerdi ki gemilerün yilkeni yille tıldı. Seren ipleri çekilüp yedi siñirlü katı yay kirişine dönüp muhkem oldu ve gemiler Kuds-i Mübârek cānibine katı yaydan çıkmış oğ gibi gider oldu. Bunlar gemiyi bañr-ı gird-âb deñizinden gider şanup her birisi Allâh'a şükr ider oldu velî bulut zulmetinden bir gemideki bir gemiyi bakup göremezdi ve yıl esmesinden ve yağmur yağmasından gemiden gemiye kimse haber virmez oldu. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Tutdı zulmet ‘âlem için hem çü kır

Göz gözi görmez olupdı irüdir

Bu sipihrüh içi olupdı key siyâh

Kim belürmezdi felekde mihr ü mäh

Zulmet-i İskender tı olupdı ‘âleme

Göz diküp bakmazdı âdem âdeme

Mevc uruben kükrer idi çün deñiz

Çorhudan qalmazdı âdemde beñiz

Gök gögermiş ışılar deryâ yüzi

Bakup ammâ göremezdi göz gözi

Yiller esdi gökde hem çün bād-ı hüd

Çapladı deryā-yı zulmetle bulud

Çalk-ı ‘ālem tā ki geŝt-i ādemi

Çayrete vardı temāmet her gemi

Çükemā kavlince emr-i Rabbānī mu‘ciz-i Süleymān Rīh-i Lākīh kırk dört pāre gemileri içi tolu yigirmi iki biñ nefer ādemleri baħr-ı gird-ābdan çaldurup götürmekde, yir ile gök arasında uzluğ ile alup Çuds-i Mübārek’e yitürmekde ve ra‘d-ı felek daħı bulutları cem‘ idüp gemiler üzerine ağdurmaçda, çarañulıç ‘ālemi dutup gemilerdeki çalk birbirin görmeyüp yağmurlar daħı yağmaçda ammā ki bizüm kıŝsamuz ez ān cānib Süleymān çazretine geldi ki müvekkil-i bād ile müvekkil-i seħāb gemileri getürmege sekīne-i Mūsā’yı naazarına yetürmege çükme idicek yetmiş iki millet yüz yigirmi dört dürlü ŝıfat-ı maħlūkāt ve çāzır olan biñ bir ümmet dillerine yigirmi dört dürlü yilüñ āvāzesi düŝdi ve re‘is-i çükemā ve a‘lem-i ‘ulemā yil çakçında birbirine su‘āl itmege mübāçase çılıp çıl ü çāl itmege baŝladılar. Süleymān Peyğamber [K-115a] ‘aleyhi’s-selām bunlaruñ bu çāline muççali‘ olup yüzün Loçmān Çakīm’e çutup su‘āl idüp eyitdi ki “Yā çakīm, çaber vir baña ki çükemā [H-114a] kavlince yilüñ aŝlı nedür ve kaç dürlüdür ve fā‘idesi nedür?” Cevāb viridi ki “Yā nebiyyu’llāh, çār ‘unŝür ki Allāhü te‘ālā yaratdı, cemī‘ sinden kürre-i nesīm çuvvetlüdür. Naçl-i İdrīs oldur ki kürre-i nesīm altı biñ mil yol durandan yuçaru oddur ve her tağ ki ŝudan çıkıçıdur hevāya çirmiçdür, kaçan ki temevvüc itse yil çāŝıl olur. Nitekim deñiz mevc urisa hevā olur ba‘zın def‘ ider. Pes hevā yildür sākin ve yil hevādur muteharrik ve İbni Cevzī eydür. “Hevā iki çısmdur raçmetdür, ‘azābdur ve her çısmı dört çısmdur. Raçmet bigi rüçha neŝr ü mürselāt ve mübeŝçirātudur. ‘Azāb yili ŝā‘ıç u‘Āŝıf bu ikisi deñizdedür ve Açaymīr ü ŝarŝar bu ikisi çurudadur ve yilüñ fā‘idesi çayvānuñ cismini muçkem ider ve bulutları bir yirden bir yire iledürler ve ulu yiller kim fā‘idelidür. Dörtüdür Evvel ŝimāl’dür, ol nebātü’n-na‘ŝdan maçribe çider. İkinci Cenüb’dur, ol seħil çarŝusından maçrıça eser ve üçüncü ŝabā’dur, ol nebātü’n-na‘ŝ çarŝusından maçrıça eser ve dördüncü Debür’dur, seħil çarŝusından maçribe eser. Ammā ŝimāl ŝovuçdur, çurudur. Anuñ içündür ki ol bir içlimden gelür ki güneŝ ol içlime uçramaz ve çar ve yağmur ve ŝovuç ol içlimde çoğ olur. Yazda ve kıŝda lā-cerem ŝovuç olur ve hem deñize uçramaz. Beriyyeler ve tağlar ve ıssuzlıçlar geçer, lā-cerem ŝovuçdur, çurudur ve Cenüb yilinden çatı eser. Zīrā çar yirlere uçrar, çiddeti kesb ider. Ammā bedeni ŝaħiç çılır ve pāk ider ve dimāğa çuvvet virür ve rengi ŝāfidür ve hevāyı ŝaħiç çılır ve pāk ider ve ŝehveti çarekete getürür ve ammā Cenüb ıssıdur ve yaçdur. Zīrā ki çatt-ı İstivā’dan gelür ve ol vilāyet be-ğāyet ıssıdur. Yilda iki kez güneŝ anuñ üzerinden geçer ve hem deñiz çoçdur, yedi deñiz geçer. Lā-cerem çarāret ü ruçbet kesb ider. Ammā bedeni yumuŝaç ve ādemi kāhil çılır ve hevāı ağır olur ve deñiz ŝuyın çara çılır ve ekŝer yağmur getürür ve kaçan ki bir vilāyetde

çok esse ekşer toğan dişi olur. Kaçan ki ıssı şuya dokına şovuk eyler ve şovuk şuya dokına ısshı eyler. Şabā i' tidāle yakındur, zīrā ki günün evvelinde eser ve hem şovuk yirlere dokınup şovuk eyler [K-115b] ve deñize ve beriyyeye irişüp i' tidāl kesb ider ve ol seher-i nesimdür kim ādeme hoş gelür ve uykuyu tatlu eyler ve hastaya [H-114b] rāhat bağışlar ve cemīc havāşa muvāfiğdur ve ammā Debūr, Şabā'ya muhālifdür. Günün āhirinde eser, ğurūba yakın olduğda anuñ için seħūnet kesb itmez ve her hāşşa ki Şabā'da vardur. Debūr'da anuñ zıddıdır. Nitekim muşannif-i kitāb eydür ki Rasūl hazreti 'aleyhi's-şalātü ve's-selām hadişinde buyurur ki *naşrate bi's-şabā ve emleketi 'Ād bi'd-Debūr*⁸⁶ ya' nī baña Allāhü te'ālā şabā ile nuşret viridi, düşmene mukābil olduğumuzda ve 'Ād kavmini Debūr ile helāk eyledi ve yıllerden birisine dağı Vana' a dirler kim aña kaşırğa dirler ve ekşer sebep oldur ki tabī'ati zemherire irişür müdevver yolda berāber gelür. Ol sebebden degirmi olur, ol şıfat üzre yire gider ve ba'zı hākīmler eydür ki "Sebeb oldur ki iki muhālif yıl bir yire cem' olur birbirine qarışur def' idemez döner degirmi olur. Bunuñ hiç hāşıyyeti yokdur, belki ziyānı vardur." Loqmān Hākīm hikmet mūcibince yıllerün hākqında bu vechle cevāb viricek andan Süleymān 'aleyhi's-selām yüz 'ulemāya dönüp⁸⁷ su'āl itdi. "Ehl-i sūnnet ve cemā'at mezhebinde haber virün baña ki yıl kaç dürlüdür ve aşlı nedendür ve fā'idesi nedür haber virün?" diyicek serdefter-i 'ulemā Āşaf bin Berhıyā cevāb virüp eyitdi ki "Yā nebiyyu'llāh, bilgil ki Allāhü te'ālācelle celāluhū şuyı dürrden yaratdı, yili anuñ buhārından yaratdı. Ol yıl için Allāhü te'ālā kanad yaratdı, anuñ kanadınıñ sağışın kimse bilmez illā Allāhü te'ālā bilür. Yine ol yile emr eyledi bu şuyı götüre, götürdi. 'Arş şu üzerindedür, şu yıl üzerindedür. Ba'zı kavm inkār eylediler. Yilün me'mūr olmaqlığın dağı kanadı olmaqlığın pes bu inkāruñ ma'nisi yokdur. Zīrā kaçan cā'iz oldıysa Allāhü te'ālā feriştelere yaratmaqlık nūrdan dağı anlara kanad yaratmaqlık dağı anlar seyr eylemeklik her ne yire dilerse egerçi anları bir görmezüz hıffetden ötürü. Ammā ki ya⁸⁸ Süleymān-ı Nebī 'ālī hazretün gözlerinde 'ayān görürsin, zīrā kim mürsel peygambersin her birinün sırrına vākıf olursın, bu 'acıbdür ki bilürken su'āl kılırsın."

Nazm:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Bildürürken cümle nesneyi saña Rabbü'l-enām

Pes su'āl itmek neden virgil haber ey nīk-nām

Çün *fe fehhemnā*⁸⁹ didi 'allām-ı ğayb iy şeh saña [K-116a]

Bildüğün nesneyi sormak aşlı nedür di temām

⁸⁶ *Saba rüzgârı rahmet ordusu vazifesi görmüş ve bu rüzgâr Ad kavmi hakkında bir azab ordusu kesilmiş (Hadis).*

⁸⁷ Dönüp] dutup K.

⁸⁸ Yā]- H.

⁸⁹ *Anlattık ve öğrettik (Enbiya 79).*

Nesr: Hükemā kavlince Süleymān-ı Nebī ‘*aleyhi’s-selām* [H-115a] bu haberi kim işitti. *Fetebe’s-seme zāhiken*⁹⁰ mücibince tebessüm itdi dağı eyitdi ki “Egerçi cümlesi ma‘lûmumuzdur velâkin bilmeyen bilsün diyü su’âl iderem.” diyüp cevâb virdi. Nitekim muşannif-i kitâb eydür. Ka‘bü’l-Aḥbâr’dan rivâyetdür ki eydür. Ḥazret-i risâlet ‘*aleyhi’s-selām* şordum ki “Bizümle gök arasında niçe yıl vardır?” Peyğamber ḥazreti eyitdi. “Üç yıl vardır. Evvel Rîḥ-i ‘Aḳîm’dür, ‘Âd kavmine irsâl olundu. İkinci Rîḥ-i Sevdâ’dur, ol ol yildür ki Cehennem ehli anuñla ‘azâb olunur dağı deñizler anuñ üstindedür. Üçüncü Rîḥ-i Revaḥ’dur yir ehli için. Ba‘zılar eyitdiler “Yıl dördür.” didiler. Sabâ’dur, Debür’dur, Şimâl’dür, Cenüb’dur. Şabâ yili rûḥı vardır dağı Nesîm vardır ekşer esmesi anuñ gicedür. Peyğamber ‘*aleyhi’s-salâtü ve’s-selām* eydür “Ben bir dem evlendüm Şabâ ile Allâhü te‘âlâ ‘Âd’ı helâk eyledi Debür ile. Ammâ Debür’uñ kuvveti yirde ol kaçardur ki yiri şarşar. Zîrâ ‘Âd kavmi yilile helâk olmaḳlıḡ ile qorquduıldı. Çün kim işitdiler, quyular kaçdılar anda sâkin oldılar. Eyle şandılar ki aña yıl girmeye. Allâhü te‘âlâ Debür’ı virdi tâ anları ol quyulardan çıkardı atdı, anları ol vechle helâk eyledi. Ammâ Şimâl yili diyü Füyâze dirler ve ‘Arab buña Şimâl didi. “N’içün?” Anuñ için ki bu muşallînüñ şavlinden gelür, arz-ı Ḥicâz bu Şimâl yili buludla yağmurla gelür şeksüz. Kaçan bunuñ üzerine gece gelse döker, ‘alâmeti budur ki ammâ Cenüb’a Cenüb şöyle eydürler “Ol kıble tarafından esse anuñ kuvveti ‘ulvîdedür, zîrâ bulutlara müvekkildür bulutları cem‘ ider kaçan çatı çatı esse yağmur yağar ve dağı anuñ bir hâşşesi budur ki deñizleri harekete getürür yirden nem çıkarur.” **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Cümle yiller bir degüldür bî-gümân

Her birinüñ nef‘ -i zarrı var inan

Şarşar ile bir degül bād-ı nesîm

Farḳı vardır cümlesinüñ key cihân

Der-Beyân-ı Äverden-i Müvekkil-i Bād Sekîne-i Mūsâ ve Keştîyân-ı Zilzâl-i Ekber

Hükemā kavlince Ḥazret-i Süleymān ‘*aleyhi’s-selām* nübüvvet taḡtı üzerinde oturup hükemâdan ve ‘ulemâdan [K-116b] riyâḡ ḡaḳḳında bu vechle su’âl cevâb iderken müvekkil-i bād-ı Naḡmaḡâ’îl ‘*aleyhi’s-selām* gelüp [H-115b] sem‘ -i Süleymān’a baḡr-ı gird-âbdan gemileri götürüp getürdüḡin ḡaber virdi. Ḥazret-i Süleymān ‘*aleyhi’s-selām* işidüp Müslümânlaruñ sekîne-i Mūsâ ile baḡr-ı gird-âbdan ḡalâş olduḡlarına şâd olup du‘âsı Ḥaḳ dergâḡında müstecâb olduḡına şükr itdi, andan dönüp beglere ḡaber itdi. Yirlü yirinden dîvân ḡaḳḳı hep turdılar, felek yüzine baḡup diḳḳatile nazâr urdılar. Gördiler ki cânib-i maḡribden

⁹⁰ O zaman bu üzerine tebessüm etti (Neml 19).

baħr-ı zulümāt opup yiller esdi, gkyüzinden baħr-ı zulümāt belürdi, zemāndan Őoħra ıble cānibinden yil ıup esüp baħr-ı zulümātı dağıtdı. ‘ Ālem yüzi munevver oldu ve göz gözi gördi. Anı gördiler ki yil hevā-yı fenāda fevka’l-‘āde kır dört pāre gemileri ii olu ādemleri taħt-ı Süleymānı gibi uzluğ ile götürüp gelür. Her geminüñ yilkeni yil ile olu ve ıda dümen dutulmuş ve baŐda seren ekilmiş her geminüñ ādemi ‘avāmı ayağın urup hāŐları yiryirin otururlar, gemiş peyđamberler ervāħına Őalavāt virüp Allāħ’a tekbir getürürler. Bu ari ile yil gemileri bu resm ile getürüp uds Őaħrāsına yitürüp gkyüzinden yire indürdi dağı dizek dizek ılup sekine-i Mūsā olduğı ve AħyāŐilün gemisini öñce bāisini ‘aabince Ürdün Irmağı Őuyı üstine ondurdu. Ez ān cānib bu arafdān dağı AħyāŐilün Peyđamber ‘aleyhi’s-selām baħr-ı gird-ābda ol Őedid-i ‘ iābda Ĥa te’ ālāya münācāt ılup niyāz iderken ve Zilzāl-i Ekber ve cebbār-ı a’ am ve kakhār-ı küħrem vesā’ir serverleriyle Dāvud Peyđamber ‘aleyhi’s-selām Őeri’atine girmiş dilāverleriyle bu varadan ĥalāŐ olmağa ĥällü ĥālince ĥālıa niyāz idüp namāz ılurken anı gördiler⁹¹ ki atı atı yiller esüp sözi savı kesüp biħār-ı aħbārdān bulutlar oparup uvvet-i hevā ile gkyüzine ağdurdu. Bulut arañuluđı ‘ālemi dutup susuzluğ anduracađ deñlü yağmur yağdurdu veli baħr-ı zulümāt anuñ bigi arañuluđ oldu ki göz gözi görmez oldu ve bir gemiden bir gemiye ādem baup birbirinden ĥaber virmez oldu veli Őol adar fark itdiler ki yil esüp gemilerini rāst Beytül-Mukdis cānibine döndürdi dağı yiller anuñ bigi esdi ki [K-117a] seren ipleri kemān-ı Rüstem kiriŐi [H-116a] gibi ötmege baŐladı ve yil yelkene olup her gemi odan atı yil uvvet ile gitmege baŐladı veli anuñ gibi arañuluđdur ki ne gemiden aŐađa deryā-yı āb-ı baħrdān niŐān belürürdi ve ne ĥod seren ağacından yukāru hevā-yı Őems-i āsmān belürürdi. **Nazm:**

[Fā’ ilātün / Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün]

Ne baup göz gördi baħru ne ĥü Şu ire semek

Ne nazār iden hevāda gün görürdi ne felek

Baħr-ı zulmet ile ıtdı arĥ u deryā arasın

Őanki opdı baħr-ı tūfān zulmeti Nūħ’ı kömek

Neşr: Ĥakīm⁹² avlince bu kır dört pāre geminüñ her birisini uşağı ve irisini baħr-ı gird-ābdān yil aldurup götürürken uds-i Mübārek Őaħrāsına getürdüğün üç aylığ yolu bir gün Őabaħdān vat-i ‘aŐra dek mağrib deñizinden aldırup yire gök arasından götürdüğün uds-i Mübārek ırmağı arduna getürdüğün AħyāŐilün Peyđamber’den ĥayrı kimse bilmedi, bulut arañuluđından göz gözi görüp hevādan baħrı seüp āđāħ olmadı. İllā bunlar Şöyle taşavvur

⁹¹ Gördiler] gösterdiler K.

⁹² Ĥakīm] ĥükemā K.

itdiler ki gemilerini baħr-ı gird-āb yüzinde yürür ve ammā şol vaħtın bu sırıra vāķıf oldılar ki vaħtā ki yıl bunlaruñ gemilerini ve her geminuñ içi tolu ādemlerini baħr-ı gird-ābdan ki izn-i Rabbānī birle götürdi ve ma‘rifet-i müvekkil-i Mikā‘il-i raħmānī birle Ķuds-i Mübārek şahrāsına ki yitürdi. Mu‘cize-i Süleymānī zāhir olmağ için ins ü cin serverleri bu sırıra vāķıf u nāzır olmağ için müvekkil-i şehāb melek ya‘nī ki ra‘d-ı felek buludı gemiler üzerinden tağıtdı ve gün şu‘lesi toķınup ‘ālemi rüşen ki eyledi⁹³ yıl gemileri gökyüzinden indürdüğün ki gördiler, Ürdün Irmağına ķondurduğün bilüp birbirine ħaber virdiler daħı gemi içindeki ħalk bulutlar tağılduğün ki gördiler, gemileruñ çevresine baķup nazar urdılar. Gördiler ki baħr-ı gird-āb görünmez, illā ki hevā görünür nehr ü deryā yirine dehr ü ķazā görünür. Gemilerin mu‘allaķ görüp ķorķdılar, gemilü gemisine siñüp sükūt idüp baķdılar tā aña dek ki gemiyi yıl yiryüzine indürdi, Ürdün Irmağı şuyına ķondurdu daħı Aħyāşilün Peyğamber ve Zilzāl-i Ekber ve gemide olan serverler gird-ābdan ħalāş olduķların ki gördiler, Allāħ’a şükr idüp secde ķılup yüz yire sürdiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Çün selāmet ķurı yirde kendülerin gördiler

Pes kenār-ı baħrı öpüp secdeye yüz sürdiler [H-116b]

Her biri cān u dilden nāliş idüp ħālīķa [K-117b]

Emr-i Ħaķķ’a virüp anlar ħoş rızāyı ķurdılar

Der-Beyān-ı Ķavl-i Diger

Ħakīm⁹⁴ ķavlince ba‘zı rāvī eydür ki Süleymān Peyğamber ‘aleyhi’s-selām müvekkil-i bād-ı Nağmağā‘il’e emr itdi. Gemileri baħr-ı gird-ābdan sürüp Endülüs şehri kenārına getürdiler ve andan ħalk gird-ābdan ħalāş olduķların görüp secde-i şükr idüp bir zemān ol şehirde durup azıķlanup şulandılar ve andan yelken eyleyüp göçdiler, İskender Boğazı’nı geçdiler Aķdeñiz’e girdiler ve andan sürüp Trablus’a geldiler. İskele urup kenāra çıķup gemide olan atları çıķarup Aħyāşilün Peyğamber ‘aleyhi’s-selām ve Zilzāl-i Ekber ve bāķī olan serverler atlu atına süvār oldılar ve merkebi olmayan piyāde öñlerince yürüyüp ‘azm-i Ķuds-i Mübārek ķıldılar. Sekīne-i Mūsā’yı ‘ulemā başlarında götürdiler ve Aħyāşilün Peyğamber ‘aleyhi’s-selām a‘vān-ı sādāt ile geçmiş peyğamberler ervāħına şalavāt virüp Allāħ’a tekbīr getürürlerdi, bu tarīķ ile gelüp Süleymān-ı Nebī ħazretine yitdiler. Ez an cānib Süleymān Peyğamber ‘aleyhi’s-selām Āşaf bin Berħiyā’yı ve ħāzır olan enbiyā vü evliyāyı Mūsā Peyğamber sekīnesi ħürmetine ve Tevrāt-ı ‘azīm ‘izzetine ķarşu gönderdi. Gelüp Aħyāşilün Peyğamber’i

⁹³ Eyledi] itdi K.

⁹⁴ Ħakīm] ħükemā K.

karşuladılar ve sekineyi ziyaret kılıp ‘izzet ile alup Süleymân’a getürdiler ve pehlevânlar server-i ser-gerânlar dağı Zilzâl-i Ekbere ve bilesince olan beglere karşı vardılar, ‘izzet ile selâm virdiler. Görüşdiler hâl ü hâtır soruşdılar. Andan Zâl-i Destân dağı oğlu Rüstem’ün yârenleri geldügin ki bildi. Rüstem bile degüldügin görüp feryâd u efğân kıldı. Andan Ahyâşilün Peyğamber’e buluşup haber şordı. Ol dağı muhâlif yil esüp gemileri birbirinden ayırduğın ve Rüstem gemisinden bunlar cüdâ düşüp baħr-ı gird-âba girdüklerinden haber virdi, Zâl-i Destân işidüp dil perîşân oldu. Andan sürüp bunlaruñla Süleymân hazretine buluşup dergâhına yüz sürüp devâm-ı devletine du‘â kıldılar. Evvel Ahyâşilün Peyğamber Süleymân ile görüşüp andan Zilzâl-i Ekber ve andan cemî‘ bilesince gelen serverler dîvân-ı Süleymânî’yi ki gördiler, hayrete varup engüşt ber-dehân urdılar. Evvel taht-ı pâ öpüp baş koyup yüz yire [H-117a] sürdiler. Andan baş kaldırıp dillerince Süleymân hazretine [K-118a] alkış virdiler ve andan hâllü hâlince pîş-keşlerin çeküp kendüleri kim idügin bildürüp hizmet-i şerâ’iğin yirine yitürdiler. Andan emr-i Süleymân ile mehterler şandalı getürdiler. Serverler şafında Kührâm ‘Âdî’den aşğa şadra geçüp oturdılar ve sekineyi dağı Kudis-i Mübârek yirine iletüp Allâh’a tekbîr getürdiler. **Nazm:**

[Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün]

Çünkü gördi ol melikler Şeh Süleymân hazretin

Cân u dilden pes kabûl itdiler anuñ hizmetin

Bildiler ki aña hem-tâ yoğ cihân içre melik

K’itdi çâker baħr u beruñ milleti vü ümmetin

Qışsa-i Sâm-süvâr

Hakîm kavlince Süleymân hazreti, Ahyâşilün Peyğamber ile ‘aleyhimü’s-selâm kelimât itmekde ve Rüstem’den haber şorup bunlaruñ gird-âb-ı baħra düşdikleri sergüzeştin işitmekde ve Zilzâl serverlerle Süleymân dîvânın teferrüc itmekde ammâ ki yine bizüm kışşamız Sâm-süvâr’a geldi. Çün kim ol şu kenârındaki kalıp sînesindeki beyânı kim işitdi, didi kim “İy serverler yağın şöyledür kim eṭrâğ-ı Zengî, gergeden-serlerden qorqmışdur. Anuñ için bu kavmden döne döne şikâyet itmişdür.” diyüp çeri qonmışdı. Bâr-gâhına geldi selâṭin-i serverler cem‘ olup dîvân durdı kim oturup kim durdı. Andan söz açılıp varıcağ düşmeni añşdılar. Didiler kim “Bir kimse olsa gergeden-serlerden bize haber getürse.” didiler. Sâm eyitdi. “Cinnîler gönderelüm.” diyüp da‘ vet kıldı, ‘Aṭûf-ı Cinnî, Taḳdîs-i Cinnî hâzır oldılar. Sâm-süvâr ṭatlu dille didi kim “Yâ cinnîler, kerem idüp varuñ bu varacağumuz gergeden-serleri cüst ü cü kıluñ.” didi. Sâm hükümüyle cinnîler dağı gitdiler, gergeden-serlere yitdiler, görüp yarındaşı çın seħer Sâm-süvâr’a yitdiler. Didiler kim “Yâ pehlevân-ı cihân, gergeden-

serler sizlerün gelişinden bî-haber ferâgat yürürler.” didiler. Andan Sām-süvār ol haberle çeri göçürüp gıtdiler ve becid yürüyüp yedi gün gıtdiler, sekizinci gün deñiz kenârında bir ‘acâ’ib şa‘b der-bende irdiler. Bir yanı deñiz, bir yanı yüksek tağ, tağ ile deñiz arası bir tar der-benddür. Şöyle kim er at bir bir geçer. Tağ der-bend üzre şöyle havâledür kim tağdan der-bende bir taş inse biñ kişi helâk ide. Sām der-bendi [H-117b] görüp biraz tırup vezne urdı. Sām tırıcağ Cālün-ı Zengī ilerü gelüp eyitdi. [K-118b] “İy Sām, cihân ben bende yigitligüm çağında bu gergedan-serler gelüp Zengistân diyârını urup beni esir sürdiler. Ol kavm ile gelüp bu der-bendi geçüp bu diyârı görüp dört yıldan sonra girü kaçup diyâruma vardum, bu der-bendi bu diyârı gördüm. Bu der-bendden gayrı bu diyârın yolu yoğdur, bu diyâra girmeden bu der-bendden hâzer gerek bâkîsin siz bilürsiz.” didi. Sām dağı ol söz ile hüküm kıldı, çeri kondı. Sām-süvār selâfîn-i serverlerle danışdılar, iş şonım şanışdılar, tâ kim ol kavme ne vechle varalar. Her biri bir söz didi. Āhîrinde Sām-süvār eyitdi. “İy hakîmler, gerçi kim her biriñüz ‘ilm ü ‘ağlla zü-fünûnlarsız didiklerünüz sözler devlete lâyıq sa‘âdete muvâfiğdur. Ammâ İ‘tişâm-ı Erdebîli çeri ‘ilmin yağşı bilür görelüm ol dağı ne dir?” diyüp İ‘tişâm’a teveccüh itdiler. İ‘tişâm dağı du‘â kıilup didi kim “Ey pehlevân-ı cihân, bu gergedan-serler kem vardur, hayvân-şifatdur, bularda ‘ağl ü kifâyet yoğdur. Bizler bu çeriyle bu diyâra giricek bular ittifağ idüp gelüp bu der-bendi bağlayup turalar. Velî ihtiyât için gereği budur kim birkaç biñ er bu der-bendde koyup gidevüz ve bir dağı şöyle varmak gerekdür kim bu kavm geldüğümüzü tuymadın bir yire cem‘ olmadın bunları başa düşevüz. Bu tedbîrle cân u baş ele alup varmak gerek bizden tedbîr oñarmak Hağ te‘âlâ’dan.” diyüp hāmüş oldı. Sām-süvār ile server-i selâfînler bu sözi cümlesi ma‘kül gördiler. Ol gün, ol dün yarağ kıilup altı kez yüz biñ erden on biñ er seçüp der-bendde kodılar. Kūrṭūsî-i ‘Ādū bunlara baş diküp der-bende koyup gıtdiler. Sām-süvār derbendi geçüp gergedan-serler diyârına girdüğü dem ol kavm görüp ürküp tuş tuşa sürü beglerine vardılar. Ol zemân gergedan-serlerün bir sultânı var idi, adına Qantılân dirlerdı. Üç yüz yaşında idi, dört yüz kırk dört oğlı, dört biñ dört yüz oğul oğlanları varidi, çün ilinün ortasında bir tağ var idi, anı mekân idinmiş idi. Tağın bir yanı deñiz bir yanı şahrâ idi. Yaz olıcağ ol tağda yaylar idi, kışın deñiz kenârında kışlar idi. Çeri cem‘ itse altı yedi yüz biñ gergedan-serler derilür, gâh gelüp Zengistân [H-118a] diyârını tâlân idüp giderdi. [K-119a] Ol zemân kim Sām-süvār hücum itdi, ol diyâr-ı kavm gelüp Qantılân’ı gergedan-sere haber idüp didiler kim “İy şâh-ı gergedan-ser, bir mu‘teber çeri gelüp der-bendi geçüp bî-ihtiyâr üzerüne gelür gâfil olma.” didiler. Qantılân yağı haberin işidüp kaçdı. “N’içün?” “Anuñçün kim mülkine sultân olalı üzerine yâd yağı gelmemiş idi.” Haykırup yirinden tırup gine oturdı. Bu hâl içre yine haber geldi kim “İy Qantılân düşmen irdi ne oturursın?” didiler. Ol gümrâh, gümreyü yirinden durup dört yüz oğlın, dört biñ dört yüz torunun alup hâzır

çerisin dirüp tağdan inüp çerisin cem' itmek ardınca oldu. Yedi günde dört yüz biñ gergedenser dirdi, gelen düşmeni gözleyüp tırdı. Bu cānibden dağı Sām-süvār der-bendi geçdüğü dem Cālūn-ı Zengī'ye eydür "İy Cālūn, toğrı yolu gergedenserler sultānı tırdığı mekāna tıt görelüm rāst gelür mi?" diyüp önlerin izleyüp yanların gözleyüp gitdiler. Yedi gün yürüyüp sekizinci gergedenserler sultānı tırdığı tağa yitdiler, kondılar. Andan Cālūn du' ā kılup didi kim "İy pehlevān-ı cihān gergedenserler sultānı Qantılān, işbu görinen tağda olur. Bunca gündür yürürüz hiç gergedenserlerden kimse görünmedi. Yakın budur ki bu kavm bizüm geldüğümüz tıyup sultānları katına cem' oldılar anuñ için görünmezler, bu kavmden gāfil olmamağ gerekdür." didi. Zengül-i Zengī böyle didüğü Sām-süvār'a hoş gelüp buyurdu. Hākīmler ' Aṭūf-ı Cinnī ve Taqdis-i Cinnī'yi da' vet itdiler. Gelüp Sām'a karşı tırdılar. Andan Sām eyitdi. "İy serheng-i cinniyān, kadem-rence kılup varuñ, gergedenserleri görinen tağda görüñ, tız gelüp baña haber virüñ." didi. Cinniler dağı gitdiler. Derhāl görinen tağa yitdiler, eteginde gergedenserler çerisin gördiler. Hadid deñizi gibi bir gürbüz çeri kōnmuş, inine uzununa göz irmez. Andan yüksek yirlerden gözciler tırup Sām-süvār çerisin gözledürler. Cinniler anları görüp dönüp gelüp gördüklerin Sām-süvār'a haber virdiler. Bildi kim düşmen çerisi geldüklerin bilmiş. Andan Sām-süvār didi kim "İy serverler çın seher bu kavm ile göz [H-118b] gördüğü dem buluşup dürüşelüm. Görelüm devlet [K-119b] yıldızı ne burcdan toğar?" diyüp bu tedbīr üzre yarağ kılup yitdiler. Ol yañadan dağı gergedenserleruñ gözcileri ceş-i Sām'uñ kōnduğın görüp sultānlarına gelüp bildürdiler. Qantılān ol habere yine kağıyup ra' d gibi gümlüyüp berķ-vār şağıdı. Hıyırup yirinden durup dört yüz oğlın ve dört yüz biñ dört yüz oğlan oğlın yedi kez yüz biñ gergedenser çerisin alup düşmene karşı gitdiler. Ol taraftan Sām-süvār buyurdu. Hırāşān odın yakup ārām kılup yedi biñ er ile Qahrām-ı Zengī birkaç fersağ yir gidüp durdılar, ol yañadan gergedenserler sultānı dağı çerisi önince süre. Sām-süvār çerisine yakın irüp altı kez yüz biñ erüñ Hırāşān odın gördi, nite yiryüzün yılduzmişāl od tıtmış. Qantılān ceş-i Sām'ı göricek tırup hayrān oldu, yine kendüyi dirüp oğlanlarına eydür. "Bu nedür?" diyü şordı. "Düşmen odıdur." didiler. Qantılān düşmen olduğın bilüp bir kadem dağı ilerü başmadı ardından erin tırdı, gergedenserler çoğalıcak gülvüv oldu. Ol taraftan dağı Sām qaravulı Zengī'ler serveri gergedenserler gülvüvin işidüp birkaç at sürüp Sām'a haber kıldılar. Sām-süvār dağı revān yirinden tırup cübbe vü cevşen geyüp kolluğ, boğluğ taqınup hōd urınup tiğ u kumkuma hamā'il kılup halvetden çıkup karşıasına bağıdı. Gördi kim server ü ser-firāzlar mübāriz pehlevānlar āhen-püş olup dersūsına siper şalup sūñüler tayanup tıruurlar. Sām dağı selāmlaşup süvār oldu. Dün dağı sürilüp gündüz irdi. Sām buyurdu altı kez yüz biñ er āhen-püş olup tırdılar, anca kim raht dirilüp müheyyā oldılar, tā kim güneş dağı Qāf kullerinden baş kıldırup zemīn nūr-ı yezdān birle tōldı.

Zemānuñ ‘abūsı amtarır eklin ıldürdi. Ol cānibden daı gergeden-serler sultānı un oıca Sām erisin āikāre ördi. Bar-ı Bayas-miāl bu eri süvār olup sedd-i Sikenderleyin at at olup urmuş, er āhūsına ııına üne oınup elmās deizine dönmü urur, pūlad a‘a‘ası mevc urur. Gergeden-serler erisin ol heybetde öricek bir zemān hayrān olup baıdılar. Ol cānibden Sām-süvār daı buyurdu. Ser-lekerler ve avuşlar ra [H-119a] sürüp iāret ıldılar. Altı kez yüz biñ erüñ sancaları dibinden mır ü mehterler abl ü naāreleri alup ra‘dlayın ürlediler. [K-120a] urna naırlar ecel ırın ırlatdılar daı altı kez yüz biñ er bir nefesden ıriv ılıp dūmeni özleyüp yüridiler. Bu yañadan gergeden-serler sultānı daı deiz gibi uran eri bar-ı cūānleyin ürleyü ümledi, özlediler. Anca kim özleri Sām erisinüñ heybetine örendi. Andan yedi kez yüz biñ gergeden-ser ders u ıriv ılıp bar-ı adid gibi Sām-süvār’a aru mevc urup yürüyü ıldılar. Sām-süvār daı ördi kim gergeden-serler erisi bar-ı muit gibi ürledi gelür. Sām-süvār dūmeni gelür öricek ra sürüp serverlere istimālet virüp ıvandurdu, yine sancaına gelüp dūmene yürüdü. Sām erisi Sām-süvār’dan istimālet iidüp ıvanup her biri kendüyi ahramān u Nerimān andı. Andan ‘Ummān Deizi gibi mevc urup yürüdü, seyl-i ‘azimleyin süre irüp gergeden-serlere arıup atıup cenge urdılar, birbirine ürz alı tı u teber urdılar, süñüler süñiup sīneler süñüdiler. ürz-i gerānlarla ıra ıra fark üzere döüdiler, elmās ılılarla alıdılar. Birbirinden cān u ba alıdılar, le balar andan yire alıdılar, ecel uşların tu tua atıdılar, siperleri sīnelere utudılar. Ancalar ol ınup yaa-ber-yaa dutudılar. Ancalar daı hevl-i heybetden adılar. Ancalar daı orudan derin yirlere adılar. Ancalar ra sürüp seyl gibi seyr iderken oınıup dūdiler, her kii āatince durudılar. ün ubbe-i felege dikilince bu āl ile durudılar, yüz biñ gergeden-serler ve altı kez yüz biñ Süleymānı‘ler arıdılar. Sām-süvār bu resme ceng kim ılırdı, gergeden-serler afı ardından gelüp oalardı. oalı oalı Sām-süvār erisin zebün ıldılar. Girüsine sürdiler delim ceng erin ırdılar anca kim sancaa ırdılar. Sām daı anı örüp revān-ı raından inüp ra deiüp küh-peyker, bād-siyer, rih-cenāb binüp adlu adıyla serverlere mübāriz mehterlere aırıp ecā‘ atlerin ögüp ondurdu. Seyf-i ‘uryān ılıp tı-ı sa‘ādet eküp dūmene at sürdü. Sām’ı ören serverler daı ıvanup na‘ra hayırup birbirine [K-120b] arıup didiler kim “Bugün ol [H-119b] ündür ki Süleymān-ı Nebi yolına ‘aleyhi’s-selām cān u ba oynayavüz.” diyüp dūmene ra, fil sürdiler. Serverleri öricek leker daı dersü önlenüp ıriv ılıp at sürüp ama ılı urdılar, gergeden-serleri ıyup girüsine sürdiler. Delim gergeden-serler ırdılar. Pes gergeden-serler sultānı antılan ördü kim dūmen maqlüb iken ālib oldu. erisin ıyup sürüp gelür, ol ümrah azaba gelüp ra‘d gibi aıyup berleyin aıdı. Na‘ra hayırup dört yüz olın ve dört biñ dört yüzi torunun istimāletleyüp ceys-i Sām-süvār’a döndü dönicek sekiz kez yüz biñ

gergeden-ser dönüp ğırıv kılup Sām çerisin yine dönderüp girüsine sürdiler, çok ceng erin kırdılar. Sām-süvār anı görüp kīş kaçup na'ra haykırup düşmene seyf urup gayret-i hamiiyet itdi. Selāṭīn-i serverler daḡı Sām-süvār'ı görüp dersü na'ra haykırup yine düşmeni şıyup yürüdiler, qovdılar tā kim ol durduqları tağa irdiler. Arqa tağa virüp kaş qarārınca bir ceng-i 'azīm kıldılar kim gözler görmiş degül. Gice olunca tağa atlanup tırdılar, çerilerin dirdiler. İrkek dişi cümle bir yire cem' oldılar, ceng yarağın kıldılar. Ol cānibden Sām-süvār daḡı düşmeni şıyup tağa süricek buyurdu. Altı kez yüz biñ er tağ etegin alup qondılar, düşmene qaravul qodılar, serverleri dükendiler. Gördiler kim zāvid-i zāmin ü peylaş düşmişler, varup rezm-gāhdan ölülerin getürüp cismlerin pāk kılup tābütler düzüp erkān ile götürüp āḡır menzillerine yitürdiler. Qara yirüñ qarının yarup ol serverler tenin toprağa qardılar, defn kılup gitdiler. Şanasın kim cihān sarāyına gelmediler, şöyle kim nā-bedīd oldılar. Sām-süvār ol gice anları defn kılup odun ārām kılup dün sürilüp gündüz irdi, revān-ı zemīn yire revnaq virdi. Cihān nūr-ı yezdān ile tıldı. Sām-süvār tırup ḡālīqına 'ibādet kılup cübbe vü cevşen geyüp sāzu seleb rāst kılup selāṭīn-i serverlerle bulısup selāmlaşup 'izzet kılışup dersü süvār olup altı kez yüz biñ er çādırdan [K-121a] çıkup şaf alaylar bağlayup qoşunlar düzüp sancaq 'alemler diküp düşmeni gözleyüp durdılar. Anca kim düşmen[H-120a] daḡıtağdan cūşān-mişāl gelüp yaraq kılup irkegi dişisi cem' olup on beş kez yüz biñ gergedan-ser olup ğırıv kılup gürleyüp gümleyüp tağdan indiler, Sām çerisin müheyyā gördiler. Sām-süvār daḡı düşmen çerisin gördi, tağ eteginden qara deñiz gibi quşayup bir çeri gördi kim inine uzunına göz irmez. Bir zemān baqup taḡl-bāz kaçup raḡş sürüp alay alay seyr kılup selāṭīn ü serverlere mübāriz mehterlere istimālet virüp girü sancağına gelüp durdu. Buyurdu mīr ü mehterler sancağ u 'alem şuqqaların çözüp ceng ḡarbīleri çalup sūñüler qollara şalup siper sīnelere şalup ve şalıqlar qabzasına el urup qavslar qurup yaraq müheyyā olduğı dem Sām-süvār qol şınup tīğ u qamqamı çıkarup na'ra urup düşmene qarşu sürdi. Çün kim Sām-süvār düşmene qarşu varıcaq altı yüz biñ er dersü ğırıv kılup düş dūşa seyl ü 'arīmleyin gürleyüp gümleyü gitdiler. Ol cānibden daḡı gergedan-serler sultānı Qantılān gördi kim düşmen pūlādu qılıç yalıncaq kılup mevc urup gelür. Revān-ı na'ra çıkarup el qayadan gürze urup dört yüz oğlı, dört biñ dört yüz torun ile Sām-süvār'a qarşu gitdi. Anı görüp su-i gergedan-serler daḡı bir uğurdan ğulüvv kılup on beş kez yüz biñ gergedan-serler gürleyü gümleyü gitdiler. Bular vardı, Sām-süvār çerisi geldi kīş u baḡreynleyin birbirine irüp qarışup qatışup cenge tırdılar kim seyf kim şalıq urdılar. Gergedan-serler qayadan çomaqlar birle ururlardı atı ve eri ḡurd kılurlardı. Ancaları ceng yüzinde nīzeler ile şaḡcup düşürürlerdi. Ancaları qolından ve buḡından dutup yırtarlardı. Sām-süvār serhengleri daḡı gergedan başluları sūñü birle sīnelerinde şaḡcup yıqarlardı ve gürz şalıq birle qafaların ḡurd kılup tağıdurlardı. Ancaları tīğ

birle urup hıyar gibi iki pāre kılurlardı. Ancaları ecel peyk ile urup bī-cān kılurlardı. Bu vechle ol iki ceyš-i bī-gerān bir ceng-i ‘aẓīm kıldılar kim **[K-121b]** çarḥ-ı gerdūn döneli seyyāre-i felege aḡup ineli ol resme ceng kimesne görmemişdi. Çün kim Sām-süvār gergedenserlerle ol gün **[H-120b]** güneş ḡubbe-i felege dikilince ceng kıldılar. Güneş zevāle döndüğü dem ol birü bī-zevāl Allāh Sām-süvār’a nuşret virüp gergedenserleri şıyup seyf önince taḡa sürdiler. Ol ḡavmden ol ḡadar ḡırdılar kim yiryüzi leş başıyla ḡoldı. Tā at oynamaz yire varınca sürdiler. Pes Sām buyurdi. Yüz ḡoḡsan biñ er piyāde olup taḡa yürüdiler tā kim cümle gergedenserleri ele getüreler. Andan gergedenserler sulḡānı daḡı dört oḡlı ile dört biñ dört yüz torun ile ḡaçup taḡ depesinde mekānına gitdi, yitdi. Ehlin cem‘ kılup otuz kırḡ biñ ölüm eri olup girisin gözleyüp ḡurdılar. Süleymānī’ler daḡı atlu çeriyle taḡ etegin ḡat ḡat ḡuşayup ḡurdi, taḡdan inen düşmeni ḡarşu ḡırdı. Andan Sām-süvār’uñ yüz ḡoḡsan biñ yayan çerisi sürüp taḡa çıḡdılar. Ele giren gergedenserleri ortaya getirüp ser-keşlik idenleri depeleyüp emān dileyene emān virdiler. Anca kim taḡuñ ḡullesine çıḡdılar, ḡulledaḡı ictimā‘ı gördiler. Bir şa‘b kulle-mişāl otuz kırḡ miḡdārı gergedenserler cem‘ olmuş ceng yaraḡına el urmuşlar. Süleymānī’ler anları görüp seyl-i ‘arīmleyin ḡürleyü ḡümleyü düşmene ḡarşu yürüdiler. Ol cānibden daḡı gergedenserler begi ḡantılān gördi kim düşmen yine irüp havm-ı hücum kıldı, ḡayret-i ḡamiyyet kılup evi üzre cān u başdan geḡüp na‘ra urup dört yüz oḡlı, dört biñ dört yüz ḡorunı, otuz kırḡ biñ gergedenserler serhengleri birle Süleymānī’leri ḡarşuladı. Ceng kıldılar, ḡaş ḡararınca el virmediler, evleri üzre cān u baş oynadılar. Bādpāy-ı Medenī ol ḡālī görüp varup Sām’a ḡaber virüp didi kim “İy pehlevān-ı cihān, düşmen derilüp taḡ başında arḡa bir idüp bizümle ceng kıldılar, el virmediler.” Sām-süvār eyitdi. “Varuñ ol ḡavmi çevre aluñ ḡaḡ rāst getirür ol ḡavmi ele getürelüm.” didi Bādpāy’ı gönderdi. Bādpāy daḡı ‘uḡābleyin gitdi, ol dem yitdi. Sām-süvār didüḡin didi, yine Sām-süvār’a geldi. Ol gice yitdiler. Şabāḡ oldu, Sām-süvār **[K-122a]** ḡurup ḡālīḡa ‘ibādet kılup cübbe vü cevşen geyüp sāz u seleb **[H-121a]** rāst kılup süvār oldu ve buyurdi. Sām, dersü çerisi hep piyāde olup taḡa yürüdiler, gün baş ḡaldurup ‘ālemi nūr-ı yezdānī birle ḡolduḡı dem taḡuñ depesine çıḡdılar. Ol taraḡdan daḡı gergedenserler dirilüp yüz biñ er miḡdārı olup ḡurup düşmen taraḡın gözlediler. Sām-süvār’uñ taḡdaḡı çerisi yürüyüp ceng itdiler, tā kim Sām-süvār daḡı bāḡī çeri ile irdi. Dört kez yüz biñ er olup ḡirīv kılup deñiz gibi mevc urup tuş tuşa yürüyiş itdiler. Ol yanadan daḡı gergedenserler daḡı iren çeri göricek iş n’olacaḡın bilüp cān u baş terkin urup ḡayret-i cengde kıldılar. Gün ḡubbe-i felege dikilince çalıḡdılar, zebūn düşdiler. Sulḡānlarınuñ yüz oḡlın ve biñ torunun ḡutup kimin helāk itdiler. Andan on beş biñ gergedenserleruñ dişisi, oḡlı, kıızı ol ḡālī görüp feryād u fiḡān kılışup ḡoyun ḡuzu gibi meleşüp ḡatışup ḡarışdılar. Şöyle kim ḡulüvvden yirleri gökleri iñledi, ḡümletdiler. Bu yañadan ceyš-i Sām-süvār daḡı ol ḡulüvve

beş kez yüz biñ er ğiriv kılup baħr-ı muħitleyin mevc urup ırup ıarışup ıatışup şıyup tağ depesinden sürdiler. antılān ol ħāli ğörüp elinden ğürzin atup ğelüp emān diledi. Gergeden-serler daħı sultānlarınıñ emān diledüĝin ğöricek tuş tuşa yürüyüp sultānları atına cem‘ oldılar. Ol arafdan Sām daħı ğördi kim gergeden-serler sultānı ceng oyup “Emān.” diyü aĝırdı. Sām daħı Bādpāy’a işāret itdi. Elmās nacaqlı peykerle avuşlarla yürüyüp ceng erinüñ öñine ğelüp ceng yüzinden dönderdi. Andan Bādpāy varup gergeden-serler sultānını üç yüz oĝıyla üç biñ torunı ile alup Sām’a geldiler. Sām-süvār nazarına ğetürüp siyāsete urgurdılar. antılān daħı oĝlanlar ile ğelüp Sām öñinde baş odılar, dillerince du‘ā ıldılar ve emān dilediler. Sām-süvār daħı emān virüp her birisine ħoş-dil virüp ve gergeden-serler sultānına ħil‘at-i ħāş ğeyürüp zerrin şandal odılar, ğeçüp oturdu. Andan dāne da‘vet itdiler, baş orusundan imān ğetürdi. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

ĝör ne a‘ am pehlevāndı ol zemān-ı Sām-süvār [H-121b]

orusundan küllī maħlūk oldu fermān tā ki var

İns ü cin ü dīv ü ‘ ifrīt aña bulmadı afer [K-122b]

ĝālib oldu her kimüñle eyledise kār u zār

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsitān-ı Māzī

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Saña menden diñle yine ħa peyām

Hind olur cismüñ mişilde rūħ o Sām

Gergeden-ser serveridür fi’l-meşel

Nefs-i emmāre durur aña temām

Tābi‘ i nefsüñ uvāsıdur hemān

Buħl ü kibr ü kīn ile ‘ ucb u ħişām

ek anā‘ at ılıcın eyle zebün

Tā ki ser-keş nefsüñ ola saña rām

Nefsüñi bil tā ki Ĥa’ı bilesin

Kim dimişdür *men ‘aref*⁹⁵ Ĥaydar imām

Sen seni fikr eyle kim n’eydüñ ezel

Āħirüñi daħı fikr it iy hümām

⁹⁵ *Kendini bilen (Rabbini bilir).*

‘ Arş-ı a‘ zam idi evvel meskenüñ
Şimdi n’içün süflide tutduñ maķām
Çıkdı yirden göge tã‘ atle racīm
Sen n’içün gökden yire indüñ temām
Aç gözün divşür özüñ cānuñ uyar
Hakķ’a lāyık tã‘ at eyle şubh u şām
Nefs-i mü’min kııl melek hūyın tuta
‘ Arş-ı mesken vire tā Rabbü’l-enām
Süfliden irmek dilerseñ ‘ ulvīye
Vir şalavāt Muştafā’ya nīk-nām

Der-Beyān-ı Meclis-i Āher

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Hakķ’a minnet k’oldurur Rabbü’l-enām
Üç yüz otuz yedi meclis buldı tām
Bu ‘ acā’ibden ġarā’ib dāsītān
Çok şükr ki āhir oldı itdüm beyān⁹⁶
Her ne söz kim söyledüm gevher durur
Lü’lü’-i menşür hoş cevher durur
Kıymet içre sözlerüm yāķūt olur
Cāna kuvvet virür ol yāķūt olur
Sözlerüm dürr⁹⁷ yāhūd ol āb-ı hayāt
Mürde sāmī‘ cismine virür hayāt
Müstemi‘ den bu durur maķşūd hem
Bu ki tā oķınacaķ pīş u kümm
Eyleye Firdevs-i rūhına du‘ ā
Hācetin Allāh kııla tā kim revā
İy dikenden gül viren gülden gül-āb
Leyle meh viren nehāra āfītāb

⁹⁶ Bu mısraın vezni bozuktur.

⁹⁷ Dürr]- H.

Ildırım Hân'a 'imâret yapduran
Cem gözin efrenc içinde kıpduran
Ildırım Hân Bâyezîd iden emîr
Devleti şemsi kılan anuñ münîr
Bu kitâb itmâmını eyle mezîd
Tâ ki oқыya Şâh Sulţân Bâyezîd

Süleymân-nâme'nün Üç Yüz Otuz Sekizinci Meclisinün Zikrindedür

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Çeşmümüz hün-rîz olur âteş-feşân gamdan n'idem
Çün sürâhî kıan yudaram her zemân gamdan n'idem
İtmeyelden meyl o gül-ruğ bülbül-i cân âh idüp
Murğ-zâr-ı dîdemüz oldu revân gamdan n'idem
Rağm idüp mihr-i felek şefkat kıılır gökde şafağ
Eşkümü çün itdise ol nâ-mihrbân gamdan n'idem
Za' ferân şâd oturur illâ gamum benüm ziyâd
Beñzümüz reng olduğınca za' ferân gamdan n'idem
O şaçı miskîn idelden dil perişân gönlümi
Çarğa irür âhumuz düdı duğân gamdan n'idem
Gözlerümün yaşı seyl-âb olmasa yanardı âh
Dutışup ' aşkı odına dille cân gamdan n'idem [H-122a]
Çaddümi duta kılıpdur ta' n-ı hâsid şad dirîğ
İrgürür feryâdımı çarğa âsmân gamdan n'idem [K-123a]
Nâ-hû yârüñ vuşlatına dille cân buldı vuşul
Ne halâş olmasına buldum zemân gamdan n'idem
Bir taraftan derd-i dilber bir yañadan cevri-i çarğ
Bilmezem ki n'ola hâlüm şeh cihân gamdan n'idem
Kâm ile kemlik virür cāhillere çâh-ı felek
Kim dönüpdür ' aksine devr âsmân gamdan n'idem
Çarğ-ı çaddâr iş budur kıoyalum kıursun anı
Söyleyelüm kıışsa varken ' ömr emân gamdan n'idem

Der-Beyān-ı İğvā'-ı İblīs ve Dīden-i Saltanat-ı Süleymān 'aleyhi's-selām

Loḳmān-ı Ekber ol ḥakīm-i pür-hüner ḳavlince erbāb-ı taḥḳīḳ ve aṣḥāb-ı şuffe-i şafā ve aḥbāb-ı telḳīḳ ve elbāb-ı zāviye-i vefā ol vechle ḥikāyet iderler ki ve Eflaṭun-ı Yunanī ol feylesof-ı cihānī naḳlince süḥan-mendān-ı ḥükemā ve hüner-mendān-ı rücemā ya'nī ki rāviyān-ı aḥbār ve nāḳilān-ı muḥtār ve Muḥammed-i şānī rüzgār ol vechle emlaḥ rivāyet ḳılurlar ki ḳaçan ki Süleymān pehlevānı Sām-süvār gergedan-serler melikin ki kendüye ki rām itdi daḥı dönüp su'āl itdi ki “Senüñ daḥı düşmenüñ var mıdur ki anı fetḥ idevüz?” diyicek Cevāb virdi ki “Yā pehlevān-ı cihān benüm bir oḅlum oḅlu vardur, baḥr-ı Ummān kenārında ḳal'a-i 'Ayyūḳ'da ṭutsaḳdur, luṭf idüp anı baña ḥalāş eyle tā ölünce saña ḳul olam.” diyicek. Sām'uñ gönline oḅlu Destān ile ciḅer kūşesi Rüstem öñine düşegeldi, derünından āḥ itdi ve gönlinde eyitdi. “Bir ḥayvān-şıfat nesne ciḅer kūşesin eger ben n'içün añmayam?” didi.

Nazm:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Kimdür ol kim añmaz ola oḅlın āḥir kām-kār

Çün oḅuldur 'ālem içre atadan pes yād-gār

Atanuñ oḅlu ṭutar şoñında çünki yirini

Cism ü cānuñ vaşlasıdur gözlerinüñ nūrı yār

Neşr: Ḥakīm⁹⁸ ḳavlince Sām-süvār bunda bizüm ḳışşamuz ez in cānib Süleymān'a geldi ki Rüstem'uñ ḥālinden ḥaber bilmeyüp ḡāyet perīşān olup 'Acācil-i Cinnī ḳıḅırup Āşaf'a buyurdi. Bir nāme yazdı ve Süleymān üzerine nübüvvet ḥātemiyle mühr urdı. 'Acācil-i Cinnī'ye virüp eyitdi ki “Bu nāmeyi Sām-süvār'a ilet ve aḅız ḥaberin benden selām ḳılup di ki Hindū-sitān fetḥini ḳosun, oḅlu Rüstem'i bulup ḥalāş itmek ardınca olsun.” diyüp 'Acācil-i Cinnī nāme ile Sām-süvār'a gönderdi. 'Acācil gitmekde bu yañadan Sündüs-ı Cinnī ilerü gelüp eyitdi ki “Yā nebiyyu'llāḥ, baña ne buyurursın?” Süleymān cevāb virdi ki “Şabr it rāy-ı tedbīr ḳılalum ve 'asker cem' idelüm üzerine varalum.” diyüp ḥaber virüp [H-122b] tedbīre meşḅül [K-123b] oldı. Bunlar bunda ammā ki ḳışşamuz ez ān cānib İblīs'e geldi. Nite ol zemān ki Sürḥibād-ı Cin yanından Süleymān'ı görmege cāsüslıḅa kim gitdi daḥı Ḥannās ile Vesvās ile İhdināş ile Sirsād ile Mirsād ile Kenis ile Denis ile dem çeküp uçup gitdiler 'azm-i Süleymān itdiler. Ya'nī kim Ekvān-ı 'İfrītile Şaḥr-ı Cinnī'yi ḳurtaralar. Pes Mışr şehrinden ḳalkup dem çeküp Ḳuds'e Süleymān leşkerine geldiler. Hevā-yı fenā yüzinde evc-i āsmāndan ḥalā'ıḳ gözinden nihān göz urup yiryüzinde çerende çerisin ve revende leşkerin ḥāzır u müḥeyyā görüp ta'accüb itdiler. Andan şoñra yirle gök arasında perende tā'ifesin ve uçar

⁹⁸ Ḥakīm] ḥükemā K.

kuşlar şınfın dīv u perī cinsin cinsi cinsin birle hāzır baş görüp fikre batdılar. Āhır İblīs-i pür-telbīs a‘vānlarından Hānnās’ı ve Vesvās’ı Baṭlamyus Hākīm ile Āşaf bin Berhīyā şüretine koyup kendüsi Loḳmān şekline girüp İhdinaş, Denis ve Kenis birer şeb-reng katır şıfatına koyup gökyüzinden yire indiler. Hānnās, Vesvās süvār olup sürüp ol ḳarañu gice içinde Kiflīs ile Müflīs meskenine geldiler daḫı ḳatırdan inüp ḫaymesinden yaña gıtdiler, gırdiler. Gördiler kim Ekvān-ı ‘İfrīt ile Şaḫr-ı Cinnī ile ḫabs gördiler. İblīs’ün a‘vānlarından Serşād ile Merşād Kiflīs’e ve Müflīs’e “Vüzerā-yı Süleymān geldi.” diyü ḫaber vırdiler. Anlar daḫı ḳarşu varup Loḳmān ile Āşaf şanup İblīs-i pür-telbīse inanup bunuñ gibi a‘zam-ı vüzerā ve a‘lem-i küberā ḫuşuşan ki Baṭlamyus Hākīm ekmel-i kümelāna “Ḫoş bizüm ayaḡumuza geldi.” diyü sevindiler, ḳıvandılar. ‘Āḳıbet bunlara yir gösterdi, geçüp oturdılar. Andan İblīs eyitdi. “Hiç bilür misin ki n’içün geldük?” Kiflīs ü Müflīs eyitdiler. “Bilmezüz buyuruñ işidelüm, emrūñ tutup aña göre bir iş idelüm.” diyicek İblīs eyitdi. “Cebrā’ıl Ḫaḳ cānibinden Süleymān Peyḡamber’e geldi, Sürḫibād-ı Cinnī’yi men ḫışmum odından yaratdum. Anuñla ‘adāvet itmesün barışsun.” diyü emr olduḡı cihetden üçümüzi daḫı gönderdi ki bizi alup Kündük-i Dīv ile götürüp “Sürḫibād-ı Cinnī’ye alup gidesiz ve bu Ekvān-ı Dīv ile Şaḫşāl’ı ḫalāş idesin.” diyüp inandurup bend ü zencirlerin aldurup Ekvān ile Kiflīs ü Müflīs [H-123a][K-124a] Kündük-i Dīv ile Hānnās, Vesvās ve İblīs şeb-reng ḳatırlarıyla ḳaldırıp ṫarafetü’l-‘ayn içinde ol gice Şām şehrinde Semendün-ı Cinnī nazarına yitürdiler. Ez in cānib Semendün-ı Cinnī daḫı a‘vānları ile oturmuşdı. Süleymān-ı Nebī’den ‘aleyhi’s-selām söz açup söyleşürken nā-gāḫ ḳapudan ḡalebe belürdi. “Nedür görüñ?” diyince nā-gāḫ Sündūs-ı Cinnī sesleyüp gelüp ḫaber vırdi. “Yā serheng-i cinniyān, Loḳmān Hākīm ile Āşaf bin Berhīyā ve Baṭlamyus Hākīm, Ekvān-ı ‘İfrīt’i alup bendden ḫalāş ḳılıp geldiler, icāzet dilerler kim içerü gireler.”diyicek Semendün-ı Hezār Yek-Dest yirinden ṫurup ol pīl ü sermest ‘izzet içün ḳapuya vardı. İblīs Hānnās’ı, Vesvās’ı bilemeyüp vüzerā-yı Süleymān şanup ta‘zīm ü tekrīm ile alup gelüp şadra geçürdi ve el ḳavşurdı, ayaḡın ṫurdı. Andan İblīs-i Loḳmān-hey’et eyitdi. “Yā serheng-i cinniyān ve server-i sünniyān revā degüldür kim sen ayaḡ üzre ṫurasın gel otur.” diyüp tekellüf itdiler. Semendün daḫı oturdı. Andan İblīs-i pür-telbīs eyitdi. “Yā Semendün-ı Hezār Yek-Dest, Süleymān ḫazreti ‘aleyhi’s-selām saña selām ḳılıp eyitdi ki “Nübüvvet ḫātemin baña müyesser iden ile ve biñ bir ümeme pādişāḫ iden Allāḫ cānibinden ṫāvus-ı ḳudsī geldi. Sürḫibād ile ‘adāveti aradan götürsün Ekvān’ı ve Şaḫr-ı Cinnī ve daḫı Semendün yanında olan serhengleri ḫabsden ḫalāş itsün ki Sürḫibād’ı ben ḫışmum odından yaratdum, kimse anuñla başa ḳıḳamadı. Kimi istediye Sürḫibād ki dem-i āteşi birle yaḳdı. İmdi uş vezirüm Loḳmān Hākīm ile ve İsmū’ıl oḡlı Āşaf bin Berhīyā’yı ve Baṭlamyus Hākīm ile üçünü bile gönderdüm ki Semendün-ı Cinnī luṫf idüp sözüüm ṫuta, ḳatında olan dīv ü cin

serhenglerinden maḥbūs kim var ise ḥalāş ide ve andan şoñra sizlerüñle Sürḥibād-ı Cin tarafına bile vara, bizden ‘özr dileyüp aña yalvara, ceng-i ḥuşūmeti aradan götüre. Eger eyelük ile gelürse baña getüre, eger gelmezse barışup şerr-i şūrı aradan götüre.” diyüp buyruḳ buyurdı. “Biz aña geldük, sen daḥı ne dirsın söyle görelüm?” diyüp İblīs-i pür-telbīs a‘vān-ı Ḥannās, Vesvās ile çeşm ü gūş oldılar. Ammā ki Semendün-ı Hezār Yek-Dest bu nā-ma‘ḳül sözi kim [H-123b] [K-124b] işitdi, rāst şanup ḡāyet ḡāzab itdi. Hemān-dem yirinden ‘uḳāb gibi ṭurup ḥabsde olan cinnīleri bilesince alup a‘vānlarına ḥaber ḳılıp cümlesi dergāhına ḥāzır olup daḥı dönüp İblīs’e eyitdi. “Yā ḥakīm ben şanurdum ki Dāvud oḒlı Süleymān ‘āḳıldür ve Ḥaḳḳ’uñ mürsel peyḡamberi ve biñ bir ümmetüñ serveridür, bilmedüm ki Sürḥibād-ı Cinnī’den ḳorḳa, muḳaddem gelen Süleymānları şöyle gördük ki nübüvvet ḥātemin ellerine ki aldılar, bād üzre serīr şaldılar. Salṭanat-ı taḥtın yil felekde ki götürdi, raḥtını cin daşıyup ḡarba şarḳa ki yitürdi. Hiçbir kişiyeye Süleymān zebūnduḒın görmedüm, maḒlūbına daḥı ḥizmet için dergāhına varmadum. İmdi uşta siz, uşta Sürḥibād.” diyüp iki yüz otuz altı mecrūḥ gönüllü ḡam-gīn zūlf-i nā-mihrbān gibi dil perīşān olup a‘vānlarıyla dem çeküp uçuşup birbirin geçüşüp ‘azm-i baḥr-ı zulümāt ḳılıp gitdi. Gör İblīs ki ne mekr itdi. Andan İblīs-i pür-telbīs ḥırāmān ḥırāmān yirinden ḳalkup yürüyüp ḥandān ḥandān gülüp zürriyāt-ı şeyāṭin birle a‘vānı iki melā‘in birle yürüyüp Sürḥibād-ı Cin meclisine geldi. Ez ān cānib Sürḥibād-ı Cinnī ḥūn-ḥār cellād-ı sinnī Semendün cānibine gözciler ḳoyup oturmuş idi. “Ekvān-ı ‘İfrīt ile Şaḥr-ı Cinnī ḥālī nice oldı?” diyüp ḡayretinden Ḓuşsa baḥrına Ḓarḳ olup ‘aḳlın yitürmiş idi. Nā-gāḥ ḥaber geldi ki “Semendün-ı Hezār Yek-Dest çerisin alup ḳaçdı. Ṭarafetü’l-‘ayn içinde baḥr-ı muḥīṭ geçdi.” diyüp ḥaber virince bir ḥaber daḥı geldi ki Ekvān-ı ‘İfrīt ile Şaḥr-ı Cinnī’yi İblīs-i pür-telbīs ḳurtarmış. Uş geldi dīvāndan Sürḥibād işidüp şād olunca İblīs ile a‘vānları içerü girdiler, yüz yire sürdiler, Süleymān geçilen bendden ḥaberi virdiler. Sürḥibād işidüp İblīs’e ta‘zīm ḳılıp ḳarşu varup görışüp ḥāl ḥatır şorışup taḥtı kenārına aldı. İblīs’üñ telbīsini beḒenüp ḥandān ḥandān Ḓülmegi ḳoyup ḳahḳaha ile gülüp eyitdi ki. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Diñleyüp telbīs-i İblīs’i ziyād

İtdi ta‘rīf anı ol dem Sürḥibād

Didi iy ser-defteri kāfir la‘in

Ḥāsīd ü merdūd-ı Rabbü’l-‘ālemīn

‘Aḳl irürmez kimse herḒiz fikrūñe

Ekmel ü kāmīl dutılır mekrūñe [H-124a][K-125a]

Saña şākir olmaya Hārūt hem

Sihri senden öğrenür Mārūt hem
Şirretüñden evliyā bulmaz necāt
Sence yokdur bir la‘in u Rabbiyāt
Sen degül mi ādeme iğvā viren
Buğdayı yidürmege fetvā viren
Çün mu‘āvin olduñ Nemrūd’a sen⁹⁹
Atduñ İbrāhīm özünü oda sen
Sen degül mi Nūh’ı giryān eyleyen
Saña uyup baħr-ı tūfān eyleyen
Çünkü sen Fir‘avn’uñ olduñ hem-demi
Şirretüñden çekdi Mūsā çok ğamı
Azdırup Fir‘avn’a virdüñ infī‘āl
İtdi imānsuz cihāndan intiķāl
Kavm-i Lūţ’ı azdıran sen ya la‘in
K’oldı yiri anlaruñ zīr-i zemīn
Sen degül mi Yūsuf’ı hem şatduran
Meskenin kıyuda bir taş itdüren
Eyledüñ Ya‘kūb’ı a‘mā kıldı āh
Yūsuf’ı zindāna koyduñ hem nigāh
Eyledüñ Dāvud özin giryān sen
Kırk yıl artuķ eyledüñ hayrān sen
Evliyā vü enbiyā vü etķiyā
Bulmadı iğvāndan necāt olmaz rehā¹⁰⁰
Mekr iderseñ ins ü cin hayvān ola
Siħr iderseñ kıy yir ‘ummān ola
Kimdür itmez ħazretüñden ihtirāz
Kim cihānda sence yokdur kīne sāz
İns ü cin vaħş u tayr mūr u mār

⁹⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹⁰⁰ Bu mısraın vezni bozuktur.

Cümlesi mekrũnde ‘āciz tā ki var
Līk taḥsīn işbu bend itdüğüne
Şeh Süleymān ḳatına gitdüğüne
Şekl-i Loḳmān’a girüp iy ḥoş nihād
Şahr ü Ekvān bendeni ḳıldıñ küşād
Sence yoḳdur hem ‘adū-yı sinnīde
Kim ḳaçurduñ sen Semendün Cinnī’de
Sence olmaz ḥileler ṫarrār ḥiç
Bu cihānda fitneler ‘ayyār ḥiç
Böyle diyüp ol racīme Sürḥibād
İtdi ta‘ rīf ḡāyet oldu dil-küşād
Dil-küşāde olmamaḳçün cin racīm
Vir şalavāt Muştafā’ya sen delīm

Der-Beyān-ı Ḳaziyye-i Kiflīs-i Cinnī ve Kündük-i Dīv

Ḥakīm ḳavlince ḳaçan ki Sürḥibād-ı Cinnī İblīs-i la‘inũ itdüğü telbīsine taḥsīn ḳılup daḫı Ekvān-ı ‘İfrīt ve Şahr-ı Cinnī’ye Süleymān’uñ ‘*aleyhi’s-selām*’ saltanatından ve memleketinden, dīvinden, perīsinden, ḡül-ı ‘ifrīt cemī’ çerisinden, vuḥūş-ı atyāruñ mūr u māruñ her birisinden ḥaber şordu. Anlar daḫı Süleymān’uñ saltanatından ve biñ bir ümmetũ keşretinden, ins ü cinne fermān olduğundan, üstine ḳuşlar gökde sāyebān ḳurduğundan, yil felekde taḫtın getürdüğünden, yetmiş iki millet ḥizmetin yerine yitürdiğünden ḥaber virüp gördüklerin, işitdiklerin söylediler. Sürḥibād işidüp vālih ü ḥayrān eylediler. Andan İblīs bunlara egri egri [H-124b] [K-125b] baḳdı, lāf urma diyü işāret itdi. Göz ḳaḳdı ve eyitdi. “Siz Süleymān saltanatın ne bilürsüz ki beyān idersiz?” Ferīdün u Ḍaḥḥāk’uñ daḫı ḳatında bu ḳadar dīv ü perī var idi, teşḥīrle da‘vet olunmuş idi ve yiller taḫtın götürürdi ve biñ miḳdārı arslan, ḳaplan, pīl ḥānesinde beslenürdi ve biñden artuḳ toḡancıları var idi. Yırtıcı ḳuşları şikāra öğredürlerdi ve biñden ziyāde daḫı cāzūlar var idüğü ki küplerin Süleymān taḫtı gibi yil hevāda götürürdi. Pes bu dün toḡup dünle büyüyen ‘Arab beççe ve muḡaylān dikenin yaḳıcı, çakmaḳ taşın çakıcı, deve de görücü, zenbīl urucu demürce Dāvud oḡlı Süleymāncuḡaz için ne ḡam yirsiz ki anı evvel ḳader ṫayaḳ olup taḫta geçüren elin alan Sām-süvār bin Nerīmān idi. Düşmānına ḳılıç uran ol idi, yedi başlu evren idi. Ol ise Hindū-sitān cenginde Semendün-ı Hezār Yek-Dest’i ise meydāndan ḳaçurdum gitdi. Pes şimdiden şoñra kim var. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Ġamgîn olma bu zemân ya Sürhibâd
Taht-ı devlet saña dutdı yüz ziyâd
Şeh Süleymân tahtını alsañ gerek
İns ü cinne hükümüñi kılsañ gerek
Lîk alıcağ Şeh Süleymân hâtemin
Ser-te-ser dutınca dünyâ ‘ âlemin
Bu racîmüñ sözünü tutmağ gerek
Haşm oyunda mât idüp ütmek gerek
Ġam yime ki tâc ile devlet senüñ
Himmetümüz sañadur nuşret senüñ
Böyle diyüp ol racîm u bed fi‘âl
Sürhibâd’ı şâd ider çekmez melâl
Diñle¹⁰¹ imdi kışşa nice olısar
Vir şalât Aħmed’e ammâ ya püser

Neşr: Ġakîm kavlince İblîs böyle diyicek Sürhibâd şâd oldı. Bular bunda dimekte bizüm kışşamız ez ân cânib Kiflîs’e ve Müflîs’e ve Kündük-i Dîv’e geldi. Nite ol zemân ki İblîs-i la‘în u racîm bî-dîn gelüp Loqmân şekline girüp Ġannâs, Vesvâs şıfatıyla Baţlamyus Ġakîm şekline girüp dağı Ekvân-ı Dîv’i ve Şahr-ı Cinnî kırtarup Semendün-ı Cinnî’ye gelüp ana dağı igvâ virüp kaçırup çerisin göçürüp andan Sürhibâd’a varup bu sözleri söyleyicek bildiler ki bu gelüp şürete giren şeytân-ı racîm imiş. A‘vânlar ile hemân-dem çeküp uçdılar. Bu yañadan [H-125a] [K-126a] İblîs-i la‘în anları yoqladup hüküm idince bunlar kaçâ vü kader gibi kaçup yıl ile yarışup bād-ı şarşar geçüp bulutdan buluda gizlenürek gelüp Süleymân tahtına irdiler. **Nazm:**

[Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün]

Şükr-i bî-ħadd itdi bunlar ol zemân ġâyet ziyâd
İblîs’üñ telbîsi birle tutmadıysa Sürhibâd
Buñ deminde kaçmağ olur şaf-şiken içre hüner
Haşm elinden kırtılan lâ-büd olısar dil-küşâd

Der-Beyân-ı Kışşa-i Süleymân ‘aleyhi’s-selâm

¹⁰¹ Diñle] gel e K.

Ḥakīm kavlince Kündük-i Dīv'le Müflis ü Kiflis sürüp Loḡmān ile Āşaf ḡapısına geldiler, İblis'ün telbīsinden ḡaber virdiler. İşidüp te'essüf ḡılıp yirlerinden ḡurdılar. Nāşen ile Kāz Peyḡamber Süleymān dergāhına gitdiler. Bu yañadın Süleymān ḡazreti daḡı 'aleyhi's-selām salḡanat taḡtında aḡşama yaḡın oturmuş idi. Biñ bir ümmet serhenglerin ins ü cin meliklerine "Ḥāzır oluñ." diyü "Leşker ḡorikür ḡāzırılañ." diyüp periler ve dīv ü 'ifrīt serhenglerine ḡaber virmişlerdi. Andan dīvān taḡıdup ḡalvet-i ḡāşına varup tāze şudan pāk āb-dest alup iki rek'at ḡācet namāzın ḡılıp Tevrāt u Zebūr oḡıyup tiḡ u tevḡidile racīm-i la'ın boynın ḡoḡıyup oturmuşken nā-ḡehān Āşaf bin Berḡiyā ve Loḡmān Ḥakīm ve Kāz Peyḡamber ve Nāşen Peyḡamber 'aleyhimü's-selām dergāhdan iḡerü girdiler. Süleymān devletine du'ā ḡılıp el yüze sürüp daḡı İblis'ün telbīsinden, Ekvān-ı 'İfrīt ile Şaḡr-ı Cinnī'yi ḡalāş itdüğinden, andan soñra Semendün'a iḡvā virüp şerm-sār itdüğinden, Süleymān ḡazretine küsüp şeyḡānı Loḡmān Ḥakīm şanup iḡvāsına aldanup gitdiğini, baḡr-ı zulumāta yitdiğini, Sürḡibād-ı Cinnī'yi ol 'adū-yı sinnīyi dil-şād itdüğün taḡrīr itdiler. Süleymān ḡazreti işidüp ḡāyetde ḡāzaba ḡelüp ḡaḡıdı, yıldırım gibi şaḡıdı, ḡaḡıduğundan beñzi ḡanı ḡaçdı. Andan Ḥazret-i Süleymān 'aleyhi's-selām Tevrāt'a ve Zebūr'a and iḡdi. Eyitdi ki "Eger Ḥaḡ te'ālā baña nuşret virürse Sürḡibād ile gelen şeyḡān zürriyātin cemī' sin ḡutup ba'zısın ḡumḡumaya ḡoyup deñize atam ve ba'zın daḡı ḡayalar oydurup iḡinde taḡlar arasında ḡabs idem tā ki ol la'ın-i racīm¹⁰² erba'ın-i le'im acısından āḡı dütüni ḡöge ḡıḡa ve ḡasret odı cigerin yaḡa." diyüp daḡı perri meliki Hümayün Şāḡ'a ve cinniler serhengi Rūḡşāḡ-ı Cin eyitdi ki "Sizün serverlerüñüzden kim ola ki varup Semendün'ı dergāhuma ḡetüre. Aña iḡvā viren şeyḡān idüğün [H-125b] [K-126b] bilüp ḡöñlin tesellā ḡılıp naḡaruma yitüre." diyicek cinnilerden Melik Şehmüriş ve perriilerden Sa'lep-i Perri ve dīvlerden Lehebe-i Dīv ayaḡ üzre ḡurup ḡizmete ḡurdılar. Andan Süleymān ḡazreti 'aleyhi's-selām bu üç serverlere şeyḡātin nesli dilāverle nevāḡt ḡılıp Semendün'a zerrin-tāc ve muraşşā' zer-bāft futa ḡönderdi. Ejdehā-ser başına lāyıḡ ve futayı belinden aşaḡa dutına zīrā ki a'zāsı hep al olmaḡın ḡaftān ḡeymezdi, tāc u futayı virüp ḡönderdiler. Tā kim varup İblis'ün telbīsini diyeler dönderüp dergāh-ı Süleymān'a yitüreler, ortadan 'adāveti ḡötüreler. Anlar gitdi, vüzerā daḡı ḡıḡup mekānlarına yitdiler. Süleymān ḡazreti daḡı 'aleyhi's-selām şol ḡaşdı itdi ki şubḡ-dem olıcaḡ salḡanat taḡtına ḡeḡe daḡı ins ü cin müvekkil meleklerine ve biñ bir ümmet tekvinlerini da'vet ḡıla. Tā ki her bir melek-i müvekkil a'vānlarıyla her neye müvekkil ise bi-izni'llāhi te'ālā ḡāzır ḡıla. Pes Süleymān Peyḡamber 'aleyhi's-selām bu niyyeti idüp daḡı dīvān-ı taḡıtduḡdan daḡı cāme-ḡābına ḡirüp

¹⁰² La'ın-i racīm] erba'ın-i racīm K.

yitdi. Yatmaz, uyımaz, içmez, yimez ol bî-zevāl Allāh'dur ki *kün*¹⁰³ demekden 'ālemi hilkat ve ādeme h'āb-ı rāhat itdi. **Nazm:**

[*Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün*]

Yimez içmez ol Hūdā'dur lā-yefüt u bî-bedel

Cümle şeyden ol münezzeh *lā-yemūt*¹⁰⁴-ı bî-halel

Lā-şerik u *lā-mekān*¹⁰⁵u lā-müşir ü lā-vezir

Hayy u hāfiz ol tebārek Haq durur 'azze ve cell

Der-Beyān-ı 'Azamet-i 'Asker Hezār Yek Ümmet ve Zeyyinet-i Saltanat-ı Süleymān Memleketu Vaşf-ı Mahlūkāt ve Envā'-ı Mevcūdāt

Hakīm kavlince çün kim Süleymān Peygamber'ün *'aleyhi's-selām* cemī' 'askeri yilden üyeze dek ve şeh-bāzdan siñege dek ve simāktan semege dek ol gice şubha dek ki hāzır oldı. Çünki şehir-gāh vaqti yatdan horos-ı şehir ötdi. Bülbül ü turrac ü kumri gülistān-ı bostānda dillü dilince hālîkı ki tesbîh itdi. **Nazm:**

[*Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün*]

Ol zemān ki leyl-i sā' at geçdi irdi çün nihān

Rub'-ı meskūn için enver itdi şems-i tāb-dār

Çün şehir vaqti yitişüp toğdı gökden āfitāb

Ṭuyar idin ins ü cin vaşş u tayru mūr u mār

Nesr: Hakīm kavlince çün şehir vaqti yitişdi, murgān-ı şehir-hiz dillü dilince ki ötüşdi. Süleymān Peygamber *'aleyhi's-selām* cāme-i h'ābdan kalıup taze şudan arı āb-dest alup on iki biñ mu'cizātı zāhir olmuş enbiyā ve on iki biñ vilāyete qadem başmış evliyā vü etkiyā ve on iki biñ dersini temām [H-126a] [K-127a] görmüş 'ulemā ve on iki biñ hikmetde māhir eṭibbā vü hükemā ve müneccim ü kümelā ve hıred-mend-i vüzerā, a'kal-i 'uqalā, efḍal-i fuḍalā birle şubh-dem namāzın kılıp imāmlık itdi. Andan evrād okuyup tiğ-ı tevhid ile racim boynın tokıyup namāzdan fāriğ kim oldı, andan server-i selātinlere hüküm kıldı. 'Alem peykerlerin kaldurup 'askerlü 'askerin serir üzre getürdiler ve benī İsrā'ıl 'ulemāsı dağı Tevrāt-ı Mūsā ile ve Zebūr-ı Dāvud ile sekineyi başları üzerine getürdiler, geçmiş peygamberler ervāhına şalavāt virüp Allāh'a tekbir getürdiler. Hazret-i Süleymān zıll u sübhān melik-i ins ü ve'l-cān dağı devletle serir üzre çıkup "*Bismi'llāh.*" diyüp saltanat tahtına qadem başup ayak getürdi. Müvekkil-i taht-ı melek-i a'zam Herkiyā'il karşı gelüp

¹⁰³ Ol(Yâsin 82).

¹⁰⁴ Ölümsüz

¹⁰⁵ Mekânsız.

Hzret-i Süleymān'a tapu kıilup 'izzet ile kıoltuğına girüp kıaldırup nübüvvet tahtı üzerine geçürdi ve müvekkil-i tād-ı melek Kaṭ'ātahūr gelüp kıudret tādın başında kıodı ve müvekkil-i hātem 'Azriyā'ıl melek dağı kıarşı gelüp selām virüp tapu kıilup cānib-i Hāḳ'dan şoyılan hātemi egnine şanup 'izzet itdi. Süleymān 'aleyhi's-selām hātemin alup "Mezīdi izni'llāhi"¹⁰⁶ diyüp şükrlr kıilup mübārek barmağına geçürüp sevindi. Andan şoñra müvekkil-i taht-ı bād-ı melek Nađmađā'ıl kıarşı gelüp ta'zīm ü ikrām kıilup "Sefer kıankı yaña yā nebiyyu'llāh hāber vir ki yile hükm idem salṭanatuñ tahtını gelüp götüre diledüğüñ yire yitüp?" cevāba muntazır olıcağ Süleymān Peyğamber 'aleyhi's-selām eyitdi. "Yā müvekkil-i bād-ı şarşar, niyyetüm Sürhibād üzre gitmekdür ve anuñla dağı a'vānları ile ceng idem." diyüp hükm idicek müvekkil-i bād umūr u Süleymānī'ye me'mūr olup icāzet alup gitdi. Tarafetü'l-'ayn içinde rub'-ı meskūnuñ dört küşesinden bād-ı şarkī, bād-ı garbī, bād-ı şimālī, bād-ı cenübī hāzır itdi. Ol tül-i'arz elli mil olan mürebba' tahtuñ dört küşesinden girüp götürmege hadem ü haşemi Süleymān ile Sürhibād-ı Cinnī ordusına yitürmege muntazır olup āheste āheste [H-126b] [K-127b] esmege başladılar. Andan şoñra müvekkil-i insān Serāṭā'ıl melek-i a'zam geldi. Selām virüp Süleymān hāzretine 'aleyhi's-selām ta'zīm kııldı, 'aleyk alup "İnsān serhenglerin cem' it." diyü tefhīm kııldı. Andan müvekkil-i insān dağı a'vānlarını tekvine hükm itdi. Server-i selāṭinler göñline miñnet-i Süleymān ilkā idüp cemī' insān melekleri yirlü yirinden turup çerilü çerisin cem' idüp tabl ü 'alem hayl ü haşem birle Süleymān nazārına geldiler. Evvel 'Acem sulṭanı Keykāvūs ve 'Amālīka meliki Sührāp Şāh ve Tūrān meliki Afrāsyāb ve Mışır sulṭanı Celāle'd-dīn ve benī Aşfer meliki Bilād-ı Aşferī ve mağrib-zemīn pādīşāhı Hüsrev Şāh birle yedi iklīm serverleri, pehlevānları, şāhib-kırānları birle cem' olup geldiler, şaf bağlayup kıarşı turdılar. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Zıkr olan begler kıamusı geldi cümle şehriyār

Her birinüñ leşkerine yok hisāb hadd ü şümār

Gör ne devlet virmiş Allāh Şeh Süleymān üzerin

K'oldı fermān ins ü cin ü vahş u tayr u mūr u mār

Neşr: Hākim kıavlınce andan şoñra müvekkil-i cinnī ol muḫıbb ulusını¹⁰⁷ Ta'mahā Kehmehā'ā'ıl ve dağı perrī sınıf üzerine müvekkil olan melek-i a'zam Tūtyā'ıl ve dağı ehremenler üzerine müvekkil olan melek-i a'zam Şarkṭā'ıl ve 'afārīt cinnisi üzerine müvekkil olan 'Aclihayā'ıl birle güllar kıısmına müvekkil olan melek-i a'zam Kıartyāyā'ıl geldi

¹⁰⁶ Allah 'in izniyle artsm.

¹⁰⁷ Muḫıbb ulusu] muḫıbbisini K.

‘*aleyhimü’s-selām*. Ziyāde ikrām idüp ta‘ zīm kıldılar, izn-i Rabbānī birle el kavuşdurup muṭī‘ oldılar. Eyitdiler ki “Yā nebiyyu’llāh, ne buyurursın hızm̄et var mı edā idelüm, icāzetüñ birle fermān buyur kulluġuña girelüm?” diyicek Süleymān Peyġamber ‘*aleyhi’s-selām* hūkm itdi ki “Dīv ü cinnī perī vü ġülyabān cinsinüñ cümlesini bir eksüksüz hāzır kılup getürüñ Sürhībād-ı Cin cengine giderem, hızm̄etüm şerā’iñin yirine yitürüñ.” diyicek. Anlar daġı izn-i Rabbānī emr-i Süleymānī birle her birisi kudret kanadın açup anı vaġt içinde eṭrāf-ı ‘āleme geġüp Süleymān hūkmine maḥkūm olan cinnīleri ve emrine me’mūr olan dīvleri ve müsahḥḥār olan ‘afārīti ve selāma gelen perrī cinsini ve hızm̄ete yüz süren [H-127a] [K-128a] ġülyabān aşlı¹⁰⁸ tekvīnleri ve serhengleri ve server-i ser-firāzları ve re’īs-i kīne-sāzları birle cem‘ idüp hāzır itdiler. Hāzret-i Süleymān’a ‘arz kılup her cinsine serverlü serverin nāzır itdiler. **Naẓm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Eyle bī-ḥad geldi ehremen ‘afārīt ol zemān

Demlerinden şanki güneş ‘ālemi tıtdı tıman

ġülyabān perīden perī perrān şalmaġa¹⁰⁹

Yirde gökde bulmadı yir per açup uġa hemān

Nesr: Andan şoñra Hāzret-i Süleymān’a ‘*aleyhi’s-selām* hevāyī kuşlar üzerine müvekkil olan Ṭamāhābenā’ıl melik-i a‘zam ve daġı baḥrī kuşlar üzerine müvekkil olan Derdeyāyā’ıl melek-i a‘zam birle kürre-i nesīm içinde olan atyār-ı eflāk müvekkili Kesfiyā’ıl melek Süleymān hāzretine ‘*aleyhimü’s-selām* ‘izzetiyle ta‘ zīm idüp selām virdiler. “Hızm̄et var mı yā nebiyyu’llāh?” diyüp el kavşurup karşı durdılar. Andan Süleymān Peyġamber ol nebī-i ekber ve ol melik-i tāc-ver baş kıldurup cevāb virüp eyitdi ki “Ne kıadar yırtıcı ve berrī kuşlar var ise Sīmurġ-ı ‘Ankā kıatına cem‘ idüñ ve daġı ne kıadar ḥubūbāt yiyici ve dāne kıartıcı murġān var ise Cennet’den kııġan kıāvus kıatına dirneşdürüñ ve daġı ne kıadar deñizlerde ve ırmaġlarda ve dere kenārlarında ve azmaġlarda ve baḥrī atyār cinsi kuşlar varise balıġçıl kıatına cem‘ idüñ ve daġı ne kıadar kürre-i nesimde bulutlarda yumurdlayup yavrı kııġaran hevāyī felegi kuşlar var ise cem‘ idüp Hümā’ya teslim idüñ.” diyicek hūkm-i Süleymānī’ye ve emr-i ḥāḳāniye muṭī‘-i münkād olup evvel yırtıcı kuşlar müvekkil-i kudret kanadın açup a‘vānları ve tekvīnleriyle uçup eġālīm-i seb‘a içindeki kırık dört kışverüñ taġları kıullesine geġüp ne kıadar ki et yiyici leş baş kıartıcı ḥayvānāt yırtıcı kuşlar var ise kıaġnūs-ı Hindī ve rahimme-i Sindī ve ‘uġāb u şāḥīn sunkur-ı şāḥ-bāz mişli atyār re’īslerin cinslü cinsi birle sürüp Sīmurġ-ı ‘Ankā’ya götüşüp ışmarladı. Andan şoñra ikinci şınıf ḥubūbāt yiyici dāne

¹⁰⁸ Aşlı] aşlımı K.

¹⁰⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

taştıcı murġān melegi dağı kanad aup uup rŭy-ı zemān iinde baġ u rāġ u deřt ũ beyābān ma‘mŭr u vīrān yirlerde a‘vānların, tekvīnlerin ħubāb-ı ħŭr bŭlbŭl ũ řurrāc şeklin zerdŭz-ı řumrī ve ũgeyik ve řŭřī ve řarluġıc ve keklik ve illi cinsi murġān-ı perī [H-127b] [K-128b] dāne taştıcı şuşlar var ise Cennet‘den ıķan řāvus şatına cem‘ oldu, ser-cŭmlesin aña ışmarladı. Mŭvekkil-i melek teslīm şıldı ve andan řoňra ũŭncŭ řınıfuň mŭvekkili dağı a‘vānları ve tekvīnleri birle kanad aup uup deňiz kenārlarına geŭp ve ırmaķlar civārına varup her şarafa tekvīnler gŭnderŭp ol şadar murġān-ı baġrī cem‘ idŭp baġrī şuşlar re‘īsleri balıķıla ışmarladı. Ol şadar baġrī şuşlar geldi ki saķa şuşlarından ve şazdan ve ũrdekden ve şurnadan ve řarabataķdan ve Balķan şazlarından ve delīlŭ‘l-baġrdan ve ġavvāřdan ve murġ-i timsāġdan gŭkyŭzi gŭrinmez oldu. Andan řoňra dŭrdŭncŭ şınıf mŭvekkil ki a‘vānları ve tekvīnleri birle şudret kanadın aup kŭrre-i nesīm geŭp yirle gŭk arasında řara buludlar yŭresinde ne şadar murġān-ı nesīm var ise birer iftin alup Sŭleymān taġtı ũzerinde pervāz urup yiryŭzine inmeyen ‘ulvī ve dağı sŭflīye şonmayan Hŭmā‘ya murġān-ı nesīmi teslīm itdiler. řŭyle ki vezīri ne şadar kŭrre-i nesīm murġānı var ise dillerince Allāġ’a tesbīġ idŭp nuşret-i Ĥaķ‘dan Sŭleymān’a isteyŭp aġız aup niyāz itmege ve kanad atup pervāz itmege başladılar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātŭn / Fā‘ ilātŭn/ Fā‘ ilātŭn/ Fā‘ ilŭn]

Baġr u berrŭň geldŭ murġı bī-‘ aded ġāyet ziyād

Şıldı yir gŭk arasın şeh-per ũ kıynaķ u kanad

Perī murġāndan hevāda umaġa bulmadı yir

Esmeye yilŭp gezer bula aralıķ dağı bād

Nesr: Ĥakīm şavlince mŭvekkil-i murġāndan řoňra ġayvānāt ũzerine mŭvekkil olan ya‘nī mŭvekkil-i sibā‘ melek-i a‘zam ‘Ařķar-ı Miķā‘il geldi. Sŭleymān ġazretine ‘aleyhi’s-selām selām virŭp ta‘zīm kılup ikrām itdi ve dağı eyitdi. “Ĥizmet var mı yā nebiyyu’llāġ?” diyŭp sŭkŭta varınca Sŭleymān Peyġamber ‘aleyhi’s-selām ġŭkm itdi ki yaķın yirde ne şadar sibā‘ cinsi var ise tekvīnlerŭňle inlŭ ininden gŭtŭrdŭp getŭrdŭp sibā‘ re‘īsī seb‘-i esede teslīm idesin.” diyicek mŭvekkil-i sibā‘ dağı icāzet-i Sŭleymān birle kanad aup uup tekvīnleri ve a‘vānları birle kŭh-sārlara ve seng-ġārelere varup bulduķları bebr ũ pelengden ve řīr ũ nehengden ve gergedenden ve pīlden ve kelīleden ve dimneden ve şurtdan ve eşekden [H-128a] [K-129a] bulduķların alup getŭrdiler. Yırtıcı ġayvānāt re‘īsī seb‘-i esed naşarına yitŭrdiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātŭn / Fā‘ ilātŭn/ Fā‘ ilātŭn/ Fā‘ ilŭn]

Yırtıcıdan tā ki varsa řaġ u rāġda cānver

Her birinden bir niçesin götürürler mā-ḥazar

Yiryüzin kapladı ḥayvān ‘ālem içre tıtdı cūş

Nitekim şahn-ı hevāyı kapladı murgān-ı per

Der-Beyān-ı ‘Asker-i Ḥayyāt u Efā‘ī

Ḥakīm ḳavlince ḥayvānāt müvekkilinden şoñra ḥaşarāt müvekkili ḥayyāt nāzırı şāh-mārān ḥākimi Kefāhātā’ıl melek Ḥazret-i Süleymān’a selāma geldi. Selām virüp el ḳavşurup per ü bāl deñşürüp eyitdi ki. “Yā nebiyyu’llāh, ins ü cin çerisin cem‘ idüp vuḥuş u atyār cinsini bir araya getürdükden murād ne? Devlet ile ğazāya mı gidersin ki bunca ‘askeri bir yire cem‘ idersin?” diyicek cevāb virdi ki “Ne‘am, Sürḥibād-ı Cin cengine giderem ki maşrıḳ vilāyetinüñ cinnileri cem‘ itmiş ve kūh-ı billūr-ı a‘zamda olan perileri ḳatına getürmiş Kūh-ı Elburz’da olan ‘afārīt cinsini ve dīvler aşlını ve ğulyabān neslini cümle serhengleriyle yaraḳlarıyla İblīs-i pür-telbīs sözine uyup Mışr üzerine gelmiş. Ḳahriye şehrin ḳahr ile ḥarāba virüp Semendün-ı Hezār Yek-Dest’i cinnī çerisiyle muḳābil olmağa gönderdüm, sıyup hezimet itmiş, andan Sürḥibād ‘asker çeküp Şām şehri üzerine gelmiş. Anı daḫı ḥarāba virmek istermiş. İmdi ḥükm-i yezdānī birle leşker cem‘ idüp ins ü cin melikleriyle dīv ü ‘ifrīt serhengleriyle ğulyabān re’isleriyle seb‘-i esed bebr ü pelengleriyle ḥaşarāt-ı ḥayyātuñ sen daḫı yedi başlu yil evrenlerin ve birinüñ zehr-i ḳātil şu‘bānların deveyi ḫabānında urup helāk iden ef‘ī ilanların ve a‘vānların tekvīnler birle varup cem‘ idüp götürüñ. Alup şāh-mārān nazarına yitürüñ.” diyicek andan müvekkil-i ḥayyāt daḫı icāzet-i Süleymān birle ḳanad açup uçup a‘vānların, tekvīnlerin cem‘ idüp beriyyenüñ zehr-i ḳātil ejdehālarından ve şu‘bānlarından Kūh-ı Elburz eteginden şıḡın geyiginden toḡup düreyen kırḳ güne dek yiryüzinde yürüyen andan ḳanad açup zehrini Ye‘cüc u Me‘cüc üzerine şaçan tuş olduḡı ḥayvānātuñ ḳanın şorup içen yidişer başlu süñü dişlü, deve ağızlu, şıḡın geyik gözlü, ḳara bulut ḳanadlı, Kūh-ı Elburz şıfatlı, Cehennem māliki şüretlü, ağızından şiddet-i nefes ile od şacıcı [H-128b] [K-129b] tuş olduḡunuñ yaḳup ḳanın içici, yirden göge ḳara dütün gibi çıkıcı, şü içdüḡi yirden beline dek zehr aḳıcı evrenleri cem‘ idüp ve Sistān diyārından zehr-i ḳattāl ef‘iler ve ‘aḳrebler ve çıyanlar götürüp tekvīnleriyle şāh-mārān nazarına yitürüp daḫı teslim itdiler. **Nazm**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Eyle ḫadsüz geldi evren ejdehā şu‘bān u mār

Yiryüzin tıtdı temāmet itmedi ‘āḳil şümār

Vehme vardı ol çeriden ins ü cin dīv ü perī

Ejdehāla evreni görüp dehşet itdi tā ki var¹¹⁰

Neşr: Hākīm kavlince hayyāt u haşarāt leşkeri cem‘ olıcağ andan soñra hevām-ı müvekkil Heyākemākā’ıl melek hażreti gelüp Süleymān hażretine ‘*aleyhi’s-selām* selām virüp el kavşurup mübārek hātırın şorup su’āl itdi ki. “Yā nebiyyu’llāh, bu ins ü cin çerisin şeyātın neslinüñ dīv ü perisin vuḥuş u dīvüñ hayyātuñ bu cümle maḥlūqātuñ müvekkillerine ḥükm idüp me’mūrından olanlarını getürdüp cem‘ itdügüne cihet nedür? Devlet ile kaçarcu gidersin ‘azīm düşmenüñ mi var?” diyicek Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* eyitdi kim “Belī ğazāya gidermen Sürḥibād-ı Cin üzerine.” diyüp vaşf-ı ḥālī beyān idicek müvekkil-i evhām yine şorup eyitdi ki “Yā nebiyyu’llāh, ğazā mübārek olsun bize de ḥizmet var mı buyur ki leşkerümüz cem‘ idelüm?” diyicek Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām fetebe’s-seme zāḥiken*¹¹¹ mücibince tebessüm kı lup eyitdi ki. “Yā melek-i a‘zam, senüñ taḥt-ı yedüñde olan ‘askeri ol çeri ile bile alup gitmek lāyık degül sibā‘ degül ki pençe urup haşm yırtı, yırtıcı kuş degül ki kıynağ çarpup leş baş tarta ve ejdehā evren degül ki düşmānı dem çeküp kanın şorup içe veya insān pehlevānları degül ki tiğ-ı elmās çeküp çalup cism-i haşmānı iki biçe ve dīv ü perī degül ki ‘adūya gürz urup helāk ide ya ğül u ‘ifrīt degül ki cin çerisiyle muḳābil olup ceng ide, vāsī‘ cihānı gözlerine teng ide, kanlarından yiryüzün lāle-reng ide. Senüñ taḥt-ı ḥükmüñde olan iki şınıfdur. Biri uçar siñek ü üyez ü zenbürdur ve ikinci şınıf kaçınca ve çekirge ve kirm-i ḥarīr mişālī mürca meleḡ u zübāb ü bu‘üzdur. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Eyle olsa ya müvekkil kām-yāb

Cengi niçe eyleye mūr u zübāb [H-129a] [K-130a]

Var ferāğat eyle sen işüne var

Böyle diyüp itdi ta‘mı bī-ḥisāb

Neşr: Hākīm kavlince Süleymān hażreti ‘*aleyhi’s-selām* müvekkil-i evhāma ḥaḳāret nazārın idicek ğāyet incinüp eyitdi. “Yā Süleymān, bu ḥuşuşda kendüñi gördüñ devletüne, salṭanatuña ğarra olduñ. Ammā ḥaḳīqat şöyle bil ki Sürḥibād leşkerine zafer bulmayasın tā bu za‘if ü kemīne nazaruña varup mūr u zübāb ‘askerin ve evhām çerisin iletmeyince. Yā Süleymān ceddüñ İbrāhīm Peyğamber’üñ düşmānı *ene Rabbüküm*¹¹² da‘vāsın kılan Nemrūd-ı la‘īn çerisin üyez leşkeri hezīmet itmedi mi ve yāḥūd şāh-mārāna ‘āşī olan ejdehānuñ gözün öñinde kaçınca leşkeri üşüp etin yiyüp leşin ḳomadı.” diyüp cevāb viricek Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* söyledüğine peşimān olup şefḳat yüzünden dil-nüvāzlık idüp göñlini tesellī

¹¹⁰ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹¹¹ Bunun üzerine tebessüm etti (Neml 19).

¹¹² Ben sizin rabbinizim (En’am 8, Enbiya 92, Mu’minün 52).

kılıp çok söyledi ve illā ki müvekkil-i evhām eyitdi. “Yā nebiyyu’llāh, egerçi kim hükmi sübhānī ve emr-i yezdānī birle hükümüne muṭī^c u münkādēm ve ammā ki bu dem baña horlīg ile nazār itdūñ. Haḡ cānibinden bir işāret olmayınca ne hevāda uçan üyez, siñek, zembūr sınıfın götürdem ve ne yir içinde ma^cışet kılan qarınca ve zer u meleḡ ṭā’ifesin nazāruña götürdem.” diyüp gitdi. **Nazm:**

[Fā^c ilātün/ Fā^c ilātün/ Fā^c ilün]

Böyle diyüp ol melek evhām pes

Perrin açup uçdı gitdi ol nefes

Şeh Süleymān gitdügin görüp anuñ

Ġam-gīn oldı vir şalavāt sözi kes

Nesr: Haḡim kavlınce kaçan kim müvekkil-i evhām Süleymān ḡazretine incinüp gidicek Cebra’īl ‘aleyhi’s-selām cānib-i Haḡ’dan gelüp selām virdi ve eyitdi. “Yā nebiyyu’llāh, Haḡ te^cālānuñ emri budur ki Şām üzerine varasın. Zirā ki Sürḡibād-ı Cinnī ol ‘adū-yı sinnī ol şehir ḡalkını incütmege yüz dutdı. İns ü cin çerisin dīv ü ḡül u ‘ifrīt perisin vuḡuş u tuyūr mār ile çerendeden her kim var ise bī-kuşūr cem^c idüp ‘ale’ş-şabāḡdan göçüp üzerlerine varmaḡa ikdām idesin ve bir daḡı yā nebiyyu’llāh ‘ālī ḡazretüne naşīḡatüm budur ki melā’ike-i muḡarrebīne müvekkilīne ve tekvīnine oñat vechle ri^cāyet kılasın. Şimdi sidretü’l-müntehādan ḡudret ḡanadın açup uçup birinci ḡat gök ḡapusın geçüp kürre-i nesīme irince [H-129b] [K-130b] müvekkil-i hevām qarşu gelüp üyez çerisiyle evhām cinsinden bu^cüzāndan ve zübābdan ve maḡḡalden serīrüne götürmesine ve pīl-i felekde götürmesine ḡāyetde i^crāz itmişsin, evhām cinsini, zübāb aşlını ve bu^cüz sınıfını ḡor görmişsin. Yā Süleymān her şeyi ḡor görmek olmaz. Üyezdeñ za^cīf ḡayvān ve pīlden büyük ‘azametlü cānver yoḡ iken ḡāl budur ki ḡilḡatde üyezle pīlüñ farkı az iken zirā ki anuñ daḡı dört ayaḡı ve ḡortumı vardur. Ammā bu ḡadar var ki pīlüñ¹¹³ ḡulaḡı yirinde ḡulaḡ, üyezüñ ḡulaḡı yirinde ḡanadı vardur. Üyez ḡortum ile ḡan şorar ve pīl ḡortum ile ḡidāsın alar. Me’külāt yirine meşrübāt aḡzına ḡoyar ve bundan ‘acebdür bu ki pīl bu ḡadar ‘azametle üyezden incinür ve Nemrūd-ı la^cīn *ene rabbiküm* da^cvāsın iderken yüz kerre yüz biñ ḡıbtī çerisin āhen-puş cem^c idüp eyitdi ki “Yā İbrāḡim, Rabb’üne di ki ol daḡı leşker getürsün ve ceng idelüm.” İbrāḡim ‘aleyhi’s-selām münācāt itdi. Haḡ te^cālā müstecāb kılıp ol ḡahḡār-ı ‘ālem ve cebbār-ı a^czam istedi ki kemāl-i ḡudret izḡār itmek için a^czam iki melā^cīn çerisin az^caf-ı aḡḡar maḡlūḡ ile helāk ide. Pes üyez sınıfını ki ḡāyet za^cīf ü naḡīfdür. Müvekkil-i evhāma ḡükm itdi, cem^c idüp Nemrūd çerisin muḡābil itdi. Ṭarafetü’l-^cayn içinde ṭaḡıtdı ve Nemrūd’ı bir yarım tenlü siñek ḡuşuşan ki yek

¹¹³ Pīlüñ] pīl K.

çeşm beynisine girüp helāk itdi. Andan ol peşşe Nemrūd beynisin oyup yetmiş gün yiyüp dağı hāl dilince münacāt itdi, eyitdi. “İlāhī ben za‘īf-i bī-çāre kuluñ emrūñi tutdum. Bu ‘āşīnūñ beynisin yiyüp tağıtdum ve helāk itdüm. İlāhī dilerem ki bunuñ kafasından çıkam ve necāt bulam bunuñ ve kıyāmete dek ölmeyüp ‘ömr-i tavīl sürüp hayāt bulam *ve mā min dābbetin fi’l-arzi illā ‘ala’illāhi rızkuha*¹¹⁴ mūcibince rızkımı eksük itmeyesin. *Yüse’b-biḥu li’illāhi mā-fi’s-semāvāti ve mā-fi’l-arzi*¹¹⁵ hükmince zikrūñe meşgūl olup elümden geldükçe edā idem. Egerçi ki senūñ ni‘metūñ şükri ve zikrūñi velī beni dağı edā idemez *i‘melū ‘ale Dāvude şükran ve ḳalilün min ‘ibādiye’s-şekūr*¹¹⁶. “Yā Süleymān kaçan kim ol peşşe yek-çeşm ü leng ḫakīr bu vechle ki cān u dilden bī-niyāza niyāz kıldıysa Ḥaḳ sübhānehü ve te‘ālā ki ḫālīḳ-ı kā’inātdur [H-130a] [K-131a] ḳāḏiyū’l-ḫacāt, refī‘ü’-d-derecātdur. Ol siñekçe siñecügūñ du‘āsın müstecāb itdi. Kıyāmete dek ‘ömr-i tavīl virdi ve anuñ maḳāmını muḳāddem olan maḫlūḳātuñ ki Ādem-i Şafī’den ‘aleyhi’s-selām yedi biñ yıldan öñürdi ve ḳavm-i Cefī’den yetmiş biñ yıl ilerü ve ḳavm-i Cefī’den yetmiş biñ yıl öñürdi ve muḫaşşal-ı kelām ya Süleymān-ı zemān cān ḳavminden ben ḳavminden yüz biñ yigirmi üç biñ toḳuz yüz toḳsan toḳuz maḫlūḳātı ki ser-cümlesinūñ efḏali Ādem-i Şafī’dür ve anuñ neslidür ki Ādem’den evvel ādem şıfatında maḫlūḳ gelmedi. İllā ki dürlü dürlü maḫlūḳāt birle bu rub‘-ı meskūn ‘ālemi ḫoldı ve boşaldı. Ba‘zı maḫlūḳātuñ mā-beyninde biñ yıl, ba‘zınuñ mā-beyninde üç biñ yıl, ba‘zınuñ mā-beyninde toḳuz biñ yıl geçdi. Vaḳt oldı ki cihān sarāyı rub‘-ı meskūn ‘ālemi yedi biñ yıldan yetmiş biñ yıl varınca gāḫ toḳuz, gāḫ yigirmi, gāḫ otuz, gāḫ kırk, gāḫ elli, gāḫ altmış, gāḫ yetmiş biñ yıl cihān ıssuz yitdi. Ammā ki yā nebiyyu’llāḫ Şaḫr-ı Nār ḳavminden evvel ol ḫālīḳ-ı ‘ālem bir dürlü maḫlūḳāt ḫilḳat itdi ki her birinūñ ḳadd ü ḳāmeti ol ḳadar yüce idi ki ayağı yirde olup uruḫursa başına ḳara bulutlar üşer, başı ḳara bulutludan aşardı. Baḫr-ı ‘Ummān anuñ toḫuḡına gelmezdi, ḳara taḡları adımlayup geçerdı. Ulu ırmaḳları ḳururdurdu, kaçan ki şu içerdı. Ra‘d-ı felek āvāzı gibi şadāları var idi, anlaruñ ḡıdāsı kūrre-i nesīm idi. ‘Ömrleri dağı uzun olurdu, yedi biñ yılda bālīḡ olup yetmiş biñ yıl ‘ömr sürerlerdi. ‘Āḳıbet Ḥaḳ te‘ālāya anlar ‘āşī oldılar. Ḥaḳ te‘ālā anları mālī rızḳıyla Ḳārūn gibi yire yutdurdı. Anuñ birisinūñ kellesi henüz bir kūhistān altındadır. İnşa’a’llāḫ ol ḳafayı size görmek Ḥaḳ te‘ālānuñ ḫaḳdīrinde vardur, zīrā ki sivrisiñek erūñ re’isi Nemrūd’ı yiyen üyez mekānı ol ḳafadadır ve zerreler meliki Hiyākemākā’ıl dağı ol ḳafa civārında taḡ altında olur ve ol taḡ dağı Ḥicāz yolındadır. İbrāḫīm Peyḡamber ‘aleyhi’s-selām deveye binüp aşarken ḫariḳ-ı Ḥicāz’da yolu ol kūhistāna uğrayup düşerken inişinden, yoḳışından ḡāyet incinmiş idi. Allāḫü te‘ālāya niyāz idüp diledi ki ol taḡı ol aradan gidere, ḫuccāca yoḳışı inişi zaḫmet virmeye.

¹¹⁴ Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah’a ait olmasın (Hud 6).

¹¹⁵ Göklerde ve yerde olanlar Allah’ı tespih eder (Cum’a 1).

¹¹⁶ Ey Davut ailesi, şükrederek çalışın! Kullarımdan şükredenler pek azdır (Sebe 13).

Haq te‘alā eyitdi. “Yā İbrāhīm, du‘ānı müstecāb itdüm, ammā ki taqdīrümde muqadderdür. [H-130b] [K-131b] Eyitdüm ki senüñ neslüñden peygamber gele, adı Süleymān bin Dāvud ola. İns ü cinnī vuhūş u tıyūrı mūr u mārı çerende vü perendeyi emrine muḫī‘-i münkād idem. Yıl tahtını felekde götüre, meğaribe meşarika yitüre ve senüñ Haq peygamber idüğüñ bilüp rühuña şalavāt virüp baña tekbīr getüre ve sen Ḥalīl’ümün ‘izzetine Beytü’l-Muqdis yapup ma‘mūr-ı ābād ide. On iki biñ ‘ulemā içinde Tevrāt-ı Zebūr okuyup rüḫ-ı revānuñı şād ide. Pes ol Süleymān bin Dāvud’a emr idem bād-ı şarşara ḥükm ide, ol tağı yirinden götüre. Hemedān vilāyetine yitürde ve Mekke yollarını düzelde.” diyüp Allāhü te‘alā İbrāhīm’e cevāb viricek İbrāhīm Peygamber ‘aleyhi’s-selām şād olup Müzdek’e şalavāt getürdi. “İmdi yā Süleymān, bu muqaddimededen maqşūd bu ki ol kühistān içindeki kafada bir ayaqlu ve bir gözlü sivrisiñek Nemrūd-ı ‘āşiyi helāk itdi. Sen n’içün siñek çerisin ḥor görürsin, evhām cinsinde niçe t̄a’ife vardır ki anlara nazār kılsañ şüretā gerçi göze ḥaḫīr görünür. İllā ki her birinden bir ḥāşşa vardır ki gayrısında ol ḥāşşa bulunmaz, ez‘af-ı maḥlūḫ vardır ki ekber-i maḥlūḫa ḡālibdür.” Süleymān didi ki “Nite Cebrā’ıl ḥaber virüp didi “Yā nebiyyu’llāh bu ez‘af-ı maḥlūḫuñ ‘uḫūl-i nuḫūlünde ‘ālimler ser-gerdāndur, cümlesinden birisi bal arusıdır ki görmez misin müseddes ḫuşūrı yoḫ, ḫuşūr düzedür ve ‘asel-i muşaffāyı içinde zaḫīre şaḫlar.”

Ḳavlehü te‘alā *evḫā rabbūke ile’n-naḫli eni’t-taḫizi mine’l-cibāli buyūten ve meni’s-şecerāti ve mimmā ya’rişūn. Şümme külli min külli’s-şemerāti feslukī subūle rabbike zülūlen yaḫrucu min buḫūnihā şarābun muḫtelifūn el-vānuḫū fihī şifā’un li’n-nāsi inne fī-zālike li-āyātin li-ḫavmin yetefekkerūn*¹¹⁷ ve daḫı “Yā nebiyyu’llāh, hevāmuñ bir şımfı çekirgedür ki Haq sübhānehü ve te‘alā bir yire ḫaḫtılık muqadder itse ol yire çekürge şalar. Nitekim Mūsā Peygamber zemānında ‘aleyhi’s-selām Fir‘avn-ı la‘in imāna gelmedüğü için ḡāh bit virürdi, bağların tereklerin yidürürdi. Emān diledi ki imāna gele gelmedi. Mūsā Peygamber yine münacāt itdi ki Haq te‘alā vezaḡ yaḡdurdı. Fir‘avn ‘āciz olup yine emān diledi, imāna gelmeyüp yine ‘āşī olıcaḫ ‘āḫıbet Nīl ırmağı ḫan aḫdı ve andan [H-131a] [K-132a] soñra Nīl’e ḡarḫ itdi ve daḫı yā nebiyyu’llāh, bundan ‘aceb siñekde bir ‘ibret daḫı vardır ki ḫaçan kim Allāhü te‘alā yedi ḫat yiri ki yaratdı, bir ferişteye emr itdi ki ḫucaḡa alup götürdi daḫı feriştenüñ ayağı altında ferş ü ferşi öküzüñ arḫasına yükletdi ve öküzü balıḡ götürdi ve balıḡı şı ve şuyı ḫudret ḫadeḫi ve ḫadeḫi yed-i ḫudret götürdi ki anuñ sırrını Haq te‘alādan ḡayrı kimse bilmez.” Ammā ki yā Süleymān, bu muqaddimeyi zıkr itdügümüzden ḡaraż budur ki bir gün racīm ‘aleyhi’l-la‘ne¹¹⁸ öküze tekvīn-i nūr şeklinde gelüp eyitdi ki “Yā şevr-i ‘azīm

¹¹⁷ Rabbin bal arısına “dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler edin, sonra meyvelerin her birinden ye ve daha sonra Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylın yollarına gir” diye itham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır. Elbette düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır (Nahl 68-69).

¹¹⁸ Allah ona lanet etsin.

bu yedi kat hāk ve bu ziyāde ağır yükü niçe bir götürürsün, hālāsına çāre kılsaña?” Şevr eyitdi ki “Naşihat virürsün n’ice etmek gerek?” Racīm didi ki “Başuñı, süksüñünü eg ve kıçuñı balık üzerine çöker vaqtā dutup depren, tā kim arkañdağı yirler zelzeleye gelüp yıkıla tağları ve taşları toprağ ile deryā-yı muhīt içine tıķıla.” Racīm-i la‘in igvāsıyla şevr-i ‘azīm diledi ki böyle ide ve emr-i Haķķ’a ‘āşī ola. Haķ te‘ālā kemāl-i kudretin izhār itmek için ve celāl-i ‘azametin āşikāre itmek için ol ‘azīm öküz ki rub‘-ı meskūn ‘ālemi anuñ bir gözi bebegince ya ola ya olmaya. Bir za‘if sivrisiñekcük yaradup öküzüñ dimāğı içine girüp nīze urdı, öküz anuñ acısından miķdārını bildi. Yā Rab “*Estağfiru ‘llāhü’l-‘azīm.*¹¹⁹” diyüp racīme uyup günāh itdüğine istiğfār kıldı. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Şevr-i a‘zam itdi istiğfār gāyet key cihān
Tā ki ‘afv itdi günāhın hālīķ-ı hayy u cihān
Emr-i Haķķ’la gözleri qarşusına tırdı semek
Qorqusından her gün ister ol siñekden şevr emān

Neşr: Yā Süleymān-ı zemān bu muķaddimenüñ tafşilinden murād ol ki cemī‘ ‘askerüñ şınıfında üyez ve qarıncadan za‘if ü aħķar maħlūķ yokdur ve ammā ki ekber-i maħlūķa sercümlesine gālībdür. Görmezsün ki qarınca qorqusından arslan kamışlıkda ve balçıkda yāhūd balçıklı yirde mütemekkin olur ve cāmūs şol ‘azametlü gevde ile üyezden kaçup balçıklı şuya girür ve yedi başlı bil evreninden [H-131b] [K-132b] cebbār u kätıl zehr-nāk cānver yokdur. Vaqtā ki bir ejdehānuñ gevdesine zaħm irse qarınca qorqusından duracaķ yir bulamaz. Pes lāzım oldu ki müvekkil-i evhāmı da‘vet idesün, zübāb u zenbūr cinsinden mūr u meleğ bu‘üz-ı serirüñde bile ola haşmuñ ile ceng kıllalar.” diyüp Cebrā‘il, Süleymān ‘aleyhi’s-selāma naşihat kılicaķ Süleymān hazreti eyitdi. “Yā qarındaşum Cebrā‘il men müvekkil-i hevāmı da‘vet kılıp getürmege hiçāb kılırmen. Ammā ki luţf idüp götürüp bizümle barışdurğıl.” diyicek tāvus-ı kudsi kudret kanadın açup uçup bulup getürdi, hizmet-i Süleymānī’ye yitürdi. Hazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām ‘özr dileyüp tesellī kıldı. Andan müvekkil-i hevām emr-i Süleymānī birle müvekkil-i mūrānı ve müvekkil-i zübābı ve müvekkil-i bu‘üzü cem‘ idüp hükm eyledi. Her birisi a‘vānlar ve tekvīnleriyle tarafetü’l-‘ayn içinde ol ķadar mūr u meleğ ‘askerin revendeden ve perendeden cem‘ idüp getürdiler ki nihāyeti yok ve dağı şol ķadar zübāb u bu‘üz çerisin, uşağın, irisün dergāh-ı Süleymānī’ye yitürdiler ki hisābın Allāh’dan gāyır kimse bilmez. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

¹¹⁹ Ey azamet sahibi olan Allah’ım bana mağfiret eyle.

Ol kadar geldi bu' ũz ile siñek
Toldı yir gök arası şahn-ı felek
Tağ u taşu bürüdi mür u meleğ
Gökde üyezden bulmadı yir meh melek¹²⁰

Der-Beyān-ı Kışsa-i Rüstem ve Kışsa-i Şemāyil Cāzū

Ḥükemā kavlince Süleymān-ı Nebi' *aleyhi's-selām* biñ bir ümmet ve yetmiş iki millet yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūḳāt 'askerin cem' itmekde, Sürḥibād-ı Cin üzerine varmağa niyyet kılmakda, ammā ki bizüm kışsamuz ez ān cānib Rüstem-i Tehmeten'e geldi. Nite ol zemān ki ḳal' a-i Miḳnātīs'da Rüstem alayın bağlayup ol çukur yirde mükemmel ü müselleğ meymene vü meysere ḳalup cenāḥ-ı ārāste ḳıluḫ tırmağda ve 'Anḳūr Cāzū ve kızu Şemāyil Bānū kendüyi zīnet ḳıluḫ ḳal' a ḳapusına çıkup yüksek yirden yir alçağına durup Rüstem-i Destān'ūñ çerisine nazar itdi. Gördi ki pūlād şu' lesinden güneş tütulmuş, ya sedd-i İskender ki pūlāddan yapıluḫ anda ḳonmuş ve Rüstem şalābetle, şecā' atle pehlevānlar arasında eyle heybetle tırur ki şanki Mirriḫ felekdür ki gökyüzinden yire inmiş. Şemāyil Bānū Rüstem çerisin görüp [H-132a][K-133] engüşt ber-dehān urup ḫayrete vardı. Andan dāyesi Maḫmaḫa Cāzū'ya ḫükm itdi varup ol ḳal' a-i Miḳnātīs kendüye çekdüğü pehlevānları ḫalāş idüp kendüye getürdiler, ne kadar āhen yarağları var ise aldurup yürüdi ve cins itdiler. Andan Şemāyil Bānū a' vān-ı cāzūlarla "Rüstem'i ne vechle ele getürelüm?" diyüp *veşāvürü ḫünne*¹²¹ mūcibince meşveret ḳıluḫ iş şoñın şanışdılar. Maḫmaḫa Cāzū eyitdi. "Rüstem'den bizüm ne pervāmuz var kim bu ḳal' a-i Miḳnātīs binā olaldan ḫiçbir düşmen gelüp bunı fetḫ itmedi ve almağa gelen daḫı ḫalāş olup şağ u esen gitmedi. Ammā ki bu Rüstem pehlevān-ı cihāndur kim atası Zāl-i Destān'dur. Dedesi Sām-süvār, ceddü Nerīmān bin Kerīmān'dur. Cehd idüp bunı ḫileyle ele getürmek gerek. Evvel daru virüp 'aqlını giderüp andan dutup başını kesüp yitürmek gerek kim ol Süleymān bin Dāvud'ūñ ve ol dün toğup dünle boyın oğlanuñ şağ eli Sām-süvār ve şol eli Rüstem-i Destān'dur. Bunları ele getüricek Süleymān işi āsāndur. İmdi yā Şemāyil Bānū, Rüstem'ūñ şevketi muḳaddem gelen İskender-i Kübrā kadar vardur. Sen daḫı bugün ḳayd u fiḫ-i zemānsın devlet u taḫt u sa'ādet saña yārdur. Rüstem'e dostlık yüzünden ḫile ḳıluḫ meclisüñe getür daru-yı ḫüşyār virüp 'aqlın alup başın kes yitür ve anuñ 'Anḳūr Cāzū'ya iledüp maḳşūdına yitürdi. **Nazm:**

[Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Böyle diyüp Maḫmaḫa Cāzū la' in

¹²⁰ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹²¹ Kadınlarla istişare yapın!

Virdi sâhir kızına pendî hemîn
Dâne döküp şâhîni tutmaq diler
Sihr ile gök mâhını tutmaq diler
O sihr ile berri^c ummân eyleyen
O mekr ile insî hayvân eyleyen
Çün naşîhat böyle virdi ol kıza
Diñle imdi kız da n'ider göz göze
Şerh ideyin cümlesini bâ-şafâ
Vir şalavât sen be-cânî Muştafâ

Der Deyân-ı Ceng-i Rüstem ve Âheng-i Şemâyîl Bânû vü Âheng-i İşân

Hükemâ kavlince Maḥmaḥa Cāzū böyle diyicek Şemâyîl Bânû dönüp Laḥlaḥa Cāzū'ya kim kendünüñ ketḥüdâsı idi, eyitdi. “Bu ḥuşûşa sen ne dirsîn?” Cevâb virdi ki “Benüm bildüğüm bu ki bu gelen ḫarîm yavuz düşmândur, niçe cāzū vü dîv depelemişdür ve niçe yedi başlu ejdehâlar öldürüp ḫanın yire sepelemişdür ve bunuñ [H-132b] [K-133b] yanında niçe pehlevânlar vardur ki kılıç yüzinde düşmen ḫanın içicidür ki ve ḫîle yanında İblîs aldayup bende çekicidür. Evvel bunlaruñla ceng idüp burnın şımayınca, keskin kılıçların ellerinden alup ḫurulu yayların yaşmayınca, sihr-i ḫâhin kuvvetiyle leşkerin şıyup başmayınca ve niçe serverlerin dutup başların kesmeyince getürüp Miḫnâḫîs ḫal'ası burcına aşmayınca olmaz.”

Nazm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Bu gelen düşmen yavuzdur pehlevân Rüstemdurur
Ne felek gözinde turre âdemi şalgamdurur
Cāzūnuñ sihrin yüzüben dîvleri ol mât ider
Bilmezem kendü perî mi yâḫūd dîv âdemdurur

Nesr: Ḥakîm kavlince Laḥlaḥa Cāzū böyle diyicek Şemâyîl Bânû fikre varup daḫı baş ḫaldurup eyitdi. “Devletüme lâyıḫ bu ki ikiñüzüñ daḫı sözün bile dutam ve andan soñra devlet ne yüz gösterür baña görem.” diyüp ol mel'üne dadısı Maḥmaḥa bir niçe ḫal'a eriyle Rüstem'e gönderdi ki varup kendüden ḫaber düzüp Rüstem'i ḫaḫıda, barâḫ gibi barḫıdup yıldırım gibi şaḫıda, tâ ki ḡazabla Rüstem Miḫnâḫîs ḫal'asına yürüyiş ḫıla. ḫal'a-i Miḫnâḫîs yaraḫların kendüye çeküp ellerinden ala. Pes bu ḫîle üzerine Maḥmaḥa Dāye sürüp ḫal'adan

inüp yüz miqdârı er ile Rüstem'e geldi.¹²² Diñle imdi¹²³ niçe hîle kıldı. Nite ez ân cānib Rüstem-iTehmeten dağı ol iki pehlevānı pūlād-pūş oldukları ecilden kendüye çeküp cezb idicek ol yir alçağında depe ardında bunlar tırdılar, bir yire gelüp danışığ idüp fikre vardılar. Küstehem-i Tiğ-zen eyitdi. “Biz bu Ʒal'aya zafer bulamazuz. Yağın varursaq ki Miğnātiş taşı yarağklarumuzdan alur anuñ için Ʒal'aya muğābil olımazuz, bunuñ aşlı budur ki bunda duravüz, üstümüze düşmen gelürse kılıca dutup kıravuz, ba' zısın dağıttutup dutsaq kılavuz, esirler ile degişıp pehlevānları alavuz.” **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Böyle diyüp hoş naşıhat viridi anda Küstehem
Diñle imdi n'olısardur işbu kışsa dağı hem

‘ Āğıl ol duta naşıhat görmeye ‘ālemde elem¹²⁴

Cāhil ol ki ide cidāl u Ʒazana derd elem

Neşr: Hükemā Ʒavlince Küstehem sözüni Rüstem Ʒabül idüp alayın bağlayup hāzırlığ ile tırunca ez in cānib Mağmağā Cāzū dağı üzerine Mağmağā Dāye sürüp Ʒal'adan inüp yüz miqdârı er ile Rüstem'e geldi. Diñle imdi ki cāzū dağı [K-134a][H-133a] gelüp yitdi. Yağın gelicek merkebinden indi. Ʒal'a erenleri öñine düşüp piyāde yürüdiler, tā kim gelüp Rüstem'e yağın irdiler. Andan Mağmağā Cāzū Rüstemi hey'etinden, Ʒadd u Ʒāmetinden ve şavletinden, şecā'atinden, şalābetinden bildi. ‘ Ālem-i Süleymānī dibinde tırdığından, Mirriğ-veş gürzin omuzuna urduğından, Keyvān gibi göğsin göge gerdiginden bildi ki tıran Rüstem'dür. Andan ez ân cānib Rüstem dağı nağar Ʒılıp gördi ki yüz miqdârı Ʒal'a eri Zengiler ile bir siyāh pūş ‘acūze ve pīrezen ve mākire bir şeb-reng Ʒatıra binmiş velī ayağında na'l u miğ yok ve eyerinüñ üzengüleri ve ‘inānınuñ kimi ħurmā çöpinden ve yir yir ‘āc abanosdan şağrağınuñ nağşı var. Yağın gelicek bu sāhire Ʒatırdan indi. Ʒal'a Zengileri anda Ʒatırla Ʒalıp bu ‘acūze sürüp kendüye geldi ve baş ile selām¹²⁵ işāret Ʒılıp Rüstem'e ‘izzet itdi ve eyitdi ki “Yā pehlevān-ı cihān, ben¹²⁶ ‘avretliğüm ile Ʒorğmayup bunda saña geldüm, sen n'içün erliğüñle Ʒal'aya gelüp ceng itmezsin, yoldaşlaruñ Ʒurtarmağa āheng gitmezsin ve Ʒal'a Ʒavmin kılıçdan geçürüp Ʒandan yiryüzün lāle-reng itmezsin?” **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Ol Ʒadar seyl-āb cāzū kim Ʒağıdı pehlevān

¹²² Pes bu hîle üzerine Mağmağā dāye sürüp Ʒal'adan inüp yüz miqdârı er ile Rüstem'e geldi]- H.

¹²³ Diñle imdi]- H.

¹²⁴ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹²⁵ Selām]- H.

¹²⁶ Ben]- H.

Mirrîh u Keyvân-şifat şakır katı şâhib-kırân

Sâhirüñ tutup hemân kesdi kulağ u burnını

Sürdi katından ğazabla ol la'ini pes hemân

Nesr: Hükemâ kavlince Rüstem ol ğazabı kılup yārānlarına eyitdi. “Bir yaña oğlum Ferāmrez’den ayru düşüp ve bir taraftan sekine-i Mūsā’dan ayrıldum. Feth-i nuşret düşmene anuñla bulurdum. Şimdiki hâlde bunuñ gibi şarp düşmene dañı buluşduğ. İmdi iy pehlevānlar ğayret demidür ya budur ki bunda baş virevüz, ya budur ki baş alavuz.” diyüp pehlevānları kıvandırıp cenge niyyet idicek zerrin-tāc bañş itdi. “Yā pehlevān ceng kılıçla ve demür sünü ile ve demür peykān ile olur. Eger kal’a muqābil varursağ cemī’ pülād yarağlar elümüzden gider. Belki cevşen ü begterimizle senüñ Miķnāṭis kendüye çeküp helāk ider, imdi bize bu yirden gitmeyüp ṭurmağdan ğayrı çāre yoğdur ki gelen düşmenle ceng idevüz.” [H-133b][K-134b] diyüp pehlevānlar bu söze Rüstem ile uyup alay bağladılar ṭurdılar. Ez ān cānib Mağmaħa Cāzū dañı burnı kulağı kesük ḥor u ḥacel Zengilerle kal’a ḳapusına vardılar, Şemāyil Bānū’ya ağlayup ḥaber virdiler. Şemāyil Cāzū dañı ğazaba gelüp emr itdi. Ḳatında olan sâhirlerden on biñ miğdārı sâhire sihr ile küplere süvār idüp ḳara ‘alemler ḳaldurup kös ḥarbilerin ḳaldırıp Rüstem üzerine gitdiler, zelzeleden yir ü gögi inletdiler. Ammā Laḥlaħa Cāzū eyitdi. “Gelüñ Rüstem’e ḳarşu üzerine varmayalum, yedi başlu evrene ḳarşu ṭurmayalum kim anlar ‘azā’im oğuyup sihrimiz bāṭıl itseler gerek. İmdi bu arada alay bağlayalum, cehd ile Rüstem’i bunda getürelüm. Naşihat ki itdi Şemāyil Bānū eslemeyüp şeni’at eyledi. Şağ u şol sâhirlerin düzedüp alay bağlayup yirle gök arasında Rüstem’e muqābil olup mu’allağ ṭurdılar dañı sihri altına ellerin urdılar. Ez in cānib Rüstem-i Tehmeten dañı sâhirelerüñ gökyüzinden geldigin ki gördiler, ‘askerüñ çevresine dā’ire çizüp ‘azā’im oğuyup ḥāzır-baş olup ṭurdılar ve kılıçları yalmanına ve oğları peykānına ve sünüleri demrenine ve yayları ḳabzasına ism-i a’zam yazdılar dañı leşkeri ārāste kılup düzdiler. Nite şağ ḳola Küstehem kal’a-güşā ile Bürzin Cihān-süz durdılar. On iki biñ pülād-puş er ile ve şol ḳola Gıve Tiğ-zen ve Güderiz Tır-endāz veziri tāc-bağş ṭurdılar. On iki biñ pülād-puş erile bāḳi cezire begleri Zilzāl-i Ekberle ve cebbār-ı a’zamlı ve Aḥyāşilün Peyğamber ile ‘aleyhi’s-selām Rüstem’den ayrılıp gird-āba düşüp Süleymān nazarına varmışlardı. Nitekim ḥikāyet olundu. Hemān Rüstem yanında Sistān serverleri ve Zāvilistān dilāverleri ḳalmışlardı. Ma’a’l-ḳışsa ki çünki Rüstem leşkerin düzetdi, kerre-nāy ḳaldurup ṭabl-ı duḥül zenc-i nefir ötdürüp sâhirleri gözleyüp ṭurdılar. Ol taraftan dañı Şemāyil Bānū hevā yüzünden nazar kılup Rüstem-i Dāsitān çerisin ki gördi. Azırğanup ve sihrine ṭayanup sâhirlerine güvenüp mekrine ol la’ine Laḥlaħa Cāzū’ya [H-134a] [K-135a] ḥükm itdi ki a’vān ile varup ceng itdi. Pes Laḥlaħa Cāzū sekiz yüz seksen sekiz nefer sâhirler ile Naḥcır Cāzū muḳaddem öñince küplere

süvār olup Rüstem'e muḳābil sürdiler, yakın varıcaḳ Naḫcīr Cāzū bir şu ile ʔolmuş şīşe siḫr-gāhın oḳuyup hevāya bürrān itdi. Şīşe hevāya çıḳup yire inüp şikest olup bir ‘azīm bınar şu çıḳup deryā olup ʔaşup mevc urup ‘ālemi ʔūfān-ı Nūḫ gibi ʔıtdı, Rüstem'ün dā'iresini iḫāʔa itdi. Vardığınca şu ḳalıñ idi, Rüstem çerisi görüp dillerine ‘azā'im alup oḳudılar velī şol ḳadar oldı şu daḫı‘ Arab eriş ile yetmiş arşın yirden yuḳaru kenār olup ʔırdı. Pehlevānlar anı görüp ḳorḳup engüşt ber-dehān urdılar. Ammā ki Rüstem Allāh'a şıḡınup evvel Ādem āḫir Muḫammed cemī‘ peygamberler ervāḫına şalavāt virüp Allāh'a tekbīr getürdi daḫı Allāh'a şıḡınup Naḫcīr Cāzū'nuñ gözlerin gözleyüp ism-i a‘zam yazılmış oḳı eline alup gez ḳulaḡa, demren dırnaḡa virüp bürrān itdi. Emr-i Rabbānī taḳdīr-i āsmānī şöyle vāḳı‘ oldı ki tīr-i Rüstem berekātı ism-i a‘zam oḳ cāzūnuñ saḡ gözüne ʔoḳunup ḳafasından geḫdi. Cān Cehennem'e işmarlayup cāzū köpinden yire düşdi. Siḫr-i bāṭıl olup deryā şuyı zā'il oldı, yir ḳuru göründi. Küstehem def-i cāzūnuñ başın kesdi, süñüye sanḳup yuḳaru getürdi. Pehlevānlar anı görüp Süleymān adına gül-bang çeküp Allāh'a tekbīr getürdiler. Laḫlaḫa Cāzū anı görüp ḳaḳıdı ve ol la‘ine berḳ gibi şaḳıdı. “Yā Rüstem, hūnerūñ var ise bu siḫri daḫı boz.” diyüp çaḡırdı. Şanki ḫımār-ı Deccāl'dür ki aḡız açup aḡardı. Andan elindeki at ḳuyruḡınuñ ḳıllarını yolup yir yüzine atdı ve siḫr-gāhu oḳuyup her birisin bir zehr-nākılan itdi. Şöyle ki yiryüzün ilan çerisi ʔıtdı. Aḡız açup zehrin şaḳup dā'ire ḳuşadup ilan çerisi iḫāʔa itdi. Atlar ürkdı, pehlevān ḳorḳdı, ilanlar çaḡrışmasından zehreler çāk oldı, velī dā'ireden iḫerü ilan çerisi giremedi. Ammā ki ol Laḫlaḫa diyen mel‘üne girdi, ilan çerisi dā'ireden iḫerü giremedi. Hemān-dem avucuna ḳarınca alup siḫr ile oḳuyup hevāya attı. Her birisi [H-134b] [K-135b] bir ‘aḳārib idüp pehlevānlar üzerine yaḡdurdı. Dā'ire iḫine düşüp pehlevānlardan ḫaylī kimse şoḳup zarar irgürdi. Şöyle ki ‘asākīr arasında ‘aḳārib çoḡalup ʔıtdı. Yine Rüstem anı görüp Allāh'a tazarru‘ idüp yire yüz sürüp andan eline oḳ alup ‘azā'im yazılmış peykāmına nübüvvet ḫātemi yazılmış Sīmurḡ yelekli oḳı eline alup hevā yüzünde Laḫlaḫa Cāzū'nuñ sīnesin gözetdi. Gez kirişe, demren ḳulaḡa idüp “*Bismi'llāh.*” diyüp¹²⁷ oḳı atdı. Cāzūnuñ rāst sīnesine ʔoḳunup helāk itdi, köp ile yire düşüp cān Cehennem'e virdi. Küderiz Pehlevān başın kesüp süñüye diküp ḳaldurup ün urdı ve siḫr-i Laḫlaḫa bozulup ‘aḳārib-i efā'ī çerisi görünmez oldı. Şemāyīl Bānū anı görüp āḫ ḳıldı. Maḫmaḫa Cāzū eyitdi. “Yā Şemāyīl Bānū, siḫriñe ḡarra olma ḳıvanu benim ḳulaḡım kesüp burnum kesen Rüstem ceng ile saña el vire mi şanursın ḡāfil mebāş ki anuñ ‘Anḳūr Cāzū yanunda¹²⁸ utanursın” diyiceḳ Şemāyīl Bānū diledi kim dönüp gide cengi terk ide. İllā ki Naḫcīl Cāzū oḳumadı, a‘vānlarla Naḫnaḫāş Cāzū ile ve Nesnās Cāzū ile siḫri oḳuyup hevā yüzünde küplerin süzdiler, Rüstem çerisine muḳābil vardılar. Andan Naḫcel Cāzū eline siḫr ile çaḳmaḳ alup bir avuç kömürü çaḳdı daḫı bir kömür

¹²⁷ Diyüp] oḳıyup K.

¹²⁸ Yanunda] başında K.

ovağın hevā yüzüne atıp ağdurdı dahı gökyüzünden Rüstem çerisi üzerine deryā-yı āteş yağdurdı şöyle ki pehlevānlardan çok kişi āteş-i sihr yağıdı, düünleri gökyüzüne direk direk olup çıktı. Anı görüp pehlevānlar od deñizinden ıorğıdılar, kaçmağı yüz dutup cāzūdan bığıdılar. Rüstem anı görüp Allāh'a tekbir idüp bir 'azā'im yazılı oğ çıkardı. Gez kirişe, peykān kabzaya getirüp Allāh'a tekbir idüp Nağcel Cāzūya atdı. Hudā rāst getirüp oğ gögsüne toğınup arğasından geğıdi, gevdesi köp ile yire yığılıp cānı Cehennem'e uğıdı. Siğri bozulup deryā-yı āteş mağv olup gitdi. Pehlevānlar görüp Rüstem ile Allāh'a şükrāndan Nağnağāş Cāzū ğāyrete gelüp eline bir tās ile řu alup gökyüzüne sepeledi. Bulutlar belürüp tūfān ıopup yağmurlar [H-135a] [K-136a] yağdurup ādemler ğarğa virüp helāk itdi ve anuñ bigi ıarañuluğ tutdı. 'Ālemi ki göz gözi göremez, ins u cin birbirine ğāber viremez oldı. Rüstem-i Dāsītān 'āciz ıaldı, cāzūyı göremez ki atup helāk ide, tā ki siğri bozulup yiryüzün anuñ şerrinden pāk ide. Kimseden çāre bulmayup yüz yire sürüp münācāt ıılıp eyitdi ki.

Nazm:

[Fā' ilātūn / Fā' ilātūn/ Fā' ilūn]

İy cihānı yaradan vāhid İlah
Kün dimekden durudan şems ile māh
Hāki hūndan yaradansın ādemi
Mā' -i tūnden yaradansın 'ālemi
İy Süleymān'ı cihāna ğān iden
İns u cinni ğükmine fermān iden
Ol nübüvvet ğāteminūñ resmiçün
Nağş olan ıaşındağı Hāğ ismiçün
İşbu sāğirler şerrinden ııl ğalāş¹²⁹
Kim helāke varmaya 'ām ile ğāş
Böyle diyüp itdi çün Rüstem niyāz
Sem' ine hātifden irer bir āvāz
İsm-i a' zam yazılı oğ at göge
Hāğ aduñı ğahr ide öñden řoña
Çünki Rüstem işidür işbu sözi
Hāğğ'a tekbir idüben iş işidür

¹²⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

Diñle imdi n'idiser Rüstem hemān

Vir şalavāt şerh ideyin bu zemān

Der-Beyān-ı Hezimet Şoden-i Sāhirān

Ḥakīm kavline çünki Rüstem-i Tehmeten nidā-yı hātifi kim işitdi. Allāh'a tekbir getirüp secde-i şükr itdi daḡı pehlevānlara çağırdı kim “Ne turursız karañuluk olduğına bađmañ dā'ireden daḡı zinhār taşra çıđmañ. Ammā kim ‘azā’im yazılı ođlarıñuzı cāzūlar qaraltusından yaña atıñuz, sihr-i kāhin şerrinden ḡalāş bulup Allāh'a şükr idüñüz.” diyüp daḡı evvel Rüstem kendüsi Nahnaḡāş Cāzū’yı Allāh'a şığınup tır ile atdı, ağzına rāst gelüp toğınup eñsesinden çığdı. Pehlevānlar daḡı ‘azā’im yazılı oğların ellerine alup Allāh'a tekbir itdiler. Gez kulağa, demren tırnağa kılıp cāzū ‘askerinden yaña oğların atdılar. Nesnās Cāzū’yı daḡı Küstehem urup a‘vānlarıyla helāk itdiler. Zulumāt-ı sihri bozulup sāhire ‘askeri tār-u-mār oldu. Ammā ki Şemāyil Bānū gördi ki Rüstem’e sihr ile ceng ile çāre bulmaz. Çerisin döndürüp řal‘ası öñine gelüp köplerle yiryüzine indiler, řal‘a şapusu öñinde şondılar. Rüstem’i ne vechle ele getirüp şutmağa şanışığa oturdılar, meclis āletin ortaya getürdiler [H-135b] [K-136b] Şemāyil Bānū eyitdi. “Ben bu řal‘aya girmezem tā Rüstem’i ele getürmeyince ve cāzūlarumuñ şanın alup leşkerin helāk itmeyince.” diyüp bunlar tedbire meşđul oldılar. Ez ān cānib Rüstem daḡı cāzū çerisinüñ tağıldığın görüp Ḥađđ’a secde-i şükr idüp yüz yire sürüp dā'ireden çığup gitdiler, otağlar otağına gelüp begler indiler ve sipāhi řā’ifesi çādırlu çādırına gelüp şondılar. Ammā ki Küstehem ile beş biñ miđdārı eri şaravul şodılar. Bu yañadan Şemāyil Bānū birkaç řadeḡ ki řarāb içdi, germ olup göñlinden bu ḡayāl geçdi kim şonanup zinet zinet olup sürüp Rüstem’e vara. Ziyāfet kılıp řarāb ile daru vire kim evvel daḡı fikri bu idi. Āḡir buña muşarrer itdi daḡı kendüye zinet virüp donandı. Ḥüsnine mađrūr olup eyitdi ve begler kızlarından sihr ile alup şapduğı maḡbübeleri zinet kılıp şonatdurdı ve daḡı raḡş-ı raḡşāna süvār olup kırk miđdārı kenizek birle sürüp Rüstem cānibine gitdi. Gelüp Küstehem’e yitdiler. Küstehem nazar kılıp gördi ki bir mihr u serv-řāmet lāle-ḡad maḡbübe-i zemān ata binmiş ve öñünce kenizegān yürürler. Yağın gelicek Küstehem şarşu varup su’āl itdi ki “*Men enti?*¹³⁰” ya’ nī sen kimsin kim dāyesi cevāb virdi ki bu gelen Şemāyil Bānū’dur. Evvel gelenler bunuñ sāhirleri idi kim sizüñle ceng itdiler. Çünki Rüstem idüğin Şemāyil Bānū bilüp adın işitdi, budur ki cevārı öñine şatup Rüstem nazarına geldi. Raşdaki varup ḡāk-i pāyine yüz süre, ‘özr dileyüp alup řal‘asına vara ziyāfet kıla. “İmdi luř idüñ, Rüstem’den icāzet alıvirüñ varup ḡizmet idelüm.” diyicek Küstehem dāye sözini alup anları anda şoyup kendü Rüstem’e geldi, selām virüp eyitdi. “Yā pehlevān-ı cihān, řal‘adan bir bölük maḡbübe-i cevār ile bir nigārın serv-řād, lāle-ḡad, māh-ı ruḡsār-ı āftāb, řal‘at-

¹³⁰ *Sen kimsin?*

pervîn, dendân-sünbül, mûy-benefşe, zülf-nergis, çeşm-tend, huy-‘aķık, leb-beste, dehân-sîb zenehdân-sîmîn bir nâz-ı bostân [H-136a] [K-137a] bostân-ı mûmiyân-ı ārâm, cân-ı maħbube-i zemân dilber bir ata binmiş. Bilesince dâye gelüp haber virdi ki buña Şemâyîl dirler, ħal‘ a-i Miķnâţis’uñ melikesidür, Rüstem’e ‘özür dilemege gider. Ol gelen sâhîrler Rüstem’i bilmedin gelmişler. Ol ‘özri dilemege kendüsi geldi ve anlara ħışm itdi. “Rüstem’den alıvir ki ħizmete varalum diyü beni gönderdiler.” diyüp icâzet diler. “Ne buyurusın.” diyüp Rüsteme du‘â kılcaķ Rüstem eyitdi. “Ol Şemâyîl Bânü bunuñ ħüsni evşâfın işitmişem n’ola gelsün icâzetdür.” diyü Küstehem’i gönderdi. Gelüp dâyeye buluşdı, Rüstem ħaberin ki virdi Şemâyîl Bânü icâzet işidüp şâd olup Küstehem’i önine bıraġup sürüp Rüstem’e geldi, begler karşı çıkup ‘izzet kıldılar. Andan Şemâyîl Bânü rahşından inüp ħaddi için serv yüzi mâhtâb ammâ ki dutunmuş miskin niķâb yayan sürüp Rüstem otaġına geldi. Rüstem karşı çıkup görüşüp ħâl u ħâţır şoruşup alup içerü girüp taġt kenârında diz-be-diz oturdılar ve câriyeler dâyeyle ayaġın tûrup pehlevânlar yir yirin sedre çeküp oturdılar. Andan Şemâyîl Bânü yüzünden niķâb giderüp nâz u şîve ile dile gelüp Rüstem devletine du‘â kılup yirinden ħalkup ayâġ üzre tûrup eyitdi ki “Yâ pehlevân ma‘zûr buyuruñ ki ħal‘ amuz üzerine düşmân gelse babam ‘Anķûr cânibinden yigirmi biñ câzû pâspân ħonulmuşdur. Şol şart üzerine ki deñizden ħurudan yaġı gelse varuben ceng ideler, siħr-i ħuvaş ile gözlerine vâsi‘ cihânı teng ideler. Pes ‘âdetlerince sizi ġayrı yaġı şanup ben ħal‘ ada bî-ħaber yaturken üstüñüze gelüp ceng itmişler, siħrlerine tayanup ġavġa vü ġalebe kılup âhen gitmişler. Ammâ ki Miķnâţis¹³¹ kendüye çekdüġi pehlevânlar gözi ħalâş idüp getürtdüm. Sizleri Rüstem idüġin bilüp şükr-i yezdân itdüm. Zirâ ki evşâf-ı ħamîde atam ‘Anķûr Şâh’dan işitmişemdür. Mübârek yüziñi görmege Ĥaķ’dan temennâ itmişemdür. [H-136b][137b] Minnet Allâh’a ki gelüp ħizmetüñe irdüm ecelden emân, ‘ömürden zemân bulmuş iken mübârek cemâlüñ müşâhede idüp gördüm. Tûru yukaru ħal‘ aya varalum ki miħmânumuzsın, derdümüzüñ dermânı ve gevdemüzüñ cânısın.”

Nazm:

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

İsterem ħaşruma varup baña miħmân olasın

İy gözüm nûrı benim cismüme sen cân olasın

Yüz sürüben ħizmet idem cân u dilden tapanı

Kim baña ħükmüñ geķer mülküme sulţân olasın

Der-Beyân-ı Ĥile-i Sâhire Verâ-yı Pehlevânân

¹³¹ Miķnâţis]- H.

Hükemā kavlince Rüstem Şemāyil Bānū sözün ki işitdi, biraz fikre vardı al'aya varmağı pehlevānlarla anışup tedbır itdi. Hiçbirisi al'aya varmağa rızā virmedi. Eyitdiler. “Yā pehlevān biz yarağumuzu oyup al'aya varursak erlik yolu degildır ve eger ki āhen-pūş olup tığ u teber ve tır-i siper birle varursak al'a-i Miķnātis kendüye çeküp yarağumuz elümüzden alup āhen-pūş ulağumuzu kendüye cezb idüp helāk ılır. Pes bunlaruñ sözüne aldanup azāya arşu varmak cā'iz degildır.” Nitekim kelām-ı adım ve kitāb-ı kerım ire gelır ki *velā tulu bi-eydiküm ile't-tehliketi*¹³² ale'l-uşus anlaruñla bizüm ortamuzda an dökıldı, adāvet oldı. Görđi ki bu sāhire bizi ceng ile ele getüremez, dilerem kim mudār ile al'aya ilete ve abs ide. Bu od ma' lümdur, orta yırde an dökelenenüñ sāhibleri dost olmaz. Niteki ualā eydür. Her o ki dil kirişinden ıķup göñül nişānına touna anı ıķarmak mümkin degildır. Niteki azret-i risālet *'aleyhi's-selām eydür rubbe avlin eşeddü min şavlin*¹³³ ve bir dağı bu ki bunlar bizüm dūşmānlarımızdur. Bunlara muı olup rām olmak ār gelır. Oda dūşmek ār getürmekden ziyādedür kim eydüre *'n-nārün velā ārun*¹³⁴. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Āılān pendı budur cāndan işit

ut naşihat anuñ ile sen iş it

aşma āker olmaz iy şeh pehlevān

ntikām almak revādur lık cān

Her ki senden avf iderse bir nazır

Saın andan sen dağıyile azer

Körpe aplan birle itmez gerçi ceng

tse orusından ider aña heng

ünkü körpe āciz olur dek urur

eşm-i aplana hemān engāl urur

Gizlenür ılan görünce gerçi aş [H-137a] [K-138a]

Furşatında aldurur şomağa baş

Şüretā ğāyet za' if olur siñek

ncidür pili ider ammā siñek

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

¹³² Kendi kendinizi tehlikeye atmayın (Bakara 195).

¹³³ Nice söz vardır ki saldırıdan daha şiddetlidir.

¹³⁴ Ateştir, ayıp değildir.

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

İy sözüme müstemî' olan kümel
Saña senden istimâ' it hoş meşel
Baħr-ı 'Ummān mişlidür işbu cihān
Ten cezāre Rüstem olur pāk cān
Çal' a-i Miķnāṭis olur ol ceħīm
Sāħire İblis Şemāyil'dür racīm
Fitne birle ider iğvā vü rumūz
Kim kıoya tamu ħişārına ' acūz
Cehd idüben uyma şeytāna şaķın
Olmayasın çal' a yarına yaķın
Ol ' acūze mişlidür hem bu cihān
Aldayupdur incileri key cihān
Ġāfil olma ol Zeliħa pīre-zen
Çāk idüpdür anca Yūsuf pīreħen
Bir ' acūze kendüye ider zīneti¹³⁵
İde raġbet gören uma vuşlatı
Her kime kim ol ' acūze itdi mihr
Ĥāke yeksān itdi kılup çok kıahr
Ger var ise sende ' aķl u fikr u us
Pīre-zendür anı şanma sen ' arūs
Hem çü ' İsā ol mücerred bī-nifāķ
Pīre-zen dünyāya virsen si talāķ
Çün ' acūze mişlidür dünyā beķā
Virme gönül fāniye varken beķā
Nuşımı Firdevsī'nün cāndan işit
Çurb-ı Ĥaķķ'uñ nürile gözün işit
Der-Beyān-ı Meclis-i Āħer

¹³⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Minnet evvel āhiri yok Hakk'a pes

'Aql ile Firdevsî'ye virdi nefes

Çün 'ināyet itdi ol rabbü'l-enām

Üç yüz otuzla sekiz oldu temām

Söyledüm bu meclisi gāyet güzīn

Eylemişdür diñleyenler āferīn

Bundan a'ceb dağı var bir dāsītān

Diñlese taḥsīn iderdi dostān

Līk bu demi irişdür vaqt-i şām

Ki oda ider teveccüh ḥāş u 'ām

Çat' idelüm sözi yumup bir remmāl¹³⁶

Yādına ger ide görür Hakk te'āl

Cān ecelden bulunursa mühleti

Tende cānum görür ise şıḥḥati

Ger olursa yine aḥbāb ictimā'

Bir gārā'ib kışşa ide istimā'

Līk sizden iş budur ḥācet temām

Fātiḥayla yād idesiz şubḥ u şām

Ḥayr ile Firdevsî'yi kim ide yād

Ḥācetin maḳbūl ide rabbü'l-'ibād

İy viren Firdevsî'ye cān u 'aql

Dil virüben söyleden ra' nā naql

Evvel Ādem āḥir Aḥmed ḥaḳḳıçün

Enbiyā mürsel Muḥammed ḥaḳḳıçün

Cürümü 'afv eyleyüben ya mecīd

Bu kitāb itmāmını eyle mezīd

Süleymān-nāme'nün Üç Yüz Otuz Toḳuzuncı Meclisinün Zikrindedür

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

¹³⁶ Bu mısraın vezni bozuktur.

İsterem Hâk adını men yâd idem
İsm-i Hâk'la her söze bünyâd idem
Vâhid ol Firdevsî'ye virdi 'aql
Şâhid anuñ birligine ehl-i naql [H-137b] [K-138b]
Ol Hudâ'dan isterem vüs' at vire
Tâ kiţâb itmâmını gözüm göre
İlâhî gönçe ümîdüm luţf it aç
Âb-ı rahmet şebnemin yu yine şaç
Bâd-ı luţfuñ birle şerh it şadrımı
Kıl sa'âdetle müyesser kadrümi
Tûţî-veş eyle beni şîrîn-zebân
İtme süsen mişli hem 'ağdü'l-lisân
Hamdüñ ile bu dilümi zâkir it
Virdigüñ ni' metlere hem şâkir it
Tâ saña ki lâyıq ola bu dilüm
Hem muvâfiq it dilüme bu dilüm
Mâ'-i menden taşımı eyle ki pâk
Kılam ihlâş ile ola tâb-nâk
Kıl hidâyet şu' lesinden başş-ı nür
İt dalâlet zulmetinden gönîl dūr
Nür ile 'aqlım çerâğın rüşen it
Cānuñ ıurağını gel gülşen it
H'âb-ı gâfletden gözüm eyle ırağ
Tâ maķâm-ı şıdķ ola cāna ıurağ
Ma'rifetden gönlümi pür-nür kıl
Her ma'ârif gencine gencür kıl
Hāmemi dilümden it şeker zebân
Nāmemi nazmumdan it ender feşân
Dil-keş eyle sözlerüm tâ kim durın
Kim münakkaş eyle 'âlem defterin

Durulunca    lem n  tomarı hem
Defter mi aradan itme ki kem
Vir   ömrü kim   ağır idem men kit b
D rr fe an idem açup o uya b b
Ger dilerse n h acet n  la rev 
Vir  alav t sen be-c n-1 Mu taf 

Der-Bey n-1 H zır  oden-i   Askeri S leym n ve Env -1 Ma l k t H vy n

Lo m n ibn    d ol h k m-i  st d serveri emc d  avlince mend n-1 h kem , hüner-mend n-1 r cem , n kil n-1 e  izz , r viy n-1 ecill  anu ¹³⁷ gibi h k yet iderler ki ve Efla un-1 il h  ol h kem nu n sedd-i pen h  na lince tev r h-i d nende-i  st d ve dev n n-i hüner-mende-i in ad ve m tekellim n-1 m te addi an ve m te allim n-1 mu a k k an ol vechle  ah h riv yet k ldılar ki ol zem n ki  em y l B n , Rüstem n zarına gelüp h le ile  al  aya alup gitmek dileyüp pehlev nlar na ihat eyleyüp dağı gitme diyüp bunlar bu tedb r-i r yda  aldı. Bizüm  ı  amuz ez  n c nib S leym n h zretine geldi   *aleyhi's-sel m*. Nite ol zem n ki S nd s-1 Cinn , S r hib d' n Mı r'dan  am'a geld ginden ki h ber getirür l zım oldu ki kendü   azametiyle le ker çeküp üzerine vara. Andan H zret-i S leym n *aleyhi's-sel m* istedi ki de izde ve  uruda bi  bir  mmet serhenglerin cem  ide, S r hib d-1 Cinn   zerine [H-138a] [K-139a] gide. Andan S leym n   *aleyhi's-sel m* ins u cin va   u  uy r m r u m r çerende v  perende m vekkilerin n ve de izde ve  arada olan bi  bir  mmet n tekv nlerini hükm-i s bh n  ve emr-i S leym n  birle h kim oldu ı a  v nları ve tekv nleri bir a  gün geçmedin her cinsinden bir niçe bi  serhengin cem  idüp getürdiler. S leym n Peyğamber' n   *aleyhi's-sel m* h zretine yitürdiler.¹³⁸ S leym n-1 Neb  dağı ins u cin meliklerine  ey  in nesli serhenglerine sib  re'islerine ve h yv n t-1 kib r ulularına ve a y r ulusu S mur 'a ve h yy t u h  er t m liki  ah-m r n birle rub b-1 zemb r serd rlarına hükm itdi kim “Her biri n z u a u uz iri n z  eril   eri n zi    güne dek yara lu yara u uz h zır  ılın dağı ser r üzerine gel n.” diyicek ser-cümlesi emr-i S leym n 'ye me'm r olup yara lu yara ların görüp    güne dek h zır oldılar. Evvel ins n meliklerinden Mı r Sult nı Cel le'd-d n ve T r n Meliki Afr sy b ve ben  A fer Meliki Bil d-1 A fer  ve Endülüs Meliki Hüsrev  ah ve   Am li a Meliki S hr p  ah birle dört bi  server sel t nler d v n-1 S leym n 'den  urup taht öninde ba  urup ic zet alup derg hdan  ı up atlu atına bindiler. Begler ve yekler ota lu ota ına varup indiler,  ondılar. Andan her birisi serheng-i r y-1 zem nleri cem  idüp cebe-h neler  uflun

¹³⁷ Anu ]- H.

¹³⁸ Yitürdiler]- H.

açup ser-firâzlar kîneler üzerine sîm ü zerler saçup otuz altı pâre ceng âletini merd u meydânlara şâhib-ķırânlara cengcü pehlevânlara yaraķ ulaşdurdılar daķı ser-‘ askerler dūřmân ķanın dökücü dilâverlere ĥaymelü ĥaymesine ve bâr-gâhlu bâr-gâhına varup cübbe vü cevşenlerin geyüp başlarına Dımiřķî ıřıķlar urunup billerine şîrâzî ĥançerlerin şokunuben ķan dökücü Mışrî ķılıçların ĥamâ’îl gibi taķınup Sîmurġ yeleklerin başına şokunuben muĥařřal-i kelâm her birin pehlevân-ı benâm hem çü Rüstem-i Zâl, Destân-ı Sâm otuz altı pâre ceng âletin ķadd u ķâmetlerine ârâste ķılıp âhen-pūř olup yirlü yirinde sedd-i İskender gibi şurdılar. Üç siñirlü gergeden şâhînden düzülmiş yaylar ķabzalarına ism-i [H-138b] [K-139b] a‘ zâm yazılmış řâĥları üstüne nâm-ı Süleymân ķazılmıř ķavs-i ķūzaĥ şıfat-kemân Mirrîĥ-hey’et yayların ķurbândan çıkarup diz urup ķurdılar. Yidiřer ķanadlu, bir ayaķlu, ‘uķâb u senķūr yeleklü, la‘lîn dudaklu, gümüş bileklü, elmâs demrenlü, ķan içici evren seyrânlu oķların birbirine yanaşdurup bir oķ başına biñ dūřmân ķurbân itmek için ķurbâna ķoydılar. Kîř aġzına kesmelerin dize ķodılar ve toķsan eriř özünü ejdehâ dillü berzi-ĥâne sütünü pülâd sünülerin yire şançup ‘aşķar tolu, düldül şıfatlu, pîl kuvvetlü, gergeden ķulaķlu ve deve tuťaķlu, ķatır toynaķlu, aslan göġüslü, geyik saġrılı, tavşan ucalu, ķolan arķalu, evrişim yillü, ef’î gözlü, ra‘d âvâzlu, semender tüllü, berķ-rü, seĥer-ĥîz-i revişde hem çü řeb-dîz miřl atlaruñ ‘inânın urup ve zeyn-i zerrîn urup ķulagın çeküp licâmından eyer ķařına ķaza ķodılar ve müheyyâ cenge ĥâzır oldılar. **Nazm:**

[Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün]

Cenge ĥâzır oldı şurdı cümle server ser-firâz

Hep bahâdır pehlevân şâhib-ķıran gine sâz

Geçse arslan önlerinden ķan ķuşanur nünlaruñ

Per döker üstünden uça gökdeki şeh-bâz-ı bâz

Der-Beyân-ı Perrîyân ‘Askeri

Ĥakîm ķavlince insân melikleri ‘askerlü ‘askerin ĥâzır ķılıcaķ perrîler sultânı Hümâyün Ĥân perrî daķı dîvân-ı Süleymânî’den çıkup dört ķanadlu ‘uķâb-ı felek şüretlü perrî atına süvâr olup perî ser-firâzları önüne düşüp vezîr ü vüzerâ yanına düşüp geçüp ĥademi ĥaşemi ķanad açup ‘araşât ile gelüp üç biñ üç yüz ķubbelü kızıl atlas çâdır ķapusında atından yir yüzine ķondı. Rikâbından ayaġın çıkarup yire indi zerrîn taĥta aġup bindi. Andan perî serhengleri řaġ ve şol altun gümüş şandallar üzerine geçüp oturdılar. ‘Üd-ı şandal kâfur müřķ ve ‘abîr-i ‘anber yaķup mücevher-i mücmerler ile Hümâyün řâĥ nazarına getürdiler daķı ol zerrîn sîmîn mücmerleri cân ķavmi serhenglerinüñ ve cin nesli serverlerinüñ nazarında mertebelü mertebesince ķoyup zeyn itdiler. Andan ervâĥ-ı melikleri daķı řayb-ı enfâsından ġidâ-yı

rūhānī ki taḥṣīl itdiler. Andan sīmin zerrīn ceng u ḥarb āletlerin cevherī ḥil' atlerin ve perīler atların ulaşıdurup “Yarın ceng-i Süleymānī'dür her biriñüz uşağunuz iriñüz. [H-139a] [K-140a] Ālet-i ḥarbiñüzle perilü perrüñüz açup kollu koluñuz gözedüp sağ sol yanumca Sürḥibād 'askeriyle muḳābil olıcaḳ āteş-i tīg urup 'adū ḳanın ḥāke şaçmağā, tenin iki biçmege, yüregi ḳanın içmege, erlig ile ad ḳazanup Süleymān sāyesinde hoş geçmege, devlet bābinuñ tīg-i nuşret birle ḳuflın açmağā ḥāzır olasız.” diyicek perrī melikleri daḫı ḳol baş üzre ḳoyup meskenlü meskenine gelüp melikleri ol dörder ḳanadlu atların buḫūrila ğidālandurup ḳanadların şıgayup sermeyüp muğlaḳ cevherlü eyerlerin urup muraşsa' ḥarīr ḳolañların billerine çeküp ḥāzır u müheyyā kıldılar. Elmās kılıçların billerine daḳındılar, behrān ḥançerlerin billerine şoḳundılar. Ḳızıl yāḳūt ile zeyn olmuş şaru altun ḳalkānların döşlerine şalup ḳanadları üzerine aldılar. Keyvān-ı şā'ıḳa demrenlü, ḳarḡu şabṭalu, ef' ī dillü, uzun kollu, ince billü, ecel ellü sūñülerin ellerine aldılar. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Şeh Hümāyun emri birle ne ki varsa hep perī

Cenge ḥāzır oldu yaraḳ gördi ol dem her biri

Hep melek-şüret ḳamer-behçet güneş-ṭal' at idi

Hüsn içinde ḫūr u Cennet cümle 'ālem dilberi

Der-Beyān-ı Ḥāzır Şoden-i 'Asker-i Cinniyān

Ḥakīm ḳavlince perī cem' olıcaḳ cinnīler sultānı Ḥaşışā-ı Cinnī daḫı icāzet-i Süleymānī ile yirinden ṭurup dem çeküp taḫt-gāhına cin serhengleri ile varup yeşil atlas otağına girüp cinnīler re'īsleri ayağın ṭurup 'ūd-ı 'anberi buḫūr idüp ser-firāz u serverleri yeşil zebercedden şandallar üzerine geçüp oturdılar. Cinnī cāş-nigīrleri altun gümüş āteş-dānlar içinde 'ūd u 'anberler yaḳup getürdiler, serhengler nazarına yitürdiler. Ağız açup burunların ṭutup ğidā-yı rūhānī taḥṣīl idüp Süleymān devletine du'ā kılıp el getürdiler. Andan Süleymān-ı Nebī emr itdi ba'zı cinnīlere. Nite Müdrin-i Cinnī bölüğine āteş-dānlar virdi, neft u ḳaṭrān ile ḥaşm üstüne şaçup yaḳup ḥarḳ ide. Laḫlaḫa-ı Cinnī'ye bozdānlarla siḫr-i kāḫinle peydā olmuş buzlu şular virdi ki ḥaşm üzerine şaçıcaḳ ṭūfānlar ḳopup ḳarlar yaḡdura ve Devvāl-i Cinnī çerisi şınıfına siḫr ile peydā olmuş içi ṭolu ḳumlarla şişeler virdi ki ḥaşmı üzerine atıcaḳ kırılır taşlar yaḡa. Secencil-i Cinnī şınıfına siḫrle ḳarınca ṭolmuş şişeler virdi ki ḥaşmı üstüne [H-139b] [K-140b] şaçıcaḳ şişe yire düşüp çatlayıcaḳ ol ḳarıncañ her biri bir peleng-i şīr-i neheng olup ḥaşma ḥamle kılıp ceng itmek için. Müḥecceḫ-i Cinnī'ye Faḳfāḳ-ı Cinnī çerisi şınıfına siḫrle peydā olmuş şişeler verdi ki her birisi siñek ṭolu siḫr-i kāḫin birle olmuş ḳaçan ḥaşm üzerine atsa şişe yire düşüp şikest olsa ol siñeklerüñ her birisi uşağı ve irisi yidişer başlu, ṭoḳuzar

kanadlu evren evren olup uçalar, haşm kanı da içeler. Bâtarık-ı Cinnî çerisi sınıfına sihr ile tertib olmuş Hârûtî kürekler ve Mârûtî yilekler ya‘nî mirvağlar virdi kim haşm üzerine bād-ı şarşar mişāl-i sihr ile yiller esdüreler. Hevlināk-ı Cinnî çerisi sınıfına sihr ile peydā olmuş nüḥāsı borular ve kerrinālar virdi kim ağızlarına çalıcak gökler gümleyüp velveleye ve yirler ditreyüp zelzeleye gele. Demlūk-ı Cinnî çerisi sınıfına sihr-i kâhinle peydā olmuş kaplan tulumları ṭolusı ḥūn-ı ḥinzārān virdi ve tulumı taşup kanları haşm üzerine saçıcak gökden kan yağdurup yirden kan durudup haşmı helāk itmek için. Etfāl-i Cinnî çerisi sınıfına şanduklar ṭolusı sihr ile peydā olmuş demür butraklar virdi ki gök yüzünden yiryüzine inicek eşcār āheni peydā ola çerende geçmeye. Lızlām-ı Cinnî çerisi sınıfına bakır legenceler ṭolusı kuru kaṭrān virdi ki haşm üzerine saçıcak ‘ālemi zulümāt bürüyüp kaṭrān yağdura. Kamkam-ı Cin çerisi sınıfına at kıyruğı ve gergedān kıyruğı ve Haleb bahrı kıyruğın virdi ki her bir sihr-i kâhin birle perverde olmuş vaqtā ki kıllar bürüp haşmı üzerine ki şaça sihr ile yılan ve çıyan yağduralar, ḥuşamā cānın alup göge ağduralar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātūn / Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilūn]

Virdi cinnūñ leşkerine şāh icāzet çün yarağ
 Ki ideler ceng-i gerān anlar kamusı ittifāk
 Cin cengi gibi cengi kimse itmez tāk-ver¹³⁹
 Kim kamu ḥunḥār u sāḥir olur ehl-i ittifāk

Der-Beyān-ı Ḥāzır Şoden-i ‘Asker-i Ervāḥ

Ḥakīm kavlince cinnî¹⁴⁰ leşkerine sihr-i kahin birle olmuş yarağlarını kim ulaşdurdı. Andan cān kavmi meliki Rūḥşāh-ı Cin daḥı enbiyālar ‘aynında ‘ayān-ı bākī ḥalāyık gözlerinden nihān Ḥazret-i Süleymān’dan icāzet alup lāciverdī biñ bir kıızıl altun [H-140a] [K-141a] direk üzerine kurılmış ḥaymesine gelüp yāḳūt-ı aḥmer taḥtına çıkup oturdı. Cān kavmi melikleri cevherī şandaliler üzerinde geçüp karar itdiler. Andan Allāh’a tekbir ve geçmiş peygamberler ervāḥına şalavāt getürüp tesbīḥi nefeslerinden gıdālanup daḥı Rūḥşāh-ı Cinnî ‘askerin çār-ı yār-ı Muḥammedī resmince ve rub‘-ı meskūn ‘adedince dört bölük idüp evvel bölüğün ‘aḳābil-i ervāḥa ışmarlayup yed-i kudretle peydā olmuş birinci kat gök feriştelere ele gelmiş āteşi kılıçlar virdi ki ‘alevi pertevi güneş-i pür-tāb gibi çıkar. İns u cinden her kime ki ṭoḳunsa cānın tenini kav gibi yakar ve ikinci bölük çerisine ‘Acācīl ervāḥı serveri muḳaddem diküp anuñ çerisine yetmiş yidişer ṭoplu āteşi şalıḳlar virdi ki her kime ura bir ḍarb ne haşmı ‘alevi şiddetinden ḥarḳ ola. Ḥalāyık-ı şarḳ u gārb her ṭopnuñ vezni biñ baḳıyye idi, gāyet ağır

¹³⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹⁴⁰ Cinnî] Cin K.

darbına tākāt getüremezdi. Toğuz kat gök ile altı kat yir ve üçüncü sınıfınıñ çerisine Harkayāyil ervāha ısmarladı ki anlaruñ sınıfına āteşi nızeler var idi ki şarkdan turup atsa ğarbdaki neslü’s-şeyāfını yaqa, şehāb gibi şevq-i nize ‘āleme şu‘le virüp haşmınıñ cismi dütün cānı birle ‘ayyūka çıka. Dördüncü sınıfınıñ çerisine Teḥāvīl ervāhı baş diküp aña ısmarladı ki āteş-i kudretten peydā olmuş şā‘iqa demrenlü oqlarla kıavs-i kıuzah-mişāl yaylar ulaşdurdı ki kaçan haşm üzerine āteş peykānlu oqlar ki bārān idüp yağduralar, hışma ervāhın teninden ayırup hevāya ağıduralar. Rūḥşāh-ı Cin daḥı ervāh çerisin bu vechle tertīb itdi. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Rūḥşāh-ı Cinnī daḥı iy emīr-i tāc-ver

‘Askerine virdi āteş aşlı yaraq ser-te-ser

Nesl-i cānuñ ālet-i ḥarbi budur kim oldı şerḥ

Naql-i Loqmān’ı Filātun eyledür bu şah ḥaber

Der-Beyān-ı Hāzır Şoden-i ‘Asker-i Ehremenān ve ‘Afārīt u Ğülān Berāy-ıCeng-i Sürḥibād

Hakīm kavlince Rūḥşāh-ı Cinnī’nüñ cān kavmi çerisi uşağı irisi bu vechle yaraq alup ḥāzırlıĝ ile turucaq andan ehremenler re’isi Ca‘ca‘a-ı Dīv ile Qaḥḥān-ı ‘İfrīt, Buqaşkaş-ı Ğül ve Şamasām-ı Dīv [H-140b] [K-141b] Süleymān’dan nazarından turdılar, kaplan derisinden kıurtulmuş bār-ĝāhlarına ki vardılar. Yidişer başlu evren kıanadından kıurılmış sāyebānlar altına kim girdiler, pūlād köslere diz çöküp oturdılar. Perendeleri üstüḥān ve kıazanlarla şular kıaynadup maĝara gibi ağızların dütsüye kıutup degirmen oluĝı mişāl burunların kıara dütüne külhān dühengi gibi ocaq kıaşın itdiler. Ğidā-yı kıalblerin aldılar ki anlaruñ ĝidāsı anlardur ki buḥūr-ı üstüḥān ve buḥar-ı āb-ı nīrāndur ki anlara ölüm yoqdur, ölmezler. Süleymānī’ler elinden ĝayrı yirde kıumkıumaya girüp baḥr-ı ‘Ummān dibinde maḥbūs olmazlar. Ammā ki ĝül u ‘ifrīt tā’ifesi ki revendedür.¹⁴¹ Anlar uçmazlar. Ölürler, öldürürler. ‘Ömrleri üç biñ yıldur.¹⁴² Nihāyet andan geçmezler.¹⁴³ Laḥm-ı ḥınzīrdan kebāb idüp yirler ve ādem kıafasıyla şarāb içerler daḥı Süleymān yoluna Sürḥibād ile ceng itmeĝe ḥaber açdılar. Ancılayın Nerreler ĝül ‘ifrītlerdür ki her biri ki İskender seddi gibi yirinde turmuş idi. Ayaĝın yedi başlu evren gibi yire başup başlunu kıubbe-i keyvāna irürmüş idi. Her birinüñ ĝevdesi Kūh-ı Elburz’a, başı kıafası kıulle-i Kıāf’a, ĝözleri Mirrīḥ yılduza beñzer ve ba‘zınuñ başı kıubbe-i ḥırmāna, ĝözleri yanar¹⁴⁴ külhāna, kıāmeti menāre , ağızları ĝāra, beñizleri siyāh, barmaqları döĝere beñzer ve

¹⁴¹ Ammā ki ĝül u ‘ifrīt tā’ifesi ki revendedür]- H.

¹⁴² Anlar uçmazlar, ölürler, öldürürler ‘ömrleri üç biñ yıldur]- H.

¹⁴³ Nihāyet andan geçmezler]- H.

¹⁴⁴ Yanar]- H.

ba' zısinuñ dağı kıadd u kıametı yedi başlu evrene, bağışları arslana ve cümle¹⁴⁵ cünbüşleri kıaplana, heybetleri Mirrih keyvāna beñzer. Eger kim bunlaruñ irisi uşığı şevr-i semege ayak başup çarh-ı felege omuz ursa bu tokuz devvāri tolabuñ çarh-ı felegin bozup turguraydı. Eger Kūh-ı Elburz şıfat gürzüni Kıf kıafasına kıazā vü kıader gibi kıaldurup uraydı Kıf kıafasın hurd-ı haşhāş idüp yedi kıat perı yirinden irgüre ydi. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Önce kıaksa balıguñ kıarnın üzer
Sille ursa Mirrih'ün yüzün bozar

Ba' zısı evren kıanad gökde uçar
Ba' zısı yıl gibi olup yirde gezer¹⁴⁶

Nesr: Hākīm kıavlince andan Ca' ca' a-ı Dīv çerisin dört bölük eyledi. Ehremen çerisi şınıfına kı perendelerdür. Mirrih cür'etlü, evren kıanadlu [K-142a] keyvān şecā' atlü bir şır-i hey'et [H-141a] tedehhür zendelerdür kı anlaruñ ser-' askerleri Kıntaħār-ı Dīv'dür ve Kıaşkış-ı Dīv'dür ve Naşnaş-ı Dīv'dür ve Maħnaķa-ı Dīv'dür ve Kıarżub-ı Dīv'dür ve Merżüb-ı Dīv'dür ve bunlara hüküm itdi kı her birisi¹⁴⁷ uşığı ve irisi dem çeküp uçup kūh-ı cihān-nümāya varup kıara öyük gibi yirlü kıayaları götürüp omuzlarına uralar, Sürhibād leşkeri üzerine tağ gibi kıayalar yağduralar, eyle kıayalar kı seng-i şemürdan nişān vire. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Her birisi götürüben seng-i hārā kūh-sār
Eyle taş kı kıullesinde yapılar niçe hişār

Ger siñekdür seddine üzer hurd-ı haşhāş ide¹⁴⁸¹⁴⁹
Ancılayın ulu taşdur ey emir-i tēc-dār

Nesr: Hākīm kıavlince 'ifritler böligine Kenderüş-ı 'İfrit'e ve dağı Muğayyirāt-ı 'İfrit'e ve Ma' kıibāt-ı 'İfrit'e, Kıurnāsa ve Miħrnāsa ve Ca' sūs-ı 'İfrit'e kı her birisinüñ niçe biñ 'afārīt hükmindedir. Eyle 'ifritler kı her birinüñ kıametın bergüşa ve dişleri bedene beñzer ve başları kıara öyüke, gözleri yanar külhāna ve kıolları şām ağacına, ayaları kıırmene beñzer. Bāzūları¹⁵⁰ ve bezir-hāne sütünü kıılları dikene beñzer. Yüzleri¹⁵¹ Şaru ağuya, gözleri sirkene beñzer.

¹⁴⁵ Cümle]- H.

¹⁴⁶ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹⁴⁷ Her birisi]- H.

¹⁴⁸ Bu mısraın vezni bozuktur.

¹⁴⁹ İde] ola K.

¹⁵⁰ Bāzūları]- H.

¹⁵¹ Yüzleri]- H.

Baldırları menāre gibi kafaları k̄ubbe-i h̄ırmāna beñzer. T̄uruşları k̄aplan gibi c̄ünbüşleri yedi başlu evrene beñzer. Anlara şöyle h̄ükm itdi ki her birisi t̄uralar, dem çeküp uçup t̄arafetü'l-¹⁵² ayn içinde k̄üh-ı demāvende varalar. Bir ulu tağı yiri yurdıyla k̄oparup getüreler¹⁵² yir ile gök arasında t̄utalar.¹⁵³ Sürhibād leşkeri üzerine hevā-yı fenādan ol tağları atalar. Düşmān çerisin uşāğın irisin tağ altında helāk ideler ve dağı şöyle ki a⁶ dānuñ cemī⁶ si tağlar altında k̄alup h̄āke yeksān olalar. **Nazm:**

[Fā⁶ ilātün / Fā⁶ ilātün/ Fā⁶ ilātün/ Fā⁶ ilün]

Her ⁶afārīt ellerinde götüre bir ulu tağ
Kim görenüñ heybetinden uşşı gide çāğ çāğ
Tağlaruñ altında k̄alup Sürhibād'uñ leşkeri
Heybet ala ins u cinni anı görüp bī-nizā⁶

Nesr: H̄akīm k̄avlince ⁶afārīt leşkerine bu emri itdüğinden sonra ḡülyabān re⁷islerine ol s̄āh̄ir ehremen İblislerine anlaruñ dağı re⁷islerine h̄ükm itdi, k̄atına [H-141b] [K-142b] cem⁶ oldılar ki ser-cümlesi h̄un-h̄ār u mekkār, k̄ahhār u cebbār kiminüñ k̄āmeti cāmūs-şekl gibi başları k̄ara ev dükēnigine beñzer ve gözleri dağı yanar fānūsa beñzer. Ba⁶ zīnuñ ağızları mağaraya ve evleri t̄abl u nefir köse beñzer. Kiminüñ k̄ulaqları k̄alk̄ana başında ⁶ac şāhı var, ammā yüzi k̄ara abanosa beñzer. Kiminüñ k̄āmeti menār, ağızı mağara, dişleri azusı nīze-i keyyūsa beñzer ki anlaruñ ser-leşkeri Meymene-i Ğül, Meysere-i Ğül, Zāl-i Ğül, İhticām-i Ğül, Ğazabān-ı Ğül, Laḥlaḥa-ı Ğül, Ğarrār-ı Ğül, Taṭṭār-ı Ğül idi. Kendü k̄aydu h̄ilede cüst u çāpük şeh k̄atında maḳbül idi. **Nazm:**

[Fā⁶ ilātün / Fā⁶ ilātün/ Fā⁶ ilün]

Her birinüñ k̄āmeti bir k̄avs idi
Gözleri yanar çıraḳ fānūs idi
Demlerinden ⁶ālem içi ser-te-ser
Şanki zulmet bahrı k̄ara pūs idi

Nesr: H̄akīm k̄avlince bunlara dağı h̄ükm itdi ki gön̄lü çenār ve şām ağacı k̄oparalar, seng-i esbāb-ı gürzleri omuzlarına urup darb-ı h̄ārb ile Sürhibād-ı Cin çerisinüñ cānların aparalar ve ba⁶ zı dağı siḥr-i k̄āhin ile yağmurlar t̄olular yağduralar, düşmenlerinüñ āfet-i siḥr ile canların göge bulut gibi ağduralar. **Nazm:**

[Fā⁶ ilātün / Fā⁶ ilātün/ Fā⁶ ilātün/ Fā⁶ ilün]

¹⁵² Getüreler] getürüp K.

¹⁵³ Tutalar] getüreler K.

Gülyabân dağı görürdi cümle düşmençün yarağ
Köklü ağaç kıparuben götürürler bî-nifâkı
Ba' zı sihre meşgûl olur yağdura yağmur u kıar
Esdürüp şovuk yili toñduralar baş ayak

Der-Beyân-ı Tâ'ife-i Bahriyân Hâzır Şoden-i Berây-ı Ceng-i Sürhibâd

Hakîm kıavlince kıaçan ki ins u cin melikleri ve dîv u perî fatiñleri ve gül-ı 'afârît müşrikleri bu vechle hükmi Süleymân mücibince her birisi kendüye münâsib düşmen yarağın ki gördilerse müheyyâ hâzır olup tırdılarsa deñiz mâlikleri dağı bahrî mağlûkâta hükmi itdiler âlet-i harblerin müheyyâ kııldılar. Nite evvel deñiz mâlikleri dağı elmâs uçlu demür şığluk şeklinde harblerin ellerine aldılar ve üstüh'ân tenler balık dışından ucı sivri, deşne-şıfat billi, egri şamşam-hey'et, ser-tîz dendân, hût yarağların omuzlarına şaldılar ve hût serler dağı yengeç kıafasından siperleri çiginlerine urdılar ve tenin kıuyruğından [H-142a] [K-143a] kesilmiş yüzer eriş uzunı bahrî 'amudları ellerine alup cenge hâzır olup tırdılar ve andan şoñra muhît deryâsından çıkmış yengeçler Kûh-ı Elburz kıulesi gibi baş kıaldurup felek çenberi gibi kıışaçların kemer çatup câh-ı Cehennem gibi ağzın açup timsâh-ı Mışrî gibi dışlerin kııcıldadup rub' -ı meskûn gibi gâh yirinde sedd-i İskender-veş tırudı ve gâh gâzabından beñzi kıanı uçup levn levn kıarar idemezdi, devvâre gibi yürürdi. Yanın yanın dev deñiz toşbağaları dağı her birisi hişâra beñzer kıâmetleri kıara tağa beñzer. Boyunları menâr gibi ba' zısı bir kerpiç örtülmüş ev gibi velâkin ayakları bezr-hânedede olan dögere beñzer. Yedi başlu evren gibi pençe urup yire yapışup tırudardı. Gâh Hacı Bektâş süvâr olduğı yirde ya yapılmış dîvâr gibi yürürlerdi, gâh ağzı açup tıskürdüğe tāsı felegi çıñladurlardı. Gökdeki 'uqâbla yirdeki öküzi balığı belinledürlerdi. Gâh baş kıırkıya çeküp sükûta varurlardı, Süleymân devletine du' â kıılurlardı. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Söz tavîl itmeyelüm iy şeh cihân
Bahrı mađlûkuñ kıamusı ol zemân
Cenge hâzır oluben görür yarağ
Sürhibâd-ı Cinnîyle ceng u kırân

Der-Beyân-ı Hâzır Şoden-i Hayvânât-ı Kibâr

Hakîm kıavlince seb'-i esed dağı yırtıcı hayvânlaruñ serhengidür. Mantık-ı vuñuş birle nehenge, pelenge, file, gergedana, sırtlana, şağala, sirhana, bebr ü pelenge, parsa ve hınzıra,

kolana, hırşa haber virdi ki “Dişlerüñüze saykal-ı dendān urup bile göz ve ağız açup dil çıkarup eliñüz ve ayağıñuz tüyün. Yile göz kendü kendüñüze yarağ viriñüz ki Süleymān hazretinüñ haşm ile cengi vardur. Siz dağı her biriñüz uşağıñuz iriñüz kuvvetüñüze göre ceng idüñ bebr ü peleng şır ü neheng yüzi şuyın yire saçmañ, düşmāna pençe urmağa ağız açup düşmān kanın içüp yedi başlu evren gibi savaş eyleñ.” diyü tenbīh kılıcağ yırtıcı tartışıcı cānverler dağı gedikli [H-142b] [K-143b] gedüğine gelüp tırdı kendülerine yarağ virdiler. Nite evvel fil Maḥmūd-ı Hindī şanki dört ‘amūd üzerine tırdur. Qubbe-i hırmānı burcı keyvān gibi ki serīr-i Süleymān üzerine tırdı. Ceng u harb āvāzın işidüp kerre-nāy hortumun kaldırdup ağıza alup İsrāfīl-veş şurun çalup şavtıdan ‘ālem-i fenāya virdi. Keyyūsī sūñülerin felege kaldurup rāst tutdı, haşm-ı Süleymānī’ye püşt-pā urup cānın almağa dişleri nīzesin sīnesine şançup düşmeni götürüp hevāya şalmağa iverdi. Seb‘-i esede “Ceng kaçan?” olur diyüp şorardı ve kaplan dağı tehmeten cevşenin bebr u peleng derisinden çuçalın çignine şaldı ve ol ejdehā bilekli pençelerine elmās tırnağ hançerlerin eline aldı. Ağız açup kulak kabardup kıyruğın çenber¹⁵⁴ diküp yirinde tırdı. Şol ‘ādī pehlevānlar gibi bıyıkların burup kulaklarına indürdi. Hınzır dağı kulak diküp sūñüsün egüp Zengīler harbesi gibi azuların süveldüp kulaklı kāfir şapkası¹⁵⁵ gibi kıyruğ kuvaldup yirinde tırdı yırtıcıdan añırdı. Düşmene varmağa haşmına nīzeyi urmağa tırmağa “Ceng kaçan ola?” diyü çevre yanına göz urdı. Kirişi dağı okların postı kīş ağızına dirüp kıyup silkinüp post yası kabzından kemān-ı Rüstemī gibi kāmetin egüp dişlerin kışup gözlerin söze kodı ve çetük dağı haşm-ı Süleymānī’ye nuşret-i Hağ’dan dileyüp meşāyihāne āb-dest alup el ağızın burun silüp yalayup tesbīh-i tehlile meşgūl oldu ve gāh ser-firāzlar¹⁵⁶ gibi şıganup sarmanup kıyruğ çevirüp kulak kabardup bıyık söveldüp Süleymān-ı cihān düşmenin gözlerine zerrece Sürhibād kanda bezmüş karaca görünmeyüp gāzabından pençesin yire urup cānı içine şıgışmayup kedinüñ cūr‘etine cünbüşine bakup kaplan arslan birbirine bakışup bıyık altından göz kaçışırdı. Pars ile üşek dağı her birisi uşağı irisi Hindī begter cevşenlerin Rüstemāne kaplan postı çuğallarını iñlerine şalup [H-143a] [K-144a] çün haşmānı dögmeg içün kaşşādī nīşterlerin pençesi eline alup kibr u kīn ile ellerin bıyıklarına urup göğüs gerüp şıganup sarmanup hāzır-baş olup tırmuşlardı. Qurt dağı Karaqoyunlu Kürdī gibi deştī cevşenlerin geyinüp evrenī ağızların açışup düşmānuñ kanın dökmege diş bileyüp tırdılar, şu‘bānī pençelerin yire urdılar. Kulak kabardup gözler belerdüp nazar düşmendin yaña urdılar. Muḥaşşal-ı kelām sözi muḥtaşar kılalum. Cemī‘ yırtıcı cānverler ceng itmege hāzır u müheyyā olup diş bileyüp tırdılar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

¹⁵⁴ Çenber]- H.

¹⁵⁵ Şapkası]- H.

¹⁵⁶ Ser-firāzlar] ser-firāz K.

Yırtıcıdan nā-geh var ise hāzır ol cānver
Hūn-ı düşmen dökmek için her biri diş biler
Cisnlü cinsi birle tırdı hep serir üzre bular
Diñle imdi kışsa nedür vir şalavāt nām-ver

Der-Beyān-ı Hāzır Şoden-i Ef iyyāt-ı Hayyāt Berāy-ı Ceng-iSürhibād

Hakim kavlince kaçan ki yırtıcı cānverler dağı bu vech ile hāzır-baş ki oldılar. Bu yañadın şāh-mārān dağı Süleymān nazarında icāzet alup la‘līn tabağ içinde bir ejdehā başı üzerinde götürüp başın menāre gibi kaldurup kaçā vü kader gibi gidüp şāh-mārānı kafasında götürüp şu‘bān-ı mārān nazarına yitürdi. Ejdehālar karşı varup ‘izzet idüp qademinde her birisi baş koyup yüz yire sürdiler, bu yedi kat felegi kuşadup karnı içine alan ejdehā gibi tahtını çevre alup tırdılar. Andan ejdehā kafasından yāqūt-ı ahmer taht üzerinde şāh-mārān karar kılup mantık-ı mārānca faşih lisān birle zūlf-i şanem-mişāl baş kaldurup mār-ı gār-ı Muhammedī gibi dile gelüp Süleymān hazreti ‘aleyhi’s-selām medh idüp eyitdi ki “Yā hayyāt cinsi evrenler veya haşerāt aşı ılanlar āgāh oluñ ki Süleymān Peygamber’uñ ‘aleyhi’s-selām Sürhibād ile cengi vardur vaqtüñize hāzır oluñ” diyüp hüküm kıldı. Evrenler cinsine ki “Ta‘ām yimeyeler ve şu içmeyeler tā ki zehrleri kättil ola.” diyü hüküm idicek hemān-dem ol yidişer başlu, tokuzar kanadlu evrenler kaçā vü kader gibi ol yedi küleli Kāf tağı gibi başların kaldurup birinci kat felege irgürdiler. Tokuz kat [H-143b] [K-144b] çarh-ı mu‘allağ gibi tokuz kanadların yiyüp Cehennem zebānisi gibi yirli yirinde tırdılar, vādī-i veylün gibi ağızların açdılar ve kürre-i nār gibi ağızlarından odlar saçdılar, kara bulut gibi göğüs gerüp kükreşdiler. Kara denizleyin çalkanup mevc-i ‘ummān gibi kopup gāh binā-yı sedd-i İskender gibi pençelerin yire diküp tırdılar. Berk gibi gözlerin yele yidüp burunlarından nefes kim baħr-ı zulümāt gibi ‘ālemi başdan başa tımān gibi bürüyüp semekden simāke çıkardı. Maħlūkātndan her kim anlara tuş olsa cān virürdi. Yüzine çünkü baqardı, kıyrukların yire urduqça yir yarılıp şular taşra çıkardı. Ağızları şalyaları zehr-i kätille Cehennem’deki ağı ırmağı gibi aqardı. Her neye ki tokunsa kara kömür idüp yaqardı ve nefes alup virdükçe şiddet-i şehāb gibi felegi ‘ayyūka çıkardı. Pes bu ‘araşāt ile evrenler nesne iktār itmeyüp bād-ı şarşar gibi kanad şalup ağızların bile açup şiddet ile nefes alup virmege başladılar ki zehrleri arta, bedenleri kızup yüregi tamarlarından ağı sızup kırsağına gelüp iñe, tā kim ağızın açup haşmān-ı Süleymānī’ye zehr saçmağa ve dağı ol biñ yıl ‘ömr sürüp ılandan ejdehā olup yüz eriş kadd u kāmēt bağlayup başında deve örgüci gibi saçları bitenlere şāh-mārān-ı serheng-i hūn-ḥ‘ārān buyurdi ki “Ceng-i Süleymānī’ye ve hāqān-ı sultānīye āheng için hāzır olalar.” Andan ejdehālar dağı dīv u ekvān gibi ağızın açışup kürre-i nīrān gibi şiddet-i demle odlar saçışup kara bulanık evren gibi gözlerin açışup başların menāre gibi felege kaldurup burc-ı ‘akreb-mişāl

kıyrukların zemîn üzre şaldırıp şiddetle nefes alup virmege başladılar kim gevdesi zehrleri gelüp kırsağına yığıla, ağızı burnı içi toptolu ola. Şaru ağıyla eyle ejdehâlardur ki her birininüñ nefesinde gökyüzine baħr-ı zulümât düşer üzerinden kuş uçsa dem urup [H-144a] [K-145a] ağızına çeküp alır. ‘Ankâ-yı felek daħı olursa kırsağına düşer heybetinden arslan dehşet idüp kaplan kıya bakışından şaşar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Ba‘ zı evren gökde uçar ba‘ zı yürür ejdehâ
Gökde Mirriħ ceng iderse bulmaz anlardan rehâ

Her birinüñ kaddi tağ ağızı ğârdur ħün-rîz
Et yiyüp kan içmege ğâyet ħariş u iştihâ

Der Şifât-ı Hâzır Şoden-i Mārân

Evrenler, ejdehâlar cenge hâzır olıcağ ılanlar daħı Mekke şehrin ğâret iden ‘Arap ħarâmîsi gibi gereği alaca hırkaların çiginlerine şalup zehrlerin yutgunup ağızlarına alup muğaylâ dikenini gibi birbirine şarmaşup ve hezârân çıbığı gibi irkegi dışisine tolaşup ğâh kemân-ı Rüstem gibi kurulup ve ğâh nîze-i Afrâsyâb gibi üzenüp ve ğâh ħançer-i kâvus gibi inleyüp ve ğâh ħasûd saķalı gibi kırcaşup şâh-mārânı çevre alup turlurlarken nazâr evvel Cennet’den çıkan ılana ururlarken anlara daħı şâh-mārân şöyle buyurur ki beriyye kelerlerin bulup şayd kılanlar etin yeyüp kanın içüp ağusın alalar ve andan sonra ‘akrebler daħı ağusı içine siñmedüğinden bebr u peleng gibi ağız açışup şîr u neheng gibi ağızlarından zehr saçışup kıyruklar kıovaldup egmişlerdi, zehrlü niş-dârların kıafası üzerine dikmişlerdi. Kıulağ şâh-mārân emrine urmuşlardı. Anlara daħı şâh-mārân ħükm itdi ki toprak yimekten kendüleri men‘ idüp çekeler, tâ ki zehrleri kıatil ola ve ħaşmı şokduğça cânın alup kanın dökeler ve çıyanlar daħı ğâh rakîb-i kâfir şacı gibi ayakların kıarışdurup ve ğâh maħmûrlar evkâr saķalı gibi birbirine tolaşup kıvralup ve ğâh yarı yârdan men‘ iden ħasûd gibi ħasedinden beñiz şarardup turlurlardı ve ğâh böğüsü oñmaduğ kıarı beli gibi belin büküp ılanlar arasında yürürdi. Anlara daħı şâh-mārân ħükm itdi ki revendeden kıankı düşmâna tuş gelürlerse şokup helâk itmege cânın alup tenin ħâk itmege toprak yimeyüp perĥîz ideler. Ağusını ağızına yığup niş-dârın [H-144b] [K-145b] ser-tîz ide ve andan sonra sülükler daħı sepîd siyah reng kıaşşadı hırkıasın egnine aluben kıana kıana kıan içmege ħariş oluben ğâh ‘adû zülfi gibi uzanup yürürken ki ħasûduñ saķalı gibi yazılıp ħun-rîz olmağa uzanurken ğâh kâfirün zünnârı gibi çenber olup ğâh peyk-i tîr-i ecel gibi râst gelüp şâh-mārân nazârında birbirine kırcaşup turlurken ğâh gözci ‘ayyâr gibi sâkin çevre yaña ğâh ğammâz gibi yürürken şâh-mārân anlara

dağı hükmi itdi ki şuyı çoğ içmeyüp kan şormayalar tā ki fırsat bulıcağ açılığında acıyup ‘adū kanın kana kana içüp şormağa mecāl virmeye. **Nazm:**

[Fā‘ ilātūn / Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilūn]

Şāh-mārān cümlesine itdi hükmi bī-şümār

Cenge hāzır oldı evren ejdehā ‘ağreble mār

Var kıyās it Şeh Süleymān hāzretin bil kimdi

Emrine fermān olurdu halk-ı ‘ālem tā ki var

Ender Şıfat Hāzır Şoden-i Murğ-i Hevāy

Hakīm kavlınce kaçan kim şāh-mārān efā‘i şu‘ābīn hayyāt cinsini zehirlendirüp “Ceng-i Süleymānī vardur.” diyüp fahrlandırıp vaqıtlarına hāzır itdükdēn şoñra hevāyī kuşlar serhengi ‘Ankā-yı Kāf yirle gök arasında yırtıcı kuşlarla şāf bağlayup kanad kanada virüp atyār cinsi Süleymān tahtı üzerine säyebān kurmuşken¹⁵⁷ hükmi-i sübhānī emri Süleymānī birle Sīmurğ-ı Kāf’a boyun virmiş iken Sīmurğ-ı Kāf kaqnūs Hindū-sitānī’ye kim vezīridür. Rūh kuşı ki atyāruñ re’isidür ve rañne kuşı ki beglerbegisidür ve ‘uqāb ser-firāzı ve laqlaq şeyhīdür ve kuzgun ‘gammāzīdür ve saşsağan cāsūsīdür ve hüdhüd hod peyk-i Süleymānī’dür ve sunkur cellādīdür. Balabān ‘ācizī çağır toğan ile cümle kuşlaruñ şaf-şiken seyyidi kīnesāz idi. Her birisi uşağı ve irisi Sīmurğ katına taht-ı Süleymānī’dēn dört fersah yukaru hevā-yı fenāda maqām-ı ‘ülāda kanad şalup pervāza kalqup hāzır oldılar. Nite evvel rūh kuşı şol hışmlu kara bulut gibi kızlayup kanad şalup geldi. Ol yigirmi eriş kanadları gölgesi bañr-ı zulümāt gibi yiryüzine säye şaldı. Başı kubbe-i hirmāna, kanadları deñiz yüzinde yel ile tolmış yelkene, ayakları pençesi demür lenger gibi gözleri [H-145a] [K-146a] yanar külhāna beñzerdi. Anuñ ‘ağabince kaqnūs-ı hindī geldi. Gevdesi bir kara tağa, gözleri yanar ocağa beñzer, ‘uqāb-ı melek gibi per açup uçduğınca semekden simāke ‘uruc idüp geçdükçe şiddet-i dem-i nefesi kuvvetiyle burnı delüklerinden nārī āteş yaluñı felege çıkardı. Perendeden neye kim tuş olursa mecāl virmeyüp yaqardı ve anuñ ‘ağabince ‘uqāb geldi. Rüstēmāne bebr u peleng postın çignine şalmış idi ve Afrāsyābī hañçerlerin kaynağına almış idi. Anuñ ‘ağabince şāhīn şeh-bāz cellād-ı murğānı kīne-sāz kanad açup uçup geldi ki kaplan postı cevşenin Kārūn şeh-bāzı şaf-şiken gibi çignine şalup kaşşadı var niş-dāruların kaynağına alup kana kana kan içmege kaynağ urup haşm-ı zañm-nāk kıilup hūnını hāke saçmağa verdi, ol cihetden anı Sīmurğ gāyet severdi. Anuñ ‘ağabince kerkes kuşı uçup geldi ki pīr-i Hōrasānī gibi sepīdī ‘abāsın geyüp tururdu, gönül yaqaya bağlayup cihānı fānī bir pula şayup durdu. Sañtanat-ı Süleymānī’ye ki nazar kıilup baqardı. Niçe niçe bunuñ gibi Süleymān diyü kuşlara remz ile hañber virüp göz

¹⁵⁷ Kurmuşken] kōmişken K.

kağardı. Bunuñ ‘ağabince lağlak geldi ki haşerāt kanın içmekden ağzı burnı ayağı kana ğarğ olmışıdi. Boyun uzadup per u bāl düzedüp Sîmurğ nazarına gelmiş idi. Andan soñra ħubūbāt yiyici dāne tartıcı kanad açup uçup nafağa ele getürici murğān re’îsi Cennet’den çıkan řāvus kuşu geldi. Cemşidî muraşsa’ tācin başına şalımış idi, zerrīn lāciverdî şebīn pādīşāhāne egnine almış idi. Sikender-i Kübrā a’lemi gibi gül-gün şeh-perlerin açardı. řāvus-ı ħuds-şifat felek yüzinde uçar idi. Gāh melek-şifat pervāz urup devri devrān iderdi. Gāh inüp yire ħonup gülistānī perlerin zeyn idüp felek ħorosı gibi çevre dönüp cevalān iderdi. Şol cemāl ıssı maĥbūblar gibi ‘uşşāğa cemālīn ‘arz idüp ‘aqlın alup [H-145b] [K-146b] ħayrān iderdi ve kākül perçeminüñ her bir kılında ve şeh-perinüñ her bir telinde biñ göñül cān bende çeküp üftād-ı ħīzān iderdi. ‘Ağabince ğarāb geldi ki kizbi ucından kuşlar şafında tıracağ yir bulmaz idi. İblis-i pūr-telbīs gibi yüzi ħarasından utanup birisinüñ yüzine toğru baĥmayup cemāl-i ber kemālīn göremezdi. Ammā ki uğrın uğrın yiryüzine nazar idüp leş ü baş gözedürdi. Ķoñ ħoñ ötüp ħara ħaber virmege yalan yañlış söz düzedürdi. Rū-siyeh ħāsīd ü Zengī gibi kuşlar ħovalamağa dil uzadurdi. Muĥaşşal-ı kelām söz uzatmayalum, tafşīl-i tezyīn atyārda ħadden geçüp tecāvüz itmeyelüm ki muĥtaşar ma’ nā-yı mu’teber gerek ħuzğun ‘ağabince sā’ir yırtıcı kuşlar Sîmurğ ħatına cem’ olıcağ Sîmurğ-ı ‘Anħā baş ħaldırup Mantıĥu’-t-şayra eyitdi. “Yā yırtıcı leş ü baş tartıcı kuşlar Süleymān ħazreti ‘aleyhi’s-selām Sürĥībād-ı Cīn çerisiyle ol mel’ūnuñ dīv u gül cīn u perrīsiyle uşağı ve irisiyle muĥābil ü mu’arīz olup tırıcağ, şaf-şikenler ellerin ħürze urıcağ siz daĥı kanad açışup uçuşuñ a’ dānuñ gözlerin ħıħarup ħaynağ urup ħanların şaħışuñ. Ammā ki leş ü baş yemegi terk idüñ gündüz gözi uçmağa cehdüñüz berk idüñ ve minħārlaruñuzı ħaynağlar ve göze sürtüñ ve çaynağlar ve gözi seng-ĥārāya sürtüñ, ceng güninde ser-tīz her bir göz cān alup ħan dökmege ħūn-rīz olasız. **Nazm:**

[Fā’ ilātün / Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün]

Böyle diyüp kuşlara Sîmurğ-ı ‘Anħā murğ-i Ķāf

İtdi tenbīh oldı ħāzır cümle perrān tıtdı şāf

Diñle ħānum bu ‘acā’ibden ğarā’ib ħışşayı

Līk virgil ħoş şalavāt itmeyüp ħat’ ā ħilāf

Ender Şifat ħāzır Şoden-i ħaşerāt-ı Zenbūr u Zübāb

Ĥakīm ħavlınce yırtıcı cenge ħāzır olıcağ *ene rabbüküm* da’vāsın ħılan Nemrūd beynisin yeyen peşşe, ħalīl-i emr-i celīl birle serheng-i zübāb idi. Üyez siñekleri cem’ idüp ve zenbūrī dirneşdürüp dillerince eyitdi ki “Süleymān’uñ Sürĥībād ile cengi vardur sizler daĥı vaħtūñüze ħāzır oluñ. Egerçi gözde ħaħīrsiz ma’nīde ħayli ħalīlsiz ‘aybīñuz hemān buna ħarīş-i baĥīlsiz.” diyüp tenbīh idicek üyez cinsi daĥı [H-146a] [K-147a] ħāzır olan zenbūr ü megesi

‘adū anın ŐormaĐa ins u ayvān ıŐırmaĐa arīŐ olup her zūbāb hem ū ‘uāb gibi gōnūllenūp anaduların aıŐup birbirinūn Őnince aıŐup ol za‘īfliĐle ġāyet kūuklıĐu naīfliĐle Őecā‘at-i Őalābet gōsterūp yidiŐer baŐlu yil evrenlerūn ormayup gōzlerine girdiler ve Őaf-Őiken pehlevānlarūn afalarına onup eŐsesine nīze urdılar ve ‘‘Ben benem.’’ diyen selāṭin-i serverlerūn ‘‘Midārını bil.’’ diyū yūzine sille arpdılar. Arslanlarūn aĐzı yarından ve aplanlarūn diŐisi aından ormayup zelle apdılar ve mabūblarūn Őeker lebin emūp ve ġāh yaŐanın Őpūp būse kenār itdiler ve raīblerūn depesin delerek ana ana anların iūp fazla ħūnı ħūn-rīz-i Őeh-bāz gibi Őikār itdiler. Ammā ki zenbūrlar daĐı ba‘zısı ki nal-i ‘aseldūr. Zerrīn-i muraŐŐa‘ libāscuların ignine ŐalıŐup a ġūmiŐden anaduların perrān ılıp ŐalıŐup elvān elvān envā‘ ra‘nā mūntehā ieklerden and u nebāt lezzet virūr lezzetlerden āŐnī dutup fazla gōtūrūp Őehdī muŐaffā dūzedūp mūseddes ħoalar iinde Sūleymān iūn zaĐire Őalayup apaların a Kāfūrī mūm ile aplayup Őzerlerine mūhr-i Sūleymān ile mūhūrleyūp ħıfz itmeĐe baŐladılar. **Nazm:**

[Fā‘ ilātūn / Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilūn]

Sōz muṭavvel itmeyelūm olsun iy Őer muṭtaŐar

ūnki ħāzır oldu siŐek eri Őāfi bāl yir

İns Ő cin vaṥŐ u ayru mūr u mār cūmle hep

Cenge ħāzır oldu cūmle tā ki varsa tāc-ver

Der-Beyān-ı Ceng-i Melik Amer ve Āheng-i Keyvān-ı ‘İfrīt

akīm avlince Sūleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām biŐ bir Őmmet leŐkerini cem‘ itmekde ammā ki bizūm ıŐŐamuz ez ān cānib Sūribād-ı Cin serhengi Ekvān-ı ‘İfrīt ile Sūleymān cinnīsi melik serhengi Melik Amer’e geldi. Nite Őōyle ki nal-i Őaīḥ budur. Ol zemān ki Melik Amer, Elhenc-i Cinnī ve Adunyā bin Dāvud ile ve EvyāŐer bin erūpā ile arb-ı desti alup Sūleymān nazarına giderken Sūribād-ı Cin serhenglerinden kır biŐ ‘afārīt leŐkeriyle ‘aabinden irūp muābil u mu‘ārız olup cenge ki ṭurdılar. [H-146b] [K-147b] aŐaŐ-ı Dīv ile Mūhefhef-i Cinnī ki meydān-ı hevāya girdiler daĐı ikisi cenge baŐladılar. Nite Mūhefhef-i Cinnī nīzesin ele alup meydāna girdi. aŐaŐ-ı ‘İfrīt gōzin azā vū ader gibi Mūhefhef-i Cinnī’ye bir gōz urdı. Eyle ki dem-i nefsi baĐlandı, dem ekūp umadan alup anı gōrūp Melik Amer cānibinden Deyhūc-ı Cinnī meydana girdi, tiĐ-i Hindī birle aŐaŐ-ı Ehremeni aldı, velī ehremen ılı arbin ġurzine aldı, Deyhūc anı gōrūp tekrār aldı. Ehremen yine redd itmek dileyince muṥarref oltuĐı altından alup zaĐm adı an revān olup adı. aŐaŐ maĐlūb dūŐūp meydāndan aup ıdı, anūn yirine Ĥazlān-ı Dīv girdi. Ol mel‘ūn ħıŐma gelūp elmās dillū bir nīze-i cān-sitān eline alup barmalarına bıraĐup evirdi daĐı dem ekūp udı,

Deyhüc-1 Cinnî muķābelesine geçdi, ‘uķāb mānend yetüp Deyhüc’uñ sīnesin gözleyüp nīze ucın közleyüp diledi kim Deyhüc gögsinde şańça. Ammā ki Deyhüc dem çeküp ‘uķāb gibi götürölüp kendüyi hevāya pūr-tāb idüp düşmān đarbın def’ itdi. Hızlān-1 Dīv geçevrup Deyhüc-1 Cinnî’yi sağ u selāmet göricek hışma gelüp eydür. “İy nā-bekār dağı sağ u selāmet bī-melālet misin?” diyicek Deyhüc řahķaha ile güldi ve maşaraya alup eyitdi. “İşbu hūnerle mi meydān-1 hevāda merdāne cādde-i dīv u cin leşkeri arasında řara bulutlar yöresinde ceng itmek dilersin?” diyüp řańcer-i āb-dār çeküp demlenüp kuvvetlenüp dağı hemān-dem Hızlān-1 Dīv’i řańcer ile gögsinde mığladı. Şöyle ki dīvüñ dem-i nefsi bağlandı, hevādan yiryüzine mu‘allaķ yıķıldı. Anı görüp Melik Ađmer çerisinden ne ķadar mü’min cinnī ehl-i imān-1 sinnī varsa Allāh’a tekbīr kılup andan evvel Ādem āhir Muħammed ve cemī‘ mürsel peyğamberler ervāhına řalavāt virdiler dağı Süleymān devletine gül-bāng getirüp Ekvān-1 ‘İfrīt ‘askerine hey urdılar. Ma‘al-ķıřřa Ekvān-1 ‘İfrīt hışmından gevdesi odı söyünüp şanı şurudı [H-147a] [K-148a] hūkm itdi. ‘Afārīt şıfatından Dekdāk-1 Dīv dört yüz yetmiş miķdārı ağır ‘amūdī bezīr-ħāne sūtūnı gibi omuzına alup dem çeküp uçup meydāna irdi. Deyhüc-1 Cin’e mecāl virmeyüp gürz urdı, Deyhüc egerçi siper muķābil tutdı. Gürz siper kenār şağıdup Deyhüc’uñ kellesin tutup depeledi, şanıyla hevādan yiryüzini yağmur gibi sepeledi. Anı görüp Melik Ađmer hışma geldi. řenātıs-1 Cinnī dağı řiře ile naft yağın götürüp āteřle Dekdāk-1 Dīv üzerine atdı. Bařdan ayağa ol dīvi ateř tutup yağdı. Leři¹⁵⁸ kömür gibi yire düşüp dūtünü göge ııkdı. Anı görüp Ğāzbān-1 ‘İfrīt, řenātıs-1 Cinn’e muķābil varup elinde sihr ile perverde olmiş buradan götürüp sihr ile tūfānlar şoparup dağı muķābil olıcaķ egerçi ki řenātıs-1 Cinnī aña dağı naft itdi ve illā ki buzdān¹⁵⁹ tūfān sebebiyle ol ķadar kār itmedi. Andan Ğāzbān-1 Dīv ‘amūd ile řenātıs-1 Cinnī kafasından urup ĥurd-1 ĥařĥař itdi dağı Ğıřřāř-1 Cinnī meydana girüp gergedan řāđından düzölmiş yay eline alup elmās peykānlu oķ ile şarşudan Ğāzbān-1 Dīv’e atdı gögsinde mığlayup la‘īni bī-cān itdi. Melik Ađmer anı görüp göñlinde “Bu gelen ‘afārīt ‘askeridür cin çerisi buña řāķat getürmez hemān Allāh’a şığınup bir uğurdan şarışup ceng itmek gerekdür.” diyüp hūkm itdi. Kırķ biñ nefer çerisi uşağı irisi Ekvān-1 ‘İfrīt ‘asker üzerine tekbīr idüp gül-bāng ile yürüyiş itdiler, ‘afārīt u cin ‘askeri birbirine şatılup cenge tırdılar. Şöyle ki dīv u cin řadāsından yirle gök gümledi. **Nazm:**

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilün]

Dīv u cin iki cānib itdi ceng

Gökde Mirriĥ işidüben ķaldı deng

¹⁵⁸ Leşi]- H.

¹⁵⁹ Buzdan] buradan K.

Cinne ehremen urduğça gürz u tîğ¹⁶⁰
Çan buharından felek bağladı miğ
Tās-ı çarhı daldı oğ kefkir-veş
Post kāvī tîğ ider ğalbır-veş
Çan felekden hāke irüp şızdı çün
Çan içinde yüzdü şevr hem çü nün
İldırım-veş oynaduğça gökde tîğ
Hün-ı hāke yağdurdı hem çü miğ [H-147b] [K-148b]
Ol kadar ceng eyledi Ekvān-ı Dīv
Çün kıyāmet kıparur gökde ğıriv
Gerçi mağlūb oldu evvel cinniler
Şoñra ğālib düşdi ammā sünniler
Pes Melik Aħmer bulup nuşret temām
Kaçdı keyvān gökyüzinde çün ğumām
Diñle imdi kışsa nedür bā-şafā
Vir şalavāt sen be-cān-ı Muştafā

Nesr: Hükemā kavlince çünki Melik Aħmer ile Ekvān-ı Dīv kim ceng itdiler. ‘Aşr vaqt olunca ‘ināyet-i sübhānī ve mu‘cize-i Süleymānī birle cin leşkeri ğālib u mużaffer düşüp ‘afārīt çerisin şıyup tağıtdılar velī bu ortalıkda İsteħir-i Cinnī a‘vanlar ile Melik Aħmer çerisine yardım virmedügi için Melik Aħmer ğazaba gelüp Elhenc-i Cin’den hıyānet añlayup emr itdi, dutup bende çekdiler daħı ‘azm-i Süleymān kılup dem çeküp uçup gitdiler. Tarafetü’l-‘ayn içinde ol ğün ol ğice geçüp şubħ-dem vaqtı yitince Süleymān taħt-ğāhı Kıuds-i Mübārek’e gelüp yitdiler. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Ġuş u hūşuñ baña tut kim iy emīri mu‘teber
Bu Süleymān-nāme’sinden söyleyem şirin haber
Līk luţf it vir şalavāt Aħmed u Maħmūd’a kim
Kim şefā‘ at kıla saña iricek rüz-ı haşr

¹⁶⁰ Bu mısraın vezni bozuktur.

Der-Beyān-ı Hıŝm Kerden-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām Bā-Elhenc-i Cinnī Berāy-ı Qazā vü Qader-rā Ki İnkār Kerde Būd

Hükemā-i müteḳaddimīn ḳavlince ḳaçan ki Melik Aḫmer, Elhenc-i Cinnī’yi bende çekdiyse muḫkem bildi ki bir belāya ŝataŝdı ki ḫalāŝına çāre yoḳdur ve bir derd ḳazandı ki hiç vechle aña dermān yoḳ. Pes kendü kendüye eyitdi ki “Benüm ḳazā vü ḳādere inkār itmeñ, Ḥaḳ te‘ālānuñ celle ve ‘alā mürsel peygamberi nazarında ḳazā-yı def‘ iderem.” diyü da‘vā ḳılmaḳ buña yetiŝdüirdi ki cinnīler serhengi iken miḫnet-i pālhengin boynuma ḫaḳdum, baŝ u cāndan çıḳdum. N’olaydı ḫāmüŝ olaydum.” kim dimiŝlerdür peŝimān olmadı. Őol kimse ki ebsem oldı. Nitekim eydür *mā-nedim mā-seket*¹⁶¹. Pes ma‘lüm ki men Süleymān elinde helāk oluram ki bendüm aña iŝāretdür. Nitekim eydür. Baŝ ağardı olmadın ḫaber virür. *Na‘itü ilā nefsike ḫīne ŝāb re’sike*¹⁶². [H-148a] [K-149a] Pes Elhenc-i Cinnī bend ile Melik Aḫmer Ḳuds-i Mübārek ŝahrāsına ki getürdi. Muḳaddemā Āŝaf bin Berḫiyā’ya Őemātūr-ı Tekvīn’i gönderdi ki ḫaber vire. Dem çeküp uçup Āŝaf’a gelmekde ammā bizüm ḳıŝŝamuz ez ān cānib Süleymān Peygamber’e geldi ‘aleyhi’s-selām. Nite ol zemān ki ins u cin meliklerine ve dīv u ‘ifrīt serhenglerine, vuḫūŝ u tuyūr ser-neferlerine, mūr u mār ḫākimlerine ḫükm ḳılup her birisi uŝaḡı ve irisi izn-i Rabbānī ve mu‘cize-i Süleymānī birle ki ‘askerlü ‘askerin cem‘ itdiler ki Ḥazret-i Süleymān’a ‘arz ideler. Süleymān-ı Nebī daḫı bir niçe gündi ki ḫalvet-i ḫāŝına girüp Allāh’a ‘ibādet idüp Sürḫibād’a muḫaffer olmaḡa ḫācet dilerdi. Ammā kim ol gün nübüvvet taḫtına çıḳup dīvān-ı ‘azīm ḳurup oturmuş idi, biñ bir ümem müvekkileri melā’ike-i müvekkilün oturup kim ḫurmuşlardı, nübüvvet taḫtı ḳafasında ellerin āteŝden tiḡ u bürrān ḳabzasına urmuşlardı. Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām ‘aynında ‘ayān, ḫaḳ ḡözlerinden nihān ḳanad ḳanada virüp dīvān-ı Süleymānī’ye ḡöz urup izn-i Rabbānī birle emre me’mūr olmuşlardı ve on iki biñ benī İsrā’īl neslinden mu‘cizātı zāhir olmuş enbiyā ve on iki biñ vilāyete ḳadem baŝmış evliyā vü etḫiyā ŝaḡ u ŝol enbiyālar miḫrāblu miḫrābında seccādelü seccādesi üzerinde diz çöküp oturmuşlardı. Aŝfiyā vü ‘ulemā, fuḫalā vü kümelā ŝimŝādī kürsiler üzerinde diz çöküp oturlardı. Zemzem ile Allāh’a tekbīr getürürlerdi ve dört biñ dört yüz kırḳ dört ḫükemā ve müneccimīn reh-nümā ellerine ḫikmet kitābların alup ‘ilm-i āb-dāndan baḫŝ iderlerdi ve ba‘zı daḫı uŝturlāp ele alup kevākib-i seyyāreden ve eflāk-i tāsi‘ devvāreden naḳl iderlerdi ve on dört biñ dünyā pādiŝāhları daḫı Keyḳāvus ve Afrāsyāb miŝli İnan ve Tūrān ŝehen-ŝāhları daḫı zerrīn simīn kürsilere geḫüp Süleymān nazarına ḳarŝu oturlardı. Ḥükmine maḫküm [H-148b] [K-149b] olan ŝeh-zādeler bende āzādeler her biri zerrīn kemer ellerinde tiḡ u siper ḫutar ve yedi biñ yedi yüz yetmiş yedi peḫlevānlar tiḡ-zen

¹⁶¹ Konuŝmayacaḡım, sustum.

¹⁶² Başını ağrıttıḡı zaman nefsiine hakim ol.

kal‘a güşā-yı qahramānlar pūlād kürsilere diz çöküp yirlü yirinde sedd-i İskender gibi tırmuşlardı, ellerin gürz-i gerāna urmuşlardı ve perriler serhengleri ve cān kavmi melikleri ve cin nesli tekvinleri, gül u ‘afārīt ser-leşkerleri sağ u sol ‘āc abanos kürsiler üzerinde diz çöküp tırmuşlardı, dīvān-ı Süleymānī’ye nazar urmuşlardı. Biñ bir ümmet serdarları yetmiş iki millet ser-keşleri ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūkāt ser-leşkerleri yirlü yirinde qarār kılup kim oturup kim ayağın tırurlardı. Yırtıcı hayvānāt sibā‘ nehengleri bebr ü şir timsāḥ ü pelengleri Ye‘cüc seddi gibi yirlü yirinde tırmuşlar daḥı ağız açup göğüs gerüp pençelerin yire urup yönlerin Süleymān’dan yaña dönüp bıyıkların aşlan gibi burup tırmuşlardı ve ejdehālar daḥı biñ bir ümmet bir fersaḥ ıraḥ yirden ihāta kılup bāb-ı Cehennem gibi ağızların açmışlardı ve zırhların yiryüzine sepeleyüp saçmışlardı. Anlaruñ heybetinden burc-ı ‘akreble mār-ı ‘arş göge kaçmışlardı ve ol yedi başlu yil evrenler daḥı seren gibi başların hevāya kıldurup yelken gibi kanadların açup lenger-mişāl pūlād āhen toynaḫların yire şançup kıyruḫların dumān gibi kuvvet ile yire ki kaçarlardı. Arzı şakḫ kıluben yirden kara şu çıkup aḫduḡına ḫalk ‘ibret idüp baḫarlardı ve efā‘ ī daḥı ‘aḫāribile birbirine şarmaşup tolaşurlardı ve gāḥ raḫībūñ şakalı kılları gibi top top olup qarçaşurlardı. Ammā ki murḡān cinsi Sīmurḡ-ı Kāf ile hevā-yı fenāda beyne’s-semā’-ı gābrāda Süleymān ḫazreti üzerine güneş¹⁶³ toḫunmasun diyü kanad kanada virüp yelek yelege çatup çift çifti ve cins cinsi birle [H-149a] [K-150a] sāyebān kırmışlardı. Dillü dilince Ḥālīḫ’ı tesbīḥ idüp oḫurlardı. Bülbül¹⁶⁴ ḫarrāc u ḫamerī tūḫī-şeker şikenle elḫān-ı Dāvud birle ötüp şakırlardı. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Gögi murḡān ḫaplamışdı yiryüzün vaḫşī sibā‘

Seb‘ -i esed tırdı bahā’im bir ile pīl şibā‘

İns ü cin dīv ü gül biñ bir ümmet cins ile

Şaf dutuben tırdı ayağ üstine cümle simā‘

Nesr: Ḥükemā ḫavlince Süleymān Peyḡamber ḫazreti ‘aleyhi’s-selām Ḳuds-i Mübārek’de bu vechle dīvān kırup ‘azametle oturdı daḥı dönüp Āşaf’a eyitdi. “‘Acebdür bugün ḫarındaşum Adunyā’dan ḫaber gelmezse” diyince Şemāḫūr-ı Cinnī dīvāna girüp taḫt-ı pā öpüp Āşaf nazarına varup melik Aḫmer’uñ geldüḡinden ve Adunyā bin Dāvud’ı bile getürdüḡinden ve Elhenc-i Cinnī’yi ḫabs itdüḡinden ḫaber virdi. Andan Āşaf bin Berḫiyā ol sözleri işidüp şād olup ayağ üzerine Süleymān nazarına varup taḫt-ı pā öpüp eyitdi. **Nazm:**

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

¹⁶³ Güneş] ḫarrī K.

¹⁶⁴ Bülbül]- H.

Yā Süleymān müstedām ol çarha kün virdükçe tef
Ṭālī⁶ -i baht u bülendüñ gün gibi bulsun şeref
Biñ bir ümmet emrüne fermān oluben şubḥ u şām
Ḥizmetüne yüz sürirsün Nāşen u Loḵmān Āşaf

Neşr: Ḥakīm kavlince bu vechle du⁶ ā kı lup eyitdi. “Yā emīr-i ins ve’l-cin müjde olsun ki Melik Aḥmer ol melik a⁶ çam sulṭānı server çarındaşuñ Adunyā bin Dāvud’ı ele getürmiş ve Evyāşer bin Çerüpā’yı daḥı tı tutup ḥabs idüp bile getürmiş ve daḥı Elhenc-i Cinnī’yi daḥı bend itmiş. Muḳaddemā bu Şemāṭūr-ı Cinnī’yi göndermiş ki ‘ālī ḥazretüñden icāzet diler kim dīvāna getüre fermān-ı Süleymān ne buyurur?” diyecek Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* Adunyā’nuñ ele geldügin ki işitdi, ḥışmından beñzi levn levn döndi. Ḥuşuşan ki Evyāşer bin Çerüpā’ya be-gāyet ğazabı var idi bir zemān ğazabından cevāb virmedi. Andan Āşaf bin Berḥiyā gördi ki Ḥazret-i Süleymān ğazab-nāk oldı. Āşaf du⁶ ā kı lup eyitdi “Yā nebiyyu’llāh, egerçi ki Adunyā bin Dāvud çok şirret [H-149b] [K-150b] itdi. Ḥuşuşan ki beglerbegisi Evyāşer bin Çerüpā’nuñ ḥāsidi sözine uydı, zīrā kim şerīre muşāḥib olmaḳdan elem ve devlete ḥalel gelmekden ğayrı nesne ḥāşıl olmaz.” Nitekim¹⁶⁵ dimişlerdür *muşāḥabetü’l-eşrāri rukūbu’l-baḥri*¹⁶⁶. Ḥuşuşan ki Adunyā’nuñ nefsi tiz idi ve dā’im ṭab⁶ inuñ ḥiddeti öcünden belāya mürtekeb olurdu kim dimişlerdür. “Erüñ helāk olması ṭab⁶ inuñ ḥiddeti ve ḳatılığıdır, tizligidür.” Nitekim eydür *mehleketü’l-mu ḥiddetiṭab⁶ an*¹⁶⁷. Yā nebiyyu’llāh, benüm yaḳınümde şöyledür ki Adunyā her yaramazlık ki buldıysa Evyāşer öcünden buldı. N’olaydı ol müfsid Adunyā ḳapusunda olmayaydı, anuñ yoldaşlığından Adunyā’ya dünyā içinde yalıñuz yürimek efdāl idi kim dimişlerdür. “Tenḥā yürimek yegdür iştirā ile muşāḥabet kesb itmekden.” Nitekim eydür *vaḥdetü’l-mer’i ḥayru min celisü’s-sü’-i*¹⁶⁸. Yā nebiyyu’llāh, egerçi ki Evyāşer ḥaḳḳında ne diyem ki ḥasüddür, ḥasüda rāḥat yoḳdur olmayınca. Nitekim eydür *leyse’l-ḥusūdi rāḥatün*¹⁶⁹. Eyle olsa her ‘adāvetüñ egerçi ki bir maşlaḥatı vardır, ‘özr itmek olur illā ki ḥaşūd ḥaḳḳında degül kim dimişlerdür *li külli ‘adāvete maşlaḥatü’l-a’ dāvetü’l-ḥusūd*¹⁷⁰. Pes eyle olsa Evyāşer bin Çerüpā’dan ötüri sözüüm yoḳ her ne iderseñ eyle ammā yā nebiyyu’llāh, Adunyā bin Dāvud ki çarındaşuñdur, geçmiş atadan, anadan yādgār ḳalmış gözüñ nūrı ‘ömrüñ ḥāşılıdır. Anuñ günāhını ‘afv it ki giden çarındaş yine ele girmez. Nitekim ölen ata, ana yine dirilmez ve bir kişi bu cihān serverinde ne ḳadar ki ğamgīn daḥı olursa çarındaşı yüzün göricek ḳalbi küşāde olur. Nitekim eydür *devāmü’s-sürür bi*

¹⁶⁵ Nitekim] kim K.

¹⁶⁶ *Kötü huylu arkadaş deniz bineğidir.*

¹⁶⁷ *Kişiye helak eden huyudur.*

¹⁶⁸ *Günah ile oturmakansa erkeğin yalnız olması daha hayırlıdır.*

¹⁶⁹ *Haset edici için rahmet yoktur.*

¹⁷⁰ *Her hastalık için tedavi vardır. Fakat hased hastalığı için yoktur.*

*rü'yyetü'l-iḥvān*¹⁷¹. Pes eyle olsa yā nebiyyu'llāh bu ḥuṣūṣda siyāseti te'ḥīr eyle, ğazab odunu ḥilm şuyıyla söyündür ki 'ākıbetüñ maḥmūd ola. Nitekim eydür. *Demün 'alā kezemü'l-ġayz' taḥammedün 'avākıbek*¹⁷². **Nazm:**

[*Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün*]

Böyle diyüp Şeh Süleymān ḥazretine ol Āşaf

Sākin olup yumdı aġzın hem çü nān dürr-i şadef

Şeh Süleymān dil ile perişān olmuş pür-ġazab

Göñli yazıldı hemān-dem güle düşdi çün külef [H-150a] [K-151a]

Neşr: Ḥakīm ḳavlince ḳaçan ki Āşaf bin Berḥiyā bin Ankiyā bin İsmū'ıl Peyġamber *aleyhimü's-selām* naşihatin kim işitdi ḥışm odı sākin olup eyitdi. “Yā Āşaf Adunyā'yı lālāsıyla yüzüme getürmeyüp ḥabs-ḥāneye gönder, tā Sām-süvār ile Rüstem nazaruma gelmeyünce Adunyā'yı yüzüme getürmezem bendden ḥalāş idüp yitürmezem. Zirā kim anuñ 'adāveti benüm nefsumledür ve ammā ki Elhenc-i Cinnī'yi siyāset meydanına getürüñ ki ḳazā vü ḳadere inkār idüpdür aña te'ḥīr cā'iz degüldür. Ḥaḳḳından gelem şöyle kim biñ bir ümem ve ḥalk-ı 'ālem andan 'ibret alsunlar.” diyüp ḥükm idicek hemān-dem Āşaf bin Berḥiyā yirinden ṭurup dīvān-ı Süleymānī'den ṭaşra çıkup Yehüyāda' beglerbegiye ḥükm itdi ki Adunyā bin Dāvud'ı lālāsı Eyvāşer bin Çerüpā ile şaḳlaya ve Şemātūr-ı Cinnī'yi Melik Aḥmer'e gönderdi ki Elhenc-i Cinnī'yi dīvān-ı Süleymān'a getüre, siyāset naṭ'ı üzerine yitüre ve Adunyā bin Dāvud'ı a'vānlarıyla Yehüyāda' beglerbegiye teslim ide. Ma'a'l-ḳışşa andan Āşaf bu aḥkāmı idüp gelüp yirine oturdu. Yehüyāda' beglerbegisi daḥı dīvāndan ṭaşra çıkdı. Melik Aḥmer ile buluşdı. Adunyā bin Dāvud'ı alup 'izzetle ḥaymesine ilette. Yidürdi, içürdi. Andan bir kızıl altundan düzülmüş buḳaġu “Ḥükm-i Süleymānī'dür yā şehzāde.” diyüp pālarına bend urdu. Ammā Evyāşer bin Çerüpā ḳazā zencirine çeküp muḥkem bend itdi ve melik-zāde-i maġribüñ ḥāline muṭṭalī' olup alup Süleymān dergāhına getürdi. Ez in cānib Melik Aḥmer daḥı Elhenc-i Cinnī'yi dest-be-dest ve ciger ḥaste olup Süleymān dergāhına gördi cin serhengleriyle perriler sultānı Hümāyün Şāh ve cān nesli meliki Rūḥşāh-ı Cinnī Elhenc-i Cinnī ol siyāsetde görüp eyitdiler. “Bu ne bilmezligdi ki itdüñ, dilüñ ucundan kendüñi ḳazāya uğratduñ.” Anuñ içün dimişlerdür ki aḥmaḳuñ göñli aġzındadır. Ne kim diline gelse anı söyler. Nitekim eydür *ḳalbü'l-aḥmaḳ fi ġammühü*¹⁷³. [H-150b] [K-151b] Elhenc-i Cinnī cevāb virdi ki bu ḥaṭāyı ki ben itdüm eger ki peşimān oldum illā ki nef'ı yok kim 'uḳalā eydür. Her söz kim aġzı ve dendānından ṭaşra çıkısa ve her oḳ ki yay ḳabzasından

¹⁷¹ Mutluluk kardeşlerin görülmesiyle devamlıdır.

¹⁷² Azalan öfke üzerine, kin senin sonunu hazırlar.

¹⁷³ Ahmağın kalbi gamındadır.

atıla ol sözi gizlemek ve ol oқи girü döndürmek mümkün degül. Pes başuma ceffü'l-ķalem ne kim yazdıysa lā-büd gelecekmiş geldi ve taķdīr Allāh'da olacaķ nesne taķķīķ bildüm ki olacaķdur. Nitekim kelām-ı ķadīmde ve kitāb-ı kerīmde gelür ki *li yaķdiya'llāhu emren kāne mef'ūlen*¹⁷⁴. **Nazm:**

[*Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün*]

Çünki Elhenc anlara böyle diyüp virdi cevāb
Rāzı oldu Şeh Süleymān tā kim itse pes ' azāb
Dīv ü cin Elhenc-i cinnüñ bendini ki gördiler
Bildiler kim kılsardur ol melik aña ' iķāb

Neşr: Hükemā kavlince Rūḫṣāh-ı Cın ol 'ālemi sinnī serveri 'uķalā'-yı Hind ğazaba gelüp eyitdi. “Yā Elhenc-i Cinnī ben seni bir 'āķil sünnī ŗanurdum. Ammā ki sen bir aḫmaķ cāhil imiŗsin ki kendü dilüñ ucundan ķazāya uğraduñ. Belki ğam u ğuŗŗa āteŗin cinnī serhengi üzerine bile ŗaĉduñ ve kendü yüzüñ ŗuyın her yere dökdüñ. Senüñ miŗlüñ ŗol ŗem' kıŗŗasıdur ki kelebek anuñ ol nūrı ' iŗķın ŗavāf eylerken nā-ğāh ŗem' odı anuñ ķanadın göyündürüp anı ŗem' den üzerine bırağur. ŗuluķ sā'at ferrāŗ daḫı miķrāz ile gelüp ol ŗem' üñ başın keser kelebek üstine bırağur kim *ve'l-ḫurūca kıŗāŗun*¹⁷⁵. İmdi sen daḫı ŗerī' ate ŗığar söz söylemedüñ ķazā vü ķādere inkār itdüñ. Allāh'üñ rasūli ķatında ķazāyı men' itmege da'vī itdüñ ve senüñ ŗirretüñ ucından kelebek gibi Hāveristān pādiŗāhı mevt odına göyündükden ŗoñra Adunyā bin Dāvud'dan daḫı Hāveristān pādiŗāhı oğlı daḫı maķtülün ķātilden ķanın ŗaleb idüp ferrāŗ gibi miķrāz-ı tığ ile Adunyā başın alup siyāset-i naṫ' üzerine bırağıcaķ sen ŗöyle sağ u esen 'ālemde yürüyecek degülsin. Lā-cerem eyü yatlu itdüğüñ bulacaķsın bu ḫod ma' lümdur.” [H-151a] [K-152a] Her ki Hāķ yolından i' rāz eylese lā-cerem helāk olsa gerek. Nitekim eydür *men eydi ŗafḫatehü'l-ḫalk heleke*¹⁷⁶. Bu rüŗendür ğüneŗ gibi. 'ālemdeki her ne kim Allāhü te'ālā taķdīr itdiyse olacaķdur, ŗanma ki tedbīr anı men' kılacaķdur. *İzā ḫalleti't-teķādir āda'l-leti't-tedābirü*¹⁷⁷. **Nazm:**

[*Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün*]

Böyle diyüp anda Rūḫṣāh Cinnī daḫı bī-ğümān¹⁷⁸
İtdi Elhenc özine var hem be-ğāyet key cihān
Diñle imdi āḫir kıŗŗa n'olısardur ŗāhimen¹⁷⁹

¹⁷⁴ *İŗin vuku bulması için Allah'ın emri gerekli oldu (Enfal 42).*

¹⁷⁵ *Kıssalardan çıkarılmıştır.*

¹⁷⁶ *Kim O'ndan yüz çevirirse helak olur.*

¹⁷⁷ *Takdir olunduğu zaman tedbir bozulur.*

¹⁷⁸ “Rūḫṣāh-ı Cinnī” ifadesi vezin gereği “Rūḫṣāh Cinnī” ŗekline okunmuŗtur.

Lik virgil sen şalavât Muştafâ'ya her zemân

Neşr: Hükemâ kavlince Rûhşâh-ı Cinnî böyle diyicek Elhenc-i Cinnî cevâb virdi ki “Yâ melik-i ervâh ‘âlem-i kâ’inâtuñ hâli budur ki sâkî felek kişiye gâh zehr, gâh şeker şunar ve kimdür ki Hâk te‘âlânuñ kazâsına qarşulık eyleye benüm gibi bilmezlik kıla ve bu ‘âlemde kendü re’yiyle bir ‘âlî menzile ire ve kimi gördüñ bu dünyâ ni‘metinde ki anuñ eline bir şerbet vireler âhîr esrük olmaya ve hevâ vü heves ârzûsı ardınca qâdem başa helâk olmaya ve kimi gördüñ ki ‘acûze ile ihtilâf idüp fitnelenmeye ve dağı nâ-kes kişiden hâcet dileyen hor olmaya ve fitne ehli yüz kişilere baş koşan hâsedinde ve peşimânlıkda olmaya ve dağı sultân ile muşâhabet iden âhîr selâmet kırtıla. Benüm dağı Süleymân dergâhında hâş olduğumdan devletüme mağrûr olup gurûr-ı şeyâtîn dimâğımı fesâda virdi. Şol qadar oldu ki neyi gerekse huzûr-ı Süleymânî’de söyler oldum. Âhîr nefsi emmâreye uyup kazâ vü qadere inkâr eyler oldum. Pes benüm va‘düm yağındur beni bu araya ecelüm getürmişdür. Benüm ne işüm idi ki bunuñ bigi haţâsuz söyleyeydüm. Ammâ ki felek taqdir-i ve hırş-ı ümîdi beni işbu helâklığa bıraktı. Nitekim eydür *ve a‘lemû innî fâsiru’r-râyi muhtî’i velâ ken qadâle atbiķu indifâ‘uhû*¹⁸⁰ ve benüm mişâlüm şol bâl arusına beñzer ki nilüfer çiçeğine qonar ve anuñ gökçek qoşusına ve lezzetine meşğûl olur. Tâ ol vaqte degin uçmaz ki nilüferüñ yaprakları qavışur aru anuñ içinde helâk olur. Ben dağı Süleymân dergâhında merâtib-i ‘âlî bulduğum ecilden dilüme gelenin söyledüm, günâh-ı ekber idügin fikr eylemedüm. [H-151b] [K-K152b] Lâ-cerem bu haţâyı itdüm taqdir-i kazâyâ nâ-çâr rızâ virirdüm. Şimdengirü ‘aqlı anuñ çâresin eylemege qâşırur ve re’yi ü tedbîr aña tedbîr eylemekde ‘âciz u fâtırdur. Pes taqķiķ bilürem ki baña Süleymân dergâhında bu haţâma ve baña necât yoğdur. Eger ki tevbem qabûl olursa âhîretde mertebe-i ‘âlî bulam. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Böyle diyüp virdi Elhenc anlara ahsen cevâb

Her kazâyâ râzî oldu kim çeke cevr ü ‘iķâb

Bildi zîrâ olısar taqdir-i Hâk neyse hemân

Zîrâ tedbîr i‘timâd itmekdurur quru hisâb

Der-Beyân-ı Naşîhat Kerden-i Rûhşâh-ı Cin Bâ-Elhenc-i Cin

Hâkîm kavlince Elhenc-i Cinnî sözüni Rûhşâh-ı Cin ile perrîler sultânı Hümâyün Şâh ki işitdiler. Eyitdiler ki “Yâ Elhenc-i Cinnî, eger i‘tikâduñ pâk ise itdügüñ haţâyâ istiğfâr kııl Hâk te‘âlâ kerîm pâdişâhdur ‘afv ide ve Süleymân dağı peyğamber-i mürseldür senüñ günâhuñı

¹⁷⁹ Vezne uymamaktadır.

¹⁸⁰ Bil ki (şüphesiz) benim bakışımın belirtisi hatalıdır. Fakat vuku bulunduğu onun def edilmesini engelleme.

Allāh'dan dileye ve ammā ki eger gönlünde bir şirk var ise egrî mizaclu kişiden hergiz doğruluk gelmez ve yüz hulûlu yüz yollu kişi zahmetle güçle doğru olmaz kim kayda ne varsa taşına. Ol şizar ve 'akrebün eger kıyruğın kimse doğrıdamaz ve bed-bahtı olan naşihat işitmez ve şağalmayacak şayr ü tabīb sözün tutmaz ve perhîz kabûl itmez. Göñli arzusu gıdâ-yı pîri mu'ālece-i eṭibbâ fâ'ide kılmaz. Nitekim eydür. **Şi'r**

Faşbir li-zâ'ike en cufût tabībuhū
Ve kan'ı bi-cehlike en zeciret mu'allimen¹⁸¹

Ma'al-kışşa sözi dirâz itmeyelüm Melik Aḥmer, Elhenc-i Cinnî dest kerden beste dil-şikeste siyâset meydânına getürüp çökerdüp cellād-ı kâhir cin eline virüp andan sürevarup taht-ı pâ öpüp baş kıldurup cin dilince Süleymân'ın devâm-ı devletine ve eyyâm-ı rif'atine du'â kılip eyitdi kim. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

İy Hudāvendân-ı 'âlem muhterem
Pâdişâhı şark u ğarb u mâlik ü ḥayl u ḥaşem
Yüz yigirmi dört şıfat maḥlûk-ı 'âlem çâkerün
Yetmiş iki millet ile çâkerün biñ bir ümem
Ṭur cihân ṭurduqça ide dünyâya sulṭân ol gün
Tâ kıyâmet devlet ile pâydar ol görme elem
Dest-i beste dil şikeste dutuben Elhenc'i ben
Dergehüne uş getürdüm çeküben derd ü elem
Ḥazretünden budur ammâ ḥâcetüm iy şeh cihân
Öldürüp Elhenc-i Cinnî itmeyesin sen 'adem [H-152a] [K-153a]

Nesr: Ḥükemâ kavlınce Melik [Aḥmer] bu vechle du'â kılip Elhenc-i Cinnî'yi 'arz idicek Süleymân Peygamber 'aleyhi's-selâm dönüp Āşaf'a emr itdi ki Elhenc ile söyleşe, imtiḥân kıla ki i'tkâdı kazâ vü kâdere ne yüzdendür inşâfa geldi mi, ya yok aña göre 'amel kıla. Andan Āşaf baş kıldurup Elhenc'ün yüzüne nazâr kılip eyitdi. "Yâ Elhenc-i Cinnî ve ey cinnîler serhengi, gördün mi ki seni ol bed fi'lün ve cehlün ne belâya giriftâr itdi. Anuñ için dimişlerdür ki cehâletden kıtâ dermânsuz renc yokdur kim kişi ne belâya ve ne kazâyâ uğrarsa cehli ucundandır. Nitekim eydür *lâ dâ'e e'ây mine'l-cehli*¹⁸². Ol vaḳtın ki seni cehlünden nefsi emmâreye uyup kazâ vü kâdere ki inkâr itdüñ. Ḥazret-i Süleymân 'aleyhi's-selâm saña

¹⁸¹ Cefaların tedavisinde günahına sabret, öğretmenini yok saydığı zaman cehaletine kanaat getir.

¹⁸² Cahil (kişiden) hiçbir hastalık tedavi edilmez.

ne kadar naşihatler itdi ki haṭā kılduñ. Tevbe it diyü illā ki sen işitmedüñ. Egerçi kim ol Haḳ peygamberi senüñ bed fi‘lüñi bilürdi. Bu siyāsete müsteḥaḳ olacağüñ Allāh aña bildirmişdi. Ammā ki saña naşihat itdüğinden Ḥazret-i Süleymān buyurur idi¹⁸³ ki pādişāh-ı ‘ādil gerekdür ki nāşih ola, dā’im kullarını ḥayra ḳulağuzlaya ve ḳullara daḥı lāzım gelen budur ki pādişāhuñ ni‘meti Haḳḳ’ın ve şükrin edā ide ve işlerüñ yegregi oldur ki anuñ ḥātimetri ḥoşnūdu ve ‘āḳıbeti sevgülü ola ve du‘ālaruñ yegregi oldur ki ulular ve urundular dilinden gele ve dostlaruñ muvāfıḳı ra‘ī oldur ki ḳarşulamaḳdan ve muḥālefetden saḳına ve ādemīlerüñ temāmı ra‘ī oldur ki ādemliğı elden ḳomaya ve ‘āḳıl u dānā oldur ki kendü tedbīr-i re’ıyine tayanmaya. Zīrā kim Haḳ te‘ālānuñ taḳdīri ne ise olacaḳdur. Zīrā kimüñ elinden gelür ki Haḳ te‘ālānuñ ḳazāsına ḳarşulıḳ eyleye kim miḥnet-i siyāsetine müsteḥaḳ sencileyin diz çökmeye. Nitekim ‘uḳalā eydür. Deñiz dibinde ḳazıla şuya ṭalmaḳ ve esrūklükde ılan ṭuṭağın emmek yavlaḳ ḳorḳuludur. Andan daḥı ḳorḳulu budur ki pādişāha yaḳın olasın ḥükmüni şayasın. Nitekim eydür. [H-152b] [K-153b] Şi‘r:

Vemā’s-sultānū’l-baḥr-ı ‘uzemā

Ve ḳurbū’l-baḥri maḥdüdu’l-‘avāḳib¹⁸⁴

‘Ale’l-ḥuşuş ki pādişāh emrin şımaḳ degül Allāh’uñ emrine muḥalefet itdüñ. Şol kadar bilmedüñ ki taḳdīr-i Allāh olsa gerekdür. Nitekim ‘uḳalā eydür ḳul anda bile ḳulluğın ki kendü didügi olmaya Allāh didügi ola *el-‘abdü yüdebbirü va’llāhü yuḳaddirü*¹⁸⁵ ve çünki ‘aḳluñ taḳdīri Allāh sırrında irmediyse bārī dilüñ kendüñde ṭutup ḥāmüş olmaḳ efdal idi. Nitekim eydür *şalāḥü’l-insāni fi ḥıfzu’l-lisāni*¹⁸⁶. Yā Elhenc anı bilmez miydüñ ki Haḳ tebāreke ve te‘ālā ḳādirdür *lā şerīk*¹⁸⁷ ü *lā mekān*¹⁸⁸ ü *lā müşīr*¹⁸⁹ ü *lā vezīr*¹⁹⁰dür. Sözüñüñ şāhidi *tebāreke’l-llezī bi yedihi’l-mülk ve hüve ‘alā külli şey’in ḳadīr*¹⁹¹dür. Pes yā Elhenc şol Allāh kim ḳādīr-i ber kemāldür güci yitürmege. Ma‘a ḥazā görmez misin ki bir ḳatre şudan ḥüb şüretler yaradur ki ay u güneş anuñ ḥüsniinde ḥacıl ḳılır. İşitmedüñ mi ki Yūsuf Peygamber *‘aleyhi’s-selām* ol vaḳt ki ḳuyudan ḳıḳardılar ve tācirler re’ısi öñine getürdiler. Ḳarındaşları bir ṭağ aşurı yirde oturmışlardı. Gördiler ki gökde güneşüñ¹⁹² yüzi ṭondı. Eyitdiler ki “‘ Acebdür ḳarındaşımız Yūsuf’ı ḳuyudan ḳıḳarmadıılarsa zīrā ki bir nūr vardı. Yūsuf’uñ

¹⁸³ Buyurur idi] bu idi K.

¹⁸⁴ *Sultan olan padişah büyük denizdir. Denize yakın olmak tehlikeye sınırdır.*

¹⁸⁵ *Kul tedbir alır, Allah takdir eder.*

¹⁸⁶ *İnsanın silahı dilini korumaktır.*

¹⁸⁷ *Ortağı olmayan.*

¹⁸⁸ *Mekânı olmayan.*

¹⁸⁹ *İşaretsiz, tarihsizdir.*

¹⁹⁰ *Vekilsizdir.*

¹⁹¹ *Hükümlerinde bulunan Allah, yüceler yücesidir ve onun gücü her şeye yeter (Mülk 1).*

¹⁹² *Güneşüñ] güneş K.*

yüzündeki ol nūr bir kısa güneş yüzünde nūr toğurdı. Ya' nī kim günüñ rengi bir dürlü dağı olurdu feriştelere görüp hayrān qalurlardı. Pes qādir degül mi ol Allāh bir qatre nuḫfeden anuñ gibi cemāl yaradur ve bir dağı Yūsuf'ı görmedünse Süleymān hāzretin göre turursın ki Dāvud Peygamber 'aleyhi's-selām on oğlu varidi, cemī' sinden Süleymān-ı Nebī kiçirek idi, cemī' qardaşları hilāfet da'vāsın qılurlardı. İllā ki bu 'ilm hevesinde Allāh'a ḫā'at iderdi. Hāq sübhānehu ve te'ālā bu Süleymān selīm olduğı ecilden şol salḫanat rūzī kıldı ki biñ bir ümmet emrine fermān ve yetmiş iki dürlü millet hūkmine maḫkūm çāker ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḫlūqāt emrine me'mūr ve musaḫḫar olup ins u cin [H-153a] [K-154a] vaḫş u ḫayr, mūr u mār, çerende vü perende cemī' muḫī' -i münqād olduqdan soñra ma'ādine, cemādāta, nebātāta, çār 'unşura hūkmi geçer ve yıl taḫtını felekde götürür diledüğü yire yetürür. Ancılayın 'azīm-i salḫanatı rūzī kıldı ki bundan aqdem kimseye müyesser ve bundan soñra dağı hiç bir şāha müyesser ola hāq degül. Nitekim kelām-ı qādīm ve kitāb-ı kerīm içre gelür ki *rabbigfirli ve heblī mülken lā yenbağī li eḫadin min ba' di inneke ente'l-vehhāb*¹⁹³. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Qādir ol ki qudretidür bī-şümār u bī-'aded

Şāni' ol ki pāk-i zātı *qul huva'llāhu eḫad*¹⁹⁴

Hūkm anuñ ki kün dimekden dü cihānı itdi ḫalq

Ḫalq-ı 'ālem bildi oldur lā şerīke hem şamed

Nesr: Pes yā Elhenc-i Cinnī, cemī' māsivā ki vardur. Şāhiddür ki ol Allāh vāḫiddür her ne kim istese anı vaḫt içinde kıılır. Qādirdür, kime ne dilerse virür kime ne dilemezse virmez. Qādirdür, yoğı var varı yoq kıılmağa. Qādirdür, ırağı yakın yakını ırağ kıılmağa. Qādirdür, kimi dilerse dost kıılır ve kimi dilerse düşmān tutar. Qādirdür, bir şayşādan vilāyet alur aşḫāb-ı kehf itine vilāyet virür. Qādirdür, Ḫalīl'e düşmān-ı Nemrūd odın bostān kıldı, Fir'avn'a şuyı od kıldı. Qādirdür, taqdir eyledi İblīs'i İbrāhīm koñşulığında sürmege. Qādirdür, ādemi uçmağa koyup kendüye yakın kıılmağa. Qādirdür, Yūnus'ı kırk gün balıq qarnında zindānlamağa. Qādirdür, Nemrūd'ı biñ yıl pādīşāh kıldığı için aşşısı ne oldu? Yūnus'ı zindāna koyduğı için ziyān ne oldu? Şeddād bin 'Ād'a salḫanat u 'ālem faḫrı Muḫammed Muşḫafā'ya düşmenlar zahmeti ve arpa etmegiyle besledi." **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Böyle diyüp itdi ḫışm ol zemān Elhenc'e Āşaf

¹⁹³ *Rabbim, bana benden sonra kimseye layık olmayacak bir mülk bahşet. Şüphesiz sen en çok bahşedicisin (Sād 35).*

¹⁹⁴ *De ki; Allah tektir (İhlas 1).*

Diñleyüben itdi efġān anda cin ü nā-ħalef
Dil perīšān olup Elhenc hem çü zülfi mihrbān
Sīne köp olup dögerdi gögsin anda hem çü kef

Cevāb Dāden-i Elhenc-i Cinnī

Ĥakīm ħavlince Āşaf bin Berħiyā böyle diyicek Elhenc-i Cinnī gözi yaşlu baġrı yaşlu eyitdi ki “Yā vezīr-i a‘zam Ĥaġ ‘alīm ü ‘allāmdur ki ben bu ħaṭāyı ki itdüm. Mü’min ü müvahħid iken nefsi-i emmāreye uyup racīm sözün ki tıtdum. Bilmeyüp bir günāhdur ki benden ġāfilin şadır oldı. Ammā ol ħaṭāyı itdügüm demden bu zemāna dek [K-154b] istiġfār-ı tevbe ħııuram. [H-153b] Zīrā ki tevbeden ġayrı mücrimāne şefi‘ yoġdur. Nitekim eydür *lā şefi‘u’l-ħacc mine’t-tevbeti*¹⁹⁵. Bu mu‘ayyen idi ki taġdīr-i Ĥaġ olacaġdur, benüm ne miġdārum vardı ki taġdīr-i Allāh’ı def‘ idem. Nemrūd-ı merdūd cihānuñ pādīşāhı iken bir siñek elinde ‘āciz ħalup anı kendüden def‘ idemedi taġdīrde eceli bir üyez elinde muġadder olduġı ecilden. Pes bu nesne daġı baña taġdīr-i Allāh’da vardı ki cin serhengi iken ve dereke-i Süleymānī’de ħāş iken cemī‘ belālardan emīn ü ħalāş iken bu ħaṭāyı söyleyüp belāya giriftār olacaġum ceffü’l-ħalem alnuma yazmışmış. Eger eyle degülimse Ĥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām ben ħulına naşīhat ve cemī‘ ins ü cin serhengleri baña öġüt virdi. Lākin şol nefsum ħarişlıġı ve ārzüm ħuvveti kim ululuġuma salṭanatuma tekye iderdüm. Benüm ol ‘abeş re’yüm beni za‘īf eyledi ki kim naşīhat itdiyse öġüdin işitmedüm. Benüm göñlüm içinde naşīhatleri ħadar söz oldı. Benüm mişlüm şuña beñzer ki ṭabīb-i ħāzıġ perħiz gösterür. Ammā ki ħariş sīr u yiyesinüñ ziyānına baġmaz. Kendü ārzüsü dilegince yiyesi yir sīruluġı artar. Ĥiç şuçsız ve günāhsuz dirilmek ve göñül hoşlıġı ve emīnlik birle rüzġār geġürmek mümteni‘dür. Ĥande kim bir yüksek himmetlü kişi¹⁹⁶ olsa ħatı renclerden ve göz degmekden emīn degüldür. Baña daġı Süleymān dergāhında merātib bulduġum ecilden düşmānlarum gözi degmişdi ki rāħatum miħnete ve devletüm zillete ve kemālüm zevāle mübeddel ola budur ki her kemālün bir zevāli lā-büd olacaġdur. Nitekim bedrün hilāli var kim cihānuñ mihri ħahrına şehdi zehrine degmez ki elbetde ‘usrınuñ yüsri ve yüsriñüñ ‘usrı vardır. Nitekim kelām-ı ħadīm içinde gelür ki *fe innema‘al-‘usrin yüsran inne ma‘al-‘usrı yüsra*¹⁹⁷. Ammā ki işbu belāyı ben añmışun, her kim bir nesneyi aña lā-cerem anı görür. Pes vaġtdür ki kendü fi‘limün şemeresin ve kendü sözümüñ ħāşılın deġişürem. Zīrā ki nefsi-i emrde Ĥaġ yolından i‘rāz itmiş oldum her ki Ĥaġ yolundan [H-154a] [K-155a] i‘rāz itse lā-cerem helāk olmaġ gerek. Nitekim eydür *men eydi*

¹⁹⁵ *Tövbeden daha kazançlı bir şefaati yoktur.*

¹⁹⁶ Kişi]- H.

¹⁹⁷ *Muhakkak ki her zorlukla beraber bir kolaylık vardır (İnşirah 6-7).*

*şafhatehü'l-halk heleke*¹⁹⁸ ve ammā ki ben günāhuma tevbe itdüm. Eger ki luṭf idüp bu günāhkāra şefi^c olup günāhuma muḳarrer olup tevbe itmiş iken benüm günāhum Ḥāzret-i Süleymān'dan dileyesiz. Zīrā ki bir kişi depelemek ḥaḳḳında ivmeklik şeyṭāndandır tecrübe ehli olurlar ve ^c aḳl işleri begler kamu işlerde endişeyi ve fikr eylemegi ve ivmemegi vācib gördiler. Ḥuşūşan ki ḳan itmekde Allāh'ıñ buyruḡın imām idindiler. Nitekim kitāb-ı sübhānide ve kelām-ı Rabbānī'de gelür ki *yā eyyühe'l-llezīne āmenū in cā'eküm fāsīḳün bi nebā'in fe tebeyyenū*¹⁹⁹ ve ammā ki eger bu günāhdan ötüri Ḥaḳ sübhānehü ve te^c ālā tevbem ḳabül itmeyüp Süleymān ḥāzreti günāhumdan geçmeyüp bu yolda ölmek muḳadder oldıysa elümden ne gelür, Ḥaḳ te^c ālānuñ ḥükmü ve ḳazāsı güneş gözüm felekde ḳarañu ḳılur ve ay şeklini siyāh ider ve Ḥaḳ te^c ālānuñ dilegi deñiz dibindeki balıḡı yuḳaru çıkarur ve hevāda uçan ḳuşı aşaḡa indürür. Benüm bilmezliḡüm tecrübe ehli ḳatında şol ḳadar cehlüm ziyāde oldı ki deñiz yüzinde at segirtmek ve ḳurıda gemi sürmek dileyen nā-ehl gibi kendüye gülmiş olur. Zīrā kim bu işler ^c āḳiller sīretinde irāḳdur. Pes eger ölmek eger dirilmek irādet-i Allāh'dur. ^c Āḳil kişi gerekdür ki her ḥālde ḥāline şükr eylemek cümle bāb içinde vācibdür ve miḥnet ü meşāḳḳat günlerinde hiç şabr ṭonından yegrek bezek yoḳdur. Ḳāle'n-nebī *'aleyhi's-selām ḥayra mā u^c ṭiye'l-insānū lisānün şākirün bedenün şābirün ḳalbün zākirün*²⁰⁰. **Nazm:**

[*Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün*]

Şākir ol Ḥaḳ virdüğine arta tā kim devletüñ

Zıkr ol ki yücele ^c ālemde baḫt u ^c izzetüñ

Ḳāni^c ol kim dü cihānda görmeyesin iḫtiyāc

Ṭā^c at it kim eksile ^c ālemde derd ü miḥnetüñ

Siyāset Fermüden-i Süleymān

Ḥükemā ḳavlince ḳaçan ki Āşaf bin Berḫiyā'ya Elhenc-i Cinnī bu vechle kim ḥaber virdi. Andan dönüp Süleymān ḥāzretine ^c arz itdi. Ḥāzret-i Süleymān *'aleyhi's-selām* eyitdi. [H-154b] [K-155b] “Şoñ peşimānlıḡ aşşı ḳılmaz, nuşhumuz evvel işitmedi. Tevbesi Allāh ḳatında ḳabül olmayınca benüm ḳatumda günāhından geçilmez. Ḥabs idüñ ḳarındaşum Cebrā'il gelince görevüz ki Allāh ḳibelinden cevāb ne olur?” diyüp Elhenc-i Cinnī'yi biñ nefer kendünüñ a^c vānları cinnilerle Melik Aḫmer'e ḥükm itdi ser-cümlesin ḥabs itdiler. Andan Melik Aḫmer eyitdi. “Yā nebiyyu'llāh, bir kimesne vardur Adunyā bin Dāvud ile muşāḥabet kesb itmiş maḡrib pādişāhınuñ oḡlıymış. Maşriḳ sulṭānı ḳızınuñ ḥüsn-i taşvīrin görmek ile ^c āşıḳ olup gemiye girüp deryā yüzünden maşriḳa sefer iderken gird-āb baḫrına düşmüş. Şimdi

¹⁹⁸ Kim O'ndan yüz çevirirse helak olur.

¹⁹⁹ Ey iman edenler! Bir fasık size haber getirirse onu araştırın (Hucūrāt 5).

²⁰⁰ İnsana verilen hayırlı şey; şükr eden bir dil, sabreden bir beden ve zikreden bir kalptir.

ki hâlde Adunyâ ile hâbse şalınmış. İmdi anuñ günâhı yokdur, ‘âlî hazretüñe ma‘lûm olsun.” diyicek Süleymân hazreti ‘aleyhi’s-selâm emr itdi melik-zâdeyi getürdiler, nazâr-ı Süleymânî’ye yitürdiler. Andan melik-zâde dîvânına girüp yüz yire urup eyitdi. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

İy emîri ins ü cin ve mâlik ü cümle ümem
Hâk mübârek gönüñe irgürmesün zerrece ğam
Sen Süleymân dergehine yüz sürüyü gelmişem
Dest-gîr ol ben kuluña ki luğ it iy kân-ı kerem

Der-Beyân-ı Kışsa-yı Kazâ vü Kader-i Sîmurg

Hâkîm kavlınce kaçan kim melik-zâdeye mağrib bu vech ile ki Süleymân’uñ devâm-ı devletine du‘â kıldı. Süleymân-ı Nebî melik-zâdenüñ feşâhatine taħsîn idüp şehzâdeler şafında Afrâsyâb qarındaşı oğlu Ferruhzâd’uñ altı yanında yir gösterdiler. Şaff-ı ni‘âlde geçüp oturdu. Andan melik-zâdenüñ Âşaf bin Berhîyâ Süleymân-ı Nebî ‘aleyhi’s-selâm hükmiyle adını ve başından geçen ser-güzeştin şordı. Andan melik-zâde daħı ayağ üzre kâlkup tekrâr du‘â kıilup daħı faşîh lisân ile dile gelüp başından geçen hikâyeti beyân itdi. “Nite mağrib zemînde Endülüs melikinüñ kız qarındaşı oğlu idüĝin ve adın Pervâne Şâh kuduğlarını ħîn-i bülüĝiyyete yeticek ‘ulümde mâhir ve her fende kâdir olup akrânı melik-zâdelerle şikâra giderken bir dervîş-i nemed-pûşa buluşup gördiler ki ‘âşîk u şeydâyı kim felekde Zuhal sem‘ine irgürür âh u nevâyı sebebin şorup dervîş [H-155a] [K-156a] bunları men‘ idemeyüp koynından taşvîr çıkarup ol ħarîr üzre yazılmış taşvîri görüp ‘âşîk olup “Kimüñ taşvîridür?” diyü şorup dervîş daħı bir tâcirüñ oğlu olup biñ deve yüki kumaş ile Hind’e geçerken maşrıq kırisında gemisi ĝarķa varup kendüsi bir tahta üzerinde ħalâş olduĝın hemân bunca mâlden biñ altun çıkarduĝını, andan zemân ile maşrıq şehrine varduĝını, Şem‘-i Bânü ki maşrıq meliki kıızıdır. Yıldı bir kerre eyyâm-ı nevrüzda ol diyârüñ melik-zâdeleri cem‘ olduĝın ve andan ol yüzi güneş altı mâh-tâb yüzünde niķâb elinde bir kızıl elma top seyrân kılduĝın kimesneye varmaĝa begenmeyüp elma ile urup işâret kılmaduĝın ve andan gider ayak yüzünden niķâbın ref‘ idüp cemâl-i ber-kemâlin ‘uşşâķa ‘arz itdüĝin gören melik-zâdeler ‘âşîk olup düşüp uşşı gitdüĝin ve andan şoñra güci yitenler naķķâş-ı Çîn’e biñ kızıl altun virüp taşvîrin yazdurup gördüklerince ħâırların tesellâ itdüklerin ve her biri taşvîr taşvîrin memleketlü memleketine gitdüklerin dervîş daħı taşvîr alup sefer itdüĝin niķe yıldur dere depe deşt ü beyâbân geçdüĝin yâr ħasretinden şeker yirine zehr içdüĝin ‘alâ raĝm-ı rüzĝâr gelüp mağrib zemîn diyârına düşüp Endülüs şehri şahrâsına gelüp bizümle buluşdı. Andan şoñra ħarîrdeki şüreti görüp ‘âşîk oldum. Benüm daħı serencâmum uzundur dile gelmez ve

‘aşk elinden hālüm diger gündür huşulî mümkün olmaz.” deyüp āh idüp bu ğazeli oqudu.

Ġazel:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Men ki cāndān sevmişemdür dil virüp qaragözi

Ġamzesin süzdükçe ammā cān alur kara gözi

Göz qarardup murğ-i cāñum düşdise zülf ağına

Vir dilegüm uşanam çün itmeye kara gözi

Perçemi tāvus şekilin zülfidür şeh-bāz-ı zāğ

Şayd idem minkāre alup şad hezār kara gözi

‘Āşıkuñ efgānı zārın ol kişi bilür anuñ

Gelür hayy çün bülbülî-veş kan u yaş kara gözi²⁰¹

Nergis-i şehlāsı қо Firdevsī kendüm müyü sev

Terk idüp elā gözi sevgil bu dem kara gözi

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Ol melik-zādedür nefsün yaqın²⁰²

Sevdügi maḥbūbedür dünyā hemīn

‘Āqiliseñ dünyā çün çekme iştiyāḥ²⁰³ [H-155b] [K-156b]

Vir mücerred ‘Īsā gibi bī-nifāḥ

K’ol ‘acūze pīrezen sāḥirdurur

Ādemī el tar qatı mākirdurur

Kendüye zīnet virür çün nev ‘arūs

Aldayup insāna ider efsün füsūs²⁰⁴

Niçe şūrī gördi işbu pīrezen

‘Ārif iseñ virme gönül aña sen

Şora gönül viren aña qāniyā

Kim baqa bulmaz viren dil fāniyā

²⁰¹ Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁰² Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁰³ Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁰⁴ Bu mısraın vezni bozuktur.

İşbu fānī mülke gönül virme hiç
İrişesin bākī mülke ir ü giç
Mülk odur kim bünyetin irmez h̄alel
Çaşırnuñ bu kadar kuşūri olmaz h̄alel²⁰⁵
Bāgınuñ görmez h̄azānı gülleri
Sebze vü terdür müdām sünbülleri
Bir kaçūra vir gönül olmaz h̄arāb
Bülbül olmaz gülleri olmaz gül-āb
H̄izmet ol sulṭāna kıl tutmaz vezīr
Lā şerik ü bī-bedeldür lā müşīr
Ṭā' at eyle şāha kim muḥṭacı yok
Mülk içinde zulm ü bid' at bācı yok
Ger dilerseñ irişesin h̄azrete
H̄aqqı tesbīh eyle yüz sür ṭā' ate

Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫer

[Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Çok şükürler ol H̄udā'ya daḫı hem
Üç yüz otuzla toḫuz meclisde tam
Nazm u nesrin söyledüm aḫsen h̄adiş
N'ola kim it ṭā' nı h̄āşid ü h̄abiş
Cāhil için söylemedüm men kelām
Virdüm ammā ki zarūretle selām
Sözlerüm kāmil bilür²⁰⁶ cevherdurur
Ṭab' imuzdur baḫr andan dūrdurur
Bu Süleymān-nāme mişli söz şaḫīḫ
Kimse hergiz dimedi şöyle melīḫ
'İlm-i ḫikmet 'ilm-i hey'et her 'ulüm
Cem' olupdur bunda küllī merz u büm

²⁰⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁰⁶ Bilür] bilürem K.

Ger havāşş u tılsımāt u ed' iyā
Oldı inşā bunda ekşer müntehā
Ger havāşş u kışşa ger cāmi' durur
Anuñiçün 'ārifān sāmī' durur
Müstemi' den budur ammā hācetüm
Fātiḥayla yād ide var minnetüm
İy felekleri mu' allağ döndüren
Mıhr ü mähı şark u ğarba göndüren
O Muḥammed nūri ḥaqqı yā mec'īd
Bu kitāb itmāmını eyle mezīd
Yā ilāhī bu kitāb üstādına
Kātib ile oquyan şeyyādına
Müstemi' le cümlesine rahmet it
Küllisinüñ meskenini Cennet it
Söyle Firdevsī yine hoş ḥaber
Cān u dilden diñleye tāc-ver

Süleymān-nāme'nüñ Üç Yüz Kırkıncı Meclisinüñ Zikrindedür

[Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Şāh-ı Sultān Bāyezīd ol şehriyār
Nuṭṭuñna 'āşık ider taḥsīn hezār
Şeh ki oldur şāh-ı şāhān bu zemān
Çākeridür biñ bir ümmet ins ü cān
Elli biñ şeh var ki ḥizmet kılcı
Ḥaşm-ı ḥāna cāndan urur kılcı
Çünki 'izzet itdi şeh ferş üstine
Kılıcın Ḥağ aşdı anuñ 'arş üstüne
Tiğ-zen Mirriḥ aña derbān Züḥal [H-156a] [K-157a]
Defterin yazar 'Uṭārid her maḥal
Muṭribi olmağ diler Zühre anuñ
Şoḥbetinde bulmağ içün behr anuñ

Ḳāşırına²⁰⁷ kim oldı ḥācib bu ki mihr
Meh ʿases oldı gezer her şeb-i şehr
Ḥattuñ naʿ lî oldı tâcî āsmān²⁰⁸
Ḥāk-i pāsı kühl-i çeşmi mihrbān
Kem ḳulı teşrîḳ u ğarbuñ ḥānıdur
Ten cihāndur ol cihānuñ cānıdur
Ol güher çün peydi ḥaḳḳadur felek
Ol beşer çün secde ider ins melek
Güç çeker yoḳdur ilinde lîk yay
Nevḥa kimse ḳılmaz ammā zār-ı nāy
Tiĝ-i ābı mevc urursa dem bu dem
Baḥre beñzer aḳıdur aʿ dāyı dem
Gök gözedür sāyesi çetrinde yir
Pāy-ı taḥtın öpüp ister bula yir
Ḥürrem itsün şāh ile Ḥaḳ ʿālemi
Ḥoş dem itsün cūd ile her ādemi
Bu cihān durduḳça olsun tâc-dār
Ḥaşmınuñ gözine olsun dünya dār
Ḥaḳ teʿ ālā devletin itsün ziyād
Diñle ḳışşa vir şalavāt bol murād

Der-beyān-ı ʿAzamet-i Taḥt-ı Süleymān ve Reften Be-Cānib-i Şehr-i Şām Berāy-ı Sürḥibād-ı Cinnî

Re ʿisü'l-ḥukemā, aʿ ḳil-i ʿuḳalā, efḍal-i fuḫalā feylesof-ı zemān idrîs-i devrān Loḳmān ibn ʿĀd ol ḥakîm-i üstād ḳavlince aşḥāb-ı kibār ve aḥbāb-ı muḥtār ve erbāb-ı iḥtiyār ol vechle şahîḥ ḥikāyet iderler ki ve ḥāce-i İskender ol zü-fünün-ı pür-hüner yaʿ nî ki Eflaḫun Ḥakîm nām-ver naḳlince süḥan-bendān-ı ḥaḳāyık ve çehre-küşāyān-ı şūr-ı daḳāyık ol şariḥ rivāyet ḳılup eydürler. Ḳaçan ki melik-zādeyi maĝrib seyyāḥuñ ʿāşık olduğın ve Şemʿ-ı Bānū şüretin yazdurup daḫı görüp ʿāşık olduğın zıkr idüp ol gazeli oḳuyup ʿaşḳ elinden āh-ı āhından felek

²⁰⁷ Ḳāşırına] ḳamerine K.

²⁰⁸ Bu mısraın vezni bozuktur.

āyīnesin siyāh idicek SüleymānPeyğamber ‘*aleyhi’s-selām* eyitdi. “Yā melik-zāde gam yime ki Hāḡ tebāreke ve te‘ālānuñ taḡdirinde var ise sen ol kıızı görürsin, maḡşūdına daḡı irersin. Velī ḡaber vir baña ki ne dīne ḡaparsın, Allāh’ı nice bilürsin?” Cevāb virüp eyitdi. “Yā nebiyyu’llāh, bizüm şehrimüz Ādem-i Şafī oḡlı Şīt Peyğamber’üñ ümmetidür. Allāh’ı bir bilürler ve Şīt Peyğamber şerī‘atin tutarlar hep ‘abā pūşdur. ḡahāretsüz yire başmazlar ve işleri güçleri Hāḡḡ’a ḡā‘at ve kāfire ḡazā kıılmaḡdur” diyüp ḡaber viricek Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* eyitdi. “Yā melik-zāde [H-156b] [K-157b] ḡanı devr-i ādem ve zemān-ı Şīt anlaruñ devrānı geḡdi. Anlardan şoñra Hāḡ tebāreke ve te‘ālā İdrīs-i Nebiyyu’llāh ve Nūḡ-ı Neciyyu’llāh ve İbrāḡim-i ḡalīlu’llāh ve Mūsā-yı Kelīmu’llāh ve Dāvud-ı ḡalīfetu’llāh gibi mürsel peyğamberler gönderdi. Her birisi zemān-ı ḡavmini īmāna da‘vet eyledi. ‘Āḡıl olan da‘vetlerin ḡabūl idüp dīnine girdiler ve girmeyenlere kıılıç urup ḡanların ḡara yire ḡardılar. İmdi bu zemān ḡalḡı aḡkāḡ-ı Tevrāt ile ‘amel iderler ve atam Dāvud Peyğamber şerī‘atin tutarlar. Gel sen daḡı Dāvud Peyğamber şerī‘atine gir” diyüp da‘vet idicek melik-zāde daḡı ḡabūl kıılıp tecdīd-i īmān getürüp eyitdi ki “*Lā ilāhe illa’llāh Mūsā-yı Kelīmu’llāh ve Dāvud-ı ḡalīfetu’llāh ve Süleymān-ı Emīnu’llāh*²⁰⁹” diyüp īmān ki getürdi. Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* ḡoş görüp ḡil‘at-i ḡāş geyürdi. Andan Süleymān ‘*aleyhi’s-selām* diledi ki melik-zādenüñ kendü başından geḡen serḡüzeştin söyletdirüp işide. Ammā nā-geḡān anı gördiler ki Kündük-i Dīv geldi eyitdi ki “Yā nebiyyu’llāh, Sürḡibād’a cāsūsıḡa giden Sündūs-ı Cinnī geldi icāzet diler” diyicek Süleymān ‘*aleyhi’s-selām* icāzet viricek Kündük-i Dīv alup iḡerü girdi. Andan Sündūs-ı Cinnī iḡerü girüp taḡt-ı pā öpüp yüz sürüp baş ḡaldırup du‘ā kıılıp eyitdi. **Nazm:**

[*Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilün*]

İy emīr-i ins ü cin ü mūr u mār

Tā kıyāmet devlet ile pāyidār

Ben ḡuluñ ki Sürḡibād’a vermişem

Ol la‘inüñ leşkerin ki görmişem

Şehr-i Şām’uñ üstine ḡonmuş temām

Sünnī ḡanından göḡe ḡıḡmış ḡamām

Şehr-i Şām’uñ ḡalḡını cinnī kıırar

ḡanlarını ḡara yire hep ḡarar

Ceng idicek Sürḡibād-ı Cinniler

²⁰⁹ Allah’tan başka ilah yoktur. Musa onun kelamı, Davud halifesi ve Süleyman onun emindedir.

Çıkarur göklere zārī sūnnīler
Devlet ile itmesek feryād u res
Sūnniden Şām içre kıalmaz hiç ki kes
Ya Süleymān vaqtidür kııl ‘adl ü dād
Şām’a iriş yıkımadın ol Sürhibād
Böyle diyüp cin ider şāha du‘ā²¹⁰
Vir şalavāt sen be-cān-ı Muştafā

Nesr: Hükemā kavlince kaçan ki cāsūs Sürhibād-ı Cinnī zulminden bu haberi virdi. Süleymān Peyğamber ‘aleyhi’s-selām işidüp gāyet gāzaba gelüp hemān dizi üzerine tırdı dağı dönüp Āşaf bin Berhıyā ve cemī‘ hükemāya vü ‘ulemāya ve vüzerāya ve ümerāya ve biñ bir ümmet meliklerine hüküm itdi ki [H-157a] [K-158a] “Üç güne dek cemī‘ askerlü askeriniüzi seririme getirüñ.” diyüp hüküm idüp dīvān tağıdup halvet-i hāşına varup Hıa te‘ālāya ‘ibādet, düşmene nuşret diledi. Andan dördüncü gün şubh-dem tırup şubh namāzın kıilup nübüvvet tahtına geçüp otırdı dağı andan şoñra hüküm itdi. İns ü cin çerisin, dīv u gül u‘ ifrīt perisin, biñ bir ümmetüñ her birisin, vuhüş u tıyüruñ uşagın irisin, mūr u mārūñ zehr-nāk kıarasın ve şarısın, çerendenüñ ve perendenüñ²¹¹ her şınıfinüñ cinsinden bölük bölük yarısın melek-i müvekkillerine ve tekvınlerineve ervāh-ı a‘vānlarına hüküm idüp kim getürtdi dağı emr şöyle kıldı ki şubh-dem olıcağ cemī‘ si serir üzre gelüp yırlü yırinde kıarār ideler. Çün kim ol gıce geçüp ‘ale’s-şabāh kim irdi. Seher bülbüllerinüñ şadāsı ‘ārifler sem‘ine kim girdi. Andan Süleymān hāzreti ‘aleyhi’s-selām cāme hābından “Bismi’llāh.” diyüp tırdı dağı pāk şudan tāze āb-dest alup on iki biñ enbiyā ve on iki biñ evliyā vü etkıyā ve on iki biñ hükemā vü ‘ulemā ve zurefā vü şū‘arā ve kümelā vü‘uķalā vü nuķalā birle şubh namāzın kim kıldılar. Evrād okıyup namāzdan niyāzdan kim fāriğ oldıarsa andan Hāzret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām yırinden tırınca Hızır Peyğamber ile İlyās Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām hāzır olup geldiler. Selām virüp ta‘zīm ü ikrām kıldılar. Andan eyıtdiler ki “Yā nebiyyu’llāh, şubh namāzın Mekke-i Şerif’de kılduğ. Andan Şām²¹² şehır üzerine uğraduğ. Sürhibād-ı Cin çerisi gördük ki insāna gālib olmış, taħammül idemeyüp kıdretten şunulmuş, kıılıçlarumızı çıkarup şeyātın nesli birle çok ceng itdük, şehır halkı üzerinden şıyup tağıtduğ. Ol cihetden sizüñ nazarıñuza yetişüp şubh namāzın sizüñle kıılmağa dağı yetişemedük. Ma‘zūr buyur ya Süleymān geç geldüğüümüze eger gāzāt şevābın kıazanmağa kıaşd itmek şubh namāzın hem Mekke’de hem Kıuds-i Mübārek’de hāzretüñle kıılırduğ.” diyicek Süleymān Peyğamber

²¹⁰ “Cinnī” ifadesi vezin gereği “cin” şeklinde okunmuştur.

²¹¹ Ve perendenün]- H.

²¹² Şām]- H.

‘*aleyhi’s-selām* ta‘accüb idüp şordı ki “Yā Hızr u İlyās [H-157b] [K-158b] Kıuds-i Mübārek’den Mekke-i Şerīf’e bir aylık menzildür, belki dağı ziyādedür. Şubđ namāzınıñ vağtı ĥod şülüşān sā‘ atçe yoğdur.” diyüp su‘āl idicek cevāb virüp Hızr u İlyās ‘*aleyhimü’s-selām* didiler ki “Yā nebiyyu’llāh, rüy-ı zemīnūñ şarđdan ġarba vasağı ya‘nī kim gün toğduğından gün tolanduğı yire dek kim iki Őehr vardur. Birisi Cabalkā ve birisi Cabalsa’dur. Bu iki Őehrūñ mā-beyni ādemī-zād menziline beş yüz yıllık yoldur. Bir gün Cabalsa’da ikimüz bile Őubđ namāzın kıilup temām idince Ĥađ te‘ālā kıbelinden celle celāluhū nidā-yı ulūhiyyet geldi ki “Yā Hızr u İlyās, Cabalkā deryāsında bir mü‘min Őālīđ kıulun gemisi ġarđa vardı yürür, ġarđdan ĥalāş olur ki henüz ‘ömrinūñ devr-i kār-ı müddeti vardur. Cabalkā Őehrinde bir cāmi‘ -i kebīr yapmağa ve biñ kıul āzād itmeğe ĥayr niyyeti vardur.” diyicek ĥükm-i sübhānī birle ol Cabalkā Őehrine varup kıudret atına süvār olup deryā-yı ‘Ummān’a ġirüp ol gemiyi emvāc-ı bađr içinde ġirüp efvāc-ı nehrden alup kenāra kııkarup Cabalkā Cāmi‘ine ġelüp ġördük ki Őubđ namāzın kıılmağa tekbīr ġetürmişler. Pes biz dağı imāma uyup ehlu’llāh ‘aynında ‘ayān ĥalk ġözünden nihān tekrar Őubđ namāzın bile kııldığ.” diyicek Süleymān Peyġamber ‘*aleyhi’s-selām* yine su‘āl itdi ki “Yā kıarındaşum Hızr u İlyās ne ‘acā’ib ĥaber virdüñüz rub‘ sā‘ at miđdārı vağtde maşrığdan mağribe varup ya mağribden maşrığa varup deñizden gemiyi ĥalāş idüp mağribde maşrığda dağı Őubđ namāzı vağtı ġeçmedin kıılmağ cāna müyesser olmaz. Zi-sa‘ ādet sizlerūñ ki bu mertebeyi bulmışsız, kıurb-ı Ĥađ’da ĥāş olmışsız. Ammā ki maşrığdan mağribe varmañuz ne vechle ya bir yirde ya Hızr u İlyās ve yine yetişdüñüz vechledür?” diyüp ĥāber virüñ diyicek cevāb virüp eyitdiler ki “Yā Rasūlu’llāh kıaçan ki Allāh’uñ kıullarından bir ĥāş kıul ki Allāhū te‘ālāya niyāz idüp ya rabbi ĥālūme vākıfsın, nāzırsın, yed-i kıudretūñle baña Hızr u İlyās’ı yetişdür dise ol kıul henüz niyāzın [H-158a] [K-159a] edā itmedin cānib-i Ĥađ’dan sem‘ümüze nidā irür ki fülān yirde fülān kıulum benden meded diledi. Yetişüp ol mübtelā-yı belādan ĥalāş idüñ.” diyüp sem‘ümüze nidā-yı ulūhiyyet iricek “*Semi‘nā ve ađa‘nā.*²¹³” diyüp ġözümüz ki açaruz kendümüzü ol yirde buluruz hemān biz kıudret atına süvār olup niyyet itdügümüz bilürüz. Vađt olur ki bir ġünde kıırđ kez ġarba Őarđa varuruz. **Nazm:**

[*Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün*]

Böyle diyüp Hızr u İlyās ol zemān

Sākın oldı Őāh önünde pes hemān

Şeh Süleymān işidüp vālih olur

Diñle imdi kıışsa nedür cāvidān

²¹³ *İşittik ve itaat ettik (Bakara 285).*

Neṣr: Ḥakīm kavlince Hızr u İlyās bu ‘ibretu’llāh sözleri söyleyüp ve kendülerüñ hâllerin ki beyân itdiler yine eyitdiler ki “Yā nebiyyu’llāh, devletüñe lâyıḳ budur ki cemī‘ leşkerüñi serîrüne alup yile emr idesin taḥtını getüre Şām şehrine yitüre.” diyüp temennâ idicek Süleymân Peyğamber daḥı eyitdi. “Benim daḥı kaşdum budur ki üç günde leşkerümi cem‘ itmişem, Sürhibād-ı Cinnî üzerine gitmege niyyet tutmuşam.” diyüp yirinden ṭurup serîr üzre gelüp taḥta yaklaşınca müvekkil-i taḥt karşı gelüp selām virüp elin alup taḥta çıkardı. Andan Süleymân ‘aleyhi’s-selām nübüvvet taḥtına geçüp oturdu. Andan müvekkil-i hâtem nübüvvet hâtemin eline şundu ve müvekkil-i tâc daḥı gelüp taḥt u devlet tâcin başına urdu. Andan Āşaf bin Berḥiyâ, Şit Peyğamber ‘aleyhi’s-selām cübbesin egnine şaldı ve Loḳmân Ḥakīm Ādem-i Şafî ‘aleyhi’s-selām saçın biline kuşatdı ve Kāz Peyğamber ‘aleyhi’s-selām Tevrât-ı Mūsâ’yı ḥamâ’il taḳdı ve Aḥyāşilün Peyğamber, Dāvud Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām Zebūr’ın şundu ve Şem‘iyâ Peyğamber, İdrîs Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām na‘linin nazârına karşı şaff-ı ni‘âlde ḳodı ve İlyāhü Peyğamber, İbrāhim-i Ḥalîl ‘aleyhimü’s-selām şofrasın taḥt merkezinde aşa ḳodı ve Miḥyāyahü Peyğamber, İşhāḳ Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām seccâdesin şaḡ tarafında ḳibleye karşı düşdi ve Bedresün Peyğamber, Yūsuf Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām kılıcın biline kuşatdı ve Nāşen Peyğamber, Dāvud Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām zırhın ‘izzet ile getirüp nazarında karşı ḳodı ki vaḳt-i ḥâcetde giye [H-158b] [K-159b] ve Evyāşer Peyğamber, Yūşâ‘ Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām ḳalkanın ta‘zîm ile Dāvud zirih üzerine ḳodı ve Tāruḥ Peyğamber, İsmâ’il Peyğamber ‘aleyhimü’s-selām kemânın tîr ile ḳalkan üzerine ḳodı. Andan Hızr Peyğamber ‘aleyhi’s-selām “Yā Süleymân ḡazâ mübârek olsun, “*Allāhü tebâreke*²¹⁴” olsun bu nîzemüz ḥazretüñe bizden armaḡan olsun ki yed-i ḳudretten şunulmuşdur.” diyüp bir yeşil ḳabzalu elmās dillü ḳudret sünüsün taḥt merkezine dikeḳodı ki bu nîzenüñ bir eriş var ola ki ‘alemi var. Velî ne ḥarîr ve ne rengi biri her nazarda bir reng gösterür bir ‘acîb daḥı bu ki egerçi ḡâyet ter sebzi ve aña şîfat-ı velî ḡâyet mücellâ âdemüñ yüzi içinde gözi nûrî cām-ı ḡitî-şîfat andan İlyās Peyğamber ‘aleyhi’s-selām yed-i ḳudretten şunulmuş yedi bendlü tâziyânesin Süleymân nazarında ḳoyup eyitdi ki “Yā nebiyyu’llāh, bu tâziyâne ‘alemi ḥazretüñe armaḡanumuz olsun. Eger ins ü cin cāndan ve ger yedi başlu evrenden yetmiş iki milletden biñ bir ümmetden birisi ki ‘âlî ḥazretüñe ‘āşî ‘âḳ ola. Bu tâziyâne ile çal ki yanup küllisi ḥarḳ ola.” **Nazm:**

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün]

Tāziyâne nîze virüp Hızr u İlyās iy emîr
İtdiler ‘izzet Süleymân ḥazretine dil-pezir

²¹⁴ Allah mübarek etsin.

Bu ne izzet bu ne milket ki o nebiye uricağ

Sözlerümden ibret alup vir şalavât irüdir

Nesr: Hakîm kavlince enbiyâlar on iki beg idi ki mu' cizâtı zâhir olmuş nübüvvet defterinde ismi mestür-ı mâhir olmuş nür-ı enver gibi cism ü cânı pāk-i zâhir olmuş on iki sıbtuñ enbiyâsı tã' at-i Hakk'ı edâ idici aqvıyâsı ki ba' zısınuñ zıkr olundu esmâsı. Āşaf bin Berhiyâ ve Nâsen Peygamber'i reh-nümâ ve Kâz Peygamber a'lâ ve Ahyâşilün Peygamber ve Bedresün Peygamberve İlyâhü Peygamber ve Şem'iyâ Peygamber ve mişâl peygamberler ve rasül-i şâdık-ı rehber *şalavātu'llâhi 'aleyhim ecma'in*²¹⁵ Süleymân Peygamber'ün sağ tarafında 'abânūsî mihrânlar içinde seccâdelü seccâdesin şalup tesbîhlerin dillerine ve Tevrâtlaruñ ellü eline ve zıkr ü hakkı dillü diline alup diz çöküp oturdılar. Geçmiş peygamberler ervâhına şalavât getürüp pāklikle ol bî-niyâz Allâh'a ve cümle eşyâdan münezzeh pâdişâha tekbîr getürdiler. Andan sonra²¹⁶ [H-159a] [K-160a] nübüvvet kürsîsinüñ şol tarafında benî İsrâ'îl kavminüñ on iki sıbtuñ şâhib-i vilâyet ehl-i riyâzet evliyâsı, aşlifâsı, iktifâsı mu' tekid Hakk'a gönül vermiş ittikâsı ki anlaruñ dağı budur ba' zınuñ esmâsı. Eşliḡâ-yı Velî ve Dârân bin Āmüz ve Erfehşend bin Şâlih ve Elyasağ bin Hümeysa' ve Yehüyâda' bin Beniyâhü ve Yehüşâkât bin Baş'iyâ ve Yenkuḡ bin 'Ummihüd *rıdvânu'llâhi 'aleyhim ecma'in*²¹⁷ şimşâdî şandaliler üzre geçüp diz çöküp tesbîḡ tesbîḡin ellerine ve evrâdlu evrâdın dillerine alup hużü' vü huşu' ile baş aşğa şalup zıkr-i Hakk'a meşḡül olup kurb-ı Hakk'da maḡbül olmağı rahmân u rahîmden temennâ itmege ba'd-ı ez ân Süleymân devletine du'â ve eyyâm-ı rif atine şenâ itmege Sürḡibâd üzerine ḡazâ-i mübârek ḡazâtın Hakk te'âlâ celle celâluḡu edâ itmesin ḡaşm üzerine manşür mużaffer olmağı için şeyâḡın nesline zafer bulmağı için ḡayr du'âlar kıılmağı el getürdiler. Ādem-i Şafi'den âḡir zemân peygamberi ol iki cihân serverine dek gelmiş gelecek mürsel peygamberler ervâhına *şalavātu'llâhi 'aleyhim ecma'in* şalavât getürüp Allâh'a tekbîr itdiler. Andan sonra yine ikinci şaffuñ sağ tarafında dört biñ dört yüz kırık dört ehl-i ḡikmet efḡal-i 'ulemâ dersin temâm itmiş ehl-i ma'rifet 'ilm-i âbdan ve 'ilm-i adyân içinde derde şifâ ve ḡalka fetvâ virmek ile ad çıkarmış ḡükemâ 'ulemâ birle tabi' at-ı mevzün 'aşrında zü-fünün ekmel-i kümelâ, a'ḡal-i 'uḡalâ, vüzerâ birle ehl-i 'irfân şâhib-i dīvân terkîb baḡlasa nesri lü'len menşür ebyât söylese dürr-i meknün her cānib-i ma'mür zurefâ vü şu'arâ birle uşurlâp 'ilminde mâhir İdrîs-i Nebî mişli kevâkib-i seyyâre ḡâlin bilmege ḡâdir müneccimîn birle raşḡ baḡlamış envâ' ḡılsımât düzetmiş 'ömrini 'ilm şuḡlunda düketmiş yigirmi dört dürlü 'ulümuñ maḡrecinden söz derc itmiş eyyâm u rüzḡarın melik ü māl-i dünyâdan ma'rifet yolına ḡarc itmiş ḡiredmend dānâ her su'âlüñ cevâbına ḡâdir tüvānâ

²¹⁵ Allah'ın selamı hepsinin üzerine olsun.

²¹⁶ Şoñra] göre K.

²¹⁷ Allah'ın rızası hepsinin üzerine olsun.

üç biñ üç yüz emrâz-ı muhtelifenüñ ecelden gayrı derde [H-159b] [K-160] dermân itmesine hâkîm-i hâzîk ve tâbîb-i şâdîk birle ki cümlesinüñ efdalü'l-milketi a'çali bulardur ki zîkr olundu. El-hâşıl Loqmân Ekber bin 'Ād ve Fişagoris Hâkîm üstâd ve Baţlamyus Hâkîm zü-fünün ve feylesof-ı hâkîm reh-nümün ve Ağniyanus Hâkîm, Cercis Feylesof²¹⁸, Yalinus Hâkîm²¹⁹, Taţuris Hâkîm²²⁰, Aţbasis Hâkîm mişâl hükemâ, 'ulemâ, vezîr-i vüzera, müneccimîn u zürefâ, efdal-i şu'arâ geçüp 'âc kürsiler üzerinde yirlü yirinde qarâr itdiler ve şâkirdlü şâkirdi kafalu kafasında ayağ tırdılar, nazar-ı Süleymânî'den yaña göz urdılar. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

İşbu tertîb üzre oturdı enbiyâ vü evliyâ²²¹

Hem bu terkîb üzre tırdı hâkimân u etkiyâ

Şeh Süleymân emrine me'mûr olup cümle hâkîm

Devletine el getürüp itdiler hayr u du'â

Neşr: Hâkîm kavlince üçüncü şaffuñ şol tarafında on iki sıbtuñ begleri yegleri benî İsrâ'îl kavminüñ bihterleri, mehterleri ve Ya'kûb Peygamber oğlu Yehüdâ sıbtınuñ meliki İlyâ bin İşâ, qarındaşı Semâhâţur ile ki emîn-i Süleymân idi ve Āzeryâhû bin Emîr Şâdîk ki nişancısı idi. Vâlihrez bin Sisâ ki dîvân yazıcısı idi ve Ahyâ bin Sisâ ki hazîne yazıcısıydı ve Aĥî Mâ' iş ki kiler yazıcısı idi ve Āzünirâm bin Avdâ ki defterdar idi ve Zâvel bin Nâşen ki emîr-i 'âlem idi ve Yehüşâfât bin Aĥîlûd ki baş idi ve Benâyâhû bin Yehüyâda' ki beglerbegisi idi ve Azriyâhû bin Nâşen sancak begi idi ve Kil'âd-ı Barçalı ki ketĥüdâsı ve râzdâşı idi ve Çâpûd bin Nâşen ki çavuş başıydı. Egerçi ki bunlar ĥizmet-i Süleymânî'yi edâ kıılurlardı ve illâ ki ser-cümlesi İbrâĥim Peygamber aşlından ve Mûsâ Peygamber qarındaşı Hârûn neslinden seyyîd-zâde ve ba'zı şerif-zâdelerdür. Şâhib-i vilâyet ve şâhib-i kerâmet enbiyâ vü evliyâ merâţibin buldukların ĥalk-ı 'âlem bilürdi. Dünyâ pâdişâhları anlara 'izzet kıılup üstün yanına geçürürlerdi. Pes bu zîkr olan havâşî Süleymân yirlü yirine Fağfûr-ı Çînî şadrlara geçüp maķâmlu maķâmında seyyîdleri küşe-nişin oturdılar. Ammâ ki [K-161a] Ehîmâ' iş Nâftâlî ve Ba'sâ bin Ĥuşî ve [H-160a] Yehüşâfet bin Fesârûğ bunlar Süleymân ibn Dâvud'uß 'aleyhi's-selâm kapucıbaşları ve hem güye-gûlarıydı. Kıızıl altun degenege tayanup edeble taĥt-ı pâ kenârında qarşu tırdılar ve Çâpûd bin Nâşen ki çavuşbaşı idi. Sem'î bin İ'lâ ki kapucılar ketĥüdâsı idi. Anlar daĥı ellerine altun gümüş çubuk alup ayağın tırdılar ve andan şoñra serîrûñ üçüncü tabaķasında nübüvvet taĥtınuñ sağ kenârında on dört biñ dünyâ pâdişâhları biñ

²¹⁸ Cercis Feylesof]- H.

²¹⁹ Yalinus Hâkîm]- H.

²²⁰ Taţuris Hâkîm]- H.

²²¹ Bu mısraın vezni bozuktur.

dört yüz kırk dört cezire melikleri idi. İklim kırk sekiz kişver serv ü selâtinleri kızıl altun tahtlar üzerine geçüp cevherî tâcların urinup mürebbi‘ bağdaş kurup her birinüñ kafasında zerrîn-kemer, melek-manzar, kolları perî-peyker, saçı sünbüller, zülfi müşk-‘anber, hâl-füfüller kiminüñ elinde tîğ u siper ve kiminüñ elinde tîr ü kemân ve kiminüñ elinde mirveha ayağın tururlar. Nazarların beglü begine kıilup ‘azamet-i saltanat-ı Süleymânî ve dîvân-ı eyvân-ı hâkânîyi ta‘accüb idüp engüşt ber-dehân urdılar. Bu zıkr olan server-i selâtinler memâlik-i rüy-ı zemînler ancılayın pâdişâhlardur ki her birininüñ yüz kerre yüz bin âhen-püş server-i ser-firâz ‘askeri var. Biñ kal‘ a ve hişâra ve biñ pâre taht-nişin-i şehriyâra ve biñ pâre köylü vilâyet ü diyâra hüküm iderlerdi ki cümlesinden birisi Mısr sultânı Celâle’d-dîn ve ‘Amâlika meliki Sührâp Şâh server-i selâtin ve ‘Acem sultânı İrân meliki Keykāvüs bin Keykubâd Şâh idi ve Tûrân serveri Afrâsyâb pâdişâh idi ve Yunan meliki Kaṭâṭ Hân Yunanî ve benî Aşfer meliki Bilâd-ı Aşferî ve Endülüs meliki Hüsrev Şâh-ı Endülüsî ki yüz kez yüz biñ artuğ idi şaf-şiken tîğ-zen leşker ulusu. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Tâc ile taht issi sultân pâdişâhdı her biri
Tîğ u nuşret birle almış hışm elinden kişveri
Mülk ü tahtu devletinde hiçbirininüñ yok kuşur
Hizmetine yüz sürenüñ yüz biñ ola serveri

Nesr: Hakîm kavline üçüncü tabakanuñ yine şol tarafında sekiz biñ sekiz yüz seksen sekiz [H-160b] [K-161b] Mirrîh şavlet-i qahramân hey‘et-i pehlevânler ser-keş ü ser-gerânlar ellü eline alup gürz-i gerânlar kıymetinden qan kuşanurdu. Yedi başlu evrenler başlu başına yüz biñ arşmış pehlevân nâm-verler ki eñ kemedür. Rüstem-i Destân‘lar cümlesinden birisi uşağı irisi Qartûsî ‘Âd‘ı, Behrâm-ı Şeddâd‘ı, Ra‘d bin Berq, Ğazanfer-i Cihân söz²²² serveri ğarb u şarq ve Elhânem bin Ya‘ra gökde Mirrîh zühresin çâk iderdi. Ursa na‘ra ve cümlesininüñ a‘lâsı Qâhir bin Sâmsüvâr idi. Biñ yedi yüz batman demür gürz şalar gergeden süvâr idi. Gürzlü gürzin ellerine alup omuzlarına urup pülâd kürsiler üzerine çıkup diz çöküp hâzırlıqla tûrdılar. Bunlaruñ heybetinden ins ü cin dehşet alup ins ü cin melikleri dîv ü ‘ifrît serhengleri baş şalup barmaq ağıza urdılar. Hıylî Süleymânî‘den vaşf olan pehlevâniden vehme vardılar. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Ancılayın kuvvet issi pehlevândı her biri

²²² Söz]- H.

Omuz ursa çarhı boza önce kaçsa hem yiri

Ger yanından geçse arslan dehşet alup ki kaçar

Üzerinden Sîmurğ uça korhudan döge yiri

Nesr: Hâkîm kavlince dördüncü tabağasında serîr-i Süleymân'ı sağ şafında kızıl yâkût rummânî tahtlar üzerinde cân nesli meliki Rûşşâh-ı Cinnî²²³ ile cinnîler serhengi Elhenc-i Cinnî ser-firâzî rûhâniyân-ı sünnî birle ervâh-ı melikleri ve cinniyân-ı tekvînleri Melik Aḥmer ile ve Melik Dehşen ile ve Melik Maytaṭarûş ile ve melikü'l-me'mûn-ı a'zamlâ ve Melik Sepîd ile ve Melik Şehmûriş ile ve Melik Aḥnefi ve Melik Kıtṭî'l Ablâk ve Dâsir-i Tekvîn ile ve Melik Taḫtaḫûş tekvîn mişâli cinnîler melikleri envâ' eşkâllerle zîkr olan kürsilerde karar itmişlerdi. Süleymân sözine müstemî' olup kulaḫ dutmuşlardı. Andan sonra dördüncü tabağanın şol tarafında re'îs Ca'ca'a-ı Dîv ve 'afârît serhengi Kaḫtân-ı 'İfrît birle Kaḫkahâ-ı Dîv ve Kaşkaş-ı Dîv ve Şamasâm-ı Dîv ve Naşnaş-ı Dîv ve Mu'aḫibbât-ı Dîv mişâl şeyâṭin nesli-i serhengleri âhen kürsilerde²²⁴ geçüp oturdılar. Her birinün ḫadd ü ḫâmeti bergûsa beñzer. Dişleri bedene [H-161a] [K-162a] başı ḫubbe-i hırmâna gözleri fânûsa beñzer. Ağızları Cehennem ḫapusu gibi azûları nîze-i keyyûsa beñzer. Ba'zınun eşkâli şîr u pelenge ve bebr u nehenge ve ba'zınun hırş u ḫûka ve câmûsa beñzer. Seng-i âsiyâb görürler ellerinde ḫaplan postundan ve evren derisinden şalvâr geyerler. Bendükşeleri redkûs (?) ile billerinde "El-emân el-emân ya Süleymân-ı zemân." diyü çağırmaḫ dilleründe mühr-i Süleymânî başılmış mengüşları güşlarında a'vânları akrânları gözleri tuşlarında. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Her birinün kûh-ı ḫâf'a beñzer idi ḫâmeti

Heybetinden gökde keyvân ḫorḫar idi key ḫatı

Her ne yire varsa bunlar mülkini eyler ḫarâb

Şanasın ḫışm-ı ḫazâdur ya muḫadder âfeti

Nesr: Hâkîm kavlince serîr-i Süleymân'ı beşinci tabağasında sağ şafında perrîler sulṭânî Hümâyûn Şâh-ı Perrî ve Ṭâlishân-ı Perrî ve Mâlishân-ı Perrî ve 'Acâcil-i Perrî, Ḥâṭif-i Perrî mücevher ü müzehheb ü müretteb şeh-nişinler üzerine geçüp melek-ṭal' at ḫanadlu ḫanadı şeh-perin açup omuzları üzerine kemer-vârî ḫavs-ı kûzaḫ-mişâl perr ü bâllerin saçup yirlü yirinde karar idüp ṭurdılar. Nazar-ı dîvân-ı Süleymânî'ye ḫılıp biñ bir ümmet ictimâ' indan 'ibret alup şeh-perleri ucın barmaḫ gibi ağıza alup ṭurdılar. Salṭanat-ı Süleymânî'ye ḫayrân ḫaldılar. Ḥizmet-i ḫâḫâniye edâ itmege ṭâlib u râḫîb oldılar ve maḫbûb u merḫûb u bî-ma'yûb gülzâr-ı

²²³ Cinnî] cind K.

²²⁴ Kürsilerde] kürsîde

hüsn içinde çün Yūsuf bin Ya'küb-mişl, lāle-ḥad, serv-ḳad, sīm-ten, ḥoḳḳa-dehen, gülzār dil-rübā ve dildārı nergis-şehlā, ḡamzesi āfet-i hüsn, gökçek-ḳıyāmet, melek-şüret, ḳamer-behçet, güneş-ṭal'at, cemşid-fiṭnat ve ḥürşid-rif'at perī meliklerinüñ ḳafalarında ayaḡın ṭurdılar ve müsellaḥdārlar idi. Sebḳ u bürrān ve tīr-i kemān ve ba'zı gürz-i gerān elde tutup ṭurdılar. Beglerbegine ve ḥizmetine cān u dillere rāḡıb olup serīr-i Süleymānī'ye ve dergāh-ı ḥāḳānīye baş ḳoyup yüz sürdiler. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Her biri nāzūk beden dildār-ı maḥbūb-ı perī [H-161b] [K-162b]

Şekl-i insü ammā ferişte-mişl var bāl ü peri

Ḥāl-i noḳṭa la' l-i Mīm ve iki zülfi Cīm ü Dāl

Ḥaṭṭ-ı ḥarfinden okunup hüsn ü aḥsen defteri

Neṣr: Ḥakīm ḳavlince beşinci ṭabaḳanuñ şol ṭarafında deñiz maḥlūḳatı birle üstüḥ'ān tenler meliki Zenbāt Üstüḥ'ānī ve Ḥūt serler meliki Ḥafāşā'īl ve tennīn deḥānlar re'isi Şu' bā' ā'īl ve neheng dendānlar ḥākimi Timsāḥā' ā'īl birle²²⁵ deñiz melikleri rūḥāmī gümüşden bünyād olmuş mürebbi' ü müseddes ve müsemmen ü muḥabbes ḥavzlar içinde ḳıṭr çeşmesinüñ ayaḡı aḳduḳ yirde ol baḥrī maḥlūḳāt billü beline dek ḥavzuñ nehri içinde diz çöküp ṭurdılar, toşbaḡa ḳabuḳlarından ḳalkānların çiginlerine şalup balıḳ döşinden nīzelerin ellerine aldılar daḡı dillü dilince Süleymān-ı Nebī devletine du'ā ḳıldılar. Teşne-leb olduklarında ḥavzlu ḥavzına ṭaldılar ve *mine'l-mā'i külli şey'in ḥayyun*²²⁶ ḥükmince şudan ḥayyātı Süleymān devletinde şu şerefiyle imrāz almadın necāt buldılar. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Bu deñiz mālikleri iy şeh cihān

Key'aceb maḥlūḳ olur añla' ayān

Her birinüñ muḥtelifdi şüreti

Altı yüz bir cins idi cümle hemān

Neṣr: Ḥakīm ḳavlince Süleymān serīrinüñ altıncı ṭabaḳasında şaḡ ṭarafında ḥayvānāt-ı kibār Fīl Maḥmūd ile Ḥınk İşhak, Eşter İsmā'īl, Ḥımār Şāliḥ birle gergedan ve ḳolan u şevr ve cāmūs u üştür-cemāl mişli ḥayvānāt ṭurdılar. Piller ol yel yekreşlü, ra'd āvāzlu, od gözlü şurların aḡızlarına alup na'ra ururlardı ve deve boyun uzadup gergedan baş ḳaldurup şāḥīn düzedüp Süleymān ḳorḳusundan fil ile barışup ḳulaḳ ḳabardup ḳuyruḳ ḳaldurup gözedürdi ve

²²⁵ Birle]- H.

²²⁶ Biz canlı olan her şeyi sudan yarattık (Enbiya 30).

anlaruñ altı yanında Öküz Muğalçin bağı yaşşı Dımışk yasin başına götürürdi ve kerriyi aklı qaralı ta'lim-hâne oqların postı²²⁷ kış ağzına dizüp sağışın bige yitürürdi ve yırtıcı cānverler re'isi seb'-i esed dağı sedd-i İskender gibi pençe urup serir-i İskender üzre tırdı. Felek gibi kıyruğun çenber idüp arkasına çevirdi ve kaplan dağı ceng-i Süleymānī işidüp haşm kanın [H-162a] [K-163a] kana kana içmege baqiyyesin yire saçmağa töhmeten bir reng cevşenin çignine şaldı ve ser-tiz hañcerlerin pençesine aldı. Āhūya “Yā hū.” diyüp Süleymān ‘adli korkusından qardaş oquşdı. Bebr ile egrenişüp, gümrenişüp baş doquşdı ve çetük dağı cübbe-i ‘anteri geyüp bıyıkların burup kulağına atup gögsin germege başladı. Bebr u peleng gibi gümrenüp lāf-zenler gibi uzun görmege başladı. Ammā ki yine inşāf idüp ağzı yarından el yüz yuyup silinüp şıganup sermenüp mūş ile der-āgūs idüp kesegen etin yimege and içdi. Dilince hālīkı zıkr idüp *yusebbihu li'llāhi mā-fi's-semāvāti ve mā-fi'l-arz*²²⁸ āyetin okuyup evrād idinüp ağız açdı ve āhū dağı gözlerine sürme-i İsfahānī çeküp serir-i Süleymānī üzerine diz çöküp baş yire qodı. Yed-i beyzā-yı Mūsā'yı gösteren şecer-i şāhı başına alup *ve's-şeceru yescūdān*²²⁹ āyetin okudı ve Hınk İshāk nebī yanında aşkar-şıfat, düldül-hey'et, elmā gözlü, maħbūbe yüzlü, ‘ad āvāzlu, qamış kulaqlı, qatır toynaqlı, kaplan billü, şıgın geyigi dillü, tavşan ucalu, deve tutaqlı, ibrişim billü, öküz bileklü, arslan göğüslü, zürāfa eñekli, qamçı kıyruqlı, pıl uyluqlı gāziler gāzā için her birine niçe kerre süvār olup binmiş atlar şanlarına *ve'l-‘ādiyāti dabħan*²³⁰ süresi inmiş. Atlar kelām-ı qadīm ve kitāb-ı kerīm içre “*Fe'l-mūriyāti qadħan*²³¹” dimiş atlar tavilelerde bağlanup tıururdi. Şaff-ı ni'āldede demür toynaqlı ve qolan kulaqlı, dibek qarınlu ve şuñaq burunlu, pıl ayaklı, gergedan tutaqlı, şeb-reng qatırlar tırdı. Anlaruñ altında iken ırāq degül qatında ħar-ı ‘isā-şıfat Behrām-ı Gür-hey'et, ħimār ħār-keş baş qaldurup qırda göz qaxup depinüp qazınmaq şahrāya çıkup kulaq qabardup gerinmek sevdāsın İblis-i la'ın qalbine ilkā itdükçe [H-162b] [K-163b] qabiħ āvāzlu hoş ħ'ān gibi ne hoş-ħūn ki qun qun ötücü gammāz qarğa quzğun gibi çağırmaq *inne enkerā'l-aşvāti le şavti'l-ħamir*²³² mūcibince añırmağa başlayınca bebr ü peleng çağırup eydür. “Yā ħimār sükūt ol.” diyince yirinde ħimār miskin qadid olmağa yüz tutdı ve qurt dağı kulaq qabardup pençelerin yire urup gögsin gerüp et yimeyüp kendüye yaraq virüp qoyun ile qardaş oquşup ħimār ile geçen mācerāyı añup söz depretdükçe mācerā-yı ezeli mantıq-ı ħayvānīce dile gelüp köhne qaziyye tecdid olurdi. Muħaşşal-ı kelām cemī' cānverler ħāzırlıqla Süleymān-ı Nebī' *aleyhi's-selām* qarşısına tıururlardı. **Nazm:**

²²⁷ Postı]- H.

²²⁸ Göklerdeki ve yerdeki herşey O'nu tesbih eder (Haşr 24).

²²⁹ Bütün ağaçlar secde eder (Rahman 6).

²³⁰ O harıl harıl savaşa koşanlara (Adiyat 1).

²³¹ Tırnaklarıyla yerden ateş çıkaranlara (Adiyat 2).

²³² Muhakkak ki seslerin en çirkinini, elbette merkebin sesidir (Lokman 19).

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Yırtıcıdan tartışıcıdan nā-geh var her cānver

Ba' zısı anda hāzır olup tırmuş idi nām-ver²³³

Gör Süleymān hāzretin kim niçe a' zam şāh idi

Biñ bir²³⁴ ümmet emrine me'mūr olurdu ser-te-ser

Nesr: Hākīm kavlince serīr-i Süleymān' uñ altıncı tabaķanuñ sol tarafında hākī cānverler ile²³⁵ hevām cinsi tırdı. Cinslü cinsi birle nite zübāb u zembūr u meges birle meskenlü meskenine gelüp karar itdiler. Her birisi uşığı ve irisi hilkatın, şıfatın, zararın ve menfa' atın, ef' ālin, tabī' atın izhār itdiler. Hallü hālince ittifaķ ile bī-nifāķ yaraqların āşikār itdiler. Nite engeç igne başlu yayını depesi üzerine kurup başda götürdü ve hārpüşť kiş ü qurbān postın ağızına oqların cem' idüp dize koyup şağışın hezār biñe yitürdü ve bağa dağı post pūşlar gibi hırkasın çignine şaldı. Baş hırkadān çıkarup dīvān-ı Süleymānī'ye nazar kıldı ve ılduz böcegi kudret şem' asın yağıdı. Pervāne perr açup semā' urup şu' le-i şem' a gönül yağıdı ve siñekler kanad açup uçup bebr u pelenge şır u nehenge cūr' at gösterüp gözlerine girdiler. “Bebr u pelenge göğüs germe.” diyü yüzlerine tabanca urdılar ve üyez kan şormağı için kana kana haşm kanına hortumın tiz itdi ve zembūr ile bugüz feşād-vār zehrī [H-163a] [K-164a] nişterlerin ' arza kılıp ser-tiz itdi ve havz-ı Süleymānī' de balıķ ter-i cevşenin egnine şaldı ve ilan haşmānuñ kemendin çignine aldı ve çıyan raķībūñ şacı gibi hezār pāların karcaştırup ' akreb zülfi şanem kıyruğın çenber idüp kafasına dikdi ve ejdehālar bāb-ı Cehennem gibi ağızların açup Semendün²³⁶ haşmı cengin işidüp gāzablarından beñzi kanı kaçup zehrlerin siñirmeyüp gine kıurşağına şaçup nihān-şıfat başların kıaldırup kıyruqların felek gibi çenber idüp yil ile tölmiş göge yelkenī gibi evrenler kanad gerüp şāh-mārānı kızıl yāķūt tabaķ içinde nevbet ile başlarında getürdiler. Ser-cümlesi bunların Süleymān'dan yaña dönüp yirlü yirinde tırdılar. Pençelerin göge lenger gibi yine urup kara bulut gibi bile karşı göğüs gerüp tırdılar. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Gör Süleymān milketin ejder ü evren mūr u mār

Cümle hākī cānverīler çāker idi nigeş var

Hāķ te' ālā kimseye virmedi anca salţanat

²³³ Bu beyit vezne uymamaktadır.

²³⁴ Bu kelime vezin gereğı eklenmiştir.

²³⁵ Cānverler ile] cānver K.

²³⁶ Semendün]- K.

Rabb-i heblî²³⁷ âyeti hüccet yiter iy şehriyâr

Neşr: Hâkîm kavlince serîr-i Süleymân ki yedi tabaka idi ve tûl-ı arzı elli fersah mil idi. Pes yedinci tabakanuñ sağ şadrında maţbağ-ı Süleymân ve cebe-ğâne²³⁸ kiler u anbâr ve cemîc zahire şaklamağ için mağzenler var idi ki her gün yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı mağlûkâtuñ birisi ki insândur. Yalñuz insân için ol kadar niç met bişerdi kim üç yüz on üç kazganlar var idi ki her birisinüñ içinde kırk deve ve yüz sığır ve biñ koyun girürdi ve günde maţbağ yazucusı kırk biñ vaqiyye tuz harc olduğın deftere sebt idüp defter-dâra cevâb virürdi ve Kudis-i Mübarek kilesiyle kim kile-i Süryânî'dür. Biñ mevt on simind çörek olurdu. Ğayrı etmek hesabı hod dile gelmez. Allâh bilür ki ne kadar biñ mut on harc olurdu. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Var kıyâs it şehr Süleymân maţbağınuñ niç metin

Gör ne yüce kılmış Allâh ol nebînüñ rif' atin [H-163b] [K-164b]

Diñleyüben kışşasını vir şalavât rûhuna

Hem Muhammed Muştafa'yı añ dir iseñ añ²³⁹ ümmetin

Neşr: Hâkîm kavlince yedinci tabakanuñ şol tarafında yir yir kürsiler kurulmuşdı. Bâzâristân-ı Süleymânî tûrmuşdı, tâcirler yir yir otururlardı. Altun gümüş âvâdânlığın ortaya getirürlerdi. Dükkânlu dükkânın tezyîn iderlerdi. Dellâllar envâc metâcı beyne'n-nâs arasında beyc an mezîd idüp bahâsın neye alındıysa onun on bir üzerine beyc iderlerdi. Bir tarafda dahı aşçılar envâc dürlü nefis loğmalar bişürüp kızu etlerin biryân iderler ve helvayı ger c asel-i muşaffâdan gâhî bādâm-ı c alâdîni lezîz şirin ter helvâlar ve şerbetçiler fuğâcî bardağın düzedüp sükker-i Mısrî ezüp gül-âb-ı misk katup hûb rihâlu şerbetler ihsân iderler ki ol şanem-i dil-rübâlar biñ dürlü nâz u şive ile fuğâcî bardağların ağıza alup leb-ber-leb urup ki emerler idi. Karşularına mübtelâ olan c uşşâk-ı miskînler kaçresine cân virdüğine minnet-i cânân umarlardı ve illâ ki ol hûblar mağbûblar tâlibleri ser-gerdân iden mağlûblar birbirine gamze idişüp bakışup harîf "Lebüm emsem derdine emsem diler." diyüp göz kaçışurlardı. Gâh ivme merhamet kıilup ivme ebsem dirlerdi. Muhaşşal-ı kelâm hâş-ı c am yiyüp içmege c alî rağm rûzgâr sâye-i Süleymânî'de hoş geçmege başladı. Bî-kâr seyrânında ve kâr-ger işlü işine başladı. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Ba' zı c aşık olmuş idi dil-rübâyyla leb-be-leb

²³⁷ *Rabbim bana bağışla (Ali imran 38).*

²³⁸ Cebe-ğâne]- K.

²³⁹ Bu kelime anlam gereği vezinde bırakılmıştır.

Ba' zısı ister vişāle ol vuşul eyler taleb
Her biri kıılır murādı üzre alış hem viriş
Gör ne a' zammış seriri Şeh Süleymān zī-aceb

Nesr: Hākīm kavlınce sözi dırāz itmeyelüm. Süleymān tahtınuñ yedi tabaķası ins ü cin mālikleri dīv ü 'ifrīt serhengleriyle sibā' uñ bebr u pelengler ile ve deñiz maħlūkātı ve deryānuñ tennin nehengleriyle ser-te-ser ki taldı. Zübāb ü meges zembūr cinsinüñ daħı ba' zı anda geldi ve hākī cānverler daħı ki yirlü yirinde [K-165a] qarār kııldı daħı taht-ı Süleymān' uñ üzerinde hevā-yı fenāda Sımurğ-ı Kāf yırtıcı tartıcı kuşlarla kanad kanada [H-164a] çatup baş başa çitüp bār-gāh-ı Süleymān üzre sāyebān kırup şeh-perlerin perrān cinsi kubbe-i kaşrı meşid düzetmişlerdi. Nite şahin zerkeş-i üsküfin başına şalmış idi. Kan dökücü hançerleri kaynağına almış idi ve Cennet'den çıkan tavus kuşu daħı muraşsa' altun mervahasın omzına birağup ve Cemşid tacın farkına komışdı ki tezyinine şeh-perinüñ göz baķamayup kamaşurdu ve saķa kuşu mülemma' sahtiyāndan müşkinüñ müşk bendin cezüp dergāh-ı Süleymānī'ye ve bār-gāh-ı hākāniye şu taşurdu. Gurāb hāsıd u hāsıd odı dütinine boyanup şaff-ı ni' ālde turup yüzi qaralığından kaçup uçmak dilerdi ve dürrāc şehberlerin tezyin idüp muraķķa' hırķasın çignine alup ya hasretinden ciger-kebāb idüp şerha şerha toğramağa dilberden tabak dilerdi ve bülbül ser-mest, gönçe-leb, gül-rüh firāk hicrinden maķām-ı nevāda feryād kılıp ser-āğāz iderdi ve hezār destān daħı hezārān dāsitan okıyup ser-güzeştin şerh itmege kışsa-i ibtidā başlayup lehv ü tereb hengāmesin bünyād iderdi ve ħoros hırķa-i şüfiyyün çignine şalmış idi ve tac-ı Erdebilī başına almış idi. Maķām-ı 'Irak'da ezān okıyup āvāzın 'ayyūka çıkardı. Kelb ile demine 'adl-i Süleymānī ve siyāset-i hākānī ħavfından şağāle şuğlini ħorosdan yaña kııl. "Gör ne pervāsuzdur." diyüp birbirine göz kaķardı ve tütü-i şeker-şiken, şirīn-süħan, fistükī hānesin egnine şaldı. 'İbāret ile feşāhat birle medħ-i Süleymānī'ye girüp bu vechle du' ā itdi.

Nazm:

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Tütü-i şeker şiken şirīn nefes idüp nevā
Şeh Süleymān devletine kııldı bī-ħad ol du' ā
Didi şāha devlet ile pāyidār ol tā ki ħaşr²⁴⁰
Sen Süleymān ħazretine irmesün der ki du' ā

Der-Beyān-ı Reften Süleymān Be-Cānibi Şehr-i Şām Berāy-ı Ceng-iSürħibād-ı Cinnī

²⁴⁰ Bu beytin her iki dizesinde yer alan "ki" ler metne vezin gereği tarafımızca dahil edilmiştir.

Ḥakīm kavline çunki Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* taḥtı ki biñ bir ümmet ile veenvā’ dürlü [K-165b] perrī baḥrī maḥlūḳāt ile ıtdı.Yetmiş iki [H-164b] millet biñ bir ümmet yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūḳāt her cinsinden ki geldi daḡı Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* müvekkil-i bāda ḥükm kıldı. Rub’-ı meskūnuñ dört küşesinden dört dürlü yıl esüp selāma geldiler. Andan serīr-i Süleymān’uñ dört küşesinden altına girdiler. Ḥayl ü ḥaşemüñ ṭabl ü ‘alem ve biñ bir ümem ile nesl-i cinne ve kavm-i cān ḥāzır olan zürriyātı ādem ile yirden yuḡaru dört mil miḡdārı hevā-yı fenāya ḳaldurdılar daḡı Ḳuds-i Mübārek şehrinüñ eṭrāfını ṭolandurdılar. Ḳuds-i Mübārek ḥalkınuñ vaḳı’ı, şerīfi, uşaḡu ve irisi, bay u faḳiri, kāmil ü cāhili, pır ü cüvānı ḥüb-zışt her birisi yüksek yirlere çıḡup maḥbüb-ı maḥbübeleri manzaralardan baḳışup ol ‘aşıḳ-ı dem-bestelerüñ ve mübtelā-yı dil-ḥastelerüñ gözlerine ḳarşu şeḥlā gözlü maḥbüb u maḥbübeler şive-kār nāzlular ol gözleri ḡammāzlar ve ol tūṭı āvāzlular, ḳamer alınlu güneş yüzlüler, şırin nefeslü ṭatlu sözlüler, ra’nā güzeller birbirine ḡamze idüp mübtelālara ḳarşu göz ḳaḳışup ciger yaḳup Süleymān Peyğamber ‘*aleyhi’s-selām* taḥtın gözleşüp ṭurdılar. Yıl taḥt-ı Süleymān götürdüḡini ta’accüb ḳılıp engüşt ber-dehān idişdiler. Ḥalk-ı ‘ālem ḥayrete varup ikin ikin olup barmaḳ dişe urup eyitdiler ki “Görüñ Dāvud oḡlı Süleymān’ı ki Ḥaḳ te’ālā anuñ devletin nice yüce kıldı ki yıl felekde taḥtın götürür.” **Nazm:**

[Fā’ ilātün / Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün]

Ḥalk-ı ‘ālem gözleşüben Şeh Süleymān taḥtını

Bildiler kim Allāh anuñ yüce ḳılmış baḥtını

Yıl felekde götürür teşrīḳ ü ḡarba yitürür

Ḥükmine me’mūr ins ü cān cinnī ṭaşır raḥtını

Ḳıssa-i Gird-āb-ı Baḥr ve Ḳıssa-i ‘Acā’ib-i Hāset

Ḥakīm kavline çün kim yıl taḥt-ı Süleymān’ı götürüp yirle gök arasından dört mil miḡdārı hevā-yı fenāda kim giderdi. Süleymān ḥazreti ‘*aleyhi’s-selām* nübüvvet taḥtı üzerinden yiryüzini ḥükemā vü ‘ulemā birle seyrān iderdi. Ḳuşlar hevā-yı fenāda taḥt üzerine muḳābil ḳanad ḳanada [H-165a] [K-166a] çatup yeleg yelege virüp cinslü cinsin birle uçarlardı. Birbirin bāl ü per açup geçürlerdi ve melā’iketi muḳarrebün ve müvekkilün-ı rūḥāniyyün taḥt öñince uçarlardı ve yine taḥtuñ saḡ ṭarafında cinniler dem çeküp ve perriler melek-ves ḳanad açup birbirinle salṭanat-ı Süleymānı’den ḥaber açup kelimāt iderlerdi ve ‘afārīt cinsü evren-mişāl ḳanadların açup ḳara bulut gibi perrān-ı ḡurrān olup serīr-i Süleymān’uñ şol ṭarafında giderlerdi ve yidişer başlu yıl evrenleri daḡı ḳazā-yı ḳader gibi baş ḳaldurup ol ḳara ṭaḡ gibi gevde ile ḥaṭṭ-ı istivā-mişāl ḳuyruḳların ṭoḡrıldup Cehennem ḳapusın gibi aḡızların açışup

nār-ı veyl-mişāl zehrlerin şaçışup serîr-i Süleymānî'nüñ 'ağabince bir fersah miqdârı ırakdan uçışup gelürlerdi. Nazar kılanlar ve vâlih-i ser-gerdân belki bî-cân qalurlardı. **Nazm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilün]

İşbu şevketle Süleymān tâc-ver

Tahtını yil götürüp anuñ gider

Tahtuñ üstinde turur hayl ü haşem

Gökyüzin tutmuş perende hâk ümem

Çünki evren ağız açup dem çeker

Tağda arslan yazıdan âdem çeker²⁴¹

Çün kara bulut uçar ' ifrît dîv

Na' rasından çâk olur Zühre hidîv

Şan melekdür per açup uçar perî

Çarhı kaplamış per örtmiş ülkeri

Yir ü gök arasını dutmuş ki per²⁴²

Arz bürümüş revende-i şaf-şiken

Şeh Süleymān' uñ görenler şavletin

Taht u tâc u ' izz ü mülki devletin

Der-Beyān-ı Kışşa-i Sām-süvār

Hükemā kavlince Süleymān Peygamber 'aleyhi's-selām nübüvvet tahtına ' asker ile süvār olıcağ biñ bir ümmet serhengleriyle ins ü cin melikleriyle serîr üzerinde yirlü yirinde qarâr kılip taht-ı Süleymānî götüricek müvekkil-i bād Nağmağā' il melek Hâzret-i Süleymān'a 'aleyhimü's-selām gelüp eyitdi "Yâ nebiyyu'llâh, devlet ile 'azm-i sefer ne cānibedür ki yile hüküm idem, tahtuñ ol tarafa götüre diledigüñ yire yitüre." diyicek Süleymān 'aleyhi's-selām eyitdi ki "Niyyetümüz Sürhibād-ı Cinnî üzerine Şām şehrine varmağdur. Ammā ki niyyetimiz Hums'a varmağdur ki evvel anda varup bugün bu gice anda olmağum gerekdür." [K-166b] diyicek müvekkil-i bād yile hüküm itdi. Taht-ı Süleymānî'yi üç kerre Kudus-i Mübârek şehri tolandurdı [H-165b] dağı dört mil miqdârı felek yüzine qaldırup 'azm-i şehri Hums itdi ve Kudus-i Mübârek halkı her ne kim var ise pîr ü bernā h'âce vü gedā şeyh ü sibâb cemî' si yüksek yire çıqup taht-ı Süleymānî gözedürlerdi. "Hağ te' âlâ Dāvud oğlu Süleymān'a ne 'aceb salţanat virdi." diyü ta' accüb iderlerdi. Ma' a'l-kışşa Süleymān-ı Nebî 'aleyhi's-

²⁴¹ Çeker] meger K.

²⁴² "Perrî" ifadesi vezin gereği "Per" şeklinde okunmuştur.

selām Hümş şehrine toğru gitmekde ammā ki bizüm kışşamız ez ān cānib Sām-süvār’a geldi. Nite ol zemān ki gergedan-serler meliki Sām-süvār’a rām olup dağı eyitdi ki “Benüm oğlum bađr-ı Hind kenārında ƣal‘a-i ‘Ayyūƣ’da dutsağdur.” diyüp ƣalāşın temennā ƣılıcaƣ Sām-süvār dağı ‘ahd itdi kim ƣal‘a-i ‘Ayyūƣ üzerine vara ve oğlını ƣalāş ide andan yaraƣ görüp göçdi. ‘Alā rađm rüzgār gelüp bađr-ı Hind kenārına yitdi ve ol ƣal‘a-i ‘Ayyūƣ’uñ kötü eline kim adına Mendiĥāl-ı Hindī dirlerdi. Rüzgār görmiş ser-keş kişiydi. Ƙanťahār-ı Ğarb’ı gönderüp gergedan-serlere melik oğlını dilek itdi. Mendiĥāl dağı Sām-süvār’uñ evşāfin işitmiş idi. Ceng ile cevāb virmeyecegin bilürdi. Hemān-dem gergedan-serler melik oğlını ĥabsden ƣıƣarup ni‘met-i nüzül yarağın görüp sürüp Sām-süvār’a gelüp kefen kerdene şalup baş urup ‘özr dileyüp Sām-süvār dağı hoş görüp ĥil‘at-i ĥāş geyürüp gergedan-serler serveri oğlın atasına teslim itdi dağı bu feraĥlıđla Sām-süvār otağında meclis ƣurup oturup yiyüp iƣerken nā-gāh anı gördiler ki ƣapuda bir kimesne ādem şekline girüp iƣerü girdi ve Sām-süvār’a du‘ā ƣılıp eyitdi. “Yā pehlevān-ı cihān, Süleymān-ı Nebī²⁴³ ‘aleyhi’s-selām ‘ālī ĥazretüñe selām itdi ve bu nāmeyi gönderdi.” diyüp nāmeyi şundi. Andan Sām-süvār, Süleymān [K-167a] nāmesine ‘izzet idüp yirinden tırup Süleymān Peyđamber’uñ ‘aleyhi’s-selām ‘aleykin alup dağı nāmeyi ‘Acācil-i Cinnī elinden alup öpüp başa ƣoyup gözlerine sürdi. Andan Caliyus Ħakīm eline virdi ve nāmeyi Süleymān oğunıca ayađ üzre tırdı ve İlyāv Şāh dağı benī İsrā’ilüñ [H-166a] on iki sıbtınuñ begleriyle ‘Arab u ‘Urebā begleriyle Süleymān nāmesi ‘izzetine yirlü yirinden ƣalƣup ayağın tırdılar. Nāmenüñ mefhūmına ƣeşm-i güş olup ƣulaƣ urdılar. Andan ‘Acācil-i Cinnī nāmeyi ĥakīm müťāla‘a iderken ağız ĥaberin virüp eyitdi ki Süleymān-ı Nebī ‘aleyhi’s-selām nāmeyi dürüp üzerine nübüvvet ĥātemiyle müĥrün urup baña virüp eyitdi. “Çün Sām-süvār nazarına varasın bu nāmeyi aña şunup ağız ĥaberin böyle diyesin ki Hindü-sitān memleketinden ne ƣadar yir fetĥ itdiyse beglerini baña gönderüp yirlerine ümenā ƣoyup kendözi gemiler düzdürüp ‘ammum İlyāv Şāh ile ve benī İsrā’il ĥalkı ile gemilere girüp ƣal‘a-i Miĥnāfiş’a varup ciger küşesi Rüstem’i ƣalāş itmek ardınca olsun ve yāĥūd nāmeyi oğıyup benüm sözüm dutarsa ben Rüstem’i getürdeyin kendüsi Hind beglerin alup ƣapuma gelsün.” diyüp ĥaber viricek Sām-süvār Rüstem’i ĥabs itdügin bilüp dil perişān oldu. Andan ĥakīm dağı nāmeyi Süleymān’a müťāla‘a ƣılıp mefhūmını bilüp oğıyup i‘lām idüp didi kim nāmeyi. **Nazm:**

[Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün]

Nāme evvel nām-ı ĥālīƣ kird-gār

Ƙullara rızƣın viren perverdigār

²⁴³ Nebī J- H.

Senge la' l ü hār-i gül hamrā virür
Aşdafadur lü 'lü-yi lāle virür
Fā' il-i muhtār o hālīkdur Hudā
Vāhid ü hannān u hāfız hayy bekā
Her Süleymān dergāhınıñ mūrıdur
Her Sikender emrinüñ me 'mūrıdur
Şükr aña itdi müyesser tāc u taht
Bu kemīne kula virdi 'izz ü baht
'Avni birle halka oldum şehriyār
Nāme benden saña iy Sām-süvār
Baħre şalmışsın meger sen Rüstem'i
Feth idüp almış cezireyle ol gemi
Baħr içinde gider iken nā-gehān
Bād-ı şarşar esüben kopmuş tūfān
İrüp Ahyāşilün u Rüstem'i
Birbirinden tefriķ olmuş her gemi
Baħr-ı gird-āba düşüp Ahyāşilün
Begler ile kalmış anda ser-nigün [K-167b]
Çün münācāt ider anlar Hāķķ'a pes
Hāķ te' ālā anlara olur feryād res
Tuş gelür anlara uçarken perī²⁴⁴
Çün görür Ahyāşilün Peyğamber'i
Nāmesin alup gelüp virdi haber
Nāmesini oқudıcaķ pür-hüner
Yārī kıldı ben kılına Hāķ ğanı
'Asker ile bāda getürtdüm anı [H-166b]
Hep gemisin it²⁴⁵ müyesser bī-gümān
İzn-i Hāķla yil getürdi bu zemān

²⁴⁴ “Bir perī” ifadesi vezin gereği “perī” şeklinde okunmuştur.

²⁴⁵ “İde” ifadesi vezin gereği “it” şeklinde okunmuştur.

Çalmış ammā şuda ĥalk u Rüstem’i
Çal‘ a-i Miķnātīs’a varmış olur
Rüstem’i de istedüm ki getürem
Begleriyle dergāhuma yitürem
Līk göñlüñ ĥala diyü bu zemān
Nāme gönderdüm saña iy pehlevān
Feth-i Hindī koyuben yapdur gemi
Baħra²⁴⁶ düşüp isteyügör Rüstem’i
Ger dilerseñ rüy-ı Rüstem göresin
Çal‘ a-i Miķnātīs’a sen varasın
Hind u Sind’uñ beglerin gönder baña
Hiç birisin ĥomayup öñden řoña
Her birinüñ yirine ĥo²⁴⁷ ümmetin
Ādemi ĥořup baña gönder hemīn
Tā ki bende cümlesin anuñ görem
Aña göre her birine il virem
Rüstem ardınca gidemezseñ hemān
Dergehüme gelgil imdi bu zemān
Çande ise ben getürem Rüstem’i
Rüstem için çekmegil zerre ĥamı
Yoķ ki kendüñ varmağ isterseñ aña
Varasın fikrüñ gelür çün ĥoř saña
Efđali budur ki bunda gelesin
Her ne ise ĥācetüñi bulasın
Bāķisin řapuñ bilür ya pehlevān
Söz budur ki söyledük saña hemān
‘ Āķil ol ki ‘ aķl ile ide ‘ amel
Nefse uyup çekmeye şül-i emel

²⁴⁶ Baħra] mevce K.

²⁴⁷ “Koyup” ifadesi vezin gereği “ko” şeklinde okunmuştur.

Şeh Süleymān böyle diyüp nāmede
Āhır itmiş söz yazuben nāmede
Diñle imdi ne idiser Sām-süvār
Vir şalāt Aḥmed’e ammā yādigār

Der-Beyān-ı Hāzır Kerden-i Geştiyān u Reften Be-Rūy-ıBaḥr-ı Berāy-ı Yāften Rüstem

Ḥükemā kavlince kaçan kim Sām-süvār nāme-i Süleymānī kim oḡutdı ve Rüstem’üñ yārenleriyle deryāda ḳalduḡın ki bildi diḳḳatle āh itdi. Andan yirine oturup ‘Acācil-i Cinnī’ye şordı ki “Aḡyāşilūn Peyḡamber Süleymān’a gelduḡi ḥinde beglerden ve serverlerden bilesine kim var idi?” Cevāb virüp eyitdi ki “Yā pehlevān, Süleymān-ı Nebī Aḡyāşilūn Peyḡamber’e ‘*aleyhimū’s-selām* su’āl itdi ki cümle gemilerūñüz ḳaç pāre idi ve Rüstem ile pehlevānlardan kim ḳaldı ve senūñle beglerden kim geldi?” Cevāb virüp [K-168a] eyitdi ki “Yā nebiyyu’llāh, cümle gemilerümüz yetmiş sekiz pāre gemiydi. İçi tolu *mā ḥalaḳa’llāhu ādemi*²⁴⁸ idi. Ḳırḳ dört pāre gemi benümle baḥr-ı gird-āba düşdi. Budur ki Ḥaḳ ‘ināyetiyle sen Süleyāmān mu‘cizātiyla bunda geldüñ ve otuz dört pāre gemi Rüstem ile ḳal‘a-i Miḳnātīs’a gitdiler. Bilmezüz ki [H-167a] ḥālleri nice oldı ve leşkerümüz cümle elli biñ miḳdārı er idi ve cezīre serverlerinūñ ulusu Zilzāl-i Ekber idi ve cebbār-ı a‘zamdı. Anlar benümle nazaruña geldiler. Otuz biñ miḳdārı kişiyile ve gemilerde bileydük işlü işiyile ammā ki Rüstem ile ḳalan begler Gıve Cihān-sūzdur ve Güderiz Tır-endāzdur ve Küstehem ḳal‘a-küşādur ve Bürzin Cihān-sūzdur ve Zerīr tād-baḡşdur ve Gürgīn dilāverdür ve oḡlı Ferāmruz’dur ve Kīşçerin Melik Aḳvās’dur ve Ġazabān gevher’dür ve Sistān Ḥakīm ve Hürmüs Ḥakīm ve Naḳnāḳ Hindī ve Amlāḳ Hindī ve Re’īs Behrām bunlar Rüstem ile ḳalmışlardır.” diyüp ḥaber virdüḡin Aḡyāşilūn Peyḡamber Süleymān Peyḡamber’e ‘*aleyhi’s-selām* “İşitdüm.” diyüp ‘Acācil-i Cinnī Sām-süvār’a ḥaber viricek pehlevānuñ ma‘lūmı oldı ki Rüstem ile pehlevānlardan kim ḳalduḡın bilicek hemān-dem begleri cem‘ idüp ulu dīvān ḳurdı. Andan Hindū-sitān şāhı Berhemen ve Sindi-sitān meliki Ḳahḳaşān ve daḡı Hind-i evvel meliki oḡlı ‘Ātıf Şāh ve Bedeḡşān Şāh’ı ve Baḡreyn meliki Amḳāz fi’l-cümle Sām’a itā‘at idenler bu zıkr olan beglere eyitdi. “Süleymān Peyḡamber’den ‘*aleyhi’s-selām* nāme geldi sizleri ḳapusına da‘vet ḳılır. Görmek murād idinür. İmdi ser-cümleñüz oḡullaruñuz emīn-i naşb idüp cümleñüz Süleymān dergāhına varuñ ḥizmetine yüz sürüñ serīrinde bile oluñ ‘ālemi Ḳāf’dan Ḳaf’a seyrān ḳıluñ.” diyüp ḥaber viricek begler işidüp şād olup yaraḳların görüp yirlü yirinde oḡulların meliki naşb idüp daḡı Sām-süvār kendü yirine Ḳartūsī ‘Ādī ol pehlevān-ı şeddādı emīn-i naşb idüp ve gergeden-serler melikin [K-168b] daḡı bile ḳoşup Süleymān ḥazretine gönderdi ve kendözi

²⁴⁸Allah’ın yarattıḡı insanlar.

kal‘a-i ‘Ayyūk’da oturup yüz pāre kaṭırğa gemilerin yapdurup üç ayda temām itdürüp altı aylık azuḡ koyup on iki sıbtuñ melikleriyle ḡutlu sā‘atde gemiye girdi. Evvel İlyāv Şāh ki ḡalife-i [H-167b] Süleymān idi. Dört biñ dört yüz kırḡ dört erle beglerbegisi Benāyāhū bin Yehūyāda‘, pehlevānı Elḡānem bin Ya‘ra, Semāḡātūr Celbī ve Saṭūvān Ḳudsī idi. İkinci melik Āsān bin Neṡānil idi, beglerbegisi Ġāzanfer Medenī, pehlevānı Ḳaḡṭān‘ Arabī, çeribaşı Bedsū‘ ay Kil‘ādī ve Yaḡlic Şandalī vezīri idi. Biñ beş yüz elli beş erle üçüncü melik Avīnāzū bin İṡā idi, beglerbegisi İ‘āş Kil‘ādī, vezīri Uya‘ Ḥavrānī, pehlevānı Şıḡlān Rūmī, çeribaşı Behrām bin Kührām idi. Altı yüz altmış altı erle dördüncü melik Rādī bin İṡā idi, beglerbegisi İ‘tişām-ı Erdebīlī, vezīri Şu‘lāş Azūnāmī, pehlevānı Yehūşāfāt Midyārī, çeribaşı Telmīdī Nāftalī idi. Yedi yüz yetmiş yedi erle beşinci melik Uḡām bin İṡā idi, beglerbegisi Şafvān bin ‘Affān, vezīri Āzevrān bin Şemū‘ī, pehlevānı Keheyleşehum, çeribaşı Sehūd Bucūdī idi. Sekiz yüz seksen sekiz erle ve altıncı melik Şem‘ bin İṡā idi, beglerbegisi Berda‘ bin Beteḡ, pehlevānı Ḥulḡul bin Cedūnem, çeribaşı Cuzḡī Ḥavrānī idi. Toḡuz biñ toḡuz yüz toḡsan toḡuz erle yedinci melik Emnūn bin Dāvud idi, beglerbegisi Barṭūs bin Yafmūs, pehlevānı Evyāşer bin Pehburī, vezīri Ḳaḡaṭī Ber‘ūsī, çeribaşı İḡrāc İfrāmī idi. Biñ iki yüz erle sekizinci melik Şıfatyā bin Dāvud idi, beglerbegisi Yūnāzū bin ‘Amrem, pehlevānı Āḡī Mā‘işi Ḥavrānī, çeribaşı Ḥaṭṭāf Ḳārşenāyī, vezīri Telmīd Kavrecābī idi. On bir biñ üç yüz otuz üç erle toḡuzuncu melik Betrā‘im bin Dāvud idi, beglerbegisi Yetsu‘ bin Mā‘ūsī, pehlevānı Ruḡvān bin Ser‘ūmī, çeribaşı ‘Āmīs Nāftalī, vezīri Deryāş Ruhūdī idi. Onuncu melik Danyāl bin Dāvud idi, beglerbegisi Ḥārīş bin ‘Adī, pehlevānı Reş‘īn bin Zūheyr, çeribaşı ‘Adīş bin ‘Alāt, vezīri ‘Avāhidī ‘Ayzār idi. Sekiz biñ [H-168a] [K-169a] iki yüz erle on birinci melik Nāşen bin Dāvud’dur. Beglerbegisi Ġuder Sāmīrī, pehlevānı Ba‘leş ‘Arabī, çeribaşı Ḥarīz ‘Avḡalī, vezīri Miḡrāc Ḳudsī idi. Üç biñ toḡuz yüz kırḡ erle on ikinci melik Bālāb bin Dāvud idi, beglerbegisi Yehūşāfāt Āşlilūn, pehlevānı Şalşal Ḥalebī, çeribaşı Şakşaf ‘Aneşī, vezīri Şamşām Mışrī idi. Andan Sām-süvār’uñ pehlevānları daḡı Mecder İşfahānī, Ġābir Ḥalebī, Naşīr Ba‘lebgī, Hemmāz Ṭrablūsī, Ḥırfās Tarsūsī, Fehhār Sistānī, Ḳarḡahhār Zāvīlistānī, Kührām ‘Ādī, Behrām ‘Ādī, Ra‘d bin Berḡ pehlevān-ı şarḡ ki bunlar Süleymān pehlevānlarıdur ki bile ḡoşulmuşdur. Muḡaşşal-ı kelām üç yüz otuz biñ beş yüz benī İsrā‘īl’uñ on iki sıbtınuñ erleriyle ḡutlu sā‘atde ve mübārek demde gemilere azuḡ şu koyup Behrūr Melāḡī’yi re‘īs idinüp kal‘a-i ‘Ayyūk liman-ḡāhından gemilere girüp başda seren çeküp ḡıçda dumān tütüp bile yelken virüp‘azm-i kal‘a-i Miḡnāṭīs ḡılup deryā-yı Hind yüzince gitdiler.

Nazm:

[Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilūn]

Her gemiye girdi üç yüz ādemī

Ṭutdı deryā yüzini gitdi gemi
Pür-yaraḡ ādem olup göge ḡayıḡ
Ṭoldı içine bahādır er ḡayıḡ
Ol ḡadar girdi gemiye çoḡ sipāh
K’erdeminden gök deñiz oldu siyāh
Ḥalınup Sām’uñ gögisi içre kös
Ṭutdı şonuñ yüzini parḡa ulus
Gümledi deryā ötüp borı nefir
Zelzeleye geldi gök depretdi yir
Her geminüñ gidişiydi yalıñ od
Yil yilüp irmez nitekim bād-ı hod
Gökde güneş gözine girdi seren
Şuda balıḡ baḡrını yardı dümen
Göge şudan nerdübān oldu direk
Şuda aḡaç baḡladı köpri kürek
İşbu vech ile gider deryāda Sām
Diñle ḡışşa vir şalavātla selām

Der-Beyān-ı Diden-i Māhī-i Bezrūñ Der-Baḡr-ı Hind

Hükemā ḡavlince Sām-süvār pehlevān rüzḡār-ı ‘azm idüp baḡr-ı Hind’e girüp ki gitdi ‘azm-i Rüstem ḡılup ḡal‘a-i Miḡnāṯis’a varmaḡa ki niyyet itdi. Bir nice gün gidicek meḡer ki ol Kerīmān bin Nerīmān bin Kürşāsüb bin el-Ḥahramān şāḡib-ḡırān-ı devrān server güzīn-i Süleyāmān ya‘nī ki ol pehlevān-ı rüzḡār [K-169b] on iki sibṫuñ melikleriyle [H-168b] ‘Arab u ‘Urebā dilāverleriyle benī İsrā’īl serverleriyle, yüz yigirmi demür ḡuşaḡlı pehlevānlarıyla, üç yüz otuz biñbaşı yüzbaşı serhengleriyle, dört yüz otuz dilāverleriyle, beş yüz elli beş mübārizleriyle, altı yüz altmış altı mīr ü mehterleriyle, yedi yüz ṫabl-ı ‘alem ıssı serverleriyle, yüz yigirmi biñ eḡni düz mīr ü mübāriz leşkeriyle keştilere binüp deryā-yı Hind içre girüp giderlerdi. Nā-geḡān anı gördiler ki deryā bir kezden uyandı, ceş-i Sām-süvār ol ḡareketden beliñledi. Anı gördiler kim deryā cūşa gelüp deñiz içinden bir ‘acā’ib cānver belürdi, az ḡaldı kim gemileri ḡarḡa vire. Mellāḡlar ol ḡālī görüp keşişleri bir cānibe daḡı sürdiler. Ammā kim bu cānverden ḡaylī vehm oldılar, bir zemān mevc-i deryā sākin olup ṫaḡılan gemilere bir yire cem‘ oldılar. İlyāv Şāḡ baş ḡaldurup vezirlerine eydür. “İy ḡakīmler, bu deryādan ṫaḡleyin

taşra düşen ‘aceb ne ola?’ diyicek, Caliyus Hâkîm söze gelüp eyitdi “İy şâh-ı cihân ve iy ‘ammi Süleymân, buyuruñ keştîleri mellâhlar ve dîde-bânlar kenâra sürsünler. Varalum ol mu‘teber cânveri görelüm.” diyicek, İlyāv Şâh dağı emr itdi gemileri sürdiler, kenâra yakın irdiler. Taşra çıktılar, gördiler kim bir balık kıyruğıyla degirmen oluğı gibi yiri yarmış özünü oğ atımı yirce ola. Cümle serverler selâtinler on iki sıbtuñ melikleri İlyāv Şâh ile leşkerüñ her biri ol balığı görüp ululığına hayrân olup kaldılar, barmağların ağızlarına urdılar. Andan İlyāv Şâh vezîrlerine eydür. “Ey hâkîmler, bu mu‘teber balık deryâdan taşra düşdüğine sebep ‘aceb ne ola?” İlyāv Şâh böyle diyicek Caliyus Hâkîm cevâb virüp eyitdi kim “İy melik-i ‘âdil, Hâk te‘lâ her ne dürlü mañlûkât kim halk kılupdur cümlesinüñ miqdârınca düşmeni vardur. Cihân mülkinde hiç âferîde düşmensüz yokdur. Bu böyle olıcağ ya şâh bu balıklar dağı birbirine düşmen olurlar cân baş kaşdına kılurlar dağı yakın şöyledür kim birbirine leşker [K-170a] çekerler, birbirinüñ üstine gelürler. Uğraşup ceng kılurlar beñzer kim bu balık dağı [H-169a] düşmeninden âlüde olmuş kaçup kendüyi qoruya atdı, ya‘nî cân kırtarmağ için. **Nazm:**

[Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün]

Şuda balık kıurda ejder tağda esed taşda peleng²⁴⁹

Düşmeninden kaçar olur hem çü şâhinden küleng

Dilküden ürker horos u kürbeden kaçar dimiş

Tağda şıgın kaçmaya mı görse taşra ger neheng

Nesr: Hâkîm kavlince İlyāv Şâh ve Sâm-süvâr Caliyus Hâkîm’den bu haberi işidüp Hâk te‘âlânüñ kudretine hayrân olup tırdılar. Andan İlyāv Şâh buyurdu. Ol mu‘teber balığı pârelediler. Leşker kavmine bağş itdiler. Bişirdiler, yediler. Henüz kırk bağşdan bir bağşın ekl idemediler. Andan ol gün ol gice ol balıktan yediler, Hâk’â şükürin itdiler. Andan kös-i Süleymânî çalınup kavm-i leşker keştîlere girüp yollarına revân oldılar. Gıtdiler, on yedi gün deryâ yüzinde yürüdiler. On sekizinci gün bir cezîreye irişdiler. İlyāv Şâh şordı kim “Bu cezîre ne cezîredür?” Re’îs cevâb virüp didi ki “Yâ şâh-ı cihân, bu cezîreye cezîre-i Fânüsiyye dirler. Bir ulu pâdişâhı vardur adına Fevrâk Şâh eydürler, gâyet gümrâh kişidür. Ceng yüzinde qahramânlara cevâb virür.” diyicek, İlyāv Şâh buyurdu ki gemiler kenârında irüpkenâra çıktılar. At er gemisine çıkup dîvân-ı İlyāv Şâh kıurilup cümle begler, yekler, on iki sıbtuñ serverleri geldiler, yirlü yirinde oturdılar. Sâm-süvâr sağ kıolda kürsî üzerinde sedd-i İskender gibi qarâr eyledi. Andan hün-sâlârlar ortaya ta‘âm getürdiler. Ba‘de’z ta‘âm sükkerî şerbet içildi. Andan şoñra Fevrâk Şâh’dan söz açıldı. İlyāv Şâh eyitdi. “Yâ begler, yekler, iy mübârek zü-dilâverler bu bâbda tedbîr nicedür, Fevrâk Şâh ile nice itmek gerekdür kim devlet

²⁴⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

ü sa‘âdete lâıyık ola.” diyüp su‘âl idicek cümle vezîrler Sām-süvâr’a yüz tutup “Leşker ‘ilmin bizden Sām-süvâr yeg bilür.” didiler. Andan İlyāv Şāh Sām-süvâr’a yüz dutıcağ Sām-süvâr cevāb virüp eyitdi kim “Yā şāh, beglere lâıyık oldur kim bir yād-ı edyāra varıcağ evvel ilçi gönderüp [K-170b] söyleşürler. Hayr u şer aña göre [H-169b] ‘amel kıılurlar.” diyicek İlyāv Şāh Sām-süvâr’uñ sözin müvecceh görüp bir mu‘teber ilçi düzdiler. Eline nāme virüp içine dürlü haberler yazdılar, Fevrāk Şāh’ı dīne da‘vet kııldılar. Andan ilçi gitdi. Gelüp şehir-i Fevrāk Şāh’a irişdi. Bundan evvel Fevrāk Şāh haber irişdi kim “Deryā yüzinden bī-ḥad gemiler gelüp kenāra irişdi bilmezüz. Ne kavmdür il midür yayağ mıdur?” diyicek, Fevrāk Şāh “Cāsūs gönderüñ varup haber getürsün.” diyicek, kapuda galebe kopdı. “Ne haberdür?” diyicek²⁵⁰ girüp Fevrāk Şāh öninde baş koyup du‘ā kııldılar. Eyitdiler kim “İy şāh-ı cihān, ma‘lūm olsun ki ol gelen leşkerüñ içinden birkaç atlu uş dergāha irişdiler ilçiyüz didiler, ne buyurursız?” diyicek, Fevrāk Şāh dağı buyurdı, dīvānın tezyīn itdiler. Birkaç ulular karşı varup ilçiyi alup Fevrāk Şāh sarayına irgürdiler. Fāsid içerü girüp bir dīvān-ı ‘azīm gördi kim kendüyi şaşurdı. Gayret ile ‘aqlını cem‘ idüp kânūn-ı şāhī ne ise yerine getürdi. Pişkeşin çeküp andan yir gösterdiler. Geçüp oturdı. Fevrāk Şāh buyurdı. Hūn-şālārlar hūn getürdiler. Ba‘de’z ta‘ām İlyāv Şāh’uñ ilçisi nāmeyi çıkarup Fevrāk Şāh’uñ öninde kodı. Fevrāk Şāh dağı nāmeyi eline alup mührine nazar kıldı. Görse kim bu gelen leşkerüñ sultānı Süleymān Peygamber’üñ ‘aleyhi’s-selām ‘ammisi İlyāv Şāh’dur. Andan nāmenüñ mührin götürüp vezîr eline şundi, vezîr dağı müṭāla‘a kıılup okudı. Dimiş kim “Nāme-i evvel nām-ı Hūdā kim birdür, eḥaddür şameddür *lem yelid velem yüleddür lā şerikü lā nazîr ü lā müşîru bī-bedeldür.*” Andan dimiş kim “Benüm katumdan kim Süleymān Peygamber’üñ ‘ammisi İlyāv Şāh’am ya Fevrāk Şāh işitdüm kim Sām-süvār oğlınuñ oğlı ya‘nī Rüstem bin Zāl kal‘a-i Miķnāṭīs’dan Şemāyīl Cāzū elinde giriftār olmuş. İmdi bir dağı ‘asker ile kal‘a-i Miķnāṭīs’a giderken yolumuz gelüp senüñ diyāruña uğradı. İmdi [K-171a] ya Fevrāk Şāh işitdüm [H-170a] kim sen āteşe ṭaparmışsın bize lāzım geldi kim seni Ḥağ dīne da‘vet idevüz. Andan revāne olup yolumuza gidevüz. İmdi nāmem saña vuşul bulıcağ ṭurasın katuma gelesin. Ol bātıl dīnden vazgeçüp²⁵¹ imān ü İslām bulasın, yok dirseñ varan elçüm birle cevāb gönderesin” diyüp nāmeyi temām eylemiş. Fevrāk Şāh nāmeyi İlyāv Şāh’dan bu kıılıçdan tiz haberleri işidüp bebr ü peleng gibi añırup şîr ü neheng gibi gümrenüp kaçısugından gāh ṭurup gāh oturdı. Buyurdı, ilçi İlyāv Şāh’ı ḥarca süreler vezîrler nide bir ‘ākıl vezîri vardı. Adına Şehlās eydürlerdi. Eyitdi “Yā şāh-ı cihān, şāhlar rüsümında ve sultānlar koñışında ‘âdet-i kadīme oldur kim ilçiyi ölüm olmaya.” diyicek andan Fevrāk Şāh dağı buyurdı İlyāv Şāh’uñ ilçisini taḥķîrle sürdiler. İlçi gidicek Fevrāk Şāh ḥükm eyledi. Çerisin Afrabaḳıyye şehrine

²⁵⁰ Diyicek] diyince K.

²⁵¹ Vazgeçüp] vazgelüp K.

kim taht-gāhıdur cem‘ eylediler, üç gün içinde iki yüz kırk biñ ‘ asker hāzır oldılar, on iki biñ cengi filler şāha ‘ arz itdiler. Nite on iki biñ filler uzun hām gövünden tahtlar bağlamışlar. Her fil üzre oğ ikişer ceng tır-endāzlar kadar endāzlar oturmışlar. Bu vechle ceng yarağ ile hāzır olucağ Fevrāk Şāh kaşd itdi kim düşmān üzerine hücüm eyleye. Vezir-i ‘ākıl ya‘nī Şehlās vezir komadı. Söze gelüp eyitdi kim “İy şāh-ı cihān, düşmen üzerine varmağa n’içün ta‘cıl kılursın ‘ālī hāzretüñe birkaç naşihatüm vardur, vireyin devletüñe lāyık ise dut, degülse dutma.” diyicek Fevrāk Şāh eyitdi “Söyle görelüm eger ma‘kül ise aña göre iş düzelüm.” Andan Şehlās vezir söze gelüp eydür. “İy sultān-ı hākān ve iy pādişāh-ı cihān bir gün Çemşid Şāh su‘āl itdiler kim iy şāhib-kırān bir pādişāhuñ üstine düşmen hücüm kılrsa ol diyāruñ sultānı n’itmek gerek [H-170b] [K-171b] ol memlekete hasāret irmeye?” Andan Cemşid Şāh didi kim “Bir diyāra düşmen kim hücüm ide gerek kim ol diyāruñ sultānı gele düşmeni evvel tefahhuş kıla göre kim ne miqdārlu ulu şāhdur. Gelen ikinci kendüyi vezne ura kim gelen düşmene cevāb verebilür mi? Ceng ile kuvveti irerse hāzine ulaşdurup düşmenine karşı vara ve bir dağı bu kim düşmen ile cenge kuvveti irmezse vācib oldur kim üzerine gelen düşmen ile müdarā kılup muṭi‘ ola ra‘iyyet-i vilāyet maşlahı için.” diyüp Şehlās vezir Fevrāk Şāh’a medh okudu ve du‘ā kıldı. Şehlās vezirüñ bu sözlerin işidicek Fevrāk Şāh gāyet gāzaba geldi. “N’içün?” “Anuñcün kim ol gümrāhuñ dimāğı kibr ü kīn ile ṭolmuş idi. ‘Ukalā eydür. Kimsenüñ kim dimāğı kibr ile ṭolsa ol ‘ömrine devletine gurre olur, mağrūra hod Hāq sözi katı gelür. Fevrāk Şāh dağı bu sebebden kaçıldı. Ol kaçımak birle Şehlās vezire didi kim “İy nā-bekār, bunca salṭanat birle ben İlyāv Şāh’dan ālūdemiyem.” didi dağı kaşd kıldı kim Şehlās veziri depeleye kendü begleri cezire-i Fānūsiyye’nüñ mübāriz dilāverleri araya girüp komadılar. Andan Fevrāk Şāh dağı hāzine açup mīr ü sipāhiye māl ü menāl saçup kendü rāyınca ceng yarağın düzüp durdı. Buyurdı, ol deryā-mişāl leşkerden yigirmi biñ ceng erin urup qaravul kılup Sunbāt leşker-şikenı baş diküp düşmen tarafına gönderdi. Kendüsi dağı taht-gāhdan çıkup āheste āheste yürüdi. Bunlar gelmekde bizüm kışşamuz bu yaña İlyāv Şāh ile Sām-süvār’a geldi. Nite ol vaqt kim Fevrāk Şāh’a ilçi gönderdiler. Düşmān tarafına çeşm-i gūş olup ṭurmuşlardı. Anı gördiler kim Fevrāk Şāh’a giden ilçi gelüp irişdi. Fevrāk Şāh’uñ gümrāhlığın ve kendüye iltifāt itmeyüp öldürmege kaşd itdüğünü bir bir söyleyüp şerh eyledi. Andan İlyāv Şāh buyurdı. Dīvān-ı Süleymānī qurılıp on iki sıbtuñ melikleri gelüp ‘ulemā vü hūkemā vü fuṣalā oturdılar. Rāy-ı tedbirı [H-171a] [K-172a] ortaya getürdiler. Her bir vezir bir dürlü söz söylediler. Āhirinde Dermayus Hākīm söze gelüp eyitdi. “Yā İlyāv Şāh, devlete sa‘ādete lāyık oldur kim Fevrāk Şāh’uñ çerisine cāsūs gönderevüz varup göreler leşkerin yatın yarağın gelüp haber vire aña göre rāy-ı tedbir ıdevüz” diyicek, İlyāv Şāh buyurdı

Dehdehe ‘Ayyār ilerü geldi ve du‘ā vü şenā kılip emr-i şāhī ne ise yirine getürmege²⁵² sa‘y-ı belîğ gösterüp gitdi. Yolda gelürken Fevrāk Şāh’uñ qaravulina buluşdı, geçüp bir puşte üzerine çıkdı. Görse kim bir şahrānuñ mā-beyninde hayme vü har-gāhlar kurulmuş çetr-i hümāyün perdeler urulmuş bir anbār leşker konup oturur. Andan puşte üzerinden aşğa inüp sürdi, Fevrāk Şāh’uñ dīvān-hānesine irdi. İçerü girüp bir ‘azīm dīvān gördi. Şandaliler üzerinde Serçāpīl Ser-keş sağ kolda oturmuş Sancārīr Tīg-zen şol kolda oturmuş ve dağı sağ ve şol pehlevān ser-keşler oturur. İki yüz biñden ziyā leşker bir mu‘teber bār-gāh ortaya alup dīvān tırmuş. Andan Dehdehe ‘Ayyār bir zemān dīvānı seyr idüp andan çıkup ordu bāzārı seyr eyleyüp andan filler kurbına gelüp atları görüp hayrān olup ol aradan tayan kaçup İlyāv Şāh huzūrında irişdi. Henüz dağı dīvān tağılmış idi, içerü girüp baş urup du‘ā kıldı. Gördüğün bir İlyāv Şāh ile Sām-süvār’a haber viridi, āhirinde qaravul haberin söyledi. Andan İlyāv Şāh dağı emr itdi. ‘Arab u ‘Urebā serverlerinden on iki biñ erkek atlu ve mükemmel atlu mīr ü sipāhī ordılar. Қаһтān ‘Arabī’yi qaravul çerisine baş itdiler, düşmān tarafına gönderdiler. Kendüler dağı ol aradan kaçup gemileri üzerinde dilāverlerden Şem‘ūn sıbtınuñ meliki Avīnāzū bin İşā ile beglerbegisi Ab‘āş Gül‘āşī, pehlevānı Şıqlān Rūmī, çeribaşı Behrām bin Kührām ile altı biñ [H-171b][K-172b] altı yüz benī İsrā’īl serverlerin bekçi qodılar. Tā kim düşmān nā-gāh gelüp gemilerine zafer bulmaya. Andan bākī qalan leşkerle güc kılip gitdiler. Bunlar gidüp anlar gelmekde bizüm kışşamuz ez ān cānib Fevrāk Şāh’uñ qaravul erinüñ tozu belürdi. Gözciler görüp gelüp Қаһтān ‘Arabī’ye haber virüp Қаһтān dağı ol on iki biñ servere istimālet virüp gökleri ele alup Süleymān yolına cān baş oynamağa tırdılar. Anca kim Fevrāk Şāh’uñ qaravulı Sünbāt leşker-şiken kırk biñ pūlād-pūş erile çıkageldi. İlyāv Şāh’uñ qaravulın görüp birbirine qoşu alaylar bağladılar, qoşunlar düzetdiler, āheste āheste yüridiler. Tā kim oq yirine gelicek birbirine tīr-i bārān itdiler. Kīşlerinde oq qalmayınca el tīg-i nīzeye ve gürz-i şālīfe urdılar, sebīl-i cūşānleyin birbirinüñ üzerine at, fil, gergedan sürdiler. Düşmānlu düşmānın rū-be-rū yūriyegör gördiler. Tā kim ceng arasında Қаһтān ‘Arabī Sünbāt leşker-şikene yakın geldi. Görse kim bir pehlevān-ı cihān kırk sekiz eriş qad ü qāmet çekmiş bir iki başlu Maḥmūdī filüñ üzerine süvār olmuş, tā ser ü pā gömgök pūlāda müstağraq olmuş, eline seng-i āsiyābleyin gürz-i gerān almış, beline tār b tahta sūnileyin tīg aşmış, āteşi reng bağlamış, başına o deñlü günleyin muşayqal pūlād ışıq urunmuş, sağ şol arqucağ irmez qurbān tīr-keş taqınmış. Şöyle kim her kişiye gürz ursa atıyla zemīne gār q eyler. Qılıç ile çaldüğün hıyar mānendi iki pāre kılip. Kendünüñ leşkeri bu kāfirüñ öninden alay alay kaçar qurddan qoyun kaçar gibi. Қаһтān ‘Arabī ol dilāveri bu heybetile göricek erlik tamarları cūş idüpbir kez şīr ü nīrleyin hayqırup at sürüp Sünbāt leşker-şikenüñ arqurı gelüp önün alup yol virmedi.

²⁵² Getürmege] getürmek için K.

Sünbāt dağı gördi kim bir server otuz dört eriş kıdd ü kâmet çekmiş Zuhal-rıf at, Mirrîh-heybet bir siyâh [H-172a] [K-173a] atıñ üzerine süvâr olup Sām Nerīmānleyin uş kendünñ üzerine irüpgeldi elinde gürz-i gerān başı üzre çevirüp erişüp Sünbāt'a bir gürz urdı kim āvāzesi zemīn ü āsmāna tıldı. Sünbāt dağıserine seng-i āsiyābleyin kalkan çeküp gürz inüp kalkanı hırd idüpbaşın kaçurınca filün başına tıknıup hırd eyledi. Sünbāt düşdi, kullar başına üşdi. Yedek çekmeyince benī İsrā'ıl çerisi Fevrāk Şāh'ıñ leşkerin şıdılar, sürdiler. Delīm dilāverleri geregi gibi kırdılar, kıldılar. Serverlerden bir nicesin dağıesir itdiler dönüp İlyāv Şāh cānibine şetāretle gitdiler, düşmān karavulına ki 'aceb iş itdiler. Sünbāt çerisinden dutduklarınalup İlyāv Şāh'a gitdiler. Bu yañadan ol Fevrāk Şāh karavulı Sünbāt leşker-şiken kaçanFevrākŞāh'a irişdi. Fevrāk Şāh karavulı şınduğına şöyle kağıdı, berķ-i āteş gibi şakıdı gāzabından bī-devlet serin birkaç şalup yumruķ dögüp gögsin urdı,kaşd kıldı kim süvār ola,vezirler men' idüpkomadılar.Eyitdiler“İy şāh-ı cihān karavul şınmaķ şāhlar kānūnında 'ayb degüldür, buncılayın işe taşa çekmek devlete lāyık degüldür. Yarın fırsat senün olıcaķ düşmeni şıyasın, dāduñ anlardan alasın.” didiler.FevrākŞāh vezirlerün sözün işidüpbuyurdu. Sünbāt leşker-şiken getürdiler, karşıusunda ber-dār itdiler. Tā kim anuñla hārāreti biraz sākın oldu oturdu. Bunlar bunda ol tarafındanKahtān 'Arabī dağıbir başile ve tıtsaķ olan serverleri alupİlyāv Şāh huzūrına irdiler, başları ve tıtsaķları 'arz idüpmedh du'ālar itdiler. Andan İlyāv Şāh bir giriftār olan serverleri görüp dönüp vezirleri Caliyus'ıñ ve Dermayus'ıñ ve Buķanazāhidün yüzlerine baķupeyitdi. “İy hākimler bu dutılan serverlerün hakkında ne buyurursızın'ilmek gerek kim pādişāhlar kānūnı üzre devlet ü sa'ādete lāyık ola?” didi her biri hākīm bir dürlü söz söyledi kimisi “Öldürmek gerekdür.” didi ve kimisi “Habs [H-172b] [K-173b] eyleyüp bile alup gidelüm.” didi āhirinde CaliyusHākīm eyitdi “Yā İlyāv Şāh devlete lāyık oldur kim bu tıtsaķ olan dilāverleri dīneda'vet idevüz, imāna gelüp Müslümān olurlarsa dirlik idevüz bizümle yār u vefādar olalar. Yok eger imāna gelmeyüpMüslümān olmazlarsa hārca sürmek gerekdür” didi. **Nazm:**

[Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Her ki ol Hākīne girmez tīg urup ola helāk

Küfr şirkinden cihānı eridüben eyle pāk

Hāsidi bī-dīn olanuñ meskenin kılup hārāb

Hāsidiñ kaş degüben yine bağrın eyle çāk²⁵³

Neşr: Hākīm kavlince İlyāv Şāh ve Sām-süvār ve cümle benī İsrā'ıl begleri on iki sıbtuñ yegleri Caliyus Hākīm'ıñ sözün begendiler. Andan İlyāv Şāh işāret eyledi. Dehdehe 'Ayyār

²⁵³ Bu mısraın vezni bozuktur.

eline yalın nacağ alup bu tutsağ olan serverlerüñ üstine gelüp İlyāv Şāh’uñ emri mücibince bunları Dāvud Peyğamber dīnine da’vet eyledi. Bu serverler dağı birbirine yağışup gönüllerinde nūr-ı imān eşeri varidi. Her birisi yüz yire koyup emr-i pādīşāhiye muṭī’ olup turdılar. Andan Caliyus Hākīm bunlara imān telkīn idüp eyitdiler kim “*Lā ilāhe illa ’llāh Dāvud ḥalīfetu ’llāh lā ilāhe illa ’llāh Süleyāmān emīnu ’llāh*²⁵⁴.” diyüp Müslümān oldılar. Andan İlyāv Şāh bu dilāverlere at, ḥil’at, çādır, ḥ’ar-gāh bağışlayup hoş görüp dirlik eyledi. Andan ol gice anda yatdılar, siḥr-i kāhin irişecek cümle leşker pūlād-pūş olupḫahramānī alaylar bağlayup düşmān cānibine yürüdiler. Ol cānibden dağıFevrākŞāhḫaravul şınuğına ḫaḫıyup buyurdi. Ol deryā-mişāl leşker at, fil,gergeden üzerine süvār oldılar. Düşmān ḫarafın gözleyüp raḫş-ı raḫşān sürdiler, tā kim bunlar varup anlar geldiler. İki leşkerün tozu dūnyā yüz bürüdi. Nā-gāh bād-ı şarşar irişüp iki leşkerüñ üzerinden tozun ḫaldurdi. İki çeri birbirin ‘ayān göricek şıra birbirine ḫarşu gış ḫurbān ḫaḫışdılar. Ejdehāleyin ḫaçgırup bebr upeleng gibi baḫışdılar. İki cānibden leşker-keş dilāverler el gürz ḫılıca urup ḫahramānī alaylar bağladılar. ḫoşunlaru düzdiler, tā kim [H-173a] [K-174a] meydān için açdılar. Çünki iki ḫarafdan meydān açıldı. Fevrāk Şāh ḫarafından bir la’īn-i raḫş meydāna sürdi. Adına İflās-ı Nīze-dār dirlerdi otuz dört eriş ḫadd-i ḫāmet birle raḫş sürüp bir bezīr-ḫāne sūtünleyin nīze ḫolina şarup na’ra ḫayḫırup Süleymānī’lerden cān u baş uyanmağa er ḫaleb eyledi. Bu ḫarafdan Sām-süvār benī İsrā’īl beglerinüñ ve serverlerinüñ yüzine baḫınca hemān bir ḫoldan bir dilāver at sürüp meydāna irüp İflās’a muḫābil geldi. Adına Ğazanfer Medenī eydürlerdi. Evbīl sibḫınuñ beglerbegisiydi. Revān-ı İflās’a berāber gelicek İflās-ı Nīze-dār dağı elindeki sūñüyü raḫşınuñ ḫulađından aşırup demmini ḫolduḫda berkidüp yil gibi irüp Ğazanfer’e sūñü ḫavāle eyledi. Ğazanfer Medenī dağı İflās’uñ nīzesine çīnī pūlāddan on iki āyīnelü bir siper berāber dutup müteḫarrik barmāđına birağup çevirdi. Şöyle kim İflās’uñ nīzesini siper kenārıyla ḫaḫup iki pāre eyledi. İki leşker Ğazanfer’üñ bu la’īne āferīn eyleyüp taḫsīn ḫıldılar. İflās-ı Nīze-dār’uñ sūñüsü şikest olduğına ‘ār idüp ğayrete gelüp iki yüzlü bir tīg āteş-reng eline alup at sürüp Ğazanfer’üñ üzerine irüp depre çaldı. Ğazanfer Medenī dağı kendü ḫılıcın berāber virüp İflās’uñ ḫılıcı kendünüñ ḫılıcına ḫoḫunup iki pāre oldı gūyā kim bıçağla buz avıtuñ İflās ol ḫālī görüp elindeki bıçağı Ğazanfer’üñ şūretin gözleyüp atdı. Ğazanfer oñinden ayrılıp red eyledi. İflās gelüp yanından geçince Ğazanfer Medenī mahmūz atına mahmūz urup İflās’a irüp bir kez ğurunbuş (?) ile na’ra ḫayḫırup üzerine ḫılıç ḫavāle eyledi. İflās dağı cān acısıyla āyīne-mişāl siper başı üzerine ḫutup Ğazanfer’üñ ḫılıcı irüp siperi tāze ḫıyār mānendi dü pāre idüp rāst-ı tīg seri bī-devletine ḫoḫınup [H-173b] [K-174b] ‘ömrinüñ peymānesi ḫolmuş idi, tā eyer-ḫānesine varınca iki pāre eyledi. İflās cān acısıyla bir kez āḫ idüp yıkıldı, cānı ber-

²⁵⁴ Allaktan başka ilah yoktur. Davud O’nun halifesi, Süleyman ise emindir.

Cehennem'e ısmarladı. Fevrāk Şāh ol hāli görüp kaçıldı, yıldırım gibi berķ urup şaķıldı. Bir kez iki el ile ķomañ diyü işāret eyledi. Ol deryā-mişāl leşkere işāret eyledi. Bir kezden ceyš-i Fevrāk Şāh fil, gergedan sürüp ellerine tiğ u teber ve şalık alup Ğāzanfer Medenī'nüñ üzerine yürüdiler. Ol cānibden İlyāv Şāh gördi kim Fevrāk Şāh leşkeri bir kezden seyl ü 'azimleyin yürüdiler. İlyāv Şāh daķı buyurdu. On sıbtıñ melikleri benī İsrā'ıl serverleriyle bir ķoldan Āşān bin Neşānil gördi kim kendünün beglerbegisi Ğāzanfer'ün üzerine ceyš-i küffār-ı hücum eyledi. Hemān Yedsūğa Kil'ādī birle on biñ beş yüz elli dilāverlerle tiğ-ı Mısrī ele alup düşmān üzerine at şalup yürüdiler. Bir tarafından daķı Lāvī sıbtıñ meliki Rādī bin İşā begler begisi İ'tişām-ı Erdebīlī birle pehlevānı Yehūşāfāt Midyārī çeribaşı Telmīdī Nāftālī öñine alup sekiz yüz seksen sekiz benī İsrā'ıl serverleriyle mübāriz mehterleriyle yürüdiler. Elleri keyyūsī nızeler aldılar, düşmān üzerine havm-ı hücum kıldılar. Bir cānibden daķı Zibālūn sıbtıñ meliki Uçām bin İşā beglerbegisi Şafvān bin 'Affān ile pehlevānı Āzevrān bin Şemū'ī ile yedi yüz yetmiş yedi benī İsrā'ıl begleriyle ve yegāne mübārizleriyle ellerine tır ü kemān aldılar. Düşmānün bir cānibine anlar daķı raķş u raķşān şaldılar. Bir ķoldan daķı Behrām sıbtıñ meliki Emnūn bin Dāvud beglerbegisi Barķūs bin Yafmūs ile ve pehlevānı Evyāşer bin Pehburī ile on biñ iki yüz demür kaftānlu erkek atlu pūlād-pūş erle ellerine gürz-i gerānlar alup düşmānün bir tarafına baķr-ı ķulzumleyin yürüyüp el ān tārān [H-174a] [K-175a] itmege baş u cān almağa başladılar. Bir cānibden daķı Dārām sıbtıñ meliki Şıfatyā bin Dāvud beglerbegisi Yūnāzū bin 'Amrem ile pehlevānı Āķī Mā' işi Hāvrānī birle çeribaşı Hıttāf Čārşenāyī öñine tutup on bir biñ üç yüz otuz üç dilāveri yegānelerle cān u baş ele alup Süleymān nezdine tekbīr getürüp seyl ü tırle ele alup düşmān üzerine raķş u raķşān şalup 'ameller şuķķaların açup tabl daķulları çalup düşmān üzerine anlar daķı bir cānibden cān alıcı gibi yürüdiler. Bir tarafından daķı İesper sıbtıñ meliki Danyāl bin Dāvud beglerbegisi Hāriş bin 'Adī ve pehlevānı Reş'in bin Zūheyr yürüdü. Yedi biñ altı yüz menķāle cihāngirleri ile bir ķoldan Yūsuf Peyğamber sıbtıñ meliki Nāşen bin Dāvud beglerbegisi Ğuder Sāmīrī ile ve pehlevānı Ba'leş 'Arabī ile üç biñ toķuz yüz benī İsrā'ıl serverleriyle Kuds diyārıñ dilāverleriyle ellerinde dürlü silāh harbiyle ceyš-i düşmān üzerine anlar daķı mecāl virmeyüp depindiler. Bir yañadan daķı İbni Yāmin sıbtıñ meliki Bālāb bin Dāvud beglerbegisi Yehūşāfāt Āslīlūn ile ve pehlevānı Şalşal Halebī ile on dört biñ dört yüz pūlād-pūş 'Arab u 'Urebā serverleriyle pehlevān-ı cihāngirler ile anlar daķı düşmāna göz açdurmayup tır-i bārān idüp cān u baş ħavfin gönülden sürüp yürüdiler. Fevrāk Şāh'ün ol 'azamet çerisiyle eyle ceng itdiler kim kik-i cihānı düşmān gözine teng itdiler. Çün kim ol iki ceyš-i gerān birbirine yürüyüş idicek at ayağından yirler inledi. Gökler gümledi hevl heybetinden vuķuş u tıyūr, mār u mūr vehm alup beliñlediler, yirün bir katı at ayağından gerdī ğubār olup evc-i āsmāna ağdı,

bārān maṭarleyin yiryüzine āsmāndan türāb yağdı, yigit ve oca hem-reng oldu, bozu urı yeksān olup bir ceng-i neberd oldu kim ‘arša-i ‘araṣātdan niṣān virdi anca kim [H-174b] [K-175b] bād-ı Őimāl mevc urup gerdi. Ğubārı rüy-ı zeminden sürdi iki dūŐmān birbirin berü gördi. Nite Fevrāk Őāh gördi kim Süleymān ‘ammusı İlyāv Őāh’uñ ol az ve öz çerisi kendüñüñ ol deryāleyin leŐkerinüñ içine dūŐüp bir ceng-i ‘aźīm iderler kim gözler görmiŐ degül ‘aķıllar ħaber virmiŐ degül. Gördi eger ihmāl idecek olursa Őu baŐdan aŐar zembür belāı üstine üŐer. Őağ ol pehlevānı Serepīl Ser-keŐ’üñ yüzüne baķup istimālet virüp gönlin ele alup Serepīl Ser-keŐ daħı Őāhıñuñ yolına baŐ u cān öpmeğ²⁵⁵ için bir kez ra‘dleyin ħayķurup tiğ-i ‘uryān ķılup seng-i āsiyābleyin ķalkān eline alup kendü pehlevānların ķafasına tutdı. Nite Tavābil Tīğ-zen, Mihriyāyīl Teber-dār, Ķālūni Nīze-dār, Őālūnī Nīze-dār, Atrūs, Baṭrūs, Tardan bin Mehrūn, Ķaytūr Sancar, Cālut, Hālut, Hārūt, Mārūt, Serepīl Ser-keŐ’üñ ķafasın gözleyü urup dūŐmān üzerine at, fil, gergedan sürüp gıtdiler. Su-i dūŐmāna tiğ u teber urup riŐteleyin toğrayup penbe gibi itdiler. Bir kezden havm-ı hücüm idüp baħr-ı revānleyin İlyāv Őāh çerisi gelürken seyf ü Őalıķ urup sedd-i İskender gibi urğurup yüzün dönderdiler, girüsine sürdiler. Benī İsrā’īl serverlerinden delīm er ķırdılar. Ol arafdan İlyāv Őāh gördi kim Fevrāk Őāh’uñ sancağı dibinden bir alay pūlād-pūŐ serverler bulunup kendüñüñ leŐkerine eriŐüp uŐ sürüp üzerine gelür. İlyāv Őāh ğazaba gelüp bir kez Sām-süvār’uñ yüzine baķdı “Merdāneliķ demidür.” diyüp istimālet virdi. Andan Sām-süvār daħı pehlevānların ķafasına aldı. Nite Hırķīl Kehlānī, Atyānūs Hermāyīli, Nevāyūs Berda‘ī, Mecder İŐfahānī, NaŐir Ba‘lebgī, Hemmāz Trablusī, Hırfās Tarsūsī, Fehhār Sistānī, Ķarķahhār Zāvilistānī Őaf-Őikenī ķafasına alup dūŐmān üzerine [H-175a] [K-176a] havm-ı hücüm idüp otuz altı biñ pūlād-pūŐ erle İlyāv Őāh’ı sancağ dibinde ķoyup bāķī leŐkerle Sām-süvār dūŐmān arafına müteveccih olup na‘ra ħayķırup ğiŐ-i ķurbān alup su-i Fevrāk Őāh üzerine at sürüp raħŐ u raħŐān Őalup dūŐmeni ķarŐulayup ķarıŐup ķatıŐup seyf ü Őalıķ alıŐup birbirinden cān u baŐ alıŐup dūŐmān çerisin yine Őıyup girüsine sürdiler. Ancaları ķılıç ğürz odına yandırdılar, delīm dilāverleri ķana ķardurdılar. Anca ceng erinüñ kıızıl ķanın ķara toprağā ķardurdılar, nie ħarīr atlas geyenleri kefenlere Őardılar, iki dūŐmān birbirine tiğ u teber urup cenge urdılar. Ancaları ğürz-i gerān ile bir kez urdılar, baŐ leŐkerin ħamīr gibi yoğurdılar. İy nie ad u san eri seyf ü Őalıķ ħarcına sürdiler. Ancalar arħ ü felege baŐ egmezken sebīl urdılar. DūŐürdiler, ŐaŐurdılar, bağırların ķahr odıyla biŐürdiler. Ceys-i Süleymān baħrleyin dūŐmān üzerine mevc urdılar. Nieleri dūnyādan āħirete imānsuz gönderdiler, bahādır serverleri gelmez yire gönderdiler, bī-ķiyās sipāhīleri baŐsuz ata bindürdiler.²⁵⁶ Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār ğurunbuŐ (?) idüp benī İsrā’īl serverleriyle dūŐmāñuñ yüzün ķafasına döndürdiler. Ceng-i neberd idüp delīm

²⁵⁵ Öpmeğ] uyanmağ K.

²⁵⁶ Bahādır serverleri gelmez yire gönderdiler, bī-ķiyās sipāhīleri baŐsuz ata bindürdiler]- H.

dilâverleri süñü birle atlarından indürdiler. Yüz biñ altun degir başları bigin bir fulûsa şatdılar. Çokları kemend kemişüp boynundan bilinden tıtdılar. Ancalaruñ gerdenine kemend taqup alup sancağına gıtdiler. Diller şerh idemez ileri iki düşmen birbirine itdiler. Varduğınca ceng kemâline erişdi, gayretlü erenler biriyle duruşdı. **Nazm:**

[Fa‘ilâtün/ Fā‘ilâtün/ Fā‘ilün]

Haşma gürz urup ki Sām atar hadeng
Gökde esed balık ile yirde peleng²⁵⁷

Düşmene kim urdı tığ u geh çomağ
Ġarby yirden göge çıkdı çāk çāk

Çıkarup²⁵⁸ āhen çomağdan yaluñ od
Yağdı haşmuñ leşkerin komaz vuğud

Çomağından kırılup atlu yaya
Toğrı gürzi inleyüp dutdı yaya

Canlar alup kılıcın cevşen söker

Oğı tenler dalıben kanlar döker [H-175b] [K-176b]

Neşr: Hakīm kavlince Sām-süvār ceng idüp su-i düşmāna cihānı teng idüp rağş sürüp ceng idüp giderken nā-gāh ceng içinde Serçāpīl Ser-keş ile buluşdılar. Görse kim bir menkale cihān pehlevān tā ser pā pūlāda ġarğ olup benī İsrā’īl leşkerinüñ içine girüp birbirine urup ceng ider mübārizliğle ‘ālemi gözlerine teng ider. Sām-süvār ol pehlevān-ı rüzgār Serçāpīl’i görüp ġazaba gelüp na‘ra haykırup öñün çevirdi. Serçāpīl görse kim kahramān-ı kätıl-hey’et, Mirriğ-şüret bir dilāver erişdi. Revān-ı gürz-i gerān baş üzre şalup fil sürüp Sām-süvār’a gürz havāle eyledi. Sām-süvār, Serçāpīl Ser-keş’üñ gürzine kağan berāber virüp bir lu‘b ile men‘ eyledi. Revān-ı Sām-süvār’ı kış kaqup na‘ra haykırdı kim tās-ı felek gümledi, zemīn ü zemān inledi. Deryāleyin duran çerinüñ atın filin gergedenin belinletdi. Direk gibi bir kara süñü kolına şarup küh-ı peyker rağş sürdi. Serçāpīl Ser-keş üzerine kağā-yı āsmānī gibi irdi Serçāpīl Ser-keş düşmānuñ kendüye gelişin gördi. Degirmen taşınleyin kağan berāber virdi. Sām-süvār eyle sançdı kim kağkandan güzer idüp Serçāpīl’üñ sinesine urup yağrınından taşra geldi. Sām-süvār bin kerre kuvvet idüp Serçāpīl’i kadd ü kāmēt ile darb u harb silāh ālātı ile cübbe vü cevşen ile yarağ yat ile götürüp başından aşırı atdı. Ceyş-i Fevrāk Şāh ol hāli görüp ġıriv kılıp Sām-süvār üzerine rağş u rağşān sürdiler, düşmāna tığ u teber şalup gürz ü şalık

²⁵⁷ Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁵⁸ Çıkarup] çıkup K.

urdılar. Andan benî İsrâ'îl serverleri dağı ğayrete gelüp kâfirüñ beglerbegisi düşdüĝin hây-ı hû ile na'ralar urup ceşş-i kâfiri şıyup đarb-ı hârb ile sancağına varınca sürdiler, delim dilâverleri kılıç yüzünde kırdılar. Ancalaruñ yüzün yire sürdiler. Fevrâķ Şâh kim ol azu öz çeri kendünüñ ol deryâleyin leşkerin [H-176a] [K-177a] şıyup gelürdi ki kaçıyup ğayrete gelüp seyf-i 'uryân kıilup kendü öziyle düşmân üzerine hücum idüp benî İsrâ'îl çerisine kendüyi urup pülâd kalkanın sînesine şalup leşkerine na'ra haykırup istimâlet verüp çeri şınmış iken dönderüp benî İsrâ'îl leşkerinüñ üzerine kendüyi urup ğayret himmet cengin idüp seyl-i 'arimleyin gelürken sedd-i İskender gibi turgurup bir kılıç semâ'î tırdı kim gözler görmış degüldi ve 'aķıllar haber virmış degüldi. Anca kim Fevrâķ Şâh ceng idüp giderken nâ-gâh ceng arasında Sâm-süvâr'a buluşup kalkan koluma şalup tıĝ u bürrân 'uryân kıilup raşş sürüp Sâm-süvâr'a irüp seyf urdı. Sâm-süvâr nazâr kıilup ne gördi. Görse kim bir pülâd-püş server altun âetlü bir at üzerine süvâr olup Afrâsyâbleyin irüp kendüye kılıç havâle eyledi. Revân-ı Sâm-süvâr dağı kendü kılıcın eline alup Fevrâķ Şâh'uñ tıĝine berâber tutdı. İki kılıç birbirine tıķunup ılan gibi tolaşdı. Ammâ kim Fevrâķ Şâh'uñ kılıcı duymayup buz pâresi gibi iki pâre oldı. Nevbet Sâm-süvâr'a revân na'ra urup raşş sürüp Fevrâķ Şâh üzerine tıĝı havâle kıldı. Fevrâķ Şâh baş u cân kıurtarmaĝ için serine pülâd kalkan çekdi. Sâm-süvâr eyle çaldı kim elinde kalkan dü pâre olup tıĝ inüp ıřıĝını kesüp kat kat yumřaklıĝın tıĝrayup Fevrâķ Şâh'uñ başına iki barmaķ miķdârı zađm erişdürdi. Fevrâķ Şâh zađm yeyicek at boynına düşdi. Hâş kullar ve cezîre-i Fânüsiyye bahâdırları anı görüp Sâm-süvâr'uñ üstine üşdiler Sâm-süvâr elinden Fevrâķ Şâh'ı güçle kıurtardılar. Alup sancaķ-ı 'alem dibine kaçdılar, tîz²⁵⁹ başın şarup bend itdiler. Fevrâķ Şâh'uñ 'aklı başına gelüp kendüyi ol halde görüp düşmân dağı sürüp kendünüñ üzerine ĝâlib oldılar. **Nazm:**

[Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün]

Bildi düşmân ĝâlib oldı üzrine²⁶⁰

Çarđ-ı vâsi' târ olısar gözüne

Âh idüben kıldı zâr u çok fiĝân

Taş başa urdı şaçdı toprak yüzine²⁶¹ [H-176b] [K-177b]

Neşr: Hakîm kavlince Sâm-süvâr ol pehlevân-ı rüzgâr Fevrâķ Şâh zađm urıcaķ Fevrâķ Şâh dağı sancağına gelince gördi kim düşmân çerisi kendünüñ 'askerin şıyup tuş tuşa sürüp gelüp iş ne olacaĝın bildi. Beglerin yeklerin katına cem' idüp yüz şuyın hâke şaçup tabl-ı 'alemi hayl u haşem yirinde kıoyup kaçdı. Andan İlyâv Şâh serhengleri Sâm-süvâr dilâverleri Fevrâķ

²⁵⁹ Tîz]- H.

²⁶⁰ "Üzrine" ifadesi vezin gereĝi "üzrine" okunmuştur.

²⁶¹ Bu misraın vezni bozuktur.

Şāh'ũñ 'alemlerin yıķup 'alemdārların kırıp biraz yir Fevrāk Şāh'ũñ ardın sürdiler. Taht-gāhına varınca sürdiler, kırdılar. Fevrāk Şāh dağı ķal' a-i Afrabaķiyye şehrine irüp buyurđı. Burc-ı bārũları ceng ü ģarb ālātıyla ũonatdılar. Düşmān ģarafın gözleyüp ũop tũfeng ķurup tũrdılar. Yağı cānibine göz ķulaķ urdılar. Bunlar bunda bizũm ķışşamuz ez ān cānib İlyāv Şāh ile Sām-sũvār'a geldi. Kaķan kim Fevrāk Şāh şınup kaķdı. Benī İsrā' il kavmi bu nuşreti görüp düşmān şoñın yağma idüp tarrāca meşğũl oldılar. Andan İlyāv Şāh düşmān şınduğın görüp rahşından zemāne inüp ol bir ü bī-zevāl Allāh'a secde ķılup delim şũkrler ķıldı. Rezm ũonların ķıķarup bezm ũonların geyüp buyurđı. Dīvān-ı Süleymānī ķurulđı, cũmle ekābir ü a' yān ķapuya derildi. Andan Sām-sũvār devletle gelüp yirinde oturđı. Yađmadan kim at, it, ķul, ķaravaş kim raht u ķumāş kim cũbbe vũ cevşen kim kesũk baş getũrdiler kim tũrup kim oturđılar. Yir yir du' ā ķılup didiler kim "İy şāh-ı cihān ve iy ' ammi Süleymān-ı zemān, her kim devletũne yaman şanursa hemişe²⁶² şınup şoñı yağmalansun naķaruña gelsũn" didiler. İlyāv Şāh dağı şād-ı hũrrem olup kimsenũñ bir ģabbesin almayup buyurđı. Süleymān'ũñ ģazinesin aķdılar, benī İsrā' il beglerine ģil' at geyũrũp ũzerlerine sīm ü zer şaķdılar. Andan İlyāv Şāh buyurđı. Ĥakīm-i zaģm²⁶³ yiyen dilāverlerũñ benī İsrā' il leşkerinũñ zaģmların yurup her ne yirde buldılarsa şardılar, tĩmār itdiler [H-177a] [K-178a] ve andan olanlarũñ leş ü başın bir yire cem' idüp gördiler kim serverlerden Nevāyũs Berda' ī ve dağı Maķarān-ı Ĥalebī Süleymān yolına ķurbān olmuş. Andan İlyāv Şāh buyurđı. Ķara atlas u kefen şarup tābũta ķoyup ol iki dilāveri ģaķķına ķodılar. Hicesi taşına tārĩģ yazdılar, ne zemānda öldũklerin ne vechle bu diyāra geldiklerin beyān ķıldılar. Andan ol dilāverlerũñ ũç gũn ' azāsın tũtup dördũnci gũn dīvān olup İlyāv Şāh taht ũzerine açup Sām-sũvār gelüp şandalī ũzerine oturup benī İsrā' ilũñ on iki sıbtĩnuñ serverleri gelüp yirinde ķarār itdiler. ' Ulemā vũ ģukemā ve vũzerā vũ ũmerā İlyāv Şāh'ũñ şağında şolında gelüp oturđılar. Dīvān ķurılıp ģũn-şālār gelüp ģũn getũrũp şofra yaydılar, ģũn dũkdiler. Ba' de' z ta' ām şekker-i şerbet iķildi. Eşnā-yı kelāmda Fevrāk Şāh sũzleri aķıldı. İlyāv Şāh eyitdi. "İy begler ve iy selāřĩn-i serverler bu bābda re' y ü tedbĩr nice itmek gerekdũr?" diyicek vũzerā vũ ģũkemā eyitdiler. "Ķānũn-ı şāh bunuñ ũzerinedũr kim bir pādişāh şınacak ģaşmına vācibdũr kim ardınca vara. Kendũyi kendũye bildire." diyicek İlyāv Şāh buyurđı ki kũs-i Süleymānī ķalınup gũç yarağın görüp gũçdiler. Yiye iķe bir gũn taht-ı Fevrāk Şāh'a irdiler. Gördiler kim bir şaģrā bu şaģrānuñ orta yirinde bir mu' teber ķal' a yapmışlar. Ķara taşdan eyle muşayķal kim iķinde yũz göz nũr ve bir dağı bu kim bir ırmaķ gelüp bu ģişārı ķoşmış kırķ dũrt yirden mu' teber pũlād ķapular dũzmişler, kerme kerme kũpriler atmışlar. Eyle muģkem ģişārdur kim yũz biñ ķişi yũz yıl bekleirse bir taşın alamaya. **Nazm:**

²⁶² Hemişe]- H.

²⁶³ Zaģm] raģm K.

[Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün]

Bir ' aceb muhkem hişār katı u berk

K'aña eccelle bulunmaz derd ü merg

Tüy atılsa baħr-ı berri ditredür

Yağdırur ecel atınca zenberek

Nesr: Hākīm kavince İlyāv Şāh ile benī İsrā'īl begleri on iki sıbtuñ dilāverleri ƙal' a-i Afrabaƙıyye'yi bu vechle muhkem görüp āferīn itdiler. Andan İlyāv Şāh buyurdı. Leşker-i Süleymānī bu mu' teber hişārı kuşayup ƙondılar. Ön geçüp irtesi girü dīvān-ı Süleymānī urulup cümle begler ve yekler İlyāv Şāh meclisine derilüp Fevrāk Şāh'dan söz açdılar. [H-177b] [K-178b] İlyāv Şāh eyitdi “Devlete lāyık oldur ki hişāra yürüiş gösterevüz, darb-ı destile bu hişārı alavüz, düşmānuñ boynın başını hāke şalavüz” diyicek, Caliyus Hākīm eydür. “Şāhā evlā budur ki hişāra ilçi gönderrevüz, Fevrāk Şāh'uñ haberin alavuz. Ümıddür kim at u er hasāret olmadın bu hişārı alavuz, andan yolumuza gıdevüz.” didi. İlyāv Şāh bu sözi müvecceh görüp buyurdı. Mihrāc ' Ālim Fevrāk Şāh bir mu' teber nāme yazup içine dürlü haberler düzüp İlyāv Şāh'uñ eline viridi. İlyāv Şāh daħı kendü mührin urup Ğazanfer Medenī'nüñ yüzüne baƙup eyitdi. “Yā pehlevān, ƙur yukaru bu nāmeyi alup hişāruñ tāc-ħānesine ƙarşu oƙla şehir içine pür-tāb eyle” diyicek, Ğazanfer Medenī fermān-ber olup yirinden ƙurup birkaç atlu ile nāmeyi alup ƙal' aya oƙ ericek yire gelüp nāmeyi oƙla hişāra atdı. Hişārdan gözciler gördiler kim düşmān çerisinden birkaç atlu gelüp hişāruñ tāc-ħānesine ƙarşu alay baƙladılar. İçlerinden birisi el tır ü kemāna urup hişāra oƙ atdı. Ayruƙ kimsesi hareket itmeyüp ƙurdılar. Pās-bānlar daħı bildiler kim bu gelenler ilçilerdür, hişāra oƙla mektüb atdılar, revān oƙı gözlediler. Düşdügi yirden alup toğrı Fevrāk Şāh ģizmetine geldiler, ƙapucılar ' arz itdiler. Andan ƙapucıbaşı görüp Fevrāk Şāh'a nāme haberin virüp öninde ƙodı. Andan Fevrāk Şāh, İlyāv Şāh'uñ nāmesinüñ mührin giderüp vezīri Şehlās vezīre virüp oğudı. İlyāv Şāh nāmesinde demiş kim evvel nāmede yazmış kim “Benām-ı kird-gār, raħīm ü perverdigār, ğaffārü'z-zünüb, settāre'l-uyüb.” Andan daħı dimiş kim “Yā Fevrāk Şāh n' için ser-keşlik idüp baş çekersin. Ya' nī ƙal' a tekye idüp mađrūr olma kim Süleymān Peyğamber'üñ ' azameti ve salıtanatı haƙƙı için Allāhü te' ālā rāst getürse bu senüñ ƙal' añ bir kez heybetüme dayanmaz. Şöyle bilesin şoñ peşimān aşşı [H-178a] [K-179a] ƙılmaz. Şimdiden başuñ yarağın ƙılasın, gelüp ben İlyāv Şāh'a istiƙbāl-i Süleymān'a bende olasın ve hem ol bātıl dāinden vazgelüp mü'min-i muvaħħid olup yār u ƙardaş olasın. Yok dirseñ yazuđuñ boynuña saña bir iş iderem kim tā devr-i ƙıyāmet dāsitān ola yok diyüp ser-keşlik iderseñ cevāb-nāme gönderesin.” dimiş nāmeyi āħir eylemiş. Fevrāk Şāh, İlyāv Şāh nāmesinden bunuñ gibi kelimāt işidicek ğazab ƙılıp ƙaƙıdı, berƙ u raħşān gibi şaƙıdı.

Buyurdu, İlyāv Şāh nāmesinüñ ardına cevāb-nāme yazdılar, içine dürlü dürlü haber düzdiler. Fevrāk Şāh eline alup üzerine mührin urup beglerinden buyurdu. Atrūs-ı Tır-endāz yirinden turup nāmeyi alup burc üzerine gelüp el tır ü kemāna urup nāmeyi oğa bağlayup Ğāzanfer ile bu turan benī İsrāʾil beglerinüñ üzerine atdı. Nāmeyi alup Ğāzanfer eline virdiler. Andan dönüp İlyāv Şāh katına irdiler. Henüz dağı dīvān-ı Süleymānī tağılmışdı. Andan Ğāzanfer Medenī dīvāna girüp baş urup Süleymān Peyğamber’üñ devām-ı devletine ve eyyām-ı rif atine şenā kıilup İlyāv Şāh’a medh okuyup taht-ı pā öpüp nāme-i Fevrāk Şāh’ı edeble taht-ı pā kenārında koyup kendüsi varup yirinde qarār eyledi. Andan İlyāv Şāh nāmeyi eline alup Fevrāk Şāh’uñ mührin görüp cevāb-nāmenüñ mühri götürüp Dermayus Hākīm’üñ eline virdi. Dermayus cevāb-nāmeyi müṭāla’a kıilup beyān eyledi. Demiş kim “Nāme benden kim Fevrāk Şāh’am, cezīre-i Fānūsiyye sulṭāniyam. Yā İlyāv Şāh baña nāme gönderüp da’vet itmişsin. İmdi iken dağı kendüni görme, gögsünü germe. Benüm şimdengirü bir eḥadden pāküm yokdur. Niçe Süleymānlar ve niçe İskenderler gelüp bu hişāruñ üzerine düşdiler. Alumayup at u er kırdurup ḥor u ḥacil dönüp girü diyārlarına gitdiler. Sen dağı bir ḳal’a üzerinde kırdurmayınca ceşşüñ ḥazīneñ oḳların atup boşalmayınca kişinüñ birkaç gün gitmeyüp turasın. [H-178b] [K-179b] Ben dağı saña neler idecegüm göresin ve hem ḳal’a ada yarağum çok, azuğum bisyār, şuyum vāfir biñ yıl üzerinde otursañ başuña urmağa bir taşın virmezem.” dimiş nāmesin ḥatm eylemiş. İlyāv Şāh, Fevrāk Şāh’uñ cevāb-nāmesinden bu cevābları işidüp buyurdu. Ser-leşkerler benī İsrāʾil çerisinüñ içinde münādī kıldılar kim “Yarın ‘ale’ş-şabāḥ Fevrāk Şāh’uñ ḳal’ası yağmadur.” diyü ol gün ol gice benī İsrāʾil leşkerinüñ²⁶⁴ içinde yatuyaraq gördiler. Oḳlar peykānın bilediler, ḳılıçlar mücellā vü muşaffā musayḳal itdiler. Ol gice tā şabāḥı gözleyüp turdılar. Çün kim seḥer erişdi. **Nazm:**

[Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün]

Ol gice iki çeri şubḥı gözedüp turdılar
Her biri uyımayup düşmen yarağın gördiler
Ḳal’a ḳavmi dağı görüp ḳal’ anuñ ḳaydın temām
Nuşreti topdan dileyüp yire yüzler sürdiler

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

[Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün]

Saña senden diñler iseñ şaḥ haber
Ten cihāndur rūḥuñ ol Sām iy beşer

²⁶⁴ Leşkerinüñ] çerisinüñ K.

Nefs-i emmāre durur Fevrāk Şāh
Müdebbir ü kāfir pelid rū-siyāh²⁶⁵
Tābi‘ idür ‘ucb ile kibr ü riyā
Evvel āhir ‘āşidür nefse kuvā
Kes kuvā-yı nefsi kim ola zebūn
Gitse nefsūñ tābi‘ ī ol ser-nigūn
Ger dilerseñ idesin ekber ğazāt
Tābi‘ ile nefsūñ oldur pāk zāt
Nefs-i emmāre olımaz reh-nümūn
Līk açlık birle olur key zebūn
Kāni‘ olup çek riyāzet sen temām
Tā ki açlık birle nefsūñ ola rām
Açlıg ile yidilür bebr ü peleng
Açlıg ile rām olur şir ü neheng
Açlıg ile ejdehā olur zebūn
Açlıg ile ser-keş olur reh-nümūn
Vir riyāzet birle gūş-māl²⁶⁶
Yoğsa nefsūñ ider özüñ pāy-māl
Künc-i ħalvetde kanā‘ at eylegil
Nefsi rām idüp riyāzet eylegil
Er riyāzet birle irer ħağğa bil
Pes kanā‘ at çekmesine bağla bil
Kim riyāzet çekse ol Cibril ola
Ten gözedüp besleyenler pīl ola

Ender Münācāt-ı Firdevsī Der Ħatm-i Kitāb

İlāhī seyyid-i mevlā-yı pādişāh-ı kuvā-nāysın. Ol sultān-ı lā-yezelsin ki mülküñe kaç‘ a ħalel yok. Sen ol ‘alimsin ki āyine-i ma‘ rifetūñde esrār-ı nihānī vü muğayyibāt-ı dü cihānī ve çehre-i rüz-ı rüşenī gibi lāyih ve sen ol raħımsin ki nesim-i raħmetūñ [H-179a] [K-180a] dimāğı ins ü cān meşām-ı ervāh-ı ‘ālemiyānda rāyiħa-ı ‘anber-eşhep gibi fāyihdur. Sen ol

²⁶⁵ Bu mısraın vezni bozuktur.

²⁶⁶ Bu mısraın vezni bozuktur.

cevādsın ki su'āl-i sâ'ilân-ı āsmân-ı zemîn ve ifāza-i mevāhib-i mevcūdāt-i 'ālemîn mükerrer
 eyyām-ı te'ākib-i şühür-ı a'vām ile ni' metüñ hazānesinden bir zerre kadar eksimez ve sen ol
 gāfursın ki cemī' 'afv-ı cerā'im-i bende-gān ve maḥv-ı cümle-i güneh-kārān her ne kadar ki
 bī-'add u bī-intihā ve her ne miqdār ki *lā-yü'ad ve lā yuḥşā*²⁶⁷ ola mağfiredüñ baḥrinden bir
 kaṭreye noḫsān getürmez. İlāhî sen ol kâdir ü kadīm ve şāni' u ḥakīmsin ki ezel ü ezâlde
 celā'ib-i astār-şifāt ve ḥucb u eḥadiyyet-i zāt ile mestür olmuş bir kenz-i maḥfî iken diledi ki
 hazīne-i in'ām u sehā açılıp ve ebr-i icād u rahmet saçılıp ḥurşid-i çarḥ-ı lem yezel maşrıḳ-ı
 ezelden tālī' ve feyz-i envār-ḳadem 'arşa-i ebedden lāmi' -i eş' a-i levāmi' zātdur. Niçe sarāy-ı
 vücūddan ve şa'sa'ā-i 'ukūs-i işrākāt saḥ-ı deryā-yı cūddan 'adem iḳlīmüñ içinde menbaṭ u
 lāyih ve yoḫluḳ āyīnesinüñ yüzünde celī vü vāzih ola. Ya' nî diledük cemāl-i bī-mişālüñ şāhidi
 zāhir u mücellā ve kemāl-i bī-nihāyetüñ şāhidi rüşen u āşikāre olmağ için cihān şüreti veylün
 ide. Bir naḳş-ı 'acīb resm ü kār-gāh icād u tekvinde bir ğarīb tılsım ibdā' idesin ki *küntü
 kenzen maḥfiyyen fe eḥbaptü en a'refe fe ḥalaḳtü'l-ḥalḳi li 'urafe*²⁶⁸. İlāhî ol iki cihān faḥrı
 Aḫmed-i nūr-ı Muḥammed ḥürmeti için Süleymān-nāme-i Kebir'üñ ve bu tārīḫ-i dil-pezirüñ
 itmāmını muḳadder ve cihāndan bu ḥaḳirüñ imān ile gitmesin müyesser eyle. **Nazm:**

[*Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Fe'ülün*]

Çehān kıldum günāh estağfiru'llāh

Kim oldum rû-siyāh estağfiru'llāh

Ḥudā'ya senden artuḳ yoḳ penāhum

Ḳuluña ol penāh estağfiru'llāh

Ne var bende ḳılursa ger ḥaṭāyı

İder 'afvān şāh estağfiru'llāh

Şenā' at eyledüm bî-ḥad n'idem ḥayf

Diriğ eyvāh vāh-ı estağfiru'llāh

Baña benden ne kim itdüm cihānda

Ne dermān baña vāh estağfiru'llāh

Ṭarīḳumdan çıkup itdüm günāh āh

Yavı kıldum çü rāh estağfiru'llāh

Tevekkül Ḥaḳḳ'a idüp Firdevsī dā'im²⁶⁹ [H-179b] [K-180b]

Umar Ḥaḳ'dan nigāh estağfiru'llāh

²⁶⁷ Sayısız ve hesapsız.

²⁶⁸ Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim. Bu yüzden halkı yarattım (Hadis).

²⁶⁹ Bu mısraın vezni bozuktur.

Der Du‘ā-yı Sultānū‘l-Garrātū‘l-Mücāhidīn Pādişāhū‘l-İslām Ve‘l-Müslimīn Sultān Bin Sultān Bāyezīd bin Muḥammed Ḥān Ebede Devletehü

Ḥamdü bī-ḥad ol Ḥudā‘ya ki sultān-ı a‘zam lā-şerīk ü lā-vezīrdür ve şükri bī-‘ad ol Allāh‘a sezā-vārdur ki *lā-yemūtü lā-naẓīr ü lā-müşīrdür*. Bu Süleymān-nāme-i Kebīr‘ün altmış sekizinci mücellid kitābuñ āḥirin müyesser itdi ve bu tārīḫ-i a‘zam-ı dil-peẓīrūñ üç yüz kırkıncı meclisinūñ itmāmını muḳadder itdi. Min ba‘d inşā‘a‘llāhu te‘ālā Ḥaḳ‘dan ‘ināyet, erenlerden hidāyet olup ecilden mühlet, zemāneden vüs‘at bulursam altmış toḳuzuncı cildi daḫı pādişāhuñ devām-ı devletinde ve eyyām-ı rif‘atında ḳaleme getürüp imlā raḳama yitürüp inşā ıdevüz, tā kim ol Süleymān-ı salṭanat İskender-i ma‘delet cem‘-i ma‘rifet sultān-ı ‘ādilūñ ḫāḳān-ı kāmilūñ nām-ı nigūsı bu Süleymān birle illerde meşhūr dillerde mezkūr ola. Hemīşe Allāhü te‘ālā ḳalb-i şāfi pādişāhuñ emīrū‘l-mü‘minīn-i şehen-şāhuñ mülk-i ‘ālem cemāl-i ‘adl ile ārāste olsun, düşmenleri nuşret ḳılıcı altında şikeste olsun. ‘Aḳl-ı ‘āşir ve ḳapusına mülāzım heft eḳālīm ḫalḳı ḫapusına müsahḫar olsun. ‘Askeri manşūr-ı muẓaffer ṭālī‘i ferḫunde ve baḫtı sa‘īd olsun, tā ḳıyāmet devlet ile şehriyār ḫükmince küllī begler ‘abīd olsun. **Nazm:**

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün]

İy Süleymān mām-ı Skender’dür Ferīdün u ḫakem

Çākerūñ Dārāb u Dārā Ḳayşer ü Faḡfūr u ḫam

Zī-Süleymān baḫtuña ḫartar zevād bile bād

İns ü cin sultān olupdur dergehūñde mūr kim

Zī-Sikender şarḳ u ḡarbı zabṭ idüp Ḳaf‘dan Ḳaf‘a

Baḫr-ı berre ur kilīd ü emrūñe me‘mūr ümem

Demince yokdur derūñde Ḳayşer ü Dārā Erdeşir

Nerīmān nerm oldı ḫānum ḫükemā münḳād hem

Ḥüsrev-i deryā dil ü sultān-ı ‘ālem Bāyezīd

Ṭuḫdı ‘ālem mülkini dā‘i ‘Arab bende ‘Acem

Gülşeni ‘ālemde hergiz yitmedi ḡonçe-i gül

Ger saḳāyı ebr-i destūñ virmeyeydi zerre nem

Fikr ü re‘yinden felek şemsī olur sultān-ı şarḳ

Dikdi anuñ devletinde çarḫ-ı cārumda ‘ālem

Oldı hānī himmetüñe çarḥ-ı sābi‘ bir tabaḫ
 Fazl-ı cūduñ baḥr içinde nehr-i ‘Ummān қатар yem
 Gül umar hānī na‘ imüñ la‘ l-i sofra döşeyüp
 Halk bu ki iste nesīmi yelle yilüp dem-be-dem
 Vaşfinuñ şerḥinde ‘āciz oldı elfāz u ḥurūf
 Zātınuñ medḥinde қаşırdur şütür ile қalem
 Gergeden ‘adlūñ demine pīle itmez ḥamle zūr
 Gergeden қuzısı қanın bīşede ister ḡanem
 Tutmayan ḡuş emrüñe hem çün benefşe ola ger
 Hükmiñü gözlemeyen nergis bigi kör ola hem [H-180a]
 Bu zemīn zemān turduḫça çarḥ urduḫça çarḥ²⁷⁰
 Mālik-i mülk-i cihān ol zerrece görme elem
 Haşmıñuñ miḫrāzı ecel şem‘ a-şifat kes dilin
 Tīḡ-i Hind’üñ қаḫ‘ қılasun re’sini hem çün қalem
 Anca kim faşl-ı bahār olup irer bād-ı ḥazān
 Nitekim leyl ü nehār Azer begüm dūd baқam
 ‘Askerüñ olsun re’s her zemān fetḥ-i zafer²⁷¹
 ‘İzzet ü mülküñ ḥarīmine başup devlet қadem
 ‘Ömriñüñ ḡülzārına irmesün bād-ı ḥazān²⁷²
 Her giceñ қādr ü berāt u ‘ıyd ola nevrüz hem
 Yazdıḡum evşāf-ı ḥamdüñden du‘ ādur pes ḡaraz
 Kim Süleymān-nāme birle ‘ālemde ümem²⁷³
 Қarn içinde bāḫī қal olduḫça Zü’l-қarneyn yād
 Çün Süleymān ḥalka dād it tā қıyāmet қıl ḥakem
Āmīn yā Rabbe’l-Ālemīn

²⁷⁰ Bu misrain vezni bozuktur.

²⁷¹ Bu misrain vezni bozuktur.

²⁷² Bu misrain vezni bozuktur.

²⁷³ Bu misrain vezni bozuktur.

3.5. Sonuç

13. yüzyılda başlayıp 19. yüzyıla kadar devam eden klâsik Türk edebiyatı çerçevesinde birçok şair ve edib yetişmiştir. Bunlardan birisi de 15. yy sonlarında dünyaya gelmiş başta Süleymân-nâme olmak üzere pek çok eseri Türk diline kazandıran Firdevsî-i Rûmî'dir. Firdevsî'nin eserleri sadece Türk dili ile ilgili değil aynı zamanda astronomi, coğrafya, tarih, geometri, ilm-i nücûm gibi farklı bilim dalları ile de ilgilidir. Bu bağlamda onun kaleme aldığı en önemli eser Süleymân-nâme-i Kebîr isimli eseridir. Süleymân-nâme, Hz. Süleymân'ın hayatını, olağanüstü güçlerle olan mücadelelerini, menkabelerini anlatan manzum mensur olarak yazılmış bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Firdevsî tarafından kaleme alınan 68. cildin tenkitli metni ortaya konmaya çalışılmış ve çalışma sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır.

68. cildin tespit edilen iki nüshasından hareketle tenkitli metin ortaya konulmaya çalışılmış ve farklılıklar dipnotta gösterilmiştir.

Metin içerisinde yer alan Arapça ve Farsça ibareler, hadis, kelâm-ı kibarlar ve âyetlerin sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiş ve bu durum Firdevsî'nin dinî ilimlere ne kadar vakıf olduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Manzum ve mensur olarak kaleme alınan eserin halk hikâyesi ile benzer özellikleri tespit edilmiştir. Eserdeki hikâyelerin başında ve sonunda kullanılan kalıp ifadeler, abartmalar ve olağanüstülükler bu durumun kanıtıdır.

Firdevsî'nin eseri oluştururken başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere Tevrat, Zebur gibi kutsal kitaplar, Fars mitolojisinde yer alan efsanevî kahramanlardan istifade ettiği tespit edilmiş ve bu da onun eseri oluştururken ne kadar zengin kaynaklardan yararlandığının göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eserde arkaik kelimelerin çok yoğun bir şekilde kullanılması önemli bir unsur olarak görülmektedir. Bu durum Türk diline hizmet etmesi bakımından önemlidir.

Oldukça üretken bir yazar olan Firdevsî'nin eserini meydana getirirken oldukça fazla yazım hatası yaptığı tespit edilmiştir. Bu durum eserinde yazım birliği sağlayamamasına neden olmuştur.

Eserde yer alan hikâyeler kurgu bakımından sağlam bir yapıda olduğu görülmüştür. Yani Firdevsî başlarda anlattığı bir hikâyeyi yarım bırakıp birkaç başlık sonrasında ona tekrar dönüş yapmış ve onu kaldığı yerden devam ettirmiştir. Bu durum Firdevsî'nin okuyucuyu

uyanık tutmak ve merak duygusunu perçinlemek için yaptığı bir husus olarak düşünülmektedir.

Yazar eserini yazarken anlattığı bazı durumların inandırıcılığını artırmak için âyetlere ve tanık göstermeye sıkça başvurmuş ve bu durum Firdevsî'nin anlattıklarının bir dayanağının olduğunun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İncelenen eserde Firdevsî'nin mensur alanda daha başarılı olduğu tespit edilmiş ve çoğu araştırmacının manzum yönden kusurlu bulduğu Firdevsî'nin bu ciltte de manzum yönden oldukça kusurlu olduğu tespit edilmiştir. Bunun en büyük kanıtı eserin girişinde yer alan şiir olarak gösterilebilir. Eserin girişinde yer alan bu şiir hem vezin hemde anlam yönünden oldukça kusurlu olduğu tespit edilmiştir.

Eserde ulaşılan bir diğer sonuç Firdevsî'nin hikâyelerini oluştururken aynı dönemde yaşamayan kahramanları aynı hikâye içerisinde buluşturması ve onları aynı hikâye içerisinde farklı fonksiyonlar yükletmesidir.

Bu çalışma Firdevsî'nin Süleymân-nâmesi ile ilgili yapılan diğer çalışmalara bir nebze de olsa katkı yapacağı düşünülmektedir.

3.6. Kaynakça

- Akay A (1990) *Firdevsî Süleymân-nâme* (44.Cilt) Metin ve Fiiller Üzerine Bir İnceleme. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksoy M (2000) Uzun *Firdevsî*'nin Süleymân-nâme'sindeki Destan Unsurları Giriş-İnceleme. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Aksoy M (2000) Uzun *Firdevsî*'nin Süleymân-nâmesi'nde Destan Unsurları (2. Cilt). Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Araç G (2010) Uzun *Firdevsî* ve *Hakâyık-nâmesi* (İnceleme-Metin-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Babür Y (2013) *Süleymân-nâme-i Kebîr* (6-7.ciltler İnceleme-Transkripsiyonlu Metin). Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Biçer B (2005) *Firdevsî-i Rûmî ve Tarihçiliği* (Tablet Kitabevi, Konya).
- Büke H (2015) *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme* (38.cilt) Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Bülbül T (2011) *Câmi'ü'l-Hikâyât İnceleme-Metin* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Bülbül T (2011) *Mensur Bir Hikâye: Tarih-i Mısır-ı Cedîd İnceleme-Metin* (Gafiker Yayınları, Ankara).
- Büyükkarcı F (1993) *Firdevsî-i Tavîl ve Da'vet-nâmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çağbayır Y (2007) *Ötüken Türkçe Sözlük* (Ötüken Neşriyat, İstanbul).
- Çatıkkaş M A (1979) *Süleymân-nâme* (72.Cilt) Gramer, Sentaks, Lûgat, Metin. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çatıkkaş M A (1983) Türk *Firdevsî* ve *Süleymân-nâme-i Kebîr* *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* s.25 s.176-182.
- Çatıkkaş M A (2009) *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Dilçin C (2009) *Yeni Tarama Sözlüğü* (TDK Yayınları, Ankara).
- Dilçin C (2010) *Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler* (Kabalıcı Yayınları, İstanbul).

- Erdem M D (2005) *Kitab-ı Kısânâme-i Süleymân Aleyhisselâm Üzerine Söz Dizimi Çalışması*. Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Genç G (1995) *Süleymân-nâme-i Kebîr (25-26. Ciltler) Giriş, Metin, Sözlük*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Esntitüsü, İstanbul.
- Güleç H (2006) *Süleymân-nâme'de Eski Türk Destanlarına Ait Unsurlar, Dil-Üslûp ve Motifler "Bilig"*, S.36, s.243-2460.
- Gülsevin G (1997) *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Gülsevin G (2005) *Eski Anadolu Türkçesi* (Gazi Kitabevi, Ankara).
- Hatiboğlu V (1981) *Türk Dilinde İkileme* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- <http://tdkterim.gov.tr/bts/>
- <http://www.lexiqamus.com/>
- <http://www.osmanlicaturkce.com>
- <http://www.osmanlicaturkce.net/>
- <http://www.sozluk.net/osmanlica>
- <http://www.osmanice.com/>
- <http://osmanlicasozluk.speakdictionary.com/>
- <http://www.osmanlicasozlukler.com/>
- İslam Ansiklopedisi, (1993), *"Firdevsî"*, C 4, İstanbul Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kanar M (2012) *Arapça-Türkçe Sözlük* (Say Yayınları, İstanbul).
- Kanar M (2012) *Farsça-Türkçe Sözlük* (Say Yayınları, İstanbul).
- Kılıç Filiz vd (2011) *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Mütercim Asım Efendi (2000) *Burhân-ı Katı*, (haz Mürsel Öztürk, Derya Örs) Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Olgun İ (1978) *"Uzun Firdevsî ve Türkçeciliği"* Ömer Asım Aksoy Armağanı Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Olgun, İ vd (2011) *Firdevsî-i Rûmî Kutb-nâme* (Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara).

Özyaşamış S (2007) *Firdevsî-i Rûmî ve Terceme-i Cemâşuy-nâme Turkish Studies*, S.4, s.727-728.

Özyaşamış S (2009) *Terceme-i Cemâşuy-nâme* (Simurg Yayınları, İstanbul).

Pakalın M Z (1983) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Milli Eğitim Basımevi, Ankara).

Parlatır İ (2009) *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Yargı Yayınları, Ankara).

Redhouse S J (2001) *Turkish and English Lexicon* (Çağrı Yayınları, İstanbul).

Sami Ş (2010) *Kamûs-ı Türkî* (Çağrı Yayınları, İstanbul).

Steingass F (2006) *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (Çağrı Yayınları, İstanbul).

Şahin H (2003) *Eski Anadolu Türkçesi*, (Akçağ Yayınları, Ankara).

Tanyıldız A (2005) *Firdevsî Tavîl Münazara-i Seyf ü Kalem* (İnceleme-Metin-Sözlük). Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Usta, H İ (1995) *Firdevsî Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

3.7. DİZİN

A

Ab' aş Gül' āṣī, 228
Ādem, 75, 76, 96, 112, 157, 164, 170, 186,
204, 207, 208
Ādem-i Şafī, 59, 98, 102, 113, 157, 204,
207, 208
Adunyā , 120, 185, 189, 190, 191, 192, 198
Adunyā bin Dāvud, 185, 189, 190, 191,
192, 198
Afrabaḳiyye, 226, 235, 236
Afrāsyāb, 37, 151, 172, 182, 188, 199, 210
Afrāsyābī, 57, 183
Ağniyanus Ḥakīm, 209
Aḫī Mā' iṣ, 209
Āḫī Mā' iṣī Ḥavrānī, 223, 231
Aḫī Melih, 79
Aḫī Serke, 50, 72, 73
Aḫmed, 29, 30, 59, 69, 72, 85, 91, 102,
105, 107, 111, 114, 148, 170, 187, 222,
239
Aḫyā bin Sisā, 209
Aḫyāşilūn, 27, 34, 51, 52, 61, 85, 87, 88,
89, 97, 118, 119, 121, 125, 127, 132,
133, 134, 163, 207, 208, 220, 222
Aḫyāşilūn Peyğamber, 27, 34, 51, 52, 61,
85, 87, 88, 89, 97, 118, 121, 125, 127,
132, 133, 134, 163, 207, 208, 220, 222
Aḫaymīr, 129
Allāh, 29, 34, 35, 41, 50, 51, 52, 61, 62,
68, 73, 77, 78, 84, 88, 89, 95, 103, 108,
109, 115, 122, 125, 127, 132, 133, 139,
141, 144, 150, 151, 153, 159, 164, 166,
175, 186, 188, 192, 194, 195, 196, 197,
198, 204, 206, 208, 215, 217, 235, 240
Amḳāz, 222
Amlāk Hindī, 222
Ankiyā bin İsmū' il, 191
Āşaf, 34, 51, 52, 61, 73, 77, 79, 85, 116,
117, 119, 121, 130, 133, 143, 149, 188,
189, 190, 191, 194, 196, 197, 198, 199,
205, 207, 208

Āşaf bin Berḫiyā, 34, 51, 52, 61, 73, 77,
79, 85, 117, 119, 121, 130, 133, 144,
149, 188, 189, 190, 191, 197, 198, 199,
205, 207, 208,
Āşān bin Neşānil, 223, 231
Aṭbasis Ḥakīm, 209
Aṭrūs, 232
Aṭrūs-ı Tīr-endāz, 237
Aṭyānūs Hermāyīlī, 232
Avīnāzū bin İşā, 223, 228
Āzer, 76
Āzeryāhū bin Emīr, 209
Āzevrān bin Şemū' i, 223, 231
Azriyāhū bin Nāşen, 209
Āzūnirām bin Avdā, 209

B

Bādpāy, 139
Bādpāy-ı Medenī, 139
Baḫreyn, 222
Baḫr-ı Bayṭās, 137
Bālāb bin Dāvud, 223, 231
Ba' les ' Arabī, 223, 231
Ba' sā bin Ḥūşī, 209
Baṭūs bin Yafmūs, 223, 231
Başīr Ba' lbeḡī, 223
Bāṭarıḳ-ı Cinnī, 175
Baṭlamyus Ḥakīm, 57, 61, 144, 148, 209
Bāyezīd, 30, 36, 69, 70, 142, 202, 240
Bedaḫşānī, 53, 80
Bedaḫşī, 79
Bedeḫşān Şāh, 222
Bedresūn Peyğamber, 207, 208
Bedsū' ay Kil' ādī, 223, 231
Behelhel, 98
Behmen, 82
Behrām, 105, 210, 213, 223, 228, 231
Behrām bin Kührām, 223, 228
Behrām ' Ādī, 223
Behrām-ı Gür, 213
Behrām-ı Şeddād, 210
Behrdūşā ' il, 126
Behrūr Melāḫī, 223

Belkıs, 108
Benāyāhū bin Yehūyāda^ç, 209, 223
Berda^ç bin Beteg, 223
Berhemen, 222
Betrā^ç im bin Dāvud, 223
Bilād-ı Aşferī, 37, 151, 172, 210
Buğaşkaş-ı Gül, 176
Bürzin Cihān-süz, 163, 222

C

Cabalka, 206
Cabalsa, 206
Cābir-i Cinnī, 57, 111, 118
Caliyus Hākīm, 58, 219, 225, 229, 236
Cālūn-ı Zengī, 135
Cālut, 232
Ca^ç ca^ç a-ı Dīv, 176, 177, 211
Ca^ç sūs-ı İfrīt, 54, 177
Cebrā^ç il, 74, 89, 144, 156, 159, 198
Cehennem, 28, 33, 52, 54, 88, 91, 92, 104,
108, 109, 115, 124, 128, 131, 154, 164,
179, 181, 189, 211, 214, 218, 231
Cem, 24, 36, 83, 142, 244, 245
Cemşid, 61, 124, 216, 227
Cemşid Şāh, 227
Cennet, 31, 60, 61, 73, 77, 79, 82, 84, 85,
89, 92, 97, 152, 174, 182, 184, 202, 216
Cenüb, 123, 129, 131
Cercis Feylesof, 209
Ceyhun, 86
Cezāyir, 85
Cuzkī Havrānī, 223
Cünkbā, 123

Ç

Çaçaçı Ber^ç üsī, 223
Çāpūd bin Nāşen, 209
Çemşid Şāh, 227
Çin, 93, 126, 199

D

Daḥḥāk, 82, 147
Daḳāḳ-ı Cin, 100, 101
Danyāl bin Dāvud, 223, 231

Dārā, 69, 70, 240
Dārāb, 70, 240
Dārān bin^ç Āmüz, 208
Dāsir-i Tekvīn, 211
Dāvud, 50, 51, 52, 57, 61, 62, 74, 76, 77,
78, 84, 89, 104, 108, 132, 145, 146, 147,
150, 158, 160, 185, 189, 190, 191, 192,
196, 198, 204, 207, 209, 217, 218, 223,
230
Dāvud oğlu Süleymān, 76, 145, 147, 217,
218
Dāvud Peyğamber, 61, 77, 89, 132, 196,
204, 207, 230
Debūr, 123, 129, 131
Deccāl, 164
Dehdehe^ç Ayyār, 228, 229
Dekdāk-ı Dīv, 186
Demlūk-ı Cinnī, 175
Demürbāt-ı Dīv, 97, 100, 111
Denis, 57, 143
Derdeyāyā^ç il, 152
Dermayus Hākīm, 227, 229, 237
Deryāş Ruhūdī, 223
Destān-ı Sām, 39, 173
Devvāl-i Cinnī, 174
Deyhüc-ı Cinnī, 185
Dımışq, 79, 213
Dımışkī, 39, 79, 173

E

Eflaṭun-ı Yunanī, 36, 51, 72, 74, 108, 143,
172, 203
Ehīmā^ç iş Nāftālī, 209
Ekvān-ı İfrīt, 57, 60, 97, 100, 108, 117,
143, 147, 149, 185
Elburz, 154, 177
Elhānem bin Ya^ç ra, 210, 223
Elhenc-i Cinnī, 59, 185, 188, 189, 190,
191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 211
Elvān bin Ekl, 108
Elyasağ bin Hümeysa^ç, 208
Emnūn bin Dāvud, 223, 231
Endülüs, 133, 172, 199, 210
Enverī, 106
Erdebilī, 216, 231

Erdeşir, 240
Erfehşend bin Şâlih, 208
Eşter İsmâ'îl, 212
Eşirnū 'îl, 91
Eşlihâ-yı Velî, 208
Etfâl-i Cinnî, 175
Etrâk-ı Zengî, 134
Evyâşer, 51, 73, 77, 185, 190, 191, 207,
223, 231
Evyâşer bin Çerüpâ, 185, 190, 191
Evyâşer bin Pehburî, 223, 231
Evyâşer Peygamber, 51, 73, 77, 207

F

Fağfūr, 79, 209, 240
Faḳfâk-ı Cinnî, 174
Fânüsiyye, 225, 234, 237
Fehhâr Sistânî, 223, 232
Ferâmrez, 163
Ferâmrüz, 222
Ferîdün, 147, 240
Ferruhzâd, 199
Fevrâk Şâh, 58, 225, 230, 233, 234, 236,
238
Fırînüş, 63, 126
Fîl Maḥmūd, 180, 212
Fîliš, 63, 126
Firdevs, 35, 61, 77, 79, 83, 84, 85, 96, 141,
202
Firdevsî, 30, 35, 70, 74, 107, 169, 170,
171, 200, 202, 238, 239
Fir'avn, 57, 61, 75, 115, 124, 146, 158,
196
Fişâgoris Hâkîm, 209
Furḳân, 83

G

Ġâbir Halebî, 223
Ġarrâr-ı Ġül, 178
Ġazabân-ı Ġül, 178
Ġazanfer, 210, 223, 230, 236
Ġazanfer Medenî, 223, 230, 236
Ġazanfer-i Cihân, 210
Ġazbân-ı Dîv, 186

Ġazbân-ı 'İfrîr, 186
Gevher-nigîn, 90, 117
Ġışşâş-ı Cinnî, 186
Gîve Tiğ-zen, 163
Ġuder Sâmirî, 223, 231
Güderiz Tîr-endâz, 163, 222
Gürgîn, 222

H

Hacı Bektâş, 179
Hafâşâ 'îl, 212
Haḳ, 27, 28, 29, 30, 34, 38, 43, 49, 50, 51,
59, 60, 61, 68, 69, 70, 72, 74, 77, 84, 85,
88, 89, 92, 96, 97, 104, 105, 108, 120,
121, 122, 123, 124, 126, 127, 131, 135,
140, 144, 149, 150, 151, 153, 156, 159,
165, 167, 170, 171, 180, 188, 192, 193,
195, 197, 198, 199, 202, 203, 204, 205,
208, 214, 217, 218, 220, 222, 225, 229,
239, 240
Haleb, 60, 77, 98, 113, 175
Halîl, 51, 72, 77, 125, 196, 207
Hâlut, 232
Hannâs, 57, 143, 144, 145, 148
Hâriş bin 'Adî, 223, 231
Harîz 'Avḳalî, 223
Hârûn, 51, 77, 209
Harûr, 123
Hârût, 145, 232
Hârûtî, 175
Hasan, 105
Haşîb, 123
Haşîşâ-ı Cinnî, 174
Haşm-ı Cinnî, 100, 148, 202
Hâtem, 69, 70, 112, 148, 151
Hâţîf-i Perrî, 211
Haţţâf Çârşenâyî, 223, 231
Hâveristân, 192
Hazlân-ı Dîv, 61, 63, 185
Hazret-i 'Ömer, 85
Hazret-i Süleymân, 72, 85, 89, 113, 114,
117, 122, 125, 131, 149, 150, 152, 154,
159, 172, 175, 188, 190, 194, 197, 198,
205, 218
Hemedân, 158

Hemmāz Ṭrablūsī, 223, 232
Herkiyā'îl, 150
Hevlināk-ı Cinnî, 175
Heyākemākā'îl, 155
Ḥımār Şālih, 212
Ḥınk İşhak, 212
Ḥırfās Tarsūsî, 223, 232
Ḥırkıl Kehlānî, 232
Ḥızr Peygamber, 74, 205, 206, 207
Ḥicāz, 131, 157
Hind, 42, 46, 87, 126, 140, 192, 199, 219, 221, 222, 224, 241
Hindî, 75, 127, 180, 185, 152, 219, 221, 222
Hindū-sitān, 143, 147, 183, 219, 222
Hindūsitānî, 183
Ḥırkıl Kehlānî, 232
Ḥiyākemākā'îl, 157
Ḥorasanî, 183
Ḥucāmî, 106
Hūd Peygamber, 84
Ḥudā, 29, 32, 39, 69, 88, 106, 116, 121, 150, 165, 171, 201, 220, 226, 239, 240
Ḥudūc, 123
Ḥulqul bin Cedūnem, 223
Ḥums, 59, 60, 102, 103, 113, 118
Ḥumus, 59, 60, 102, 113, 118
Ḥūrez bin Sisā, 209
Ḥūryād, 103
Hümā, 152
Hümāyūn Ḥān, 54, 173
Hümāyūn Şāh, 27, 58, 90, 91, 149, 173, 191, 193, 211
Hürmüs Ḥakīm, 222
Ḥüsrev, 37, 82, 151, 172, 210, 240
Ḥüsrev Şāh, 172, 210

I

Ildırım Ḥān, 30, 36, 72, 142

İ

İblis, 56, 57, 92, 97, 105, 112, 113, 143, 145, 147, 148, 149, 154, 161, 169, 196, 213

İbni Cevzî, 129
İbni Yāmin, 231
İbrāhīm, 51, 75, 77, 125, 146, 155, 156, 196
İbrāhīm, 75, 155, 156, 157
İbrāhīm Peygamber, 155, 157
İbrāhīm-i Ḥalil, 75, 77, 125
İdris, 129, 204, 207, 208
İdris Peygamber, 207
İdris-i Nebî, 208
İflās-ı Nize-dār, 230
İhdināş, 57, 143
İhrāc İfrāmî, 223
İhticām-i Göl, 178
İlyā bin İşā, 209
İlyāhū Peygamber, 207, 208
İlyās, 205, 206, 207
İlyās Peygamber, 205, 207
İlyāv Şāh, 58, 219, 223, 224, 225, 229, 234, 236
İncil, 11, 83
İ'āş Kil'ādî, 223
İ' tişām-ı Erdebilî, 135, 223, 231
İran, 188, 210
İrem, 31, 34, 44, 49, 52, 57, 60, 68, 83, 84, 85, 91, 92, 94, 114, 115, 116, 117
İsfendiyār, 69
İşhāk, 57, 72, 79, 207, 213
İşhāk Peygamber, 207
İskender, 39, 43, 55, 58, 70, 82, 83, 92, 128, 133, 160, 173, 176, 179, 181, 189, 203, 213, 225, 232, 234, 237, 240
İskender Boğazı, 133
İskender-i Kübrā, 83, 160
İslām, 226, 240
İsmā'îl Peygamber, 207
İsmū'îl, 51, 61, 77, 144, 191
İsmū'îl Peygamber, 51, 77, 191
İsrāfil, 74, 180
İsrā'îl, 51, 59, 72, 73, 77, 78, 98, 102, 113, 150, 188, 208, 209, 219, 223, 224, 228, 229, 233, 235, 236
İsteḥir-i Cin, 97, 100, 101, 117, 187

K

Ḳāf, 31, 55, 63, 73, 100, 104, 106, 127, 136, 176, 181, 183, 184, 189, 211, 216, 222
Ḳāfūrī, 185
Ḳahhār Sistānī, 232
Ḳāhir bin Sām-süvār, 210
Ḳahḳahā-ı Dīv, 211
Ḳahḳaşān, 222
Ḳahrām-ı Zengī, 136
Ḳahriye, 154
Ḳaḥṭān ‘Arabī, 223, 228
Ḳaḥṭān-ı ‘İfrīt, 176, 211
Ḳālūni Nize-dār, 232
Ḳamḳam-ı Cin, 175
Ḳantılān, 55, 135
Ḳantaḥār, 219
Ḳantaḥār-ı Dīv, 177
Ḳaraḳoyunlu, 180
Ḳarḳahhār Zāvīlistānī, 223, 232
Ḳarṭūsī ‘Ād, 210, 222
Ḳartyāyā’ıl, 151
Ḳārūn, 77, 157, 183
Ḳarzub-ı Dīv, 177
Ḳāşıf, 123
Ḳaşḳaş-ı Dīv, 177, 185, 211
Ḳaşḳaş-ı Ehremen, 185
Ḳaşḳaş-ı ‘İfrīt, 185
Ḳāşıt Ber-ḳāmeṭ, 108
Ḳataḥāt, 93
Kaṭ‘ āṭahūr, 151
Ḳayşer, 70, 240
Ḳayş-ı Sencer, 70
Ḳayṭūr Sancar, 232
Kāz Peyğamber, 51, 73, 77, 149, 207, 208
Kefāhātā’ıl, 154
Keheyleşehum, 223
Kehmehā‘ ā’ıl, 151
Kenderüş-ı ‘İfrīt, 53, 177
Kenis, 57, 143
Kerīmān bin Nerīmān bin Kürşäsüb, 224
Kesfiyā’ıl, 152
Kevşer, 69
Keykāvūs, 37, 151, 210, 188

Keyḳubād, 82, 210
Keyḳubād Şāh, 210
Keylān-ı Cinnī, 52, 63, 97
Keyvān, 55, 104, 162, 163, 174, 185
Ḳıbtī, 156
Kiflīs, 118, 144, 147, 148, 149
Kiflīsīn-i Cinnī, 117
Kil‘ ād-ı Barçalı, 50, 72, 73, 209
Kişçerin Melik, 222
Ḳuds, 27, 29, 50, 51, 57, 62, 68, 72, 73, 77, 78, 84, 90, 91, 116, 117, 122, 124, 125, 127, 128, 129, 132, 133, 143, 187, 188, 189, 205, 215, 217, 218, 231
Ḳuds-i Mübārek, 27, 50, 51, 57, 62, 72, 73, 77, 78, 90, 91, 116, 117, 122, 124, 125, 128, 129, 132, 133, 187, 188, 189, 205, 215, 217, 218
Kūh-ı Elburz, 55, 100, 154, 176, 179
Ḳurnāsa, 53, 177
Ḳürtüsī-i ‘Ādū, 135
Küderiz, 164, 222
Kührām ‘Ādī, 134, 223
Kündük, 37, 45, 144, 147, 148, 149, 204
Kündük-i Dīv, 144, 147, 148, 149, 204
Kürdī, 180
Küstehem, 59, 162, 163, 166, 222
Küstehem-i Tiğ-zen, 162

L

Laḳlaḳa, 63, 161, 163, 174, 178
Laḳlaḳa Cāzū, 63, 161, 163
Laḳlaḳa-ı Cinnī, 174
Laḳlaḳa-ı Ğül, 178
Lāḳıḳ, 123, 124, 126
Lehebe-i Dīv, 149
Lızlām-ı Cinnī, 175
Loḳmān, 34, 36, 51, 52, 57, 60, 61, 72, 73, 77, 79, 82, 84, 108, 116, 117, 122, 129, 143, 144, 147, 148, 149, 172, 176, 190, 203, 207, 209
Loḳmān Ḥakīm, 51, 57, 61, 73, 77, 79, 82, 84, 108, 117, 129, 144, 149, 207
Loḳmān ibn ‘Ād, 51, 72, 84, 172, 203
Lūt, 146

M

Māçin, 87, 93
Maḥmaḥa Cāzū, 59, 160, 161, 162, 163
Maḥmaḥa Dāye, 161, 162
Maḥmūd, 50, 51, 57, 69, 187
Maḥnaḥa-ı Dīv, 177
Mālīshān-ı Perrī, 211
Ma' kibāt-ı ' İfrīt, 53, 177
Mārūt, 146, 232
Maṭarān-ı Halebī, 235
Mecder İşfahānī, 223, 232
Medīne, 72, 77
Mehdedī, 126
Mehilāş, 126
Mehlūş, 126
Mekātā'ā' il, 128
Mekke, 72, 77, 158, 182, 205
Şarkṭā' il, 151
Melik Aḥmer, 185, 187, 188, 190, 191, 194, 198, 211
Melik Aḥnefi, 211
Melik Deḥşen, 211
Melik Kıtṭı' l Ablāk, 211
Melik Mayṭatarūş, 211
Melik Sepīd, 211
Melik Şehmūriş, 149, 211
Melik Ṭaḫṭaḫūş, 211
Mendiḥāl, 219
Mendiḥāl-ı Hindī, 219
Me' cūc, 154
Merzūb-ı Dīv, 177
Meymene-i Ğül, 178
Meysere-i Ğül, 178
Mışr, 37, 51, 56, 59, 60, 63, 75, 97, 101, 102, 103, 108, 113, 117, 118, 143, 151, 154, 172, 210
Mışrī, 39, 173, 179, 215, 223, 231
Miflīs, 118
Miḥāyahū Peyğamber, 207
Mihrāc Kudsī, 223
Mihriyā' il Teberdār, 232
Mihriyāyil Teber-dār, 232
Mihrnāsa, 53, 177

Mikā' il, 51, 62, 63, 74, 96, 114, 125, 127, 133
Miḫnāṭis, 58, 85, 87, 160, 161, 163, 167, 168, 169, 219, 221, 222, 224, 226
Mīnā, 49, 68
Mirriḥ, 39, 55, 70, 104, 109, 160, 162, 163, 173, 176, 177, 182, 186, 202, 210, 229, 233
Mirsād, 143
Muğayyirāt-ı ' İfrit, 53, 177
Muḥammed, 30, 36, 71, 143, 164, 170, 186, 196, 202, 215, 239, 240
Muḥammed Muşṭafā, 196, 215
Mu' aḫibbāt-ı Dīv, 211
Murād, 30, 71
Mūsā, 34, 50, 51, 52, 56, 57, 70, 74, 75, 77, 78, 85, 88, 89, 119, 121, 125, 129, 131, 133, 146, 150, 158, 163, 204, 207, 209, 213
Mūsā Peyğamber, 51, 57, 74, 77, 89, 133, 158, 209
Muşṭafā, 59, 69, 82, 103, 110, 112, 118, 141, 147, 161, 172, 187, 193, 196, 205, 215
Müdrin-i Cinnī, 174
Müflīs, 144, 148, 149
Mühecceḥ-i Cinnī, 174
Mühefhef-i Cinnī, 185
Mühelhel-i Cinnī, 102, 111
Münker, 115
Müslümān, 96, 98, 229, 230
Müzdek, 158

N

Nağmağā' il, 63, 122, 123, 126, 127, 131, 133, 151, 218
Naḥcel Cāzū, 164
Naḥcīr Cāzū, 163
Naḥnaḥāş Cāzū, 164, 166
Naḫnāḫ Hindī, 222
Nāşen, 51, 73, 77, 78, 79, 116, 149, 190, 207, 208, 209, 223, 231
Nāşen bin Dāvud, 223, 231

Nāşen Peyğamber, 51, 73, 77, 78, 79, 116,
149, 207, 208
Naşir Ba'lebgi, 223, 232
Naşnaş-ı Dîv, 177, 211
Nasrân, 99
Necef, 53, 79, 92
Nekir, 115
Nemrûd, 58, 61, 92, 115, 116, 124, 146,
155, 156, 184, 196, 197
Nerîmân, 160, 240
Nesîm, 123, 131
Nesnâs Câzû, 164, 166
Nevâyûs Berda'î, 232, 235
Nikbâ, 123
Nîl, 86, 101, 158
Nizâmî, 106
Nûh, 75, 77, 82, 127, 128, 132, 146, 164,
204
Nûh Peyğamber, 82
Nu'ûc, 123

‘

‘ Abdullâh bin Selâme, 85
‘ Acâcil-i Cinnî, 143, 219, 222
‘ Acâcil-i Perrî, 211
‘ Acem, 37, 151, 210, 240
‘ Aclân-ı Cinnî, 99, 102
‘ Aclihayâ'îl, 151
‘ Acriyâhû bin Şâdık, 97
‘ Âd, 79, 82, 92, 130, 131, 172, 196, 203,
209
‘ Adîş bin ‘ Alât, 223
‘ Aķim, 59, 102, 123
‘ Akķarķarrhâ' -ı Cinnî, 98
‘ Amâlik, 81
‘ Amâliķa, 37, 151, 172, 210
‘ Amlâķ Hindî, 222
‘ Anķâ, 70, 117, 152, 182, 183, 184
‘ Anķûr Câzû, 160, 164
‘ Anķûr Şâh, 167
‘ Arab, 51, 52, 72, 77, 112, 115, 131, 147,
164, 219, 224, 228, 231, 240
‘ Arabî, 74, 228
‘ Āşif, 129
‘ Aşķar-ı Miķâ'îl, 153

‘ Ātîf Şâh, 222
‘ Aţûf-ı Cinnî, 134
‘ Avâhidî ‘ Ayzâr, 223
‘ Azâb, 52, 95, 129
‘ Azrâ'îl, 52, 74, 81, 95, 115
‘ Azriyâ'îl, 151
‘ Irak, 216
‘ İķâm, 123
‘ ĩsâ, 70, 200, 213
‘ Oşmân Hân, 30, 69
‘ Ummân, 37, 120, 137, 157, 169, 176, 206,
241
‘ Uţârid, 202

P

Pervâne Şâh, 199

R

Rādî bin İşâ, 223, 231
Raĥyûş, 63, 126
Raķim bin ‘ Aķim, 59, 98, 102
Ra' d, 63, 126, 157, 210, 223
Ra' d bin Berķ, 210, 223
Re'is Behrâm, 222
Reş'în bin Züheyr, 223, 231
Revaĥ, 123
Rîĥ-i Lâķıĥ, 27, 50, 124, 128, 129
Rîĥ-i ‘ Aķim, 131
Rîĥ-i Revaĥ, 131
Rîĥ-i Sevdâ, 124, 131
Ruĥâ', 123
Rûşşâh-ı Cin, 59, 149, 175, 176, 191, 192,
193, 211
Rûşşâh-ı Cinnî, 59, 175, 176, 191, 192,
193, 211
Ruĥvân bin Ser'ümî, 223
Ruķ'â'îl-i Perrî, 27, 51, 90, 97, 119, 126
Rûm, 28, 70, 123
Rûstem, 27, 28, 31, 34, 35, 37, 38, 39, 42,
44, 45, 46, 57, 59, 85, 90, 119, 120, 132,
134, 143, 160, 161, 162, 163, 165, 166,
168, 169, 172, 182, 191, 210, 219, 220,
221, 222, 224, 226
Rûstem bin Zâl, 226

Rüstem-i Destân, 85, 160, 210
Rüstem-i Tehmeten, 27, 85, 160, 163, 166
Rüstem-i Zâl, 39, 173

S

Şabâ, 123, 129, 131
Şafvân bin 'Affân, 223, 231
Şahr-ı Cin, 97, 101, 117
Şahr-ı Cinnî, 57, 100, 103, 108, 117, 143, 147, 148, 149
Şakşaf 'Aneşî, 223
Şâlih Peygamber, 92
Şalşal Halebî, 223, 231
Şalşâl-ı Dîv, 97, 100, 112, 113
Şâlûnî Nîze-dâr, 232
Sâm, 37, 39, 56, 58, 63, 82, 85, 112, 119, 134, 140, 143, 147, 160, 173, 191, 218, 219, 220, 222, 224, 229, 233, 234, 237
Şamasâm-ı Dîv, 176, 211
Şamşâm Mısrî, 223
Sâm-süvâr, 36, 56, 58, 63, 85, 112, 134, 140, 143, 147, 160, 191, 218, 219, 220, 222, 224, 225, 229, 233, 234
Sâmsüvâr bin Nerîmân, 147
Şâ'ık, 129
Sa'lep-i Perrî, 149
Şarşar, 121, 123, 127, 129, 131
Saṭûvân Kudsî, 223
Secencil-i Cinnî, 174
Sehâm, 123
Sehûd Bucûdî, 223
Semâhâtur, 209
Semâhâtur Celbî, 223
Semendûn, 51, 56, 57, 59, 60, 61, 63, 97, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 117, 118, 144, 147, 148, 149, 154, 214
Semendûn -ı Cinnî, 51, 57, 59, 61, 63, 97, 101, 102, 103, 108, 110, 111, 112, 113, 144, 148
Semendûn-ı Hezâr Yek-Dest, 51, 56, 60, 97, 100, 103, 104, 108, 109, 110, 111, 112, 117, 118, 144, 147, 154
Sem'î bin İ'lä, 209
Şemûd, 101, 105, 110

Semûm, 123
Sencer, 70
Serâṭâ'îl, 151
Serçâpîl Ser-keş, 228, 232, 233
Seyyid Nesr-i Bağdâdî, 90
Şıfatyâ bin Dâvud, 223, 231
Şıqlân Rûmî, 223, 228
Sikender, 82, 83, 184, 220, 240
Sikender-i Kübrâ, 82, 184
Sîmurğ, 31, 39, 62, 73, 90, 152, 164, 172, 183, 184, 189, 199, 211, 216
Sind, 126, 221
Sindî, 127, 152
Sindi-sitân, 222
Sirsâd, 57, 143
Sistân, 154, 163, 222
Sistân Hâkîm, 222
Sultân Bâyezîd, 36, 70, 142, 202, 240
Şu' bā' ā'îl, 212
Şu' lâş Azunâmî, 223
Sührâp Şâh, 37, 151, 172, 210
Süleymân, 25, 27, 30, 31, 34, 36, 37, 38, 39, 43, 47, 50, 51, 52, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 91, 94, 97, 105, 106, 107, 108, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 131, 133, 134, 142, 143, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 159, 160, 163, 165, 170, 172, 174, 175, 176, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 222, 225, 226, 231, 235, 236, 239, 240, 241
Süleymân bin Dâvud, 50, 51, 57, 72, 76, 108, 158, 160
Süleymân Peygamber, 34, 37, 50, 52, 63, 73, 77, 78, 85, 89, 91, 114, 117, 119, 121, 122, 125, 129, 133, 144, 149, 150, 152, 153, 155, 172, 181, 188, 189, 190, 194, 204, 205, 207, 208, 217, 218, 222, 226, 236

Süleymân-ı Nebî, 27, 34, 51, 52, 57, 61, 72, 73, 82, 84, 90, 91, 97, 111, 115, 116, 117, 118, 122, 125, 128, 130, 131, 133, 137, 144, 160, 172, 174, 185, 188, 196, 199, 212, 213, 219, 222

Süleymânî, 51, 54, 55, 56, 74, 89, 108, 110, 111, 117, 126, 127, 132, 133, 134, 137, 151, 152, 159, 162, 172, 173, 174, 176, 180, 181, 183, 187, 188, 191, 193, 197, 199, 209, 210, 211, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 222, 225, 230, 235, 236

Süleymân-nâme, 30, 43, 70, 71, 72, 74, 106, 107, 112, 142, 170, 187, 201, 202, 239, 240, 241

Süleymân-nâme-i Kebîr, 43, 239, 240

Sündüs-ı Cinnî, 57, 59, 60, 97, 102, 108, 116, 117, 118, 143, 172, 204

Sürhibâd, 27, 33, 51, 54, 56, 57, 59, 60, 63, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 117, 118, 143, 145, 147, 148, 149, 151, 152, 154, 155, 156, 160, 172, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 184, 185, 188, 203, 204, 205, 207, 208, 217, 218

Sürhibâd-ı Cin, 27, 51, 56, 57, 60, 97, 100, 101, 103, 104, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 117, 118, 143, 147, 149, 151, 152, 154, 155, 156, 160, 172, 178, 179, 184, 185, 203, 204, 205, 207, 218

Sürhibâd-ı Cinnî, 56, 57, 60, 97, 101, 103, 104, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 117, 118, 144, 147, 149, 151, 156, 172, 179, 203, 204, 205, 207, 218

Süryânî, 74, 215

Ş

Şafân, 123

Şâm, 60, 77, 85, 92, 105, 111, 112, 118, 144, 154, 156, 172, 203, 204, 205, 207, 217, 218

Şanveneş, 63, 126

Şeddâd, 27, 51, 52, 57, 61, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 91, 92, 97, 114, 115, 116, 124, 196, 210

Şeddâd bin 'Ād, 79, 82, 95, 196

Şeddâd -ı Hâmân, 61, 124

Şehlâs, 226, 236

Şemâţūr-ı Cinnî, 189, 190, 191

Şemâţūr-ı Tekvîn, 188

Şemâyîl Bânû, 160, 161, 163, 166, 168, 172

Şemâyîl Câzû, 85, 160, 163, 226

Şem^ç bin İşâ, 223

Şem^ç -i Bânû, 199, 203

Şem^ç iyâ Peyğamber, 207, 208

Şem^ç ün, 228

Şenâţıs-ı Cinnî, 186

Şimâl, 123, 129, 131

Şit Peyğamber, 204, 207

T

Tağdîs-i Cinnî, 134

Târuḥ Peyğamber, 207

Taţţâr-ı Ğül, 178

Telmîd Kavnecâbî, 223

Telmîdî Nâftalî, 223, 231

Temûd Peyğamber, 96

Tevrât, 52, 73, 78, 83, 89, 111, 121, 125, 133, 149, 150, 158, 204, 207

Tevrât-ı Mûsâ, 52, 73, 78, 126, 150, 207

Timsâḥâ^ç â'îl, 212

Türân, 37, 151, 172, 188, 210

Türkî, 74

Ṭalishân-ı Perrî, 118, 211

Ṭamâhâbenâ'îl, 152

Ṭâ'if, 92

Ṭa^ç mahâ, 151

Ṭardan bin Mehrûn, 232

Ṭaţuris Ḥakîm, 209

Ṭavâbil Ṭîğ-zen, 232

Ṭrablus, 133

Ṭûr, 70

Ṭûtyâ'îl, 151

U

Uçâm bin İşâ, 223, 231

Uya^ç Ḥavrânî, 223

Ü

Ürdün, 56, 132, 133

V

Vâliḥrez bin Sisā, 209

Vesvās, 57, 143, 148

Y

Yaḥlic Şandali, 223

Yalinus Ḥakīm, 209

Ya' ḳūb, 51, 77, 146, 209

Ya' ḳūb-ı Nebī, 51, 77

Yaraḳan, 53, 80

Yehūd, 92

Yehūdā, 51, 77, 209

Yehūşāfāt, 209, 223, 231

Yehūşāfāt Āşlilūn, 223

Yehūşāfāt bin Aḫilūd, 209

Yehūşāfāt Midyārī, 223, 231

Yehūşāfet bin Fesārūg, 209

Yehūşāḳāt bin Baş' iyā, 208

Yehūyāda', 50, 73, 191, 208, 209, 223

Yehūyāda' bin Beniyāhū, 208

Yemen, 92

Yenḳuḫ bin 'Ummiḫūd, 208

Ye'cūc, 57, 83, 84, 154, 189

Yetsu' bin Mā' ūsī, 223

Yunan, 77, 210

Yūnāzū bin 'Amrem, 223, 231

Yūnus, 196

Yūsuf, 51, 61, 75, 77, 146, 169, 195, 207, 212, 231

Yūsuf bin Ya' ḳūb, 212

Yūsuf Peyğamber, 195, 207, 231

Yūşa' bin Nūn, 51, 77

Yūşa' Peyğamber, 207

Z

Zāl, 39, 134, 160, 173, 226

Zāl-i Destān, 134, 160

Zāl-i Ğül, 178

Zāvel bin Nāsen, 209

Zāvilistān, 163

Zebūr, 52, 73, 78, 83, 109, 111, 121, 149, 150, 158, 207

Zebūr-ı Dāvud, 52, 73, 78, 150

Zeliḫa, 169

Zemzem, 188

Zenbāt Üstüḫ'ānī, 212

Zenbīl, 62, 104

Zengī, 57, 136, 162, 180, 184

Zengistān, 135

Zengül-i Zengī, 136

Zerīr, 222

Zilzāl-i Ekber, 27, 51, 85, 88, 89, 97, 118, 127, 131, 132, 133, 163, 222

Zulumāt, 82

Züḫal, 202

Zühre, 202, 218

ÖZGEÇMİŞ

17.11.1993 tarihinde Adana'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Adana ili Seyhan ilçesinde tamamladı. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü 2015 yılında tamamladı. 2015 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinde yüksek lisans eğitimine başladı ve 2017 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 68. Cildi (İnceleme-Tenkitli Metin) adlı teziyle mezun oldu.